

SƏDAQƏT KƏRİMOVA

SÖYÜQ GÜNƏŞ

Bakı - 2023

Sədaqət Kərimova

Soyuq günəş (roman) – Bakı, "...." nəşriyyatı, 2023,
– səh. 336

Tanınmış qələm sahibi Sədaqət Kərimovanın Azərbaycan, ləzgi, rus və türk dillərində işıq üzü görmüş "Hal", "Ayı yağışı", "İtən gündəlik", "Yol ayrıcındav" romanları, "Qürub", "Bir yaz gecəsi", "Ağ qəm", "Günah" povestləri oxucular tərəfindən sevilə-sevilə oxunur. Oxuculara təqdim olunan "Soyuq günəş" romanı müəllifin 2003-cü ildə ləzgi dilində Bakıda, 2017-ci ildə isə türk dilində Bursada işıq üzü görmüş eyniadlı əsərinin azərbaycan dilində nəşridir. Yarqunatla Yarmətin böyük məhəbbətinə həsr olunan, maraqlı süjet xətti, dramatizmi, gözəl təhkiyə forması, səlis dili, bədii ifadə vasitələrinin zənginliyi ilə diqqət çəkən bu romanda da müəllif öz ənənəsinə sadıq qalaraq insan mənəviyyəti problemini ön plana çəkmişdir. "Soyuq günəş" S.Kərimovanın sayca 35-ci kitabıdır.

MÜƏLLİFDƏN

Əziz oxucum! Etiraf edirəm ki, ömrüm boyu heç bir hadisə mənə bu əhvalat qədər təsir etməyib, belə dərindən sarsıtmayıb. Bu barədə düşünməyim belə kifayət edir ki, qəhər məni boğsun, gözlərim yaşla dolsun. İndi sənə nəql edəcəyim hadisə doğulub boya-başa çatdığım Qusar rayonunun Yarqun kəndində baş verib. Real hadisələrə əsaslanan həmin hekayəti illərlə ürəyimdə gəzdirəndən sonra qələmə almışam.

Maddiyyatın mənəvi dəyərləri sürətlə sıxışdırdığı, dərin insani hisslərin korşalmağa, qabalaşmağa başladığı, əsl məhəbbətə inamın get-gedə azaldığı indiki dövrdə ürəyimdəkiləri geniş oxucu kütləsinə çatdırmaq istəyim təsadüfi deyil. Romanın baş qəhrəmanları olan Yarqunatla Yarmətin bir-birinə olan böyük və nakam məhəbbəti oxucunu əsl sevginin mövcudluğuna inanmağa, insanın daxili aləminin zənginliyi haqqında düşünməyə vadar edir.

"Soyuq günəş" məndən ötrü tək cə əsər deyil, o, həyatımın ayrılmaz hissəsidir. Mən bu romanda bir məhəbbət dastanının timsalında mənsub olduğum ləzgi xalqının mənəvi obrazını yaratmağa çalışmışam. Əlavə boyalardan istifadə etmədən, həqiqətə söykənərək ləzgilərin həyat tərzlərini, daxili aləmlərini,

adət-ənənələrini əks etdirməyə cəhd göstərmişəm. Lakin əsəri oxuyan müxtəlif xalqların nümayəndələri burada cərəyan edən hadisələr və insan taleləri ilə özləri arasında çoxlu analoqlar tapacaqlar. Etiraf edəcəklər ki, bu əsər onların həyatından bəhs edir. Haqlı da olacaqlar, çünki ümumi evimiz olan Qafqazda əsrlər boyu yanaşı yaşayan müxtəlif xalqları oxşar milli-mənəvi dəyərlər birləşdirir. İkinci Dünya müharibəsinin amansız zərbələrinə də keçmiş SSRİ xalqları, o cümlədən qafqazlılar eyni cür məruz qalıb.

XX əsrin 40-80-ci illərini ehtiva edən bu roman xəyalımızı həmin dövrdə yaşamış insanların təzadlarla dolu, çətin və ağrılı həyatına aparır və bizi dərinlən düşünməyə vadar edir. Böyük Vətən müharibəsi ilə yanaşı Qarabağ savaşı da çoxmillətli Azərbaycan xalqına vurduğu ağır yaralarla tarixdə və yaddaşlarda silinməz izlər buraxdı. Bu bir acı həqiqətdir ki, müharibə təkcə hərbi meydanında, silahlarla aparılır. Onun dəhşətlərinin, gətirdiyi faciələrin, yarımçıq ömürlərin, daşlara çırpılmış ümidlərin, sonsuz sarsıntıların miqyasını göstərməkdə qələm acizdir. Müharibənin ən böyük qurbanları günahsız insanlardır. Ətrafımızda bu gün də taleləri qırılmış neçə-neçə yarıqnatlar və yarmətlər var.

Bu romanı bütün müharibə qurbanlarına ithaf edirəm.

Sədaqət Kərimova

PROLOQ

Təbiətə bir özgə gözəllik, bir başqa tərəvət gəlmişdi. Yaşıl məxmər donunu geyinmiş ucu-bucağı görünməyən çöllərdə, nəhayətsiz düzlərdə al-əlvan gül-çiçəklər üzə gülürdü. Arabir əsən xəfif yel çiçəklərin xoş ətrini ətrafa yayır, dan yeri ağaran-dan toran qovuşana kimi aramsız səslənən quş civiltləri insanların ürəklərində sevinc qarışıq həyəcanlı duyğular oyadırdı.

Zərif qanadlarında əsrarəngiz bəzəklər olan kəpənəklərin sayı-hesabı yox idi. Müxtəlif ölçülü bu rəngbərəng qanadlılar yazın nəfəsi duyulandan bəri böyük dəstələrlə, nizamla kəndin üzərində uçur, göydə dalğavari naxışlar açırdı. Onlar otların üstünə qonanda elə əsrarəngiz mənzərə yaranırdı ki, adamlar gözlərini çəkə bilmirdilər. Bu, uşaqları da, böyükləri də əyləndirir, hamı bu qeyri-adi gözəlliyə maraqla tamaşa edirdi. 1941-ci ilin baharı idi.

Qədim Yarqun kəndinin mərkəzində ucalan qədim və möhtəşəm Keletxur təpəsi yazın nəfəsi duyulandan sapsarı çiçəklərə qərq olmuşdu. Adətən bu çılpaq təpənin yalnız ətəklərində bitən həmin güllər bu dəfə onun dörd yanını elə bürümüşdü ki, heyran olmamaq mümkün deyildi. Hər kəsin təəccübünə səbəb olan o idi ki, kopa-kopa açmış bu sarı güllərin dibindən

kimsənin etinasız qala bilmədiyi zərif gözəllik – bənövşələr boylanırdı.

Düz-dünya çiçək dənizinə qərq olanda belə çılpaq olan bu boz təpə bircə bənövşə də bitirməzdi. Bəs indi nə olmuşdu ki, bu çöl gözəlləri qupquru yamaqlara qucaq-qucaq səpələnmişdi? Tək bu təpə yox, kəndin yolları, cığırıları, döngələri, evlərin həyətləri də başdan-başa bənövşələrə bürünmüşdü. Elə bil düzlərin, çəmənlərin bu nazlı sakinləri sözü bir yerə qoyub təbiətin qoynundan insanların yaxınlığına köçmək, onların diqqətini özlərinə cəlb etmək qərarına gəlmişdilər. Kim bilir, bəlkə insan nəfəsinə, onun həssas diqqətinə tamarzı idilər.

Qız-gəlinlər, uşaqlar bənövşələri dərib dəstə bağlamaqdan yorulmur, ətirlərindən doymurdular. Həyatları boyu bu bolluqda bənövşəni adətən meşə ətəklərində, dağ döşlərində, qıvrılıb-açılan dərələrdə, dik təpələrdə və ya yastı yamaqlarda görməyə adət etmiş yaşlı adamlar isə təbiətin sonsuz səxavətinə sevinşələr də, qərribə bir ağırlıq da duyurdular. Amma heç biri bunu dilə gətirməyə ürək eləmirdi. Onlar bənövşələrin qərribə köçünə maraqla tamaşa edir, bu nadir təbiət hadisəsinin əsl səbəblərini axtarır tapmağa çalışır, kəpənəklərin belə pardaqlanıb uçuşmasına etinasız baxa bilmirdilər.

Havalar həmişəkindən isti keçir, günəşin hərarətindən Şah dağının zirvəsindəki qarlar sürətlə əriyir, Samur çayının səviyyəsi hər gün bir az da qalxırdı. Qışdan bəri gurultusu sən-giyib, sakitcə axan çay son günlər öz məcrasına sığmır, elə hey kükrəyir, ətrafına qərribə bir qorxu yayırdı. Onun sahillərə çırpılaraq hayqırtı salan suları qabağına nə gəlsə alıb aparır, hətta iri daşları da yerindən oynadırdı. Böyüklərin dönə-dönə xəbərdarlıq etmələrinə baxmayaraq, müxtəlifyaşlı uşaqlar hər

gün dəstə-dəstə kəndin ayağından axan çayın sahilinə yollanır, saatlarla həmin mənzərəni seyr edirdilər. Onların arasında ən cəsarətlilər özlərini köpüklü gur sularda üzməkdən saxlaya bilmirdilər. Bəziləri atlarını da özləri ilə gətirir, çayın sahilə yaxın dayaz yerində onları çimizdirirdilər.

Uşaqların şən və qayğısız səsləri ətrafa yayıldıqca, yaxınlıqdakı evlərdə yaşayan, illərdən bəri çayın gurultulu səsi ilə yatıb-durmağa adət edən kənd sakinləri narahatlıqla gözlənilən sel təhlükəsindən danışırdılar. Hələ qədim zamanlardan hər il yazda Şah dağının zirvəsindəki qarlar əriyib, dağ çaylarının səviyyəsi qalxanda Samur dərəsindəki kəndlərin sakinlərinin həyəcan dolu günləri başlanardı. Samura sel gələndə onun hansı fəlakətlər törətdiyini, insanları nə cür çətinliklərlə üzləşdirdiyini, təbiətin bu sınağına davam gətirməyin asan olmadığını, əslində bunun namümkünlüyünü hamı bir nəfər kimi başa düşürdü.

I FƏSİL

Yarqunun coşqun baharı

Kəndin yuxarı başındakı qədim tutluqla palıd meşəsinin arasındakı talaya çiyələk yığmağa yollanan qızlar bu həyəcandan çox-çox uzaq idilər. Onların şən səsləri ətrafa yayılır, təbiətin gözəlliyinə gözəllik qatırdı. Başdan-başa çiyələklərlə dolu olan talada hələ indiyə kimi bu qədər giləmeyvə bitməmişdi. Bu il təbiətin səxavəti bir başqa idi. Kəndin yetkinlik yaşına çatmış gözəllərindən biri olan Yarqunat da qızların arasında idi. Baş çiyələk yığmağa qarışdığından rəfiqələri Tavat, Suvar və Qatfarın öz aralarında nə barədəsə xısın-xısın danışdığını, onu göstərərək gülüşdüklerini görmürdü. O, indi öz aləmində idi. Az qala alça böyüklüyündə olan qıpqırmızı, şipşirin çiyələkləri dərib yeməkdən doymurdu. Birini vedrəyə qoyanda o birini ağzına atır, dodaqlarına xəfif təbəssüm qonurdu.

Qızların bayaqdan gizlincə ona göz qoyduqlarının fərqi nə varmıyan Yarqunat Yarmətin bacısına yaxınlaşıb yavaşca onu səslədi:

- Tavat!
- Nədir, Yarqunat?
- Siz tərəflərdə nə var, nə yox?

Sualı Suvarla Qatfar da eşitdilər, bir-birinə him-cim edib yavaşca onlara yaxınlaşdılar. Tavat qızlara göz vurub özünü etinasız göstərməyə çalışdı:

– Şükür Allaha, sağlıq-salamatlıqdır.

– Təzə nə xəbər var? – Yarqunat ehtiyatla soruşdu.

Tavat yenə özünü o yerə qoymadı:

– Elə bir xəbər yoxdur, sakitlikdir.

Suvarla Qatfar eşitməsin deyə Yarqunat səsinə yavaşdıb sözüünə davam etdi:

– Gələndən, gedəndən...

Tavat soyuqqanlı halda cavab verdi:

– Nə gələn var, nə gedən. Hər kəs öz işində, gücündədir.

Yarqunat utandığından üzüünə qan çiləndiyini hiss etsə də, özünü ələ alıb yenidən israrla soruşdu:

– Eşitdim, arana gedənlər qayıdıb gəliblər.

Tavat gülməyini güclə saxladı:

– Arana gedənlər? Yəqin qağamı deyirsən, həə? – O, bu sözləri elə məzəli dedi ki, Suvarla Qatfar qəhqəhə çəkdilər, Tavat da onlara qoşuldu. Yarqunat pərt halda onlardan aralanmaq istəyəndə Tavat gülüşünə ara verdi: – Ay qız, mus-mus deyincə, Mustafa də də. Soruş ki, Yarmət qayıdıbmı? Kefi kökdümü? Yarqunat yadımdadı mı? Bəlkə aranda özünə başqa adaxlı tapıb?

Suvar Yarqunatın allanmış yanaqlarına işarə elədi:

– Ay Tavat, gör Yarqunat necə qızardı! Bir insafın olsun da! Baldızsan deyə gərək gəlini utandırasan?

Qatfar Yarqunatı göstərib üzüünü Suvara tutdu:

– Görmürsən yazıq qızın ürəyi həyəcandan necə gup-gup eləyir?

Onlar gülməklərinə ara verəndə Tavat Yarqunatın inciyəcəyindən ehtiyat edib könlünü almaq qərarına gəldi:

– Yarqunat, qağamın gözləri bu işıqlı dünyada səndən başqa bir kimsəni görür ki? Kaş sən onun səhər evə girməyini görəydin.

Qapını açan kimi bilirsən nə soruşdu?

Qızların üzü də birdən səsləndi:

– Nə soruşdu?

Hamı buna gülüşdü, Tavat isə bayaqkı kimi məzəli halda sözüünə davam elədi:

– “Yarqunat hardadır?” Mən də ona “Mən nə bilim hardadır? Harda olacaq? Öz evində. Bəyəm sən onu bizim evimizdə qoyub getmişdin?” – dedim.

Qızlardan qəhqəhə qopdu, Yarqunat utanıb başını aşağı salanda Tavat bir az da cusa gəldi:

– Qağam əl çəkmədi: “Bilmirsən, indi Yarqunat neynir? Görəsən necədir?” Dedim “Necə olacaq, dəf kimi, dumbula da ərizə verib”. Yarqunata nə var ki! Paltara paltar demir, yeməyə yemək. Həmdullanın əziz-xələf bacısı necə ola bilər? Hə, yaxşı ki, Şahmirlə Qədir səhər-səhər ota gedirdilər, Yarməti də özləri ilə apardılar. Tez-tələsik evdən çıxdı. Yoxsa gəl bunun suallarına cavab ver də...

Qızların şən zarafatları, qayğısız gülüş səsləri talanı bürüyəndə üç dost – Yarmət, Şahmir və Qədir palıdlığın arxasında, Beytullah dayının yonca sahəsində idi. Onlar axşama kimi yoncanı biçib qurtarmaq istəyirdilər. Sahənin tən ortasındakı qədd-qamətli palıd ağacının kölgəsində bardaqdan su içən Yarmət yorulub əldən düşdüyünü hiss etdi:

– Uşaqlar, xeyli işləmişik ha!

Dostlarının onun sözlərinə əhəmiyyət verməyib öz işlərində olduğunu görəndə bir qədər ucadan:

– Bəlkə bir az dincələk? – dedi.

– Həm dincələk, həm də bir loxma çörək yeyək, – Qədir onunla razılaşdı.

Yarmətin süfrə salmaq əvəzinə ağacın kölgəsində oturduğunu, heybəsindən tütək çıxarıb çalmağa başladığını görən oğlanlar əl saxladılar. Bir qədər tütəyin səsinə dinləyəndən sonra dəryazlarını ağacın budaqlarından asıb arxda əl-üzlərini yuyub Yarmətin yanında, otların üstündə bardaş qurub oturdular. Bir azdan süfrə salıb, evdən özləri ilə gətirdikləri yeməkləri onun üstünə düzən dostlar Yarməti mənalı tərzdə süzdülər.

– Gör nə sızıldayır! – Şahmir bu sözləri yavaşca dedi.

– Neyləsin fağır? Onun yerində sən olsaydın, sızıldamazdın?

– Qədir köks ötürdü.

– Məhəmməd dayı da tərsin biridi ha! Hələ mən belə adam görməmişəm, dilindən söz çıxdımı, qurtardı getdi. Dünya dağılsa da, dediyindən dönən deyil, – Şahmir Yarmətə uzun bir nəzər saldı.

Qədir onunla razılaşmadı:

– Məhəmməd dayını yenə bir təhər yola gətirmək olar, Eminat xaladır bu işlərin mayası. Odur Yarmətin düşməni. Deyir iti görüm, qurdu görüm, Yarməti görməyim.

– Yarmət də kürəyini yerə vuran oğul deyil. O, daşı da əridər. Görərsən, qayınanasını necə yola gətirəcək.

Yarmət ayağa qalxdı. Budaqdan asılmış pencəyini götürüb çiyninə ataraq gülə-gülə dedi:

– Hə, uşaqlar, siz burda qeybət eləyin, mənimsə vacib işim var, getməliyəm, onsuz da çox iş qalmayıb. Yəqin axşamacan biçib qurtararsız. Şahmir ilə Qədir təəccüblə ona baxdılar.

Şahmir ciddi halda dilləndi:

– Necə yəni biçib qurtararsız? Bəs sən?

Şahmir onun cavab vermədiyini görəndə səsinə bir qədər yumşaltdı:

- Bəs görək yemirsən?
- Vaxtım yoxdur, tələsirəm.
- Hara gedirsən?

Yarmətin mənalı tərzdə çiyinlərini çəkdiyini görəndə Qədir özündən çıxdı:

– Sənin də bu vacib işlərinin bir qurtaran günü olsaydı! Bəs bu boyda ot sahəsini kim biçəcək? Beytullah dayıya söz vermişik axı.

– Sahənin böyük hissəsini biçib qurtarmışıq. Elə bir şey qalmayıb, – Yarmət günahkarcasına gülümsədi.

– Deynən aradan çıxmaq istəyirsən də. Adam yoldaşlığı axıra kimi eləyər, – Qədir bu sözləri incik tərzdə deyəndə Yarmət yumşaldı:

- Yaxşı, siz dincinizi alın, mən də bir-iki saata qayıdıb gələrəm.
- Çətin sən bir-iki saata qayıdasan, – Qədir güldü.
- İşin olmasın! Qoy getsin! Get, get tütəyini çal, – Şahmirin də dodağı qaçdı.

Bir azdan palıdlığın o üzündən, Şahdağ tərəfdən gələn tütək səsi yaşıl talada elə aydın eşidildi ki, çiylək yığan qızlar qeyri-ixtiyarı başlarını qaldırıb səs gələn tərəfə boylandılar. Onlar diqqətlə dinləməyə başladılar. Bu dəfə tütəkdə çalınan həzin havanın səsi bir az da yaxından gəldi. O, bir tərəfdən tut ağaclarının, o biri tərəfdən palıdların əhatəyə aldığı bu gözəl talaya özü ilə bərabər qərribə bir əhval-ruhiyyə gətirdi.

Yarqunatın bədənindən həyəcan dalğası keçdi, üzünün pört-düyünü, yanaqlarının alışıb yandığını hiss elədi. Ona elə gəldi ki, qızlar ürəyinin döyüntülərini eşitdilər, qeyri-ixtiyarı əlini köksünə apardı. Bu halı rəfiqələrinin nəzərindən yayınmadı.

- Qızlar, eşidirsiz? Yarmətdir. – Qatfarın üzünə xoş təbəssüm

yayıldı.

– Hə, onun tütəyinin səsidir, – Suvar təsdiqlədi.

– Yarmət olmayıb kim olacaq? Kənddə mənim qardaşım kimi tütək çalan var? – Tavat özündən razı halda gülümsədi.

– Danışmayın, ay qızlar, qulaq asın, beş dəqiqə sakit dayana bilməzsiz? – Yarqunat bu sözləri elə dedi ki, qızlardan qəhqəhə qopdu. Qatfar məzəli halda başını yellədi:

– Biri əriyir ey...

– Məhəbbətdir də, – Suvar bu dəfə ciddi halda dilləndi.

– Sizin ağzınızı bağlasalar, qulaqlarınızla danışarsız. Qoymazsınız qulaq asaq? – Yarqunat acıqlananda onun bu ciddiiyyəti nəhayət, qızlara da sirayət elədi, səs gələn tərəfə boylandılar.

– Görəsən Yarmət orda neynir? – Qatfar soruşdu.

– Qağam tək deyil, Şahmirlə Qədir də onunladı. Bayaq dedim axı, Beytullah dayının yoncasını biçirlər. Dünəndən bu iməciliyin hayında idilər, – deyə Tavat cavab verdi.

Yarqunat gözünü yoldan çəkmədən dilləndi:

– Nə yaxşı! Allah onlardan razı olsun. Yoxsa Beytullah dayının otunu kim biçərdi? Bisen xala rəhmətə gedəndən kişi lap zəifləyib. Allahın işinə bax da, o cür gözəl insanlara bir övlad nəsim etmədi.

Suvar ona acıqlandı:

– Əstəğfürullah, Allahın işlərinə niyə qarışırsan, ay qız? Yaxşısı budur, boş-boş danışmaq əvəzinə gəl biz də bir savab iş görək.

Bu sözlər Yarqunatın ürəyindən oldu, onun gözləri parıldıadı:

– Zarafat bir yana, Suvar düz deyir, gəlin biz də bir yaxşılıq eləyək. Sabah bir yerdə gedib Beytullah dayının ev-eşiyini təmizləyək, yorğan-döşəyini günə sərək, həyat-bacasını qaydaya

salaq.

Qatfar Suvarla Tavata göz vurdu:

– İşdi, şayət, birdən ağır iş olsa, Yarməti çağırırıq, bizə kömək edər. Qonşu deyilmi?

Qızların şən gülüşü ətrafa yayıldı.

Bir azdan tütək səsi yenidən eşidildi. Bu dəfə Yarmət elə yarıqlı çalırdı ki, Tavat kövrəlib mehriban səsle Yarqunata:

– Odur eyyy, Yarmət səni səsləyir, - dedi.

Qatfar Yarqunata dümsüklədi:

– Nə durmusan, get səsinə hay ver dəəə...

Yarqunat həyəcanını gizlətmək üçün nə isə demək lazım olduğunu fikirləşib səsi əsə-əsə dilləndi:

– Görəsən harda olar?

Tavat yenə zarafatından qalmadı:

– Harda olar? Bəyəm yerini sənə deməyib? Yaxşı, yaxşı, səs gələn tərəfə get, taparsan.

Yarqunat sanki bu sözlərə bənd idi. O, gözlənilməz xoşbəxtlikdən üzünə yayılan xoş təbəssümü gizlətməyə, özünü soyuqqanlı göstərməyə çalışsa da, alınmadı. Səylərinin əbəs olduğunu başa düşəndə qızlara baxıb təslimanə tərzdə gülümsədi. Sonra nə fikirləşdisə, önlüyünü çıxarıb yerə atdı, başındakı örpəyi düzəldib tələsik addımlarla tütək səsi gələn tərəfə yollandı. Qızların şən atmacaları palıdlığa çatana kimi onu müşayiət etdi:

– Gör necə qaçır...

– Yavaş qaç, yıxılırsan!

– Səni yanmayasan, qız!

– Həmdullanın gözündən iraq...

– Məhəbbətin gücünə bax da...

- Bax ha, ayağına daş dəyməsin...
- Özünü tez yetir, yoxsa Yarmət çıxıb gedər!
- Çox ləngimə ha...
- Ay səni Yarqunat! Bəs çiylək?

Tavatın son sözlərinə Yarqunat qaça-qaça cavab verdi:

- Evə mənşiz getməyin ha, tez qayıdib gələcəyəm.

Tavat onu sakitləşdirdi:

- Narahat olma, səni gözləyəcəyik.

Yarqunat daha qızları eşitmirdi. Təpəni aşanda yaxınlıqdan şırıltı ilə axan arxda qaloşlarını yuyub parıldatdı, sonra yan-yörəsinə boylandı, ətrafda bir kimsənin olmadığını görüb qaçmağa başladı. Yarməti görmək üçün bədəni uçunur, gözləri yaşırdı.

Kəndin qədim yurd yerinin, köhnə xarabalığın yaxınlığındakı tutluğa çatanda Yarmət tütəkdə elə yanıqlı çalırdı ki, qız ağacların arxasında gizlənib oradan dinləməyi qərara aldı. Qaça-qaça gəldiyi üçün töyşüdüynü Yarmətin hiss etməsini istəmirdi. Musiqinin həzin sədaları Yarqunatın varlığını təlatümə gətirdi. Heyran baxışlarını dünyalar qədər sevdii, son vaxtlar həyatının mənasına çevrilmiş gəncə yönəltdi.

Bir azdan Yarmət çalğısına ara verəndə qız sakit addımlarla ona yaxınlaşdı. Onu görəndə Yarmət gözlərinə inanmadı, ayağa qalxıb sevinclə səsləndi:

- Salam, Yarqunat!
- Salam, Yarmət.
- Nə yaxşı ki, gəldin. Bilsən səni necə görmək istəyirdim.
- Çiyələk yığırdıq. Səsinə qızlarla talada eşitdik. Bildim ki, burdasan. Elə gözəl çalırdın ki!

Birdən-birə gəlib onu çulğalamış qəfil sevincdən özünü itirən

Yarmətin səsi əsdi:

– Sənə də öyrədəcəyəm... Gəl, otur yanımda.

– Nə danışırısan? Mən bacaran iş deyil, əbəs yerə özünü yorma, – Yarqunat güldü, amma Yarmət əl çəkmədi:

– Sənə elə gəlir. Dünyada bundan asan iş yoxdur. Sən mən deyənə qulaq as. Al, götür tütəyi, – Yarmət ısrarla tütəyi ona uzatdı. – Barmaqlarını mənim kimi tut, ovurdlarını şişirt, sonra da pülə.

Qızın onun sözünə əməl etməkdən başqa çarəsi olmadı. Ovurdlarını şişirdib tütəyi üfürəndə onu gülmək tutdu:

– Yox, alınmır.

– Bax, bir də göstərirəm, – Yarmət söylə onu öyrətməyə çalışır, Yarqunat boş hava üfürür, sonra da uğunub gedirdi.

Birdən qarşı tərəfdən xışıltı səsi gəldi. Diksinib səs gələn səmtə boylandılar. Kiminsə ağacların arasından çıxıb asta addımlarla gəldiyini görəndə oturduları yerdən qalxıb tutluğun dərinliyinə tərəf qaçdılar. Onları bir yerdə görsəydilər heç yaxşı olmayacaqdı.

Mahnı zümzümə edə-edə yaxınlıqdan keçib gedənin Sona olduğunu biləndə hər ikisini gülmək tutdu. Dərman otları toplayan qadın uzaqlaşanda gizləndikləri yerdən çıxıb öz əvvəlki yerlərinə qayıtdılar.

– Bizi görsəydi, bir saat söhbətə tutacaqdı, – Yarmət gülə-gülə dedi.

– Demə day... – Yarqunat da gülməyini saxlaya bilmədi.

Yarmət qızın qapqara gözlərini, kiçik burnunu, qızılgül ləçəklərinə bənzəyən dodaqlarını yaxından görəndə özünü itirdi. Ürəyindən onun tər yanaqlarına toxunmaq istəyi keçsə də buna cəsarət etmədi. Əlləri əsə-əsə Yarqunatın örpəyinin altından

çıxıb çiyinlərinə tökülmüş saçlarını sıgalladı. Bu gözlənilməz təmasdan Yaraqunatın bədənı uęundu. Yarmətin gözlərindəki bu vaxta qədər görmədiyi qəribə ifadə başını gicəlləndirdi, xos bir hiss bütün əzalarına yayıldı.

– Yaraqunat, aranda bir həftəm bir ilə bərabər idi. Bilsən səni necə görmək istəyirdim... Sənsiz elə darıxırdım... İnan, hər gün saatları sayırdım. Qorxurdum ürəyim dayanar. Kaş ömrümüz boyu beləcə bir yerdə ola biləydik, – oęlanın səsi əsdi:

Yaraqunatın saçlarının ətri elə bihüşedici idi ki, Yarmət onları qoxlamaq istədi. Ancaq qızın onu tənbeh edəcəyindən qorxub araya söz qatmaq qərarına gəldi:

– Gözlərini yum!

– Nə? – Yaraqunat təəccübləndi.

– Heç nə demə, eləcə gözlərini yum! Ona kimi say, sonra aç!

– Niyə?

– Nə deyirəm, onu da elə! Gözlərini yumub onacan say, mən deyəndə açarsan!

– Yaxşı, sən deyən olsun, yumdum. Sayıram: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. – Yaraqunat onun dediyinə əməl elədi. – İndi gözlərimi açə bilərəm? Yarmət, bax, açıram ha!

O, gözlərini açanda Yarməti görmədi. Ətrafda dərin sükut hökm sürürdü. Tutluqdan gələn qu-qu quşunun səsi ətrafa özü ilə qəribə bir vahimə yayırdı. Yaxınlıqda heç kəsin olmadığını görən qız təlaşlandı:

– Yarmət, hardasan? – Oęlanın hay vermədiyini görəndə, az qala yalvarışla onu çağırırdı: – Yarmət, çıx da, nolar, qorxuram axı.

Yarmət ağacların arasından çıxıb ayaq barmaqlarının ucunda yaxınlaşaraq arxadan onu qucaqlayanda qız diksinərək çıęırdı:

– Dəlinin biri, dəli! Demirsən ürəyim qopar?

– Hə, indi bildim ki, mənsiz heç bir dəqiqə də qala bilməzsən. Hmmm, demək sevirsən məni. – Yarmət qızı sinəsinə sıxmaq istəyəndə Yarqunat acıqlı halda onu itələyib üstünə çımxırdı:

– Bir də belə eləmə! Eşitdin?

Yarmət yalvarış dolu baxışlarını ona zillədi:

– Nolar, bircə dəfə sevirəm de də.

Yarmətin həsrətlə ona baxdığını görəndə Yarqunatın üzü sərt ifadə aldı:

– Onu görməzsən! – Belə deyib, tutluqdan çıxıb talaya tərəf üz tutdu. Yarmət də onun dalınca qaçdı. Bir azdan onların şən gülüş səsləri ərtafa yayıldı.

Tavat, Qatfar və Suvar vedrələrini doldurandan sonra Yarqunatın yarımçıq vedrəsinin də qeydinə qaldılar. Ona da çiylək yağıb dincəlmək qərarına gəldilər. Qızlar bulağından su içsələr də, öz uşaq aləmlərindən hələ ayrılmamış bu kənd gözəlləri səs-küylə qaçdı-tutdu oynayır, evə qayıtmağa tələsmirdilər. Məktəbi yenicə bitirən qızlar böyüdüklərini hələ tam dərk edə bilmirdilər. Onlar talanın o biri tərəfinə, Yarmətlə görüşə gedən Yarqunatı qorxu qarışıq intizarla gözləyirdilər. Onun özünü necə təhlükəyə atdığını bildiklərindən tez-tez nigaranlıqla yan-yörələrinə boylanırdılar. Kəndə onsuz qayıtsaydılar, bu, yersiz söz-söhbətə səbəb olardı. Maraqlı, qibtə və həsəd dolu baxışlarla tez-tez Yarqunatın getdiyi səmtə boylan qızlar gün əyləndə narahat halda əl-ayağa düşdülər.

– Bu qız harda qaldı? – Tavat deyilməyə başlayanda qaça-qaça gəlib onlara çatan Yarqunatı görüb sevindi: – Gəl çıx da! Ürək-göbəyimizi yedik ki!

– Dedik bəlkə səni ayı yedi, – Qatfar zarafatından qalmadı.

– Yarmət kimi Şarvilisi¹ olan ayıdan qorxar? – Suvarın sözlərinə hamı güldü.

– Bax, toyunda bizim əziyyətimizin əvəzini çıxarsan! Gör neçə saatdır sənin yolunu gözləyirik, – Qatfar dilini dinc qoymadı.

– Uydurma, Qatfar, mənim gedib-gəlməyim cəmi bir saat çəkdi. Əslində, sizə dincəlmək üçün şərait yaratdığımıza görə, toyumda gərək hamıdan çox oynayasız. Mən olmasaydım, indi evdə işləməkdən bir təhər olmuşduz, – Yarqunat söz altında qalmadı.

– Kaş bu yay toyunuz olaydı. Sizin dərdinizi çəkməkdən öldük day, – Tavat qayğılı halda dilləndi.

– İnşallah, olar, – Qatfar bunu mənalı tərzdə dedi. – Allah hamını muradına çatdırsın, biz qarışıq.

– Olmaya sən də vurulmusan? Ay qız, torbada pişik var deyəsən, – Suvar güldü.

– Sözgəlişi dedim, – Qatfar kədərlə gülümsədi, amma qızlar onun bu qəribə halını duyacaq halda deyildilər. Onlar bu gecə kənddə olacaq demin² havasında idilər.

– Ay qızlar, dem yadınızdan çıxmayıb ki?

Yarqunatın sözlərinə Qatfar güldü:

– Heç dem də yaddan çıxar? Özü də kimin – Kövsərin! Getməsək, bizi öldürər.

Tavat onları tələsdirdi:

– Tez olun, qızlar, yerişinizə bir az haram qatın.

Onlar addımlarını yeyinlətdilər. Bu əsnada qarşıdan onlara sarı gələnə tanıyanda dördünün də dodaqlarına təbəssüm qondu.

¹Pəhləvan, eyniadlı ləzgi xalq eposunun qəhrəmanı.

²Ləzgi toylarında gecələr qurulan rəqs məclisi

Kasıb daxmasında tək-tənha yaşayan, həmişə deyib-gülməsi, şux zarafatları ilə tanınan, üzündə gənclik gözəlliyinin keçmiş izləri hələ də qalmaqda olan, böyüklü-küçüklü hamının Sona deyə çağırdığı bu yaşlı qadın kəndin sevimlisi idi. Elə bir məclis olmazdı ki, onu hörmət əlaməti olaraq yuxarı başda oturtmasınlar. Bayramlarda bütün evlərdən ona sovqat göndərərdilər.

Toy, nişan mərasimlərinin, el bayramlarının yaraşığı olan Sonanın gəlişi ilə adamların dodağına gülüş qonar, ətrafda dərhal bir canlanma əmələ gəlirdi. Yas məclisləri də onsuz ötürməzdilər. Adi vaxtlarda geyimli-kecimli, bəzəkli-düzəkli olan Sona kənddə dünyasını dəyişən olanda başdan ayağa kimi qara geyinib özünü hamıdan tez həmin evə çatdırar, elə ağlayar, elə ağı deyər ki, adamların göz yaşları sel olardı. Onun üçün özgə dərdi, özgə sevinci adlı anlayışlar yox idi, kəndin xeyri də, şəri də onun idi. Elə buna görə də hamı onun xətrini əziz tuturdu. Adi sözlərlə yox, əməllərlə də bunu sübut etməyə çalışırdılar. Bu tənha qadın darlıq çəkməsin deyə ona hiss etdirmədən qayğısına qalırdılar. Sonanı görən kimi adamların əhval-ruhiyyəsi yaxşılaşar, onunla hal-əhval tutmadan yanından ötürüb keçməzdilər.

– Qızlar, o gələn Sona deyil? – Qatfar soruşdu.

– Hə, odur, bayaq tutluqda idi, – Yarqunat səsləndi.

Tavat narahat oldu:

– Səni görmədi?

– Yox.

– Yəqin görüb, amma özünü görməzliyə vurub, – Tavat gülümsədi.

– Deyəsən elədir, – Yarqunat təsdiq elədi.

– Görşəydi guya nə olası idi? Sonadan adama pislik dəyər?

– Hə, vallah.

- Canı yanmış nə yaman bəzənib!
- Sona dem havasındadır.
- Dem axşam olacaq, amma bu indidən bəzənib-düzənib.
- Neyləsin yazıq? Başqa hara getsin?
- Allah heç kimi onun gününə salmasın.

Beləcə, öz aralarında Sonanı müzakirə edən qızlar canıyananlıqla onun gəldiyi səmtə boylandılar.

- Salam, qızlar! – Sona onlara çatanda şən səslə dilləndi.
- Salam, ay Sona! Nə qəşəng görünürsən! Əcəb bəzənmişən! – Suvar ona sataşdı.
- Axşam demdi axı. Xəbəriniz yoxdu? – Sona təəccübləndi.
- Yox, hardan xəbərimiz olsun? Kimin demidi? – Qatfar məzələndi.

– Kövsərlə Camalın. Sizinçün olsun, gözəllər! Ya ruş³, Yarqu-nat, növbə səninlə Yarmətindi ha! İnşallah, sənin toyuna gələk. Hə, qızlar, axşam görüşərik, mən gedim, sizə mane olmayım. – O, qızlardan aralanıb tələsik addımlarla əks istiqamətə səmt tutdu.

Qızlar kəndə çathaçatda ətrafa “Pərizada”nın⁴ şux sədələri yayıldı. Bir azdan onların qarşısına əllərində al-əlvan bayraqlar, başlarında xonçalar olan bəzənib-düzənmiş bir dəstə qadın çıxdı. El adətinə görə bəy evinin qız-gəlini təzə gəlinə toy sovqatı aparırdı.

Hədiyyəlik parçaları, örpəkləri uzun çubuqlara keçirərək onlardan bayraqlar düzəltmişdilər. Toy münasibətilə bişirdikləri növbənöv şirniyyatı səliqə ilə xonçalara düzmüşdülər. Hamıdan

³Ay qız

⁴Ləzgi toylarında oxunan qədim xalq mahnısı

qabaqda gedən ortayaşlı qadın başında mis sini tutmuşdu. Sini üstündə naxışlar açılmış isita⁵ bəzəyirdi. İki qadın səs-səsə verib növbə ilə "Pərizada"dan bəndlər deyir, qalanlar xorla onlara cavab verirdi. Məlahətli səslər məlhəm kimi ürəklərə yayılırdı. Yoldan ötüb keçənlər ayaq saxlayıb xoş təbəssümlə onlara tamaşa edirdilər. Həyətlərin qapıları ağzında bircə anda gurluq yaranmışdı. Bu al-əlvan toy karvanı böyükklü-küçüklü, kişili-qadınli hamının üzündə sevinc işartıları yaratmışdı.

Qızlar ayaq saxlayıb heyranlıqla bu təntənəli izdihama tamaşa edirdilər. Kənd toylarının yaraşığı olan "Pərizada" oxumaqda tayı-bərabəri olmayan Mislimat – dolubədənli gözəl qadın zil səslə oxuyurdu:

*Мад рагарал жив ацукьна,
Жив ацукьна кьуьд тахьанмаз.
РикӀин гафар лугьуз женни,
РикӀевай яр зид тахьанмаз?*⁶

Səsinin məlahəti ilə seçilən, Mislimatla bir yerdə "Perizada" mahnısını çox gözəl ifa edən Uznifat – zərif bədənli gözəl qadın ona cavab verirdi:

*На перемдин дуьгмеяр тур,
Къе гьавада аяз ава.
На патара вил къекьуьрмир,
Ви удахли зун язава.*⁷

⁵Toy halvası

⁶Yenə dağa qar ələndi,
Qar ələndi qış gəlmədən.
Ürəyimi necə açım,
Yarım üzümə gülmədən?

Sonra qadınlar xorla nəqərat oxudular:

*Перизада, гъай гуьзел яр,
Къеневай рикІ кай гуьзел яр.*⁸

Mahnının şux sədalarını eşidib evlərinin açıq aynabəndlərinə çıxanlar təbəssümlə bu gözəl mərasimi seyr edirdilər. Mislimatla Uznifat incə zarafatlarla süslənmiş bayatıları səsləndirdikcə şən gülüş səsləri ətrafa yayılırdı:

*На жибинда гъил къекъуьра,
Пекдин ягълух аматІаку.
На кьуд пата вил къекъуьра,
Залай иерд аватІаку.*⁹

*РикІ алай яр дагъларава,
Чавай аниз физ жедатІа?
Шумал буйдин иер гада,
Чаз тахъана, низ жедатІа?*¹⁰

* * *

⁷ Köynəyini düymələ, yar,
Şaxta düşər, ayaz olar.
Ona-buna baxma belə,
Mən tək sevən az olar.

⁸ Perizada, can alan yar,
Məni odlara salan yar.

⁹ Sən cibinə əl gəzdir,
İpək yaylığı ara.
Mən tək gözəli sevən
Baxarmı ora, bura?

¹⁰ Yarım gedib, dağdadır,
Yenə gözüm dolacaq.
Şümal boylu bu oğlan,
Olsa, mənim olacaq.

Hələ də bayaqkı görüşün təsiri altında olan Yarmət evə çatan kimi çimib qurulanmış, geyinib-kecinmişdi. Qayğılı halda nə işə axtarır, cidd-cəhdlə axşamkı demə hazırlayırdı. Onun bu vurnuxmasına uzaqdan göz qoyan Avsiyatı oğlunun böyüyüb qədd-qamətli, yaraşıqlı gəncə çevrilməsi qürurlandırır, səsinin atasının səsi kimi gurlaşdığını görüb ürəyi dağa dönürdü.

Avsiyat Sadirin ikinci arvadı idi. Onun birinci arvadı doğuş zamanı vəfat etmişdi. Ahıl yaşında oğlunun körpəsi ilə çarəsiz qalan Sadirin anası Safinatın harayına ərini atı ilə bərabər sel aparıb bir yaşlı qızı ilə dul qalan qonşu qızı Avsiyat çatmışdı. Çağanın acından zar-zar ağladığını görən ürəyi dağlı gəlin atası evində bu səsi eşidib dözə bilməmiş, özünü çatdırıb onu əmizdirmişdi. Körpə Yarmət doyub yuxuya gedəndə hamı rahatlıqla nəfəs almışdı. Uşağı əmizdirə-əməldirə ona və ailə üzvlərinə bağlanan Avsiyatı Safinat bir xeyli müddət sonra evinə gəlin gətirmişdi. Təzə gəlin uşağa ilk gündən elə bağlanmışdı ki, onun ögey olduğunu özü də unutmuşdu. Avsiyatın bu məhəbbətini görən Sadir onun qızı Tavatı övladlığa götürmüşdü.

Mehriban xasiyyətli, zəhmətkeş adam olan Sadir araba təkərləri ustası idi. Bütün günü ikimərtəbəli evlərinin birinci mərtəbə-sindəki emalatxanada çalışdı. Sadirin əlindən gəlməyən iş yox idi. Səhərdən axşama kimi həyətlərində mişar, rəndə, çəkil səsləri eşidilirdi. Onun yanına araba təkərləri düzəltmək üçün qonşu kəndlərdən də adamlar gəlirdi.

Yarmətin altı yaşı tamam olanda adsız xəstəlikdən yatağa düşən, bir neçə gün sonra gözlərini əbədi yuman Sadirin dərdinə dözə bilməyən Safinat da dünyada köçmüşdü. İkinci dəfə dul qalan Avsiyat bütün məhəbbətini Tavatla Yarmətə salmışdı. Körpə ikən yetimliyin, kasıblığın ağrı-acısını talelərində yaşamış

bu iki uşağı böyüdənə kimi o, olmazın əziyyət çəkmişdi. Bir saçını ağ, birini qara hörüb, onları ərsəyə çatdırmışdı.

Yarmətin Yarqunatı sevdiyini, amma Məhəmmədin ailəsinin bu izdivaca razı olmadığını ordan-burdan eşidən Avsiyat oğlunun üzdə özünü şən göstərməyə çalışsa da, ürəyində fikir çəkdiyini yaxşı bilirdi. Bir il idi ki, Yarmət rahatlığını itirmişdi.

Güzgü qabağında dayanıb saçını darayan oğlunu heyran baxışlarla süzən Avsiyat kövrəldiyini ondan gizlətmək üçün səsinə bir az quruluq qatmaq istədi, amma bu, onda alınmadı, səsi titrədi:

– Yarmət, oğlum!

– Hə, ana!

– Anan qurban, yorulub əldən düşdün ki! Səhərdən ayaq üstəsən. Dadlı bozbaş bişirmişəm, otur, bir boşqab çıxarım, ye.

Amma Yarmət onun səsindeki titrəyişi hiss edəcək halda deyildi, toy havasında idi, ona görə də yalan danışdığına əhəmiyyət vermədi:

– Ac deyiləm, ana, çöldə uşaqlarla yemişəm.

– Ay bala, onda günorta idi, indi axşamdır. Ayaqlarını uzadıb həm bir hovur dincini al, həm də bir loxma çörək ye. Arıqlıqdan sür-sümüyün görünür.

Yarmətin cavab vermədiyini görəndə Avsiyat oğluna yaxınlaşıb mehriban səslə soruşdu:

– Yoncanı biçib qurtardız?

– Hə, ana, qurtardıq.

– Nə yaxşı! Savab iş gördüz, bala. Beytullah dayı çox sevinəcək. Bisen xalanın da ruhu şad olacaq.

Qadın Yarmətin ona əhəmiyyət vermədiyini, öz aləmində olduğunu görüb səsinə qaldırdı:

– Oğlum, mən kiminləyəm? Bir otursana!

Yarmət anasını qucaqladı:

– Anacan, niyə narahat olursan, mən ac deyiləm, yemək istəyəndə özüm sənə deyərəm.

O, anasının nə demək istədiyini yaxşı bildiyindən mövzunu dəyişmək üçün araya söz qatmaq qərarına gəldi:

– Tavat hardadır? Bayaqdan gözümə dəymir.

– Qızlarla bulağa gedib, indi harda olsa gələr.

Avsiyat Yarmətin tələsdiyini, evdən çıxmaq istədiyini bilsə də ondan əl çəkmədi:

– Oğlum, yaylaqdan gələndən ev-eşiyə yığışmırsan. Səni heç görmürəm.

Yarmətin ona cavab vermədiyini görəndə Avsiyat doluxsundu:

– Bilirəm ağlında nələr var. Fikrin-zikrin Yaraqnatın yanında.

– Ana... – Yarmət etiraz etmək istədi, amma Avsiyat ona sözünün dalını deməyə imkan vermədi:

– Nədi? Düz demirəm? Sən odla oynayırsan, oğlum. Yadırdan çıxarma ki, Məhəmmədlə Eminat bizi bəyənmişlər. Hələ Həmdullanı demirəm. Onlar göynən gedirlər, ay bala. Kənddə Yaraqnatdan da gözəl qızlar var. Hansının qapısını döysək, heç kim bizə yox deməz...

Bu sözləri bulaqdan qayıdan Tavat da eşitdi, çiyindəki səhəngi yerə qoyub onlara yaxınlaşaraq gülə-gülə dedi:

– Sən nə danışırısan, ay ana? Heç Yaraqnatdan dönmək olar? Kənddə ona tay qız var?

Bacısının bu sözlərini eşidəndə Yarmətin çiçəyi çırtladı, o, sevincə səsləndi:

– Bayaqdan harda idin, ay Tavat? Gəl çıx da!

Avsiyat hirsələnib qızının üstünə çıxmırdı:

– Canın yanmasın sənin, Tavat! Bəsdi havadarlıq elədin! Yarməti yoldan çıxarma! Mənə də yazığın gəlsin, o qapıya ikinci dəfə necə gedim?

Tavat təslim olmadı:

– Ay ana, havadarlıq eləmirəm, düz sözümdür. Göz görüb, könül sevib, bizlik bir şey yoxdu, əbəs yerə özünü yorma. Həm də naz eləmək qız evinin adətidir, birinci dəfədən kim razılıq verir?

– Allah səndən razı olsun, Tavat, sən anamı başa sal, mən isə gedim, uşaqlar bayaqdan gözləyir, – Yarmət sevinclə bacısını qucaqladı və birdən təəccüblə ondan soruşdu: – Bəs sən toya getmirsən?

Tavat onun narahatlığının əsl səbəbini bildiyindən gülə-gülə, mənalı tərzdə cavab verdi:

– Narahat olma, bir azdan hamımız ordayıq.

Bu sözlərdən xoşhallanan Yarmət onlara sakitcə qulaq asan anasının könlünü almağa çalışdı:

– Ana, görərsən, hər şey yaxşı olacaq.

Avsiyat başını yellədi:

– Görürəm sən nə haydasan...

– Yaxşı da, ay ana... – Yarmət qapıdan yel kimi çıxdı.

Oğlunun arxasınca baxıb köks ötürən Avsiyat içəri otağa keçdi. Sadirin divardan asılmış şəklinin önündə dayanıb gözləri yaşla dolu halda:

– Sən sağ olsaydın, belə olmazdı, Sadir, – deyib dərini onunla bölüşdü. Qəhər onu boğdu. Şəklin tuşunda, yerdəki palazın üstündə oturub əllərini göyə qaldırdı: – Allahım, yalvarıram sənə, qoyma balam fikir çəksin! Onun bütün dərdi-sərinə, qada-balasını mənə ver, ya Rəbbim! Yarmətimi istədiyinə

qovuşdur, İlahi! Məhəmmədə insaf ver, Eminatın ürəyinə rəhm sal, uca Tanrı!

* * *

Qəfildən gəlib vücudunu bürümüş xoşbəxtlik hissi Yarquna-tın əhvalında qəribə bir dəyişiklik yaratmışdı. Ətrafında hər şey ona həmişəkindən gözəl və cazibədar görünürdü. Balaca qız uşağı kimi atılıb-düşmək istəyir, özünə heç cür yer tapa bilmirdi. Gözləri önündə elə hey çöldəki görüş canlanır, başqa heç nə barədə düşünə bilmirdi. Yarmətin odlu baxışlarla heyran-hey-ran onu süzməsi, yaylaqda darıxdığını deyəndə səsinin titrəməsi yadından çıxmırdı. O, başdan-başa həmin xoş anların tilsimində idi, içində qəribə şirin duyğular baş qaldırırdı. Otağındakı güz-günün qabağında dayanıb tələsmədən saçlarını hörən Yarqunat orada özünü yox, Yarməti görür, ona baxmaqdan doymurdu. Ürəyi xoş hisslərdən coşub-daşırdı.

Qapı aralı olduğundan aynabənddə oturub ordan-burdan da-nışan valideynlərinin söhbəti onun otağında aydın eşidilirdi:

– Deyəsən bu il taxıl bol olacaq, Eminat. Camaat yığıb-yığış-dıra bilməyəcək.

– Allah biz qarışıq hamının ruzisini bol eləsin. Demişdi də Əyyub dayı, taxıl əkməyi hamıya məsləhət görmüşdü. Keçən ilki quraqlıqdan sonra görürsən zəmilər necə üzə gülür? Allahın rəhmi böyükdür, bir il adamları bərkə-boşa salanda, o biri il ürəkdən sevindirir.

– Bircə sel olmayaydı, camaatın zəhməti hədər getməyəydi, Samurdan heç gözüm su içmir, – Məhəmməd qayğılı halda dil-ləndi.

– Tanrı özü qada-baladan qorusun, – Eminat oturduğu yerdən qızını səslədi. – Yarqunat, qızım, gəl çay dəmlə, samovar bayaqdan qaynayır.

– Bu dəqiqə gəlirəm, ana. – Yarqunat aynabəndə çıxıb çay hazırlığına başladı. Bir azdan stəkanlara pür-rəng çay süzüb süfrəyə qoydu.

– Yemək hazırlayımmı?

– Yox, qızım, – Məhəmməd mehribanlıqla gülümsədi.

– Mən də istəmirəm, – Eminat qızını məhəbbətlə süzdü.

– Onda mən gedim, Suvargil məni gözləyir.

– Toya gedirsən? – Məhəmməd soruşdu.

– Hə, ata.

– Tez deyilmi? Hava təzəcə qaralıb ki! – deyə Eminat pəncərədən çölə baxdı. Toran qovuşduğunu görəndə əl-ayağa düşdü. – Bir azdan bəlkə mən də gəldim, – deyə əlavə elədi.

– Nə yaxşı! – Yarqunat güldü. Sonra otağına keçib Yarmətin çox xoşladığı saçaqlı, ağ krepdeşin şalını başına örtüb qapıdan çıxanda arxasınca anasının yavaşca dediyi sözləri eşitdi:

– Ay Məhəmməd, Ömərin sonbeşik qızı Kövsər də köçür. Bu kənddə bizdən başqa qapısında toy çaldırmayan qalmadı.

– Darıxma, Eminat, inşallah, o gün bizə də qismət olar, bizim evimizdə də toy olar.

Bu sözlər Yarqunatın ürəyinə sarı yağ kimi yayıldı, bircə anın içində orada şirin ümidlər bitirdi. Bu vaxta qədər ona tanış olmayan, heç zaman keçirmədiyi şirin duyğular onu qanadlandırdı. Sevinclə, quş yüngüllüyü ilə pilləkənlərdən enib həyatə, oradan da küçəyə çıxdı. Qaranlıq məhəllə ilə az qala uça-uça çalğı səsi gələn səmtə yollandı. İki tin aralıdan gələn zurnanın gur sədaları ətrafa qəribə bir həyat eşqi, yaşamaq həvəsi

yayırdı. Yarqunat özünü güldən-gülə qonan qayğısız kəpənək kimi hiss edir, varlığını bürümüş xoşbəxtlik duyğusunun təsiri ilə uşaq kimi atılıb-düşmək istəyirdi.

Əslində bu halda olan tək o deyildi. Toy gecələri adətən ləzgi kəndlərində həyat adi axarını dəyişər, özü ilə bir bayram əhval-ruhiyyəsi gətirərdi. Ona şən təntənə, qeyri-adı gözəllik, özgə bir mənalılıq qarışırdı. Tək bəylə gəlinin evləri deyil, bütün kənd başdan-başa toy havasında olardı. Böyükü-küçü, qocalı-cavanlı, kişili-qadınli hər kəs ən yaxşı paltarlarını geyinib bu bənzərsiz rəqs gecəsinə yollanardı.

Gecədən səhərə kimi insanlar şən musiqi sədaları altında rəqs edənlərin tamaşasına yığılardılar. İş-güc əlindən aylarla bir-birini görməyən adamlar burada görüşərdilər. Gənc qızlarla oğlanlar burada bir-birinə gizlin-gizlin göz qoyardı. Analar oğullarına, bacılar qardaşlarına altdan-altdan adaxlı gözəlti edərdi. Oynamaq üçün rəqs meydançasına çıxan qızları buradakı kimi harda gözdən keçirə bilərdin? Dem yeganə xalq şənliyi idi ki, burada qadağalar yox idi, kim kiminlə istəsə rəqs edə bilərdi. Ona görə də bu mərasimi hamı sevirdi.

Yarməti uzaqdan da olsa doyunca görə biləcəyini düşünəndə Yarqunatın ürəyi sinəsində sevinclə çırpındı. Qətiyyətlə özünə söz verdi ki, Yarmət rəqs etmək üçün meydana çıxan kimi onunla oynayacaq. Əvvəlcədən şərt kəsmişdilər ki, Yarmət tez gəlib onun qabağında rəqs eləsin. Belə olsa hamı görəcək ki, o, məhz Yarqunatı dəvət edir, yoxsa qızlar ona imkan verməzlər. Kənddə Yarmət qədər gözəl və şux oynayan yox idi. Ələlxüsus "Ləzginka"-nın iti yerində onun ayaqlarını görmək olmurdu. Hamı kimi Yarqunat da Yarmətin rəqsinə heyran idi, onunla oynamaq üçün ürəyi gedirdi. Yarmət sərrast rəqs hərəkətləri ilə özünün

tərəfmüqabili ilə sözsüz dialoq qura bilmək, gözlərinin ifadəsi ilə duyğularını dilləndirmək bacarığı ilə çoxlarından seçilirdi.

Kənd camaatının demək olar ki, hamısı burada idi. Böyük meydançada – yamyaşıl çəmənlikdə azı beş-altı cərgə adam musiqiçilərin ətrafında dövrə vurmuşdu. Həmişəki kimi qabaqda daşların üstündə qoyulmuş uzun taxta oturacaqları uşaqlar tutmuşdu. Onların arxasındakı kətilərdə yaşlı qadınlarla kişilər oturmuşdu. Ayaq üstə isə cavan qız-gəlinlər və oğlanlar düzülmüşdü. Sözləşmişlər kimi uca boylular bəstə boyluların arxasında dayanmışdı. Demin öz yazılmamış qayda-qanunları var idi: gözəgörünməz əllə o, məclisi iki hissəyə bölmüşdü: bir tərəfdə qadınlar, o biri tərəfdə isə kişilər idi. Bu adət yüz illərdən bəri davam edirdi.

Ayağına həmişəki kimi köhnə çarıqlarını geyinmiş, uzun qara bıqlarını yuxarı burmuş araçı Qazəhməd dayı əlindəki nazik çubuğu tez-tez yerə vuraraq meydançadan dövrə vurur, uşaqları ortalıqdan kənara çəkir, yaşlılara yer düzəldir, məclisdə qayda-qanun yaradırdı. O, həm də rəqs etməyə hazırlaşan cavanların növbəyə düzülmələrinə nəzarət edirdi. Bu, onun üzərinə düşən ən çətin vəzifə idi. Cavanların hamısı oynamaq istədiyindən onların növbəyə riayət etmələrinə göz qoymaq tələb olunurdu.

Kənd demlərinin yaraşığı olan Qazəhməd dayı olmayanda məclisin duzu-ləzzəti itirdi. Onun kimi məharətlə, tərəfkeşlik etmədən dem idarə edə bilən başqa adam yox idi. Ənənəyə görə ilk rəqsi araçı oynamalı, toyun başladığını elan etməli, məclisi qızıqdırmalı idi. İndi də belə oldu. Başında çoban papağı, əynində qısaqol gödəkçə olan bu adlı-sanlı araçı yaşına uyğun gəlməyən şuxluqla məclisin ortasına atıldı. O, öz bənzərsiz gözəl

rəqsini oynaya-oynaya eyni zamanda dirijorluq da edir, adamlarla düzgün əl çalmağı məşq edir, çubuğunu yerə vurmaqla ritmdən çıxanları ritmə qaytarırdı.

Rəqsini başa çatdıranda Qazəhməd dayının işarəsi ilə növbəyə yazılmış iki oğlan meydana çıxdı. Onlar oynaya-oynaya məclisdən bir dəfə dövrə vuran kimi dərhal iki qız rəqsə qoşuldu.

Yarmət Şahmirlə Qədirin arasında özünə təzəcə yer düzəltmişdi ki, Tavat, Yarqunat, Qatfar və Suvar da gəlib çıxdılar. Onlar qarşı tərəfdə, qızların arasında görünəndə Yarmətin heyran baxışları Yarqunata dikildi. Beləcə, dünyanı unudub öz aləminə dalan gənc bir xeyli keçəndən sonra rəqs üçün növbə tutmaq lazım gəldiyini xatırlayıb araçıya yaxınlaşdı. Ortada rəqs edənləri bir azdan başqa cütlük – Şahmirlə Suvar əvəz etdi. Onların şux oyunu hamıya gözəl əhval-ruhiyyə bəxş edirdi.

“Ləzgi qızı” xalq havasının çalınması ilə başına buxara papaq qoymuş ucaboy, enlikürək, yaraşıqlı Osmanın məclisə girməsi bir oldu. O, özündən razı halda rəqs edə-edə meydançıdan dövrə vurdu və gedib düz Yarqunatın qabağında dayanıb orada rəqsinə davam elədi. Osman gözlərini Yarqunatdan çəkmir, hərəkətləri ilə ısrarla onu rəqsə dəvət edirdi. Belə bir şeyin baş verə biləcəyini əsla ağılına gətirməyən Yarmət səbirsizliklə bunun nə ilə nəticələnəcəyini gözləyirdi. Əslində nə olacağı hamı kimi ona da bəlli idi. Yarqunat Kövsərin rəfiqəsi olduğuna görə o, toy evinin yaxın adamı hesab olunurdu. Buna görə də ona edilən bütün rəqs dəvətlərini qəbul etməyə məcbur idi. Yarqunat çarəsiz halda Yarmətə baxıb, Osmanla oynamaq üçün tələsmədən ortalığa çıxdı.

Onun bir gözü rəng-rufu dəyişmiş, qanı qaralmış halda

qəzəblə onları süzən Yarmətdə qalmışdı. Adi vaxtlarda rəqs etməyi çox sevən Yarqunat, indi biyara gəlmiş kimi əllərini, ayaqlarını könülsüz halda tərpədir, bu əzablı dəqiqələrin tez bitməsini arzulayırdı.

Yarqunat Osmanla rəqs etməyə başlayanda Yarmətə elə gəlirdi ki, həyat ondan ötrü bütün gözəlliyini itirdi. Az qaldı ürəyi qırılıb ayaqlarının altına düşsün. Vücudunu bürüyən qısqanlıq hissi onu cin atına mindirdi, ürəyindən əllərini yanlarına açıb özündən razı halda oynayan Osmanı əzişdirmək, onu yerə yıxıb yaxşıca yumruqlamaq istəyi keçdi. Birdən onun diqqətini yaşlı qadınların oturduğu cərgə cəlb elədi. Yarqunatın anası Eminatla ondan xeyli aralıda oturmuş Osmanın anası Salihat uzaqdan-uzağa bir-birinə him-cim edir, özlərindən razı halda gülümsəyirdilər. Bunu görəndə Yarmətin ürəyi sıxıldı.

Sonra gözləri qənşərdə oturmuş anasına sataşdı. Pərişan halda uzaqdan-uzağa Eminatla Salihata göz qoyan, onların baxışlarla dediklərini anlayan anasının üzündəki çarəsizlik ifadəsi onu kövrəltdi. Özündən asılı olmayaraq yumruqlarını düyünləyib məclisə atılmaq istəyəndə Şahmirlə Qədir hərəsi bir qolundan yapışaraq bir göz qırpımında onu buradan çıxartdırılar. Oradan bir qədər aralananda üzünə gecənin soyuq havası dəyən Yarmət hər iki əlinin barmaqlarının bərk-bərk sıxıldığını hiss etdi.

– Sənə nə olub? Deyəsən ağlını itirməyə başlamısan, – Şahmir acıqla Yarmətin üzünə baxıb onun qolunu buraxdı.

– Hə, get soyuq su iç, özünə gəl, – Qədir də eynilə Şahmir kimi sərt baxışlarla onu süzdü.

Özündən yaşca böyük olan iki dostunun bu qəzəbli etirazı onu ayıldan kimi oldu, öz hərəkətindən utandı. Birdən ürəyini

ümitsizlik bürüdü. Ayaqlarının yerdən üzöldüyünü, gözlərinin yaşla dolduğunu hiss etdi, ağlamamaq üçün özünü güclə ələ aldı. Acizliyini dostları duymasın deyə onlarla vidalaşmadan, ağır-ağır buradan uzaqlaşdı. Məhəllənin tinində gözdən itənə kimi Şahmirlə Qədir baxışları ilə onu müşayiət etdilər.

Yarmətin qəfildən məclisi tərk etdiyini, Avsiyat xala ilə Tavatın həyəcanla onun arxasınca çıxdıqlarını görən, bütün bunların ona görə baş verdiyini anlayıb üzülən Yarqunat rəqsini bir təhər tamamlayıb yerinə qayıtdı. Kədərlə onu süzən Qatfarın yanına keçib nigaran halda soruşdu:

– Tavat niyə getdi?

– Yarmətdən xəbər bilməyə.

Qatfarın səsindeki qəhəri hiss edən Yarqunat ona qısılib heç nə demədi. Bu, sözsüz təsəlli idi. Qatfarın Osmana aşiq olduğunu bildiyindən qızın bu hüznü halında özünü günahkar saydı:

– Yarmət məndən küsməsə yaxşıdır, – deyə pıçıldadı.

Bir azdan Tavat gəlib çıxdı, Yarqunatın yanında öz əvvəlki yerini tutub heç nə olmamış kimi Yarquната dedi:

– Anamı evə ötürüb gəldim.

Toyun ümumi şən əhval-ruhiyyəsi bir az əvvəl olanları onlara unutdurdu.

Dem həmişəki kimi gecə yarısı sona çatdı. Yalnız bundan sonra Yarqunatgil məclisi tərk etdilər. Kəndin qaranlıq küçələri ilə səs-küylə evə qayıdan qızlar hələ də toyun təsiri altında idilər.

– Yoruldum oynamaqdan. Ortalıqdan çıxmaq istəmirdim. – Suvarın sözlərinə Tavat güldü:

– Ay Suvar, öz aramızdır, Şahmir gözünü səndən çəkmirdi ha!

– Buna bax, mənə söz atmağına bax. Yaxşısı budur, sən özündən danış, Tavat, elə bilirsən Qazixanla qaş-göz elədiyini

heç kim görmədi, hə?

Arxada kimsə öskürdü. Qızlar dönüb baxanda Yarmətin qaranlıq döngədən onların qarşısına çıxdığını gördülər. Yarqunat sevincini gizlədə bilmədi:

– Necəsən, Yarmət?

– Necəyəm? – Oğlan suala sualla cavab verdi, səsi kədərli olsa da, sözləri ittiham kimi səsləndi.

– Olmaya məndən küsmüsən? – Yarqunat təqsirkar tərzdə soruşdu.

Suvarla Qatfar onlara mane olmamaq üçün sakitcə sağollaşib getdilər. Yarqunatı düşdüyü gərgin vəziyyətdən çıxarmaq lazım olduğunu başa düşən Tavat söhbətə qarışdı:

– Niyə küsməlidir ki? – Qardaşının qısqanlıqdan dəyişmiş qəmli üzünə baxanda onun halına yanib səsini yavaşıtıdı, məzəli tərzdə başını yelləyib onu tənbeh etdi: – Həə... Bir az cəld olaydın da! Osman tərpənənəcən rəqs eləyə bilməzdin?

Yarmət qəhərləndi:

– Necə cəld olaydım? Onun növbəsi məndən əvvəl idi axı.

Tavat hirsələndi, üzünü qardaşına tutub qızı müdafiə elədi:

– Bəs Yarqunat neyləyirdi? “Osman, sən dayan, mən Yarmətlə rəqs etmək istəyirəm” deyirdi? Bir dayan görüm, Yarmət. Başa düşə bilmirəm, niyə Yarqunatı divara dirəmişən? De görüm onun təqsiri nədir? Olmaya sən elin adətini pozmaq istəyirsən?

Yarmətin təslim olmaqdan başqa çarəsi qalmadı:

– Mən nə deyirəm ki! Yanıb-qovrulmaqdan başqa əlimdən nə gəlir? – Bir azdan araya çökən sükutu pozmaq məqsədi ilə yavaşca Yarqunata dedi:

– Sabah günortadan sonra meşə yoluna gəl, sənə deyiləsi sözüm var.

– Yaxşı, – Yarqunat az qala pıçiltı ilə cavab verdi.

Elə bu vaxt bir qaraltı gəlib düz onların yanında dayandı. Qaranlıqda qardaşının od püskürən gözlərini görən Yarqunat təşvişə düşdü, onun səsi əsdi:

– Həmdullah?

Tavat araya çökən gərginliyi səngitmək üçün mehriban səsle dilləndi:

– Axşamın xeyir, Həmdullah.

Həmdullah onların hər üçünü qəzəblə süzüb Tavata ağır-ağır cavab verdi:

– Axşamın xeyir.

Sonra bacısına sakit, amma hökmlü səsle əmr etdi:

– Get evə! Tez!

Yarqunat cavab verməyib müti halda onlardan aralanıb evlərinə sarı yollandı. O, gözdən itəndə Həmdullah qəzəbli baxışlarını Yarmətə zillədi:

– Sən nə arsız adamsan. Sənə nə qədər deməliyəm, neçə dəfə təkrar etməliyəm ki, Yarqunatdan uzaq durasan? Bax, Yarmət, axırncı dəfə deyirəm, bir də səni bacımın həndəvərində görsəm, məndən incimə!

O, bunları amiranə tərzdə deyib aralandı. Özünü itirib nə deyəcəyini bilməyən qardaşının çarəsiz halı Tavata kövrəltdi. O, heç nə demədən Yarmətin qolundan yapışdı, bacı-qardaş dinməzcə evlərinə tərəf getdilər.

Həmdullanın dünənki xəbərdarlığından sonra ürəyi səksəkə-də olan Yarqunat anasından qardaşının kolxozun biçənək sahə-

sinə getdiyini, evə axşam qayıdacağını eşidəndə buna ürəkdən sevindi. Nəhar yeməyindən sonra qab-qacağı yuyub evi səliqəyə salan qız atası ilə anası dincəlmək üçün öz otaqlarına keçəndə cəld evdən çıxdı. Təqaüdə çıxdığı son iki ildə hər gün nəhərdən sonra bir-iki saat yatıb gözüünün acısını almağı vərdiş tutan Məhəmməd Eminatı da istirahət etməyə məcbur edirdi. Səhərlər xoruz bənindən də tez durub axşamlar naxır çöldən qayıdandan sonra yatmağı vərdiş edən, bütün günü saysız-hesabsız ev işləri, təsərrüfat qayğıları ilə məşğul olan, son vaxtlar tez-tez yorğunluqdan və müxtəlif ağrılardan əziyyət çəkən, amma yaşlansalar da əvvəlki kimi bir-birinə çox bağlı olan valideynləri dincələndə Yərqunat onların rahatlığını pozmamalı üçün əlindən gələni edirdi. İndi də onların azı iki saat yatmaqlarına əmin olan qız evlərinin arxasından üzüyuxarı qalxan ciğirli meşə yoluna tərəf getdi. El yolundan bir qədər kənarda olan bu tərəflərdə təsadüfi hallarda kimsə olardı.

Dikdəki pöhrəliyin başlanğıcında bitən qocaman yemişan ağacının kölgəsində uzanıb onu gözləyən Yarməti görəndə Yərqunatın gözləri güldü. Amma elə bu vaxt dərədən gələn səslər hər ikisinin diqqətini cəlb elədi. Yarmət qıza sakit olmağı işarə edərək təcürdə üzüstə uzanıb ehtiyatla aşağı boylandı. Nə gördüsə, onu gülmək tutdu, əlinin hərəkəti ilə Yərqunatı yanına çağırırdı. Qız ona yaxınlaşıb nəzərlərini dərəyə yönəltdi. Buradan sol tərəfdəki böyük qaya parçasının arxasında gizlənmiş Şahmir aydın görünürdü. O, arada qarşıdakı ciğirə sarı boylanıb əlindəki zınqırovu səsləndirir, sonra yenidən gizlənirdi.

Birdən Suvarın səsi gəldi:

– Buzulu, ay Buzulu, hardasan?

Qız qayanın həndəvərinə çatanda Şahmir arxadan ehmallica

ona yaxınlaşdı. Qəfildən qızı qucaqlamaq istəyəndə Suvardan qışqırıq qopdu. Dartınıb onun əlindən çıxan qız qarşısında Şahmiri görəndə qəzəbindən coşdu:

– Bu nə oyundu çıxarırsan?

Şahmir gülə-gülə onun üzünə baxdı:

– Bilmirsən ki, səni görməyəndə ürəyim partlayır? Neçə gündür hardasan? Bunu necə, tanıdınmı?

Buzovunun zınqırovunu onun əlində görən qız heyratə gəldi:

– Bu ki, Buzulunun zınqırovudur.

Şahmir tövrünü pozmadı:

– Nə olsun ki?

– Bəs buzovum hanı?

– Məşədə. Dedim qoy toyumuza kimi doyunca yeyib kökəlsin.

Suvar hirslandı:

– Demək fənd qurmusan. Sənin belə işlərin də var? Bilirdin ki, onu axtarmağa gələcəyəm, hə? – Şahmirin gözlərinin qayır-qayır qaynaması qızı hövsələdən çıxardı. – Mən kiminləyəm? Eşitmirsən? Tez buzovumu tapıb bura gətir.

Yarmətlə Yarqunat onlardan 10-15 metrlik məsafədə baş verənlərə kinoya baxdıqları kimi sonsuz maraqla tamaşa edir, gülməklərini güclə saxlayırdılar.

Birdən Şahmir ciddiləşdi:

– Suvar, mən səni dəli kimi sevirəm. Bunu bilirsən?

– Yox, bilmirəm.

– Nəyi bilmirsən?

Suvar sol əlini qabağa uzatdı:

– Sevən oğlanın üzüyü sevdiyi qızın barmağında olar. Başa düşdün?

Şahmir güldü:

- Belə de də! Sən mənə hə de, onda üzük də olacaq, toy da.
- Sən nə vaxt elçilərini göndərdin ki, mən “hə” deyim?
- Onda günü sabah bizimkilər sizdə olacaqlar. – Bunu deyib Şahmir Suvarı qucaqlayanda birdən Yarmət bərkdən öskürdü. Səsdən diksinən Şahmirin əlindəki zınqırovun yerə düşməyi ilə Suvardan qışqırıq qopmağı eyni anda baş verdi:
- Ay Allah, gördülər bizi, biabır olduq!!!
- Suvarın qorxub qaçdığını görən Şahmir onun arxasınca səsləndi:
- Ay qız, bəs buzov?
- Onu necə aparmısan, eləcə də gətirərsən, – Suvar bu sözləri qaça-qaça dedi.
- Şahmir yerdən zınqırovu qaldırıb onun dalınca qaçdı:
- Gör nə deyirəm. Ay qız, Suvar... Qaçma, gözlə. Heç olmasa zınqırovu götür. – Onlar ağacların arxasında görünməz olanda bayaqdan bu səhnəyə sakitcə tamaşa edən Yarmətlə Yarqunat gülməkdən uğunub getdilər. Bir həftə əvvəl elə bu yerdə Suvarla Şahmiri gördüyü yadına düşən Yarqunatın dodağı qaçdı, amma bu barədə Yarmətə heç nə demədi.
- Bunların toyu deyəsən bizimkindən tez olacaq, – deyə şən halda səsləndi.
- Belə getsə hamı bizdən qabağa düşəcək. – Bu sözləri gülə-gülə deyən Yarmət ürəyində öz-özünə dedi: “İnşallah, tezliklə bizim də toyumuz olar”. O, öz ürəyinin səsinə inandı.
- Axşam bulaq başında kənd qızları bir-biri ilə toy təəssüratlarını bölüşürdülər.
- Gördüz Kövsərə gəlinlik necə yaraşırdı! Uca boyu, uzun hörükləri, nazlı yerşi adamın ağılını başından alırdı. Camal dəli olmasa yaxşıdır. – Suvar nazla yeriyib Kövsəri təqlid elədi.

Rəfiqələri gülüşlərinə ara verəndə əlavə elədi: – Sözlərimi qəribliyə salmayın, qızlar. Vallah, Kövsər gül açmış şaftalı ağacına bənzəyirdi. Ölməmiş gözəldir də!

– Yaxşı da, ay Suvar. Qəşəng paltar geyindirəsən, odun parçası da abıra minər. Altmış yaşlı əmidostum Aysarı görmədin? Toya elə bəzənib-düzənib gəlmişdi ki, hamının gözü onda idi. Neçəsi ətrafında fırlanırdı: "Aysar, orda oturma, burda otur. Aysar, onu yemə, bunu ye". Atalar yaxşı deyib ki, paltar adamın, yarpaq ağacın yaraşığıdı, – deyə Qatfar onunla razılaşmadı.

Tavat dözə bilmədi:

– Sən də bir dayan görüm, ay qız, əmidostunla Kövsəri bir tutma da. İnsanın özündə də bir gözəllik olmalıdır, ya yox? Sonanı desən, yenə inanmaq olar. Ona bahalı paltar da yaraşar, ucuz da.

Qəfildən bulağın ətrafındakı ağacların arasından çıxan Sona öz adını eşidib qızların yanına gələrək oxudu:

*Пушар, пушар, цИнгил кьушар,
Гьарма сад жейрандиз ухшар.¹¹*

Qızlar gülüşəndə Sona:

– Deyin görüm dalımca nə danışırıdız? – deyə məzəli halda soruşdu.

Qatfar qızlara göz vurdu:

– Adını tut, qulağını bur! – Belə deyib üzünü Sonaya tutdu: – Səndən nigaran idik. Deyirdik görən Sona harda qaldı? Yaxşı ki, vaxtında gəlib özünü çatdırdın, bizi intizardan qurtardın.

Bir danış görək, kənddə-kəsəkdə nə var, nə yox. Gələndən-

¹¹ Qızlar, qızlar, incə quşlar,
Hər biri ceyrana oxşar.

gedəndən, öləndən-qalandan, arvad boşayandan, qız qaçırandan xəbər ver.

Sona nazlandı:

– Mən nə hayda, siz nə hayda?

– Bir şeymi olub? Danış görüm, – Qatfar əl çəkmədi.

– Sizə söz danışmaq olar? Hülqumunuz var bəyəm? Bir söz eşidən kimi aləmə car çəkirsiz.

– Ay Sona, bizdən söz çıxdığını haçan görmüsən? – Suvar ciddiləşdi.

Sona onu çimdiklədi:

– Səndən heç söz çıxmaz...

Onun bu sözlərinə hamı güldü. Qızlar gülüşlərinə ara verəndə Tavat soruşdu:

– Xeyir ola, ay Sona, hara gedirsən?

– Mən Kövsərin toy sandığının sorağına gəlmişəm. Halva, qoğal, toyuq soyutmasından ötrü ürəyim sino gedir, – deyib Sona dili ilə dodaqlarını yaladı.

Tavat güldü:

– Bəh-bəh-bəh! Ağzım sulandı, ay Sona!

Qatfar Sonanı tələsdirdi:

– Get, get, tələs, qohum-qardaş yeyib qurtarmayıbsa sənə də bir şey qalar.

– Ləngimə, Sona, sandıq çoxdan açılıb, – deyə Suvar onun dalınca səsləndi.

– Gedim day. – Sona onlardan ayrılanda dönüb qızların dalınca baxıb başını yellədi:

– Yanmışlara bir bax! Gör bir gözləri necə qayır-qayır qaynayır?! – Sonra üzünə təbəssüm yayıldı, astadan öz-özünə dedi: – Sizi görüm ərə gedəsiniz! Sizi görüm külfət sizi bassın! Sizi görüm

xoşbəxt olasız!

Sona gedəndən sonra qızlar yarımçıq qalmış söhbətlərinə davam etdilər:

– Ay Suvar, deyirlər bəyin adamları Kövsərgildən xeyli şey aparıblar.

– Hə, elədir, qızlar, bizim başımız içəridə söhbətə necə qarışmışdısa, çöldən xəbərimiz olmayıb. Gəlini yola salanda bir də gördük hərə bir şey götürüb gedir, kimi aş qazanı, kimi samovar, kimi də səhəng qamarlayıb. Biz tərpənənə kimi aradan çıxdılar.

– Toy günü gəlinin evindən bir şey çırpışdırmadınsa, daha nə ləzzəti? – deyə Yarqunat güldü.

– Lumunatın toyunda cavanların tövlədən at aparmaları ya-dınıza düşür? – Suvar bunu deyəndə hamının dodağına təbəssüm qondu.

Tavat üzünü Suvara tutdu:

– Bunlar öz yerində, amma heyif ki, toyda dava düşmədi. Ləzgi toyu davasız olar?

– Demə day! Bir dəfə əmim atama nə desə yaxşıdır: “Ay Kəlbi, toya gəl ha, dava da olacaq!”

Qızlar gülüşdülər. Suvar sözünə davam etdi:

– Eh, onun da ayrı ləzzəti var idi. Yoxsa indiki kimi? Bütün toylar əmin-amanlıqla keçir, dava salan olmur.

Qatfar bayaqdan onu maraqlandıran sualı verdi:

– Qızlar, söhbət dananı qurda verər. Deyin görüm sabah klubu gedəcəksiz?

Suvar Yarqunatı göstərib Qatfarın sualına mənalı tərzdə cavab verdi:

– Biz getməsək də olar, ancaq biri mütləq orda olacaq.

Yarqunat söz altında qalmadı:

– Bura bax, mənimlə işin olmasın, yoxsa açaram sandığı, tökərəm pambığı.

– Səndə söz var deyəsən! – Tavat Yarqunatı qızışdırdı.

Bunu eşidəndə Yarqunat gülə-gülə sözə başladı:

– Ay qızlar, indi sizə bir şey danışacağam, öləcəksiz gülməkdən. Keçən həftə çəpişimiz itmişdi, mən də onu axtara-axtara yemişanlıqdan üzüyuxarı qalxırdım. Meşənin ətəyinə çatanda nə görsəm yaxşıdı? Böyütkənliyin dalında Suvarla Şahmir diz-dizə, üz-üzə oturub dünyanı yaddan çıxarıblar. Şahmir nə deyirdisə, Suvar əriyib muma dönmüşdü. Bir qədər onları kənardan seyr edib yavaşca “Suvar!” deyə çağırdım. İkisi də oturduqları yerdən dik atıldılar.

Bunu eşidəndə qızlar qəhqəhə çəkдилər. Yarqunat söhbətinə davam etdi:

– Məni görəndə Suvar özünü itirib dili topuq vura-vura nə desə yaxşıdır: “Mmmən bbbuzovumu aaaxtarırdım”. Mən də ona cavab verdim: “Gggörürəm, sən buzovunu necə aaaxtarırsan”.

Qızların şən qəhqəhəsi səngiyəndə Qatfar üzünü Yarqunata tutdu:

– Yaxşı, utandırma qızı. De görüm, buzov tapıldı mı?

Yarqunat həmin məzəli tonda cavab verdi:

– Buzov itmişdi bəyəm? Sən demə, Şahmir onu ertədən gizlədibmiş.

Bunu eşidəndə yenidən qızlardan qəhqəhə qopdu.

– Kaş görəydiz Şahmirin sözlərindən Suvar necə əriyir. Yaxşı deyiblər ki, “gün çıxanda qar əriyər, yar baxanda yar”. – Söhbətini bitirən Yarqunat gülməkdən yaşarmış gözlərini silib birdən narahatlıqla dedi: – Allah axırını xeyir eləsin, çoxdan bu qədər gülməmişdik.

– Yaxşı, Yarqunat, sənin dərslərini vermək mənə borc olsun, –
Suvar Yarqunatı hədələdi.

Qatfar onları tələsdirdi:

– Qızlar, deyirlər sabah konsertdə Yarmət də çıxış edəcək.
Zalım balası elə gözəl tütək çalır ki, qulaq asmaqdan doymursan.

– Səni ölməyəsən, qardaşımı gözə gətirərsən ha! – Tavat
Qatfarı çımdıqladı.

Suvar Yarqunatı göstərdi:

– Belə gözmuncuğu olana göz dəyər?

Yarqunat dözmədi:

– Suvar, sən dilin yaman uzanıb ha!

Suvar isə ona sataşmaqda davam edirdi:

– Sabah görərsiz, konsert qurtarana kimi Yarmət Yarqunat-
dan gözünü çəkməyəcək. Fəqir ürək-göbəyini yeyəcək!

– Sən dilinin pərsəngi yoxdur ha! Bunları sən kimi dili
uzun, ağıl gödəklər uydurur, – Yarqunat özünü təmizə çıxarmaq
istəyəndə Tavat onu müdafiəyə qalxdı:

– Gözələ baxmaq savabdır. Yarmətin yerində olsaydım, mən də
Yarqunata vurulardım. Bu ikisini Allah özü bir-biri üçün yaradıb.

Suvar dözmədi:

– Baldıza bax, gör nə tərəfkeşlik edir!

Qatfar güldü:

– Toyacan baldız bal olur, toydan sonra istiot. İndi Tavatın
tərəfkeşlik eləməyinə baxmayın, toydan sonra Yarqunatın ba-
şında qoz sındıracaq. Baldız – quvalduz, hərdən gələr, sancar
gedər!

Qızlar onun sözlərinə gülüşdülər.

– Öz aramızdır, Osman da Yarqunatdan gözünü çəkmir ha!
– Suvar səsləndi. – O evə gəlin gedənin vay halına. Salihat

xala o qədər xəsisdir ki, gəlininin yediyi tikələri də sayacaq. Bir dəfə anam ondan sərnici istəyəndə Salihat xala cavabında nə desə yaxşıdır: "Vallah, Züleyxa, sərnicimiz ələk kimi dəşik-dəşik olub, içində süd saxlamır". – Qızlar gülüşdülər. – Hə, bu günlərdə Salihat xala bizim evə borc yumurta üçün gəlmişdi. Anamın evdə olmadığını görüb arvadın dərslərini vermək qərarına gəldim: "Salihat xala, vallah, bizim toyuqlarımız qabıqsız yumurta yumurtlayır", – dedim.

Ətrafı gülüş səsləri bürüdü.

– Qızlar, sakit olun, Osman gəlir, eşitsə ayıb olar, – Qatfar təşvişlə belə deyəndə hamı səsinə yavaşladı.

– Gör nə lovğa-lovğa gəzir! Elə bil alçaq dağları bu yaradıb, – Tavat hirsə səhəngi bulağa yaxınlaşdırdı. Osmanın Yaraqunatda gözü olduğunu, onu qarabaqara izlədiyini bilən qız qardaşının təəssübünü çəkirdi.

Osman yaxınlaşanda Suvar səsinin ahəngini dəyişdi:

– Allah razı olsun Salihat xaladan. Adamın qonşusu belə olar: ürəyi təmiz, əli açıq.

Qızlar astaca gülüşdülər. Osman onun sözlərini eşidib üzünü turşudaraq yanlarından ötüb keçdi. Birdən Qatfarın həsrətlə oğlanın dalınca baxdığını görən Suvar təəccüblə rəfiqəsinin üzünə baxdı:

– Bıy, Qatfar, rəngin niyə qaçıb? Olmaya Osmandan xoşun gəlir?

– Hə? Danış görüm ay qız. Suvar düz deyir? – Tavat qızın böyrünü dümsüklədi.

– Təzə xəbərdir bəyəm? – Yaraqunat güldü.

– Qızlar, yaman çox danışsınız, bir az cəld olun, səhəngləri doldurun, gedək, – deyərək Qatfar sözü azdırmağa çalışdı, amma

rəfiqələri onun sözlərinə əhəmiyyət vermədilər.

– Deyirlər sabahkı konsert maraqlı olacaq, rayondan artistlər gələcək, – Tavatın gülə-gülə dediyi sözlər Qatfarın ürəyindən oldu:

– Nə yaxşı! Adam evdə oturmaqdan bezir.

– Xoş xəbər olasan, bəri ürəyimiz bir az açılar, – Suvar sevincini gizlədə bilmədi.

– Sənə kim dedi? Şahmir dedi? – Qatfar söz atdı.

– Şahmir deməyib kim deyəcək? Onun xəbər aparıb gətirəni odur da, – Yarqunat Suvara sataşdı.

– Dünən Qədirlə Şahmir klubun divarından elan asırdılar, – Suvar ciddi halda cavab verdi, sonra isə ağlamsındı:

– Gərək bu gün evin bütün işlərini görüb qurtarım ki, sabah qalmasın. Yoxsa anam min cür bəhanə tapıb məni konsertə buraxmayacaq.

– Bizdə də həmin həngamə baş verir, – Qatfar gileyləndi.

– Anam düz bir saat öyüd-nəsihət edəcək ki, qız uşağısan, ağır oturub batman gəl. Yuyulmamış çömçə kimi ortalığa düşmə. Bu gün-sabah ərə getmək vaxtıdır, elçiləri qaçıрма, – Suvar deyindi.

– Qızlar, mən gedim. Neçə gündür özümə təzə don tikirəm. Gərək bu gecə yatmayıb onu tamamlayım, – Tavat tələsik sağollaşib getdi.

Onlara yaxınlaşan Yarməti görəndə Suvarla Qatfar Yarqunata heç nə deməyib, sakitcə aralandılar.

Səhəngini bulaqdan yenicə dolduran Yarqunat quş civiltisinə oxşar səslər eşidəndə geri döndü. Kənarda, alça ağaclarının yanında dayanıb gülə-gülə ona baxan Yarməti və bulaqdan uzaqlaşan Suvarla Qatfarı görüb yanaqları allandı.

- Salam, Yarqunat.
- Salam.
- Sabah kluba konsertə gedəcəksən?
- Əlbəttə. Qızlarla bir yerdə gedəcəyik.
- Dedim bəlkə sənin xəbərin yoxdur.
- Suvar xəbər verdi.
- Hə, yəqin Şahmirdən eşidib.

Yarmət yaxınlaşıb səhəngi qaldırmaqda qıza kömək etmək istəyəndə Yarqunat imkan vermədi:

- Lazım deyil, özüm götürərəm.
- Ağırdır axı!
- Narahat olma, öyrəşmişəm.

Yarmət səhəngi götürməyə ikinci dəfə cəhd göstərəndə Yarqunat yalvarıcı tərzdə dedi:

- Get burdan, Yarmət, camaat görər, söz-sov olar.
- Onda gedib bir az aralıda durum, oradan sənə tamaşa edim.
- Həmdullah görsə, yaxşı olmaz.
- Yaxşı, gedirəm. Amma konsertə gəl ha!
- Gələcəyəm!

* * *

Keletxur təpəsinin böyründə yerləşən klub ağzına kimi dolu idi. Zaldakı oturacaqların hamısı tutulduğundan yaxınlıqdakı evlərdə yaşayanlar özləri ilə stullar, kəkillər gətirib skamyaların böyrünə düzüb oturmuşdular. Zalın arxası ayaq üstə dayanmış cavanlarla dolu idi. Rayon mədəniyyət evinin solistlərinin iştirakı ilə keçən konsert elə canlı, elə gur keçirdi ki, heç kim evə getmək istəmir, iki saatlıq proqramın üç saat uzandığını hiss etmirdi.

Konsertin sonunda aparıcı elan etdi:

– Hörmətli yarqunlular! İndi səhnəyə sizin hamınızın tanıdığı bir gənci dəvət edəcəyəm. Amma çox az adam bilir ki, o, istedadlı nəzərə alınaraq müsabiqədən kənar, imtahansız-zadsız Bakıdakı 1 nömrəli Dövlət Musiqi Texnikumuna qəbul olunub. Hə, sizcə bu gənc kimdir?

– Yarmət! – deyər arxa cərgədən cavanlar xorla cavab verdilər.

– Hə, düz tapdız. İndi Yarmət Yarəhmədov tütəkdə gözəl bir hava ifa edəcək.

Bir alqış qopdu ki, gəl görəsən. Yarmət səhnəyə çıxıb ci-bindən tütəyini çıxararaq çalmağa başlayanda zal sükuta qərq oldu. Adamlar bu vaxta kimi eşitmədikləri bir havanın sehrinə düşdülər. Yarmət ifa etdiyi havaya elə aludə oldu ki, hər şeyi unudub öz aləminə daldı.

Kənd klubu bəlkə də ilk dəfə bu cür gurultulu alqışlar eşidir-di. Yarmət yerinə qayıtmaq istəyəndə aparıcı onun qolundan yapışıb üzünü zala tutdu:

– İndicə eşitdiyiniz havanı Yarmət özü bəstələyib. Ona sözlər də yazıb. Yarmət həmin mahnını bizim üçün oxusa, inanıram ki, hamının ürəyincə olacaq. Ansamblımız isə onu müşayiət edəcək.

Belə bir şey gözləməyən Yarmət özünü itirib pilləkənlərlə səhnədən endi. Lakin alqış səsləri ara vermirdi. Birdən zaldan Qədirin gur səsi gəldi:

– Bəsdi qız kimi özünü naza qoydun. Sənə deyirlər oxu, oxu da!

– Düz deyir! – Şahmir də onun səsinə səs verdi. Sonra bütün zal uğuldadı.

Yarmətin yenidən səhnəyə qayıtmaqdan başqa çarəsi qalmadı. Bayaq onun tütəkdə ifa etdiyi havanı indi rayon mədəniyyət

evinin xalq çalğı alətləri ansamblı ilə gözəl çalırdı ki, o, özünü büsbütün unudub mahnının ruhuna qarışdı. Yarmət ilə hisslə, ilə duyğulu oxuyurdu ki, zaldakılar da yadından çıxmışdı. Bu vaxta kimi dilinə gətirib deyə bilmədikləri ondan xəbərsiz halda dodaqlarından süzülürdü:

*Экуьн яру яралай
Ярбулахдал яр алай.
Заз Яргуна са иер
Яр акуна яралай.
Ярдин тІвар Яргунат,
Ярдин кІвал Яргуна.
Яр авай Яргунай
Гьиниз фин яр туна?
Чилер, цавар заха хьухь,
Гьверигьверар ахъа хьухь.
Я Яргунин иерди,
Ша зи вахаз баха хьухь.¹²*

¹²Dan yeri ağaranda
Yarqunda yarı gördüm.
Yarbulaqdan qayıdan
İncə nigarı gördüm.
Yarımın adı Yarqunat,
Yarımın evi Yarqunda.
Yarımı yalqız qoyub,
Hara gedim Yarqundan?
Qoy ruhuna süzülüm,
Qoyma sənsiz üzülüm
Səndən qeyri, gözəlim
Kimim var ki, Yarqunda?

Alqışlar zalı titrətdi. Adamlar hələ də indicə dinlədikləri mahnının seyrində idilər. Mahnı bitəndə zalı tələsik addımlarla tərk edən Yagunatin incik baxışları birdən Yarməti reallığa qaytardı. Qızın dolmuş gözləri, qaçmış bənizi ona böyük bir qəbahətə yol verdiyini anlatdı. Yarqunatın arxasınca özünü çölə atıb qaça-qaça ona yaxınlaşdı:

– Məndən incidin?

Qızın gözləri yaşla dolu idi:

– İncidimmi? Hələ soruşursan da? Məni el içində biabır elədin. Bundan sonra başımı qaldırıb camaatın üzünə necə baxacağam? Atam, anam bilsə nə olacaq? Hələ Həmdullanı demirəm. Mənim günümü qara elədin, – bu sözləri Yarqunat qəhərlə dedi.

– Bağışla, Yarqunat. Amma məndə təqsir yoxdur, istədim sənə olan məhəbbətimdən hər kəs xəbər tutsun.

– Daha sənə sözüm yoxdur. Çıx get, bir də yolumun üstünə çıxma. Eşidirsənmi? Daha gözlərimə görünmə!

Yarqunat bu sözləri ürəyinin bütün qəzəbi ilə deyib, az qala qaça-qaça evlərinə sarı getdi. Yarmətə elə gəldi ki, göy başına uçdu, yer ayaqlarının altından qaçdı. Sarsılaraq nə edəcəyini bilmədi. Peşman halda geri qayıtmaq istəyirdi ki, birdən üzündə açılan yumruq zərbəsindən səntirlədi, amma özünü yıxılmaqdan saxladı. Onun qarşısında qəzəbindən dodaqları səyriyən Həmdullah dayanmışdı.

– Belə qudurmusan, bu qədər cızığından çıxmısan ki, xalxın qızının adına mahnı qoşursan? Hələ bu azmış kimi səhnədən oxuyub aləmə car da çəkirsən? Gör indi sənin başına nə oyun açacağam.

Həmdullanın ikinci zərbəsindən Yarmət yerə sərildi. Sevdidiyi qızın qardaşına əl qaldırmağı özünə ar bildiyindən onun

saysız-hesabsız yumruq zərbələrini qəbul etməkdən başqa çarəsi yox idi.

Yarqunat evlərinin darvazasından yenicə içəri girmişdi ki, birdən qardaşının məhəllədən gələn boğuş səsi onu ayaq saxlamağa məcbur etdi. Səksəkə içində həyətdən küçəyə çıxanda qaranlıqda Həmdullanın Yarməti təpiklədiyini gördü. Sonra onun hədələrini eşitdi:

– Bax, Yarmət, sənə son dəfə xəbərdarlıq edirəm. Qulaqlarını aç, məni yaxşı eşit. Bu dəfə günahını cavanlığına bağışlayıram. Amma bir də sənin dilindən Yarqunat sözü çıxsas, özünü ölmüş bil. Sonra demə ki, xəbər eləmədim. – O, bunları deyib sağ tərəfdəki məhəlləyə üz tutdu.

Yarqunatın ürəyini sanki məngənə ilə sıxdılar. Həmdullah yolda görünməz olanda o, Yarmətə sarı qaçdı. Yerdə ağrıdan qıvrılıb-açılan gəncin burnundan axıb daşları bulayan qanı görəndə gözləri yaşla doldu:

– Niyə belə oldu, Yarmət? Niyə axı?

Yarmət qarşısında dayanmış Yarqunata baxıb qəmli-qəmli gülümsədi:

– Qorxma, mənə heç nə olmayıb. – Ağrı ona sözünü bitirməyə imkan vermədi.

Birdən küçənin aşağı tərəfindən danışiq səsləri eşidildi. Qaranlıqda Şahmirlə Qədri tanıyan Yarqunat üzünü onlara tərəf tutub fəryad qopardı:

– Şahmir! Qədir! Köməyə gəlin! Tez olun!

Yarqunatın qışqırığını eşidən Şahmirlə Qədir özlərini çatdıranda gördükləri mənzərədən sarsıldılar.

– Nə olub, Yarmət? – Qədir soruşdu.

– Yıxılmışam. – Yarmət güclə eşidiləcək səslə cavab verdi.

– Yıxılmamısan e, yıxıblar səni. – Şahmir qəzəbini boğa bil-mədi. – Sənə əl qaldıranın Allah cəzasını versin! Elə bil dünya dərəbəylikdir.

Qədir Şahmirin böyrünü dümsüklədi:

– İndi bu söhbətlərin yeri deyil, Yarməti həkimə çatdırmaq lazımdır. Vaxt itirmədən atdan-zaddan tapaq.

– Məni burda gözləyin! Qoy gedib arabanı həyətdən çıxarı-
m, – Yarqunat belə deyib həyətlərinə sarı qaçdı. Darvazanı
açıb tövlədən atı çıxararaq arabaya qoşdu, sonra onu küçəyə
sürdü.

Üçlükdə Yarməti arabaya uzadıb qaranlıq küçələrlə kəndin
aşağı hissəsində, yaşayış evlərindən xeyli aralıda yerləşən hə-
kim məntəqəsinə çatdırıldılar. Xoşbəxtlikdən Ədilə həkim orada
idi. O, xəstəni müayinə edib qurtaranda həyəcədən tir-tir əsən
Yarqunat qorxa-qorxa soruşdu:

– Ədilə xala, Yarmətin vəziyyəti necədir?

– Get evə, anangil nigaran qalmasın. Qorxma, hər şey yaxşı
olacaq, – deyə Ədilə ona mənalı tərzdə baxdı.

– Gedək, səni ötürək, – deyə Şahmir üzünü qıza tutdu.

– Yaxşısı budur siz qalın, özüm qayıdaram.

Yarqunat çölə çıxıb arabaya mindi, atın cilovunu dartıb yola
düşdü. Evə yaxınlaşanda atası ilə anasının darvaza qabağında
var-gəl etdiklərini gördü. Gecə vaxtı qızlarının araba ilə tək gəl-
diyini görəndə hər ikisi şaşırdı:

– Yarqunat, nə olub? Hardan gəlirsən? – Atasının səsi sərt idi.

– Bəs sən konsertdə deyildin? – Eminat heç nə anlaya bil-
mirdi.

Yarqunat pərt halda cavab verdi:

– Bayaq konsertdən qayıdanda Qədirlə Şahmirin köməyə

çağırdıqlarını eşitdim. Yarmət yerdə qan içində idi.

– Sadirin oğlu? – Eminat soruşdu.

– Nə baş vermişdi? – Məhəmməd həyəcanlandı.

– Bilmədim. Arabanı çıxartdım ki, onu tez həkim məntəqəsinə çatdıraq. Bəlkə düz eləmədim?

– Yaxşı elədin, qızım, savab iş gördün, – Eminat onu sakitləşdirdi.

– Görəsən kiminlə nə bölüşə bilməyib? – Məhəmməd fikirli-fikirli öz-özü ilə danışdı.

İçəri keçəndə Eminat qızının bənizinin ağappaq olduğunu görüb əl-ayağa düşdü:

– Sənə nə olub? Rəngin qaçıb ki! Yəqin qan görüb qorxmusan.

O, tez bir bardaq su gətirib qızına verdi. Yarqunat suyu başına çəkib üzrxahlıq elədi:

– Ana, yaman yorulmuşam. Olar bu gün tez yatım?

– Olar, olar, get yat.

Otağına keçəndə Yarqunat paltarlı halda çarpayısına uzanıb əlləri ilə başını bərk-bərk sıxdı. Axşamdan bəri baş verənləri yenidən gözləri önündə canlandırır onlara soyuq ağılla qiymət verməyə çalışdı. Amma indi onda ağıl nə gəzirdi? Qorxu hissi qızın iliklərinə işləmişdi. Bir azdan Həmdullanın gəlib çıxacağı, bacısını sorğu-suala tutacağı şəksiz idi. Qız utandığından neyləyəcəyini bilmirdi. Qayğısız keçən şən uşaqlıq illərindən sonra böyüdüyünü ilk dəfə bütün dərinliyi ilə dərk edir, buna görə özündən zəhləsi gedirdi.

Eşitdiyi ilk məhəbbət etirafı ona acılar yaşatmışdı. Yarqunat hər şeyə razı olardı, təki bayaq klubda baş verənlər həqiqət olmayaydı, bir xəyal və ya yuxu olaydı. Hardan biləydi ki, o cür gözəl, elə təsirli sevgi etirafı ona bu boyda ürək ağrısı gətirəcək?

Əslində Yarmətin bunu düşünmədən, hissə qapılarına, gənclik ehtirası ilə etdiyini yaxşı bilirdi. "Ağlı olsaydı, atamı, Həmdullanı düşünərdi. Deməli, ağılsızdır", – deyər öz-özünə pıçıldadı. Elə o an da qan içində hərəkətsiz halda yerdə uzanmış Yarmət gəlib gözləri qarşısında canlandı, ürəyində ona qarşı qəribə bir şəfqət hissi oyandı. İndi onun yanında olmaq, ağırlarını yüngülləşdirmək üçün nələr etməzdi?

Təzadlı hisslər qıza əzab verirdi. Bir tərəfdən Yarmətə nifrət edir, digər tərəfdən onun halına acıyırdı. Həm ürəyi yanır, həm də zəhləsi gedirdi. Amma nə cür düşünsə də, xəyalından Yarmətin sevgi dolu gözlərini itirə bilmirdi. Klubda Yarmət həmin gözlərlə ona baxa-baxa mahnı oxumuşdu. O anlarda bəlkə də kəndin bütün qızları Yarquната həsəd aparmışdı. Yarmətdən xoşu gələnlər az idi? Belə romantik etiraf yalnız kinolarda ola bilərdi. Bu kənddə isə belə bir şey heç vaxt baş verməmişdi.

Çox güman ki, indi hamı onların sözünü danışır. Beş yüz nəfərlik kluba hər evdən ən azı bir adam gəlmişdi. Kim bilir, indi onu necə məsxərəyə qoyur, haqqında nələr deyirdilər?

Qapının döyüldüyünü eşidəndə diksindi. Ürəyi az qala sinəsini yarıb çıxmaq istəyirdi. Gözləri qəzəbindən alışıb-yanan Həmdullah içəri girdi:

– O gədə bir də sənin adını tutsa, daha ona rəhm etməyəcəyəm. Anladınmı? Sən də aç qulaqlarını, eşit, onu bir də sənin həndəvərində görsem, mənim sən adda bacım yoxdur!

Həmdullah bu sözləri deyib otaqdan çıxdı. Yarqunat matı-qutu qurumuş halda onun arxasınca baxdı.

* * *

Yarmətin ağır halda tibb məntəqəsinə çatdırılması xəbəri ildırım sürəti ilə hər yana yayıldı. Rayon milis şöbəsinin müstəntiqi Hakim Əbilov gecə ilə at belində kəndə gəlib çıxdı. Çoxlu qan itirən, dəhşətli baş ağrılarından gözlərini açə bilməyən Yarmət onun sorğu-sualına cavab verə biləcək halda deyildi. Ona görə də güclə eşidiləcək səslə dedi:

– Qaranlıqda yıxılmışam, günahkar axtarmaq lazım deyil.

Onun əzilmiş ağız-burnunu, gözlərinin altındakı göyləri görüb inadla sorğu-sualını davam etdirən müstəntiqin yanına bir azdan Əyyub dayı gəlib çıxdı. Gecə yarısı kəndin bu tanınmış ağsaqqalını, yaşı yüzü haqlamış qocanı görəndə müstəntiq narahatlıq keçirdi. O, yaxşı bilirdi ki, bu kəndin yüz illər boyu dəyişməyən yazılmamış qanunları var. Bunu kənddə də, rayon mərkəzində də bilməyən yox idi. Rayonun əksər dağ kəndlərində olduğu kimi, Yarıqunda da mühüm qərarlar kimgənədə çıxarılır, onlara riayət edilməsini diqqətdə saxlamaq ağsaqqalların boynuna düşürdü.

Əyyub dayı üzünü müstəntiqə tutdu:

– Oğlum, get burdan. Əbəs yerə özünü yorma. Yarmət özü yıxılıb, inşallah, özü də sağalar. – Müstəntiqin tərəddüd etdiyini görəndə o, səsinə ucaltmış: – Get, yəqin daha vacib işlərin var! Qaşınmayan yerdən qan çıxarma!

O, bu sözləri elə hökmlə dedi ki, Hakim Əbilov burada qalmayın əbəs olduğunu, onsuz da təqsirkarı aşkar edə bilməyəcəyini anladı. Açıq pəncərədən tibb məntəqəsinin həyətinə yığılmış kəndin yaşlı kişilərini görəndə Əyyub dayı ilə və onun yanındakı dörd nəfər ahıl adamla sağollaşmış atına tərəf getməkdən başqa çarəsi olmadı.

Yarasının ağır olmasına baxmayaraq, Yarməti rayon mərkəzi

xəstəxanasına göndərməməyi, kənd tibb məntəqəsində yatırtmağı qərara aldılar. Gecə ilə şəhərə, əslən bu kənddən olan tanınmış həkim Nurəddin Əmrullayevin arxasınca adam yollayıb xəstəni sağaltmağı onun boynuna qoydular.

* * *

Ertəsi gün adəti üzrə yuxudan duran kimi bir stəkan çay içib kimgənəyə yollanan Məhəmməd bu dəfə burada kəndin əksər yaşlı kişilərinin toplaşdığına təəccübləndi. Gördüyü gurluq onu qorxutdu. Narahatlıqla salam verib uzun kötüyün qırağında oturmaq üçün özünə yer düzəltdi.

Əyyub dayı özünəməxsus təmkinlə dilləndi:

– Məhəmməd, yəqin gecə baş verənlərdən xəbərdarsan.

O, təəccüblə aqsağgala baxdı:

– Nə baş berib ki, Əyyub dayı?

– Həmdullanın qoçuluğunu deyirəm.

Ağsaqqalın sözləri Məhəmmədi qılinc kimi kəsdi. O, heç nə anlamayıb sual dolu baxışlarını burada cərgə vurub oturmuş yaşlı adamların üzündə gəzdirdi.

Əyyub dayının hökmlü səsi yenidən sükutu pozdu:

– Oğlun ötən gecə Sadirin oğlunu insafsızcasına döyüb. Deyirsən yəni bundan xəbərin yoxdur? Gecə hamımız tibb məntəqəsində olmuşuq. Rayon milis şöbəsiindən Hakim Əbilov oğluna cinayət işi açmağa gəlmişdi. Yaxşı ki, Yarmət comərdlik edib Həmdullanı satmadı, özüm yıxılmışam dedi. Müstəntiqi bir təhər yola saldıq. Həmdullah yaxşı iş görməyib. Atasız yetimi yarımcan eləyib.

Məhəmməd Əyyub dayının ittihamlarını eşidəndə özünü

itirib nə deyəcəyini bilmədi. Bunu görəndə qoca bir qədər mülayim səsle dedi:

– Get, oğlunla söhbət elə, axşam ikinizi də burda gözləyirik.

Məhəmməd həyatı boyu özgədən danlaq eşitməmişdi. Uzun illər kolxozun briqadiri olmuş, vicdanla işləmiş, yaşlananda təqaüdə çıxmışdı. Bu mehriban, zəhmətkeş adamın xətrini kənddə hamı çox istəyirdi. Hələ yeniyetmə ikən valideynlərini itirdiyini, özündən kiçik iki qardaşına həm ata, həm də ana əvəzi olduğunu, Eminatla bir yerdə onları böyüdüb ev-eşik sahibi etdiyini bilməyən yox idi. Həmdullahla Yarquната da yaxşı tərbiyə vermişdi. Bəs birdən-birə oğluna nə olmuşdu? İndi bu nə danlaq idi eşidirdi? Başında cavabsız suallarla evinə tərəf gedir, ancaq ağılı bir şey kəsmirdi.

Məhəmmədin evdən çıxmağı ilə qayıtmağının bir olması Eminatı narahat etdi. Ərinin çatılmış qaşlarını, səyriyən dodaqlarını görüb təlaşlanan qadın ehtiyatla soruşdu:

– Nə olub, Məhəmməd, niyə tez gəldin?

Məhəmməd arvadının sualına cavab verməyib amiranə səsle:

– Həmdullahı yanıma çağır! – dedi.

Aynabənddəki uzun yemək stolunun arxasında oturmuş atasının üzündəki sərt ifadə Həmdullaya onun hər şeyi bildiyini anlatdı. O, salam verib, atasının qənsərində dayandı:

– Ata, bilirəm mənə niyə çağırırsan. Sənə hər şeyi olduğu kimi danışacağam. Nə cəza versən, çəkməyə hazıram, amma söz ver ki, dediklərimə axıra qədər qulaq asacaqsan.

– Eşidirəm, danış! – Məhəmməd qəzəbli idi.

– Dünən Yarmət klubdakı konsertdə, o boyda camaatın qabağında Yarquната mahnı ilə eşq elan edib. “Mənim yarım Yarqunatdır” deyə oxuyub. Xəcalətimdən az qaldım yerə girəm.

Sən orda olsaydın, çətin ki, dözə bilərdin. İnan mənə, yer yarılısaydı, yerə girməyə hazır idim. Başımı qaldırıb adamların üzünə baxa bilmirdim. Yarməti döymək yox, öldürmək gerek idi.

Məhəmmədin üzü kömür kimi qaraldı, çırtma vursaydın qanı çıxardı. Nə deyəcəyini bilmədi. Onların söhbətini eşidən Eminatın da matı-qutu qurudu. Həmdullanın sözlərindən sonra araya dərin sükut çökdü.

Bir azdan Məhəmməd üzünü Eminata tutdu:

– Get, qızını bura çağır!

Gecəni səhərə kimi yatmayan, səksəkə içində bu dəhşətli anı gözləyən Yarqunat otağından atası ilə qardaşının söhbətini dinləyirdi. Anası onu çağıranda dizləri əsə-əsə zala daxil oldu. Yaxına getməyə ürək eləməyib müti halda qapının ağzında dayandı.

– Yarqunat, Həmdullah düz deyir?

– Hə, ata.

– Sən bilirdin?

– Nəyi, ata?

– Sadirin oğlunun sənə mahnı qoşduğunu.

– Yox.

– And içə bilərsən?

– Allaha and olsun ki, mən mahnını ilk dəfə klubda eşitmişəm.

– Yaxşı, get, – Məhəmməd boğuş səslə dedi.

Yarqunat öz otağına qayıdanda Məhəmmədin səsi sərtləşdi:

– Həmdullah, yadında saxla, hələ ki, Yarqunatın atası var. Sən qardaşı kimi onun qeyrətini çəkməyə borclusan, amma bu cür yox. Sadirin yetimini döyüb az qala o dünyalıq eləmişən. O ölsəydi, sən ömürlük türmədə çürüyəcəkdin, hamımız bəd-bəxt olacaqdıq. Sənin ağılsız hərəkətinin ucbatından gecə kənd

yatmayıb. Səni tutdurmamaq üçün Əyyub dayı ağsaqqallarla rayondan gələn müstəntiqi yola gətirib, onu geri göndərib. Yaxşı ki, Yarmət səni satmayıb, deyib ki, özü yığılıb. Sənin bu düşünləməmiş hərəkətin bizə baha başa gələcək. İndi kənddə hamı bizi qınayır.

Həmdullanın səsi əsdi:

– Bu iş camaatın başına gəlməyib axı. Bu rüsvayçılığa mən dözdüm, başqaları çətin dözərdi.

– Uzatma! Axşam kimgənədə özün cavab verərsən!

Belə şeyi əsla ağılına gətirməyən Həmdullah daha heç nə deyə bilmədi. Yerindən qalxıb həyəətə düşdü. Kimgənədə kənd ağsaqqallarının qarşısında dayanmalı olacağını düşünəndə bütün rahatlığını itirdi. Atına minib öz iş yerinə getmək əvəzinə Samur çayının sahilinə yollandı.

Həmdullah gedəndən sonra Eminat qəzəblə qızının otağına keçib qapını arxasınca örtüdü:

– Bu nə işdir başımıza açmısan? Atanın, qardaşının papağını yerə soxmaq istəyirsən? Deyirsən yəni o yetimçə sənə mahnı qoşanda xəbərin olmayıb? Kimi aldadırsan belə?

– Ana, nə olar, bir qulaq as. Nəyə desən and içim, hamı kimi mən də həmin mahnını ilk dəfə klubda eşitmişəm. Nə edə bilərdim? Acıqlanıb klubdan çıxmaqdan başqa əlimdən nə gələrdi? İnan mənə, yalan danışmıram.

– Sən ona üz göstərməsəydin, o yetimçə belə şeyə cəsarət eləyərdi?

Anasının ittihamları qarşısında Yarqunat deməyə söz tapmadı. Eminatın acığı heç cür soyumurdu:

– Onun üçün mü gecəynən arabaya mindirib tibb məntəqəsinə aparırdın?

– Ana, Allah eləməmiş, Yarmət ölə bilərdi. Həmdullah onu qan içində atıb getmişdi. Yaxşı ki, Şahmirə Qədir burdan keçirdilər. Üçlükdə onu tibb məntəqəsinə çatdırdıq.

Eminat qızının yarpaq kimi əsdiyini görüb bir qədər yumşaldı.

– Camaat arasında biabır olduq. – Bu sözləri peşman halda deyib başını bulayaraq otaqdan çıxdı.

Həmin axşam toran qovuşanda Həmdullah kimgənədə ağsaqqalların qarşısında müttəhim kimi dayandı. Hadisəni olduğu kimi danışib, haqlı olduğunu sübut etməyə çalışdı. Ağsaqqallar o ki var, onu danladılar. Özünün haqlı olduğuna Həmdullah zərrə qədər də şübhə etmirdi. Yarmət elə bir iş görmüşdü ki, cəzasını çəkməli idi. Çünki bu kənddə belə bir şey heç vaxt olmamışdı. İndi uşaq kimi danlanması kənd cavanlarının içində ağır təbiəti ilə sayılıb seçilən Həmdullanın qüruruna toxundu.

Son sözü həmişəki kimi Əyyub dayı söylədi. O, səsini ucaltmadan, təmkinlə dedi:

– Yarməti müdafiə eləmək fikrimiz yoxdur, o, yekəxanalıq edib, el adətlərini pozub. Qoy hələ bir özünə gəlsin, onu başa salarıq. Amma sən də haqsızlıq eləmişən, Həmdullah. Təkcə bacını sevdicinə görə adamı bu cür qəddarlıqla cəzalandırmazlar. Sən hansı zəmanədə yaşayırsan? Dünya dərəbəylikdir? Azərbaycanda Sovet hökuməti qurulalı 20 ildir. Əvvəlki vaxtlar deyil, bala. Sabah Yarmət evinizə elçi göndərsə, Yərqunatın fikrini soruşmaq sizin borcunuzdur. Bax, Həmdullah, bir də belə ağılsız hərəkət eləmə!

Həmdullanın üzü alışıb yanırdı. Özünü haqsız döyülən uşaq kimi hiss edirdi. Ona dikilmiş baxışlardan utanır, gözlərini qaldırıb kimgənədə oturan ağsaqqalların üzünə baxa bilmirdi. Əyyub dayının sözləri şapalaq kimi üzündə açılırdı.

Nəhayət, məşvərət qurtaranda kimgənədəkilər dağılışıb getdilər. Məhəmmədlə Həmdullah da evə qayıtdılar. Axşam şam yeməyinə Məhəmmədin ailəsi ilk dəfə bir-birinin üzünə baxmadan, kəlmə kəsmədən, dörd yad adam kimi oturdu. Evə qəribə bir soyuqluq gəlmişdi.

* * *

Yarmətin ona etdiyi ilk məhəbbət etirafının belə gözlənilməz halda, bu cür faciəli sonluqla nəticələnməsi Yarqunatın həyatını alt-üst etsə də, günlər keçdikcə inciklik yadından çıxır, yerini peşmançılıq hissi tuturdu. Qardaşının sonsuz qəzəbinə tuş gəlmiş, az qala sağlamlığı üçün təhlükə yaranmış Yarmətə ürəyində acıyır, halına yanırıdı. Onun oxuduğu həmin mahnı qızı öz cazibəsinə necə salmışdısa, təsirindən heç cür çıxıb bilmirdi. Gözlərini yumanda da, açanda da qarşısında klubun səhnəsində dayanıb ona mahnı ilə öz sevgisini bəyan edən Yarmətin qara gözlərini, gözəl üzünü görürdü. Sevdidiyi qıza görə bu qədər ağrı-acılar çəkən bu gəncə ürəyində şəfqət hissi oyanırdı. Yarqunat rahatlığını itirmişdi. Özü də bilmədən Yarmət onun bütün varlığına hakim kəsilmiş, düşüncələrinin mərkəzində dayanmışdı.

Həmin müdhiş gecə qəzəbindən dili-dodağı əsən qardaşının ona dediyi sözlər də qulaqlarında guruldayırdı: "O gədə bir də sənə adını tutsa, daha ona rəhm etməyəcəyəm. Anladınmı? Sən də aç qulaqlarını, eşit, onu bir də sənə həndəvərində gör-səm, mənə sən adda bacım yoxdur!"

Od ilə su arasında qalan Yarqunat çarəsiz halda bu işlərin nə ilə nəticələncəyini gözləyirdi.

Bir dəfə Suvarla Qatfar Yarqunatın evdə tək olduğunu bilib

özlərini ona yetirdilər. Yarqunat rəfiqələrini görüncə səbirsizliklə soruşdu:

– Tavatı görməmisiz?

– Bayaq bulağa gəlmişdi. Dedi ki, Yarmət yaxşılaşıb, başının ağırları da keçib.

– Baiskar mən oldum.

– Sən niyə baiskar olursan? Yarmət belə ağılsız hərəkət etməməli idi. Gərək sevgisini mütləq aləmə car çəkəydi? – Suvar onunla razılaşmadı.

– Yaxşı eləyib car çəkib, bu nə zamanədi biz yaşayırıq? Nə pis iş görüb ki? Belə də haqsızlıq olar? Bir bizim günümüzə bax da, elə bil quluq. Az qalır başımdan tüstü çıxsın, – Qatfar dil-ağıza qoymadı.

– Əslində sən haqlısan, Qatfar, – Suvar onunla razılaşdı. – Olmaz day bizim adət-ənənələrimizdən. Nə olursa, biz qızlara olur. Amma neynək, adətləri dəyişməyəcəyik ki. Bizdən əvvəl də belə olub, bizdən sonra da belə olacaq.

– Axı niyə belə olmalıdır? Hər şey bizim acizliyimizin nəticəsidir. Biz qızlar bir qədər qətiyyətli olsaq, bizimlə belə davranmazlar, – Yarqunat ağlamsındı. – Həmdullah özünü elə aparır ki, elə bil bir evin uşaqları deyilik, sanki bir yerdə böyüməmişik, mənim həyatımın ondan ötrü heç bir əhəmiyyəti yoxdur.

* * *

Qardaşının birdən-birə yadlaşmasını, əvvəllər olduğu kimi onunla deyib-gülmədiyini, aralarında gözəgörünməz bir divarın hörüldüyünü görüb əzab çəkən Yarqunat bu gərginliyin acı dadını daim hiss edir, bundan üzüldü. Həmin əzablı duyğuların

təsiri ilə yuxudan erkən oyanan qız Həmdullanın səhər adət etdiyi vaxtdan tez durduğunu, yaylağa getmək üçün yır-yığış etdiyini gördü. Axşam valideynlərinin söhbətindən anlamışdı ki, qardaşı çobanlara baş çəkməli, qoyun sürülərinin vəziyyəti ilə tanış olub lazımı göstərişlər verməlidir.

Qız aynabəndə çıxıb onunla salamlaşdı. Həmdullah salamını almadan birbaşa:

– Yüküm hazırımı? – deyə ağır-ağır soruşdu.

– Hə, hə, hazırdır, gətirirəm, – deyə Yarqunat əl-ayağa düşdü. Bir azdan o, içəri otaqdan heybə ilə çıxdı. Həmdullah heybəni ondan alanda düz bacısının gözlərinin içinə baxıb hökm ilə dedi:

– O kücüyü bir də buralarda görməyim. Eşitdinmi?

Həmdullah Yarməti nəzərdə tuturdu. Qardaşının son günlər dəyişib sərtləşmiş danışiq tərzini Yarqunatın ürəyini ağrıtsa da onu həyətdə kimi ötürdü:

– Yaxşı yol, daxa¹³, sağ-salamat gedib gəl.

Həmdullah cavab vermədi.

Evdəki vurnuxmadan oyanmış Məhəmməd həyətdə özünü oğluna güclə çatdırdı:

– Həmdullah, bir həftəlik gedirsən, hə?

Həmdullah atasını qucaqladı:

– Hə, ata, bir həftə bəs edər. İşlərimi qurtaran kimi qayıdıb gələcəyəm.

– Oğlum, ehtiyatlı ol, dağlarda canavar sürüləri çoxalib deyirlər.

– Narahat olma, ata.

Eminat mehriban səslə oğlunu tənbeh etdi:

– Ay bala, nə qaçaqaqdır? Səhər-səhər bir doyunca çörək də

¹³Böyük qardaş

yemədin. Yola çıxırsan axı.

– Yedim, ay ana, – bunu deyib Həmdullah tövlədən atını çıxardı. Onun quş kimi yəhərin üstünə qalxması ilə heyvanın yerdən götürülməsi bir oldu. Qulanı da sürətlə səkən anasının dalınca götürüldü. Tappılı səsi məhəllədən uzaqlaşanda Yargunat səhəngi götürüb həyət qapısından səsləndi:

– Ana, suyumuz qurtarıb, mən bulaqdan su gətirməyə gedirəm.

* * *

Məhəmməd qonaq otağında özünün həmişəki yerində oturub, xalçanın üstünə düzülmüş rəngbərəng yastıqlara dirsəklənmişdi. Eminat bayaqdan onun yanında sakitcə corab toxumaqla məşğul idi. Otaqda dərin sükut hökm sürürdü. Arvadının bu sakitliyi birdən Məhəmmədin diqqətini cəlb etdi. Eminatın kəlmə kəsmədən öz aləmində olması ona qərribə göründü. Adətən dildil ötən, bayırda-bacada eşitdiklərini onunla bölüşməyə tələsən Eminatın barmaqları elə tez-tez işləyirdi ki, bir-birinə toxunan dəmir millərin səsi otaqda aydın eşidilirdi. Bu, onu göstərirdi ki, arvadı qayğılıdır, nə isə baş verib.

Birdən açıq pəncərədən mahnı səsi aydın eşidildi. Onun sözləri ərlə arvadın diqqətini eyni anda cəlb etdi.

*Экуьн яру яралай,
Ярбулахдал яр алай
Заз Яргуна са иер,
Яр акуна яралай.*

*Ярдин тІвар Яргунат,
Ярдин кІвал Яргуна.
Яр авай Яргунай
Гьиниз фин яр туна?*

Məhəmməd yerində dikəlib acıqla üzünü arvadına tutdu:

– Eminat, eşidirsənmi?

Eminat ərinə baxıb heç nə demədən toxumaqda davam etdi. Bunu görəndə kişi özündən çıxdı:

– Niyə ağzına su alıb oturmusan? Mən yanlış eşitmədim ki? Yarmət yenə Yarqunatın adını çəkir? O gədənin mənim pəncərəmin qabağında nə işi var?

Qəzəbdən ərinin rəng-rufunun qaçdığını görəndə Eminat ərinə sakitləşdirməyə çalışaraq təmkinlə dedi:

– Dayan görüm, ay kişi, sən pəncərənin qabağı el yoludur. Gəlib-gedənə qadağa qoymayacaqsan ki?

Məhəmmədin hirs keçmirdi:

– Yoldan keçsin ey, amma qızımın adını çəkməsin.

Eminat halını pozmadı:

– Ad çəkməklə nə dəyişir ki? Arabacı Sadirin oğludu da! Öküzün burnundan öküz düşər deyiblər. Nə tüfəngə çaxmaqdır, nə dünbəyə toxmaq.

– Məsəl var deyərlər, keçinin əcəli çatanda buynuzunu çobanın çomağına sürtər. Bir məni başa sal görüm, Sadirin yetimçəsinin mənim pəncərəmin qabağında nə azarı var? Həmdullanın dərslərini nə tez yaddan çıxardı? Daha hansı dillə başa salaqsan ki, ona veriləsi qızımız yoxdu? Qoy bir də qızın adını tutmasın. Yoxsa...

Ərinin xalçadan asılmış xəncərə tərəf baxması Eminatın xoşuna gəlmədi:

– Fikir vermə, qoy nə qədər istəyir oxusun. Bu gün-sabah Bakıya oxumağa gedəcək. Orda şəhər qızlarına başı qarışıb Yarqunatı yaddan çıxaracaq.

Arvadının sakitliyi Məhəmmədin xoşuna gəlmədi:

– Uzatma, Eminat! Sözlərimi o gədəyə çatdır! De ki, adam balası kimi söz qanmırsa, onu başqa cür başa salırıq.

– Çox zilə qalxma, ay kişi. Necə olsa da, bir kəndliyə, yaxşı deyil, ayıbdır. Atalar yaxşı deyib: qız ağacı, qoz ağacı, hər gələn bir daş atar.

Arvadının son sözləri Məhəmmədi hövsələdən çıxardı:

– Sən nə dediyini anlayırsanmı? İş gücü tütək çalmaq olan birisi orda-burda sənin qızının adını hallandırır, sən də deyirsən ki, fikir vermə.

Eminat əlindəki corabı bir kənara qoydu:

– Bir az səbir elə. Elə bilirsən bizim qızın canında az var?

– Bax, arvad, sənə deyirəm, elə et ki, sabah camaat bizə gülməsin.

Bayırdan gələn mahnı səsi uzaqlaşanda otağa yenidən sükut çökdü. Ərinin gıcqahlarında damarların gərildiyini görən Eminat bu dəfə yumşaq səslə dilləndi:

– Ay kişi, qızı ona vermirik deyə Yarmət bizdən acıq çıxır. Həm də Həmdullah kənddə olmayanda cürətlənir deyəsən. Uşaq ki, uşaq. Fikir vermə, işləri düzəldən Allahdır.

– Sözlü adama oxşayırsan, Eminat, – Məhəmməd bir qədər yumşaldı.

Eminat mənalı tərzdə ona baxdı:

– Neçə vaxtdır Salihat bizə elçi göndərmək istəyir. Deyirəm, bəlkə qızı Osmana verək?

Məhəmməd hirsələndi:

– Nə? O özündən razı Vəlibəyin oğluna? Yekəbaş atanın yekəbaş da oğlu olar.

Eminatı onun sözləri açmadı:

– Niyə elə deyirsən? Kənddə kimdən əskikdir? Onu gözü

götürməyənlər var deyə Vəlibəy neyləsin?

– Camaat deməzmi ki, bu boyda kənddə qızı verməyə adam tapmadız?

– Vəlibəyə nə olub ki? Əşşi, sən Allah, elin ağzı torba deyil ki, büzəsən. Əsas odur qızımız xoşbəxt olsun.

– Yarqunat uşaq deyil? Onun nə yaşı var ki? Qoy hələ bir ağıl kəssin, həddi-buluğa çatsın...

– Ay Məhəmməd, qız anadan olanda gözünü açar, bu bizim ev deyil, deyər. Məktəbi bitirmiş qız haçandan uşaq sayılır? Yadımdan çıxıb ki, mən sənə gələndə heç on beş yaşım yox idi?

Son sözləri deyəndə Eminat dərindən ah çəkdi. Onun əhvalının dəyişdiyini görəndə Məhəmməd arvadının könlünü almağa çalışdı:

– Eminat, sən gəlin gələn günün səhəri bizə bozbaş bişirmişdin ha, o bozbaşın dadı hələ də damağımdan getməyib. Anam rəhmətə gedəndən bəri biz birinci dəfə idi ki, qadının bişirdiyi xörəyi yeyirdik. O günlər indi də gözlərimin qabağındadır.

Məhəmmədin qəhərləndiyini görəndə Eminat köksünü ötürdü:

– Başımıza nələr gəlmədi? Kasıblıq, əzab-əziyyət... Sən yetim oğlan idin, mən evinizə gəlin köçəndə döşəməyə sərməyə köhnə palazdan başqa heç nəyiniz yox idi. İki balaca qardaşın da sənin ümidinə qalmışdı. Bir loxma çörəyə həsrət qaldığımız günlər oldu. Ömrümüz boyu nəfəs dərib dincəlməyə macalımız olmadı. Beləcə, otuz ildir külüng çalırıq. Amma şükür olsun Allahın kərəminə, qardaşlarını evləndirdik, ev-eşik sahibi oldular.

– Elədir, Eminat. Hər şeyi səninlə bir yerdə elədik. Uşaqları da yerbəyer edə bilsəydik, daha dünyada heç bir dərdim olmazdı.

İnsan özü üçün yox, övladları üçün yaşayır. – Məhəmməd bu sözləri fikirli halda dedi, sonra isə gülə-gülə əlavə elədi: – Din-cəlməyə o dünyada o qədər vaxtımız olacaq ki!

Arvadı onun sözlərini təsdiqlədi:

– Onu düz deyirsən, Məhəmməd, daha neynək, bizim dövrümüz çətinliklər, əzab-əziyyətlər dövrü oldu. İnşallah, uşaqlarımız xoşbəxt olar. Allah qoysa, Yarqunatı ərə verərik, sonra da Həmdullanı evləndirib səninlə Bakıya gedərik. Həm qohum-qardaşa baş çəkərik, həm də bazar-dükanı gəzərik, bir az ürəyimiz açılar. Amma Yarqunatı gərək elə yerə verək ki, daha bizim kimi dünyanın əziyyətini çəkməsin. İnsafən, Osman da pis oğlan deyil. Boylu-buxunlu, gözəl-göyçək, mülayim təbiətli, dilli-ağızlı, ən əsası da ki, pul qazanmağı bacarandır. Gəl qızı Osmana verək, ürəyimiz rahat olsun, bu yersiz söz-söhbət də yığışsın. Nə deyirsən, kişi?

Məhəmməd yumşaq səslə cavab verdi:

– Sən anasan, sən yaxşı bilərsən. Amma qızın fikrini də öyrən. Bəlkə heç oğlandan xoşu gəlmir? Onu zorla ərə verməyə cəyik ki!

Eminat hirsələndi:

– Qızı özbaşına buraxsan, ya zurnaçıya gedər, ya da çəkmə-giyə. Yarqunatın könlündən Yarmət keçir. Eləsinə qız vermək olar? Artistdən arvad saxlayan olmaz.

Məhəmməd zarafata saldı:

– Elədir, Eminat, kişi gərək arvadını yağ içində böyrək kimi bəsləsin. Mən səni bəslədiyim kimi. Şor yemə, bal ye! Acı yemə, şirin ye! Çit geymə, ipək geyin! Özünü soyuğa vermə! Canını qoru! Kefini çağ elə!

Ərinin son sözləri Eminatın qətiyyətini artırdı:

– Sən kələfin ucunu itirmə, Məhəmməd, sabah Osmanın elçiləri gələcək ha!

Məhəmməd güldü:

– Arvad, sən mənim saqqızımı oğurladın. Nə deyirəm ki? Gəlirlərsə, gəlsinlər də.

* * *

Bu dəfə Yarqunatla Yarmət həmişəki görüş yerinə səhər tezdən getmişdilər. Əvvəlcədən şərtləşdikləri kimi, Tavat Yarqunatı qardaşının yanında qoyub özü pencər yığmaq üçün yaxınlıqdakı çəmənliyə yollanmışdı.

Yarmət əlindəki çiçək dəstəsini ona uzatdı:

– Bunları sənin üçün Silibir yaylağından¹⁴ dərib gətirmişəm, Yarqunat.

Qız sevincə çiçəkləri qoxladı:

– İlahi, nə gözəl çiçəklərdir! Nə gözəl ətri var! Deyəsən yaylaqda gül qoymamısan, hamısını dərib gətirmisən.

– Eh, bacarsaydım dünyanın bütün çiçəklərini sənin ayaqlarının altına səpərdim. Heyif ki, məhəbbətdən başqa sənə heç nə bağışlaya bilmirəm, – Yarmət bunları kədərlə dedi.

Yarqunat onun könlünü almağa çalışdı:

– Sənin sevgin mənə yetər, Yarmət. Sən olmasan, mənim həyatımın heç bir mənası olmaz. Nə olar, daha heç yana getmə. Sənsiz keçən bir həftə mənə bir il kimi gəldi. Yolunu gözləməkdən gözlərimin kökü saraldı.

Yarmət güldü:

¹⁴Qusar rayonunda, Şah dağın ətəyində yaylaq

– Sudur¹⁵ ştatlarına getməyə bilməzdim. Sudurlular yaxşı ad fikirləşiblər, doğrudan da ştatlardır. Bu kəndin bilirsən neçə obası var? Saymaqla qurtarmır. Biz orda dörd toy çaldırdıq. Əzizim, axı toyumuzun pulunu özüm qazanmalıyam. Darıxma, inşallah, bu yaxınlarda toy tədarükünü görüb qurtarıram. Ondan sonra bir-birimizdən ayrı qalmayacağıq.

– Əlimdə ixtiyar olsaydı, günü bu gün gəlib sənin evində oturardım, səndən heç nə istəməzdim.

Yarqunat bu sözləri elə səmimi dedi ki, Yarmət kövrəldi:

– Camalla Kövsərin də toyu oldu. Bizdən savayı bütün sevnələr bir-birinə qovuşurlar. Kaş biz də muradımıza çataydıq. Görəsən o gün bizə də qismət olacaqmı?

Yarqunat ona təsəlli verdi:

– Fikir eləmə, hər insanın qismətinin yetişdiyi gün var. Bir gün tale bizim də üzümüzə gülər.

– Deyirlər xoşbəxtliklə bədbəxtlik bacı-qardaşdır. Bizə çatan da xoşbəxtliyin gözləri kor olmasa yaxşıdır. – Yarmət boğazını acıqdıran qəhəri udub Yarqunatın gözlərinin içinə uzun, qəmli bir nəzər yetirdi. – Görəsən, heç olmasa bu dəfə sizinkiləri yola gətirmək mümkün olacaqmı?

Yarmətin pərişan halı Yarqunatı kövrəltirdi:

– Kefini pozma, Yarmət, inşaallah, Allah bizim də səsimizi eşidər.

Tavatın səsi onların yaxınlığında eşidildi:

– Yarqunat, getmək vaxtdır, tərpen.

– Gəlirəm, Tavat. – Yarqunat mehriban baxışlarını Yarmətin üzünə dikdi. – Baş ağrıların tamam keçibmi?

¹⁵Qusar rayonunun ucqar dağ kəndi

– Keçib, narahat olma, – Yarmət qızın qayğıkeşliyindən kövrəldi.
– Mənə görə nələr çəkdi... – Yarqunatın səsi əsdi, amma hisslərini büruzə verməmək üçün yerindən qalxdı. – Mən gədim, Yarmət.

Yarmət kədərlə gülümsədi:

– Bir doyunca söhbət də edə bilmədik. Səni bir də haçan görəcəyəm?

– Mən Tavatla sənə xəbər göndərərəm, – deyib Yarqunat ondan aralandı.

Qızlar gedəndən bir saat sonra Yarmət də yerindən qalxıb tələsmədən kəndə sarı üz tutdu. Evlərinin həyət qapısını açıb içəri girəndə Tavatın tut ağacının kölgəsindəki kötəkdə oturduğunu görüb onun yanında çömbəldi:

– Nə olub, Tavat? – deyə narahat halda soruşdu. – Nə əcəb burda oturmusan?

– Bir şey olmayıb. Nə olasıdır ki?

– Gözümə birtəhər dəyirsən.

Qardaşının ona dikilən gözlərinə baxmağa ürəyi, eşitdiklərini deməyə isə dili gəlmirdi. Nəhayət, özünü ələ alıb dilləndi:

– Yolda Qatfarla Suvarı gördüm. Dediklərinə görə, guya Yarqunatı varlı evə ərə vermək istəyirlər. – Qardaşının üzünə çökən dumanı görən Tavatın səsi əsdi: – Yarmət, Eminat xalagil bizim kimi kasıbları sayə salmaz.

– Məgər kasıblıq ayıb şeydir?

– Kasıbın səsi kimsəyə yetməz, ondan Allah da bezardır.

Yarmət nəsə demək istədi, amma deməyə söz tapmadı. Ke-finin pozulduğunu bacısı hiss etməsin deyə özünü tox tutmağa çalışdı. Yerindən qalxıb evə keçdi. Başından qalxan qəfil ağrıdan otağa sığışmırdı.

II FƏSİL

Şirin sevdanın acısı

Yarqunat anasının su ilə dolu iri mis qazanı yerdən qaldırmaq istədiyini görəndə özünü cəld ona yetirdi:

– Neyrirsən, ay ana? Ağırdır axı. Mən gələncən gözləyə bilməzdin?

Eminat qızının bu qayğıkeşliyindən kövrəldi:

– Düz deyirsən, bala. Tay əvvəlki kimi işləyə bilmirəm. – Birdən səsinin tonunu dəyişib qızını tənbeh etdi: – Evdə tapılırsan ki, bir iş tapşırım? Səhərdən hardasan?

– Tavatla pencər yığmağa getmişdik.

– Bəs gedəndə deməzlər? Səhər tezdən nə xəbərdi?

– Atamın könlünə qutab düşüb. Dünən mənə dedi. Bir azdan bişirəcəyəm. Atam evdə deyil?

– Kimgənəyə getdi, ağsaqqalların yanına. – Eminat mehriban baxışlarla qızını süzdü. – Bayaq onunla səndən danışırıdığ.

Yarqunatın gözləri güldü:

– Məndən? Xeyir ola?

– Xeyir olmayıb nə olasıdır? Sözüümüz-söhbətimiz, fikrimiz-zikrimiz sən deyilsənmi? Gəl içəri.

Onlar otağa keçib xalçanın üstündə bardaş qurub oturdular.

– Hə, ay ana, de görüm məndən nə danışırıdız? – Yarqunat intizar içində anasına baxdı.

Eminat hardan başlamaq haqqında düşündü, sonra ağır-ağır mətləbə keçdi:

– Sözlərimə diqqətlə qulaq as, Yarqunat. İndi bəzi işləri düşünməyin vaxtıdır.

– Hansı işləri, ay ana? Açıq danışsana!

Eminat güldü:

– Sənin kimi yetkin bir qızın evdə qalması yaxşı iş deyil. Hərə bir söz danışacaq. Qoz ağacı, qız ağacı, sındırarsan, yox əlacı.

Yarqunat səbirsiz halda yerində qurcalandı:

– Nə dediyini anlamadım, ay ana. Mus-mus deyincə, Mustafa desənə.

– Bəxt üzə güləndə ona qapı açarlar. Xeyirli qisməti əldən verməzlər. Qapını döyüb sənə xoşbəxtlik vermək istəyən dostlardan qaçmaq olmaz.

– Kimdi o xeyirli qismət, qapını döyən dost?

– Vəlibəyin ailəsi bizə elçi gələcək. Səni Osmana vermək istəyirik, qızım.

Son sözlər Yarqunatın başı üzərində ildırım kimi çaxdı. O, özündən çıxdı:

– Nə? Sən nə danışırısan, ana? Məni o dombagöz, səy Osmana vermək istəyirsiz?

Eminat səsini qaldırdı:

– Hə də, başını aşağı salıb pul qazanan adam səy oldu.

Yarqunat özünü itirib nə deyəcəyini bilmədi.

– Nə olar, ana, mənim yanımda bir də onun adını tutma. Bu kənddə Osman qədər acıgım gələn ikinci adam yoxdur. Hər başı papaqlıya kişi deyilsə...

Onun sözləri Eminatı özündən çıxardı:

– Sən nə bilirsən papaq nədir, kişi nədir? Elə şeyləri bilmək üçün hələ uşaqsan.

Yarqunat ağlamsındı:

– Uşağamsa, bəs onda niyə məni belə tez başından eləmək istəyirsən?

Eminat qızının sözlərindən bir qədər yumşaldı:

– Ay bala, valideynlərin arzusu övladlarını xoşbəxt görməkdir. Biz bu gün varıq, sabah yox. Sizi vaxtında yerbəyer etməliyik ki, dünyadan arxayınılıqla köçə bilək.

Yarqunat anasını yola gətirməyə çalışdı:

– Onda Həmdullanı evləndirin, o ki məndən böyükdür.

Eminat ciddi halda sözünə davam elədi:

– Yarqunat, qızım, eşit, gör nə deyirəm. Həyatda firavan yaşamağın, dar gün görməməyin üçün biz səni varlı oğlana ərə vermək istəyirik.

– Ana, var-dövlət küləyin gətirdiyi yarpaqlar kimidir, bu gün var, sabah yoxdur. Yaxşısı budur, sən məni ağıllı adama ver.

Onun bu sözləri Eminatın xoşuna gəlmədi:

– Kimdi o ağıllı adam? – deyə rişxəndlə soruşdu.

Yarqunat cəsarətini toplayıb, fikirləşdiyini çəkinə-çəkinə dilinə gətirdi:

– Yarmət.

Qızının cavabı Eminatı cin atına mindirdi. O, səsini qaldırdı:

– Yarmət? Nə dediyini başa düşürsənmi? Sən o kasıbın nəyinə vurulmusan? Acqarına sevgi ancaq nağıllarda olur.

Yarqunat imdad dolu baxışlarını anasına dikdi:

– Ana, qurban olum, başına dönüm, məni Osmana verib bədbəxt eləmə, qoy öz istədiyimə gedim.

Son sözlər Eminatın səbir kasasını daşdırdı:

– Bura bax, ay qız, sən lap ağını çıxardın ha!

Yarqunat qəhər qarışmış yalvarıcı səslə anasını yola gətirməyə cəhd elədi:

– Ana, niyə belə haqsızlığa yol verirsən? Niyə məni oda atırsan? Niyə mənim həyatımı puç eləmək istəyirsən?

Eminat soyuqqanlıqla cavab verdi:

– Sən indi məni başa düşməzsən, ağılsız qız. Vaxt gələr, haqlı olduğumu anlayarsan.

Yarqunat anasının inadla öz fikrini ona yeritmək istədiyini, onun qətiyyəti qarşısında gücsüz olduğunu duyub, yalvarmağa, ana şəfqətinə sığınmağa çalışdı:

– Niyə ürəyimdən xəbər tutmaq istəmirsən, ay ana? Mən öz-gəsi deyiləm ey, sənin övladınam. Nə olar, mənə yazığın gəlsin.

– Mənim istədiyim odur ki, sənin rahat ev-eşiyin, yaxşı ailən olsun.

– Mən Yarmətsiz bir gün də yaşaya bilmərəm.

Yarqunatın sözləri Eminatın qəzəbini coşdurdu:

– Kəs səsini, utanmaz! Artıq-əskik danışma! Ağlını başına yığ! Böyüklərin də üzünə ağ olma. Qulaqlarını aç, yaxşı-yaxşı eşit. Artıq gecdir, biz səni Osmana verib qurtarmışıq.

Yarqunat yalvarışlarının əbəs olduğunu anlayıb ayağa qalxdı. Hirsini boğmağa çalışsa da bunu bacarmadı. Dəyişib kallaşmış səslə soruşdu:

– Bu sənin qəti sözündür, ana?

– Hə.

Anasının cavabı ondan ötrü ölüm hökmü kimi səsləndi. Bu cavab onun varlığını alt-üst etsə də Yarqunat ağlamadı. Anasına buz kimi soyuq bir nəzər yetirdi:

– Onda mənim də qəti sözümü eşit, ana! Məndən Osmana arvad olmayacaq! – Belə deyib otaqdan çıxdı, qapı arxasınca zərblə örtüldü.

Eminat belə cavab eşidəcəyini ağlına da gətirməmişdi. Qızın

qəzəb dolu baxışlarından özünü itirib nə edəcəyini, nə deyəcəyini bilmədi. Qəfildən ürəyinə çökən narahatlıq hissinin təsiri ilə taqətsiz halda divara söykəndi. Yaxşılıq etmək istədiyini dogma övladının başa düşməməsi ona qərribə təsir bağışladı. Bir azdan "Eybi yoxdur, bir gün ağılı başına gələr", – deyə ürəyində özünə toxtaqlıq verməyə çalışdı.

Yarqunat içini ovan hönkürtünü anasının eşitməsini istəmədi. Onun qəddarcasına, soyuq təkəbbürlə verdiyi cavabdan sonra qəlbində nəyinsə qırıldığını, orada böyük bir boşluğun əmələ gəldiyini, onunla anası arasında gözəgörünməz bir uçurumun yarandığını bədəninin bütün əzaları ilə hiss etdi. Arzuları alt-üst olmuş, ümidləri qırılmış halda küçəyə çıxıb "İndi mən hara gedim?" – deyə çarəsizcəsinə düşündü. Ürəyindən Allaha yalvarmaq keçdi. Ona Allahdan savayı bir kimsə kömək edə bilməyəcəkdi. Həsərlə kəndin ortasındakı Şeyx Cünyed məscidinə nəzər saldı. Uzun illər idi ki, bu Allah evinə getmək, orada ibadət etmək kənd camaatına yasaq edilmişdi. Yarqunat gözünü açandan məscidin qapısından qıl asıldığını görmüşdü. Bəs ürəyini harda, necə boşaltsın? Birdən kənd evlərindən aralıda yerləşən dədə-baba meyvə bağları yadına düşdü. Orada, atasının düzəltdiyi çardaqda, gözdən-nəzərdən uzaq yerdə doyunca ağlaya biləcəyini düşünüb tələsik addımlarla, az qala qaça-qaça ora səmt götürdü.

Pəncərədən onun arxasınca baxan, qızının kəndə tərəf deyil, bağları tərəfə yollandığını görən Eminatın qaşları çatıldı. Yarqunatın buz kimi soyuq baxışları yadına düşəndə bədənindən üşütmə keçdi.

Çardağa qədər getməyə qızın amanı olmadı. O, bağa çatıb meyvə ağaclarının arasındakı yaşıl otların üstünə üzüqoylu

yıxılıb uşaq kimi hönkürdü. Ağlamaqdan başqa əlindən bir şey gəlmədiyini düşündükcə göz yaşları selə dönürdü. Anasının niyə belə etdiyini başa düşə bilmirdi. Nə qədər ağlasa da qəlbinin atəşi sönürdü.

Hava qaralmağa başlayanda pərişan halda bağdan çıxan Yarqunat yolda Osmanla üz-üzə gəldi.

– Salam, Yarqunat.

Yarqunat onun sevincə verdiyi salama heyrlətlə cavab verdi:

– Osman? Xeyir ola? Sən burda neynirsən?

– Hər gün gəlib-getdiyim yoldur da. Dəyirməndən qayıdıram, Yarqunat. – Bu sözləri Osman mehribancasına dedi.

Yarqunat qəzəbli baxışlarını oğlana zillədi:

– De görüm məndən nə istəyirsən?

Osman həyəcanını boğmağa çalışdı:

– Bilsən, sənə deyiləsi nə qədər sözüm var, Yarqunat. Bütün rahatlığımı əlimdən almısan. Gecə-gündüz fikrim-zikrim ancaq sənsən. Səni görmək üçün ürəyim əsir. Mənə inanırsan?

Yarqunat qəzəbini gizlədə bilmədi:

– Bəs sən necə, mənə inanırsan? Mənim Yarməti, Yarmətin də məni sevdini bilə-bilə niyə adımlı çəkirsən axı?

Osman özündən razı halda güldü:

– Yarmət hələ uşaqdır. O nə bilir ev-eşik, arvad-uşaq nədir? Onunku toylarda, məclislərdə mahnı oxumaqdır. Beləsi ailə qədri bilər?

– Əbəs yerə özünü yorma, ağrımayan başını da ağrıtmə. Sən nə desən də, nə etsən də Yarməti mənim ürəyimdən çıxara bilməyəcəksən. Sənin yerində olsaydım, özgəsini sevən qızın adını çəkməzdim.

Osman inadından dönmədi:

– Sənin adın çiçəkdən təmizdir Yarqunat, bunu bilməsəydim, sən tərəfə baxmazdım. Qızın adını onu tutar, birinə qismət olar.

Yarqunat bu dəfə mülayim səsle onu başa salmağa çalışdı:

– Səninlə heç bir düşmənciliyim yoxdur. Ağıllı, bacarıqlı oğlansan. Odey, Qatfar sənin dərdindən dəli divanədir. Tək Qatfar deyil, kənddə səndən xoşu gələn o qədər qız var ki! Amma mənim səndən xoşum gəlmir, sevmirəm səni! Heç vaxt da sevməyəcəyəm! Necə deyim ki, başa düşəsən? Osman, ürəyə hökm eləmək olmaz. Bax, deyirəm sənə, məndən əl çək, camaatı özünə güldürmə. Bu işin axırı yaxşı olmayacaq.

Amma Osman inadında israrlı idi, Yarqunatın sözləri onu fikrindən döndərə bilməzdi. O, məhəbbət dolu gözlərini qızın üzünə zilləyib qətiyyətlə dedi:

– Sevgi dəmiri də əridər, daşı da dələr. Ömür uzundur, əvvəl-axır mənə öyrəşəcəksən, sonra da sevəcəksən. Bax, görəsən, mən özümü sənə istədəcəyəm, Yarqunat.

Səylərinin əbəs olduğunu anlayan Yarqunat qəlbinin bütün qəzəbi ilə dilləndi:

– Sən məni tanımırsan, Osman. Məni zorla alsan da, sənin olmayacağam. Bax, yadında saxla, sonra söyləmədin demə. – Bunları deyib acıqlı halda yanından ötüb keçən qızın son sözləri Osmanın qulaqlarında qəfil açılan güllə kimi səsləndi. Özünü itirib nə edəcəyini bilmədi, amma sonra daxili qürur hissi ona qətiyyətini qaytardı. Yarqunatın arxasınca qışqırdı:

– Əvvəl-axır mənim olacaqsan, Yarqunat! Mənə də Osman deyərlər!

O, hirsle atının belinə sıçrayıb Yarqunatın yanından çapıb keçdi. Osman uzaqlaşanda Yarqunat cığırdan aralanıb meşə

yoluna tərəf səmt götürdü. Burada ins-cins yox idi. Yarqunat və qayıtmaq istəmirdi, indi ev ona məhbəs kimi görünürdü. Ürəyindən Yarməti görmək, onunla dərdləşmək istəyi keçdi. Odlu gözlərinə doyunca baxmaq, doğma səsinə qulaq asmaq üçün indi o, nələr etməzdi? Onu dünyalar qədər sevdiyini, Yarmətsiz həyatının puç, ona qovuşmağın qeyri-mümkün olduğunu, ümidlərinin daşlara çırpıldığını bir daha qəlbinin bütün dərinliyi ilə dərk edib kəndin yuxarı başındakı yemişanlığa sarı getdi. Budaqları rəngləri solmuş parça tikələri ilə dolu olan qədim yemişan ağacına – kənd camaatının “Murad piri” kimi itaət etdiyi ziyarətgaha çatanda taqətsiz halda yerə çökdü. Əllərini göyə qaldırıb yalvardı:

– Ey Murad piri, mənə yazığın gəlsin! Neynim, başıma nə çarə qılım? Mənə bir yol göstər! Sən neçə-neçə ümitsizin dər-dinə əlac etmişən. Çarəsizləri sevindirmişən, gözü yolda qalan-ları doğmalarına qovuşdurmusan. İndi mən də səndən kömək diləyirəm. Dardayam, məni dardan qurtar! Nə olar, anamın ürə-yinə rəhm sal, qoyma məni Yarmətdən ayırsın! Yalvarıram sənə, məni muradıma yetir, məni Yarmətə qovuşdur! Onsuz bircə gün də yaşaya bilmərəm. Yarmət olmayan dünya nəyimə gərəkdir? Ümidim sənədir, ey Murad piri!

Çöldən dərman otları toplayıb kəndə qayıdan Sona ağacların arasından Yarqunatın yerdə dizləri üstə oturub əllərini göyə qaldıraraq dua etdiyini görəndə addımlarını yavaşıtıdı. Axşamın toranında tək-tənha pirdə zar-zar ağlayan qızı görəndə özündən biixtiyar kövrəldi. Qızı qorxutmamaq üçün yavaş addımlarla ona yaxınlaşıb qəhərlə soruşdu:

– Yarqunat, başına dönüm, sən burda neynirsən?

Qızın cavab vermədiyini görəndə onun yanında, otların

üstündə oturdu. Yarqunatın ağlamaqdan şişmiş gözlərinə baxıb soruşdu:

– Niyə ağlayırsan?

Yarqunat özünü sındırmadı:

– Ağlamıram, gözümlə sulanır.

– Görürəm.

Sona bir qədər susandan sonra paltarını qaldırıb alt köynəyinin ətəyindən bir zolaq cırıb ağacın budağına sarıdı, sonra əllərini göyə qaldırdı:

– Ey Murad piri, sən Yarqunatın dərдинi mənə ver, ona qıyma, o, cavandır, gözəldir. Qoy bu təzə açılan qönçənin gözləri yaş görməsin. – Sonra mülayim səslə qızın könlünü almağa çalışdı:

– Nə olub, Yarqunat? Ürəyimi parçaladın ki!

– Eh, ay Sona, mənə olan olub.

– O nə deməkdir? Elə demə. De görüm xətrinə kim dəyib?

– Anam məni bədbəxt eləmək istəyir, Sona. Məni Yarmətə vermir.

– Niyə vermir? Yarmətə nə olub ki? Boy-buxunu, ağı, kamalı yerində.

– Məni Osmana vermək istəyir.

– Ola bilməz! Yarmət yazıq oldu ki! – Sona əlləri ilə dizlərini şappıldatdı. – Ay Eminat, vay Eminat! Elə bil on qızı var. Adam da öz əli ilə öz uşağını bədbəxt eləyər?

Yarqunat göz yaşlarına qər q oldu:

– Sona, de görüm mən neynim? Başıma nə çarə qılım?

Sona səsini qaldırıb sərt halda dedi:

– Neyləyəcəksən? Savaş, vuruş, amma aciz olma. Haqqını tələb elə!

– Necə?

– Onu sən bilərsən. Fikirləş, özün çarə tap. Adam öz ağılı ilə hərəkət etməlidir, başqasının yox. Bax, Yarqunat, aciz olsan, mənim günümə düşərsən.

Sonanın sözləri Yarqunata inandırıcı görünmədi:

– Sən hara, acizlik hara, ay Sona? Sən dilinlə ilanı da yuvasından çıxararsan.

Sona doluxsundu:

– Eh, mənim ürəyimdən sənin nə xəbərin var? Bəlkə elə birlirsən mən heç cavan olmamışam? Bir zamanlar mən də sənini kimi gözəl idim. Mənim də sevdiyim vardı. Qardaşlarım yalvarışlarıma məhəl qoymayıb məni özümdən iyirmi yaş böyük bir kişiyə ərə verdilər. Sanki məni diri-diri basdırdılar. Üç ildən sonra kişi xəstələnib öldü, qaldım dul. Allah bir övladsa da vermədi ki, yaşlı vaxtımda mənə həyan olsun.

Yarqunat kövrəlib Sonanın boynunu qucaqladı:

– Can, ay Sona, sən dərd əhliymişsən ki... Bağışla, mən bunları bilmirdim.

– Hardan biləsən? – Sona yaylığı ilə gözlərini sildi. – Mənim günümə düşmək istəmərsənsə, fağır olma.

– İki dünya bir olsa da, Yarmətdən özgəsinə yar olmaram. Ya onun olacağam, ya torpağın...

Yarqunat bu sözləri qətiyyətlə deyib Sonadan aralandı.

* * *

Səhəri dirigözlü açan, qərarlılıqdan evdə özünə yer tapa bilməyən, çiyində səhəng xoruz banından da tez bulaq başına gedən Yarqunat Yarbulağa çatanda birdən yaxınlıqda quş civiltisi eşidildi, sonra kimsə onun adını çəkdi. Bu, Yarmət idi.

Yarqunat heyfətlə ona baxdı:

– Sənsən?

Cavanın qızarmış gözlərində nıgəranlıq oxundu:

– Dünən bütün günü gözüm səni axtarıb.

– Yarmət, yatmayıb bu vaxt bulaqda nə işin var?

– Bəs sən sübh açılmamış burda neynirsən? Ağlamısan? – Yarmət nıgəran halda onun gözlərinin içinə baxdı. Yarqunatın dillənmədiyini görəndə kövrəlib onun əlindən yapışdı. – Niyə danışırsan?! Cavab versənə!

Yarqunat səhəngi yerə qoyub qəmli baxışlarını bulağın ətrafındakı söyüd ağaclarının yerə əyilmiş budaqlarına zillədi. Qızın pəjmürdə halı Yarməti təşvişə saldı:

– De görüm nə olub, nə baş verib axı? Ürəyimi üzmə də!

Yarqunatın səsi əsdi:

– Nə deyim?

– Nə istəyirsən de, amma susma.

Yarqunat qəhərləndi:

– Necə deyim axı? Deməli şeydir ki?

– Ürəyim partlayacaq mənim, – Yarmət səbirsizliklə qıza baxdı.

Yarqunat nəhayət, demək istəmədiyini az qala pıçıltı ilə dilə gətirdi:

– Bizimkilər məni Osmana vermək istəyirlər...

Yarmət eşitdiyi xəbərdən sarsılıb nə edəcəyini bilmədi:

– Nə dedin? Səni Osmana vermək istəyirlər? Ola bilməz! Mən ölmüşəm ki, istədiyim qızı başqasına verələr?

Yarqunat qəhərləndi:

– Eh, sənin əlindən nə gəlir ki? Həm də bizimkilərin sözünün üstünə söz qoymaq olar?

Ani sükutdan sonra Yarmət qətiyyətlə dilləndi:

– Səni götürüb qaçaçağam.

– Nə? – Yarqunat acı-acı güldü.

– Eşitdiyini.

– Hara?

– Dünya böyükdür, getməli o qədər yer var ki! Elə bilirsən dünya ancaq Yarqundan ibarətdir? Təki sən razı ol, çıxacaq gedək buralardan.

– Nə danışırısan? Elin tənəsinə gəlməyimi istəyirsən? Mən bunu bacarmaram. Atamın, qardaşımın başını aşağı sala bilmərəm.

Yarmət özündən çıxdı:

– Bəs neyləyək? Xoşbəxtiyimizi öz əlimizlə başqasına verək? Sən bunu istəyirsən?

Yarqunat göz yaşlarına hakim ola bilmədi:

– Nə olar, yaramın üstünə duz səpmə, Yarmət. Qoy öz dərdimi özüm çəkim.

Yarmət qızın əllərini ovuclarının içinə aldı:

– Yarqunat, istəyirsənsə, günü sabah gedib sizinkilərin ayaqlarına düşüm, onlara yalvarım, bəlkə ürəkləri yumşaldı.

Yarqunat birdən təsəvvür etdi ki, Yarmət atasının ayaqlarına qapanıb ona yalvarır. Sonra isə Həmdullanın Yarməti təpikləməsi gözləri qarşısında canlandı. Yarmətə elə yazığı gəldi ki, gözlərindən yaş sel kimi axdı:

– Getmə, Yarmət, gecdir.

Yarmət Yarqunatın çiyinlərindən yapışıb var-gücü ilə sil-kələdi:

– Sənsiz bir gün də dözə bilmərəm, sən başqasının olsan ürəyim partlayar. Bunu başa düşürsənmi? Sənsiz ölərəm, anlayırsanmı?

– Bəs məni demirsən? Amma neyləyək? Bizə bir yerdə olmaq qismət deyil.

– Yarqunat, insan dünyaya bir dəfə gəlir. İstəmədiyin adamlarla necə ömür sürmək olar? Gəl mənim sözlərimə qulaq as. Çıxıb gedək buralardan, özümüzə rahat bir yuva quraq. Sizinkilər əvvəl acığa düşsələr də, sonradan sakitləşəcəklər. Ailə göstərişlə qurulmaz, sevgiyə söykənər.

– Artıq gecdir, Yarmət. Bizimkilər hər işi mənsiz həll ediblər. Kim bilir, bir-birimizi görmək bizə bir də qismət olacaqmı? Yaddında saxla, mən dünyada heç kəsi sənin qədər sevməmişəm. Ömrümün axırına qədər də sevməyəcəyəm.

– Ona görəmi məni qoyub Osmana gedirsən?

– Məndən Osmana yar olmayacaq, Yarmət. Heç vaxt olmayacaq! Bu sözlərimi yaddında saxla.

Yarmət əlini yellədi:

– Nağıl danışma, Yarqunat. Nə qədər gec deyil, çıxıb gedək kənddən. Nə olar, yıxma evimizi, ayıl, bu bizim taleyimizdir, onunla oynama.

Yarqunat əlləri ilə üzünü qapayıb göz yaşlarına qərq oldu:

– Məni heç kəs başa düşmür.

Yarqunatı yola gətirə bilməyəcəyini başa düşən Yarmət peşman halda qoltuq cibindən bir üzük çıxarıb Yarqunata uzatdı:

– Bu üzüyü sənin üçün almışdım. Qoy məndən sənə yadigar olsun.

Yarqunat üzüyə baxıb kövrəldi:

– Onu barmağıma tax, xəyalən olsa da sənin nişanlığın olum. Qoy bu gözəl xatirə ilə yaşayım...

Yarmət onun dediyinə əməl etdi. Üzüyü onun barmağına taxdı. Yarqunat üzüyü öpüb qəhərlə dedi:

– Oldum sənin nişanlın! – Sonra üzüyü çıxarıb yaylığa bükdü və paltarının cibinə qoydu. – Bəlkə də bu, bizim son görüşümüzdür, Yarmət.

Yarmət göz yaşlarını əllərinin arxası ilə sildi:

– Əgər ailənin şərəfi sənin üçün bizim sevgimizdən üstündürsə, neynək, qoy sən deyən olsun. Xoşbəxt ol, Yarqunət!

– Mənə xoşbəxtlik arzulama, Yarmət. Xoşbəxtlik səninlə bitdi.

Yarmət onu bərk-bərk qucaqlayıb sinəsinə sıxdı. Yarqunatın müqavimət göstərməyə təqəti qalmadı. O, dünyalar qədər sevdiyi bu adamın doğma qoxusunu son dəfə ruhuna çəkdiyini anlıyır. Onlar bir xeyli bu halda donub qaldılar. Nəhayət, Yarmət qızı özündən araladı:

– Əlvida!

O, arxasına baxmadan, tələsik addımlarla uzaqlaşdı və bir azdan məhəllənin qurtaracağına görünməz oldu. Yarqunata elə gəldi ki, varlığını bomboz duman bürüdü. Ayaqlarını hiss etmədən, bulaqdan su doldurmadan, səntirləyə-səntirləyə evə qayıtdı.

Qapı səsinə kantara çıxan Eminat içəri girən qızının görkəmindən qorxuya düşdü. Yarqunət donuq nəzərlərlə anasının çiynləri üzərindən harasa, naməlum bir nöqtəyə baxırdı. O, əlindəki səhəngi yerə qoyub heç nə demədən otağına keçdi və təqətsiz halda yatağına sərilirdi. Səhəngin boş olduğunu görəndə Eminat nigaran halda qızının ardınca içəri girdi, amma Yarqunət başını qaldırmadı. Bir xeyli ona tamaşa edən Eminat nəse demək istəsə də, buna cəsarəti çatmadı. Ehmallica qapını örtüb bayıra çıxdı.

* * *

Yarqunatdan ayrılandan sonra Yarmət özünü evə zorla çatdırdı. Son görüş onun həyat eşqini söndürmüş, dünya gözlərində gözəlliyini tamamilə itirmişdi. Sonsuz sevinclə aldığı nişan üzüyünü Yarqunatın barmağına taxmaq arzusu ilə gələcək haqqında şirin xəyallar qurmuşdu. İndi isə arzuları alt-üst olub, qolu-qanadı qırılmış halda evə qayıdırdı.

Nehrə çalxalayan Avsiyat Yarmətin gəldiyini görəndə ayağa qalxıb təəccüblə:

– Sübh tezdən hardan gəlirsən, ay bala? – deyə soruşdu.

Mətbəxdən çıxan Tavat da çaşqınlıqla qardaşına baxdı:

– Sənə nə olub? Səhər-səhər xeyir ola?

Oğlunun pərişan halını görən ana dözə bilmədi:

– Niyə dillənmirsən, ay oğul?

Yarmət onlara cavab verməyib otağına keçdi, özünü zorla çarpayısına çatdırdı. Anası ilə bacısı da onun arxasınca otağa girdilər. Avsiyat çarpayının kənarında oturub Yarmətin saçını tu-marladı:

– Başına dönüm, ay bala, de görüm axı, nə olub?

– Niyə dillənmirsən, Yarmət? Niyə susursan? Cavab ver də, – Tavat ərkyana qardaşının üstünə çımxırdı.

– Danış ay bala, danış, – Avsiyat yaylığının ucu ilə gözlərini sildi.

Yarmət handan-hana çevrilib arxası üstə döndü. Sonra çarpayısında oturub göz yaşları içində dedi:

– Yarqunatı Osmana verirlər.

– Nə? – Tavatdan qışqırıq qopdu.

– Ola bilməz! – Avsiyat əlləri ilə dizlərini şappıldatdı.

– Yarqunatı Osmana verirlər. Başa düşürsüz? – Yarmət var gücü ilə bağırırdı, çarpayıdan qalxıb zərblə əlini divara çırpırdı və

ağrıdan inildədi. Avsiyat onu qucaqladı:

– Qurban olum, ay bala, sakit ol.

Oğlunun halından mütəəssir olan qadın birdən nə fikirləşdisə, örpəyini başına atıb, heç nə demədən otaqdan çıxdı. Pil-ləkənləri birnəfəsə düşüb darvazaya sarı getdi. İri addımlarla, tələsə-tələsə kəndin məhəllələrindən keçib Yarqunatgilin evinin qabağında ayaq saxladı.

Tut ağacının altında böyük ləyəndə paltar yuyan Eminatı görəndə yavaşca onu səslədi:

– Eminat! – Cavab gözləməyib həyətə keçdi.

Eminat başını qaldırıb həyət qapısından içəri girən Avsiyatı görəndə təəccübləndi, amma özünü o yerə qoymadı:

– Sənsən, Avsiyat?

– Mənəm, Eminat, sabahın xeyir. Sənə deyiləsi sözüm var.

– Sabahın xeyir. Səhər tezdən nə xəbərdir?

Eminat əllərini sudan çıxarıb quruladı. Ağacın altındakı kə-tillərdən birini götürüb qadına uzatdı, o birində özü oturdu. Avsiyat sözü çox uzatmadı, buna hövsələsi çatmayıb birbaşa mətləbə keçdi:

– Eminat, heç kimə sirr deyil ki, Yarmətlə Yarqunat bir-bi-rini sevirlər. Gəl uşaqları ayırmayaq, bilə-bilə onlara dərd ver-məyək...

Eminat onun sözünü ağzında qoydu:

– Bunu deməyə gəlmisənsə, böyük səhv eləmisən. Özün də çox əbəs yerə qızımın adını hallandırırısan. Biz Yarqunatı Osma-na vermişik.

– Bilirəm, Eminat. Elə buna görə gəlmişəm. İstəyirəm haqsız iş gördüyünü anlayasan.

– Avsiyat, sən qonaqsan, bu evə xoş gəlib səfa gətirmisən.

Amma sözlərinə fikir ver, ağılına gələni danışma. Özü də mənim ailəmin işlərinə qarışma, elə etmə ki, aramız dəysin.

Avsiyat Eminatın acıqla dediyi sözlərdən tutulsa da incikliyi udub sözünə davam elədi:

– Bu dünyada hər bir ananın ən böyük muradı övladlarını xoşbəxt görməkdir. Sən isə bilə-bilə, göz görə-görə övladını oda atırsan, ona yazığın gəlmir. Eləmə bunu, Eminat, iki gənci bədbəxt eləmə.

Eminat Avsiyatın dediyindən əl çəkmədiyini görüb narazı halda ayağa qalxdı:

– Söhbəti uzatmayaq, gecdir artıq, Avsiyat. Bu gün-sabah nişandır.

Onu heç cür yola gətirə bilməyəcəyini anlayan və bundan üzümlən Avsiyatın gözləri doldu:

– İnsafın yoxdurmu, Eminat? Niyə iki sevəni qaratıkan kolu kimi ayırırsan? Allah bunları görür, bax, sonra peşman olacaqsan, amma gec olacaq.

– Bura bax, sənə kim ixtiyar verib ki, gəlib mənim evimdə falçılıq eləyəsən? Özgəyə ağıl öyrətməkdənsə, oğluna tərbiyə ver, qoy özünü mərifətli aparsın.

Avsiyat qəhərini güclə boğdu:

– Mərdimazar olma, Eminat! Uşaqların evini yıxma! Özün cavan olmamısan?

Eminatın hövsələsi daraldı, daha qəzəbini boğa bilmədi:

– Bəsdir, yetər daha! Başqa bir sözün yoxdur ki? – Bu sözləri elə dedi ki, “çıx get burdan” kimi səsləndi. Daha burda qalmağın mənasız olduğunu başa düşən Avsiyat qapıya doğru getdi.

Eminat istehzalılı təkəbbürlə onu ötürdü:

– Oğluna da de, bir daha qızımın adını tutmasın, Osman eşidər, qan düşər.

Bu sözlərdən sarsılan Avsiyat dönüb ona baxdı və ürəyinin bütün qəzəbi ilə:

– Allahsız! – dedi.

Həyətdən çıxanda qapıda Məhəmmədlə üz-üzə gəldi. Başından sürüşən örpəyini düzəldərək onunla dodaqucu salamlayıb yoluna davam etdi.

Arvadının pörtdüyünü görən Məhəmməd narahat halda xəbər aldı:

– De görüm nə baş verir? Avsiyat niyə gəlmişdi?

Eminat başını mənalı tərzdə tərpətdi:

– Bunun küçüyündən heç gözümlə su içmir. Toyu tezləşdirmək lazımdır, Məhəmməd. Vəlibəygilə xəbər göndərək, nişanı tez taxsınlar, uzatmağın mənası yoxdur.

– Düzdür, – deyə kişi onunla razılaşıdı.

Kor-peşman halda evinə qayıdan Avsiyat içəri girəndə aynabənddə oturub intizarla onu gözləyən Yarmətin üzgün halını görüb qorxuya düşdü. Onu heç vaxt bu cür görməmişdi. Oğlunun gözlərindəki çarəsizlik, ümitsizlik ifadəsi qadının sinəsini dağladı. Onun yanında oturdu:

– Dərdin mənə gəlsin, ay bala. Belə səssiz-səmirsiz oturub ürəyimi üzmə, – Məhəbbət dolu baxışlarını Yarmətə zilləyən Avsiyatın oğlunun gözlərindəki sözsüz suala cavab verməyə cəsarəti çatmadı. Yarmət hər şeyi başa düşdü:

– Nahaq getdin, ana.

Avsiyat Yarmətin sözlərindən kövrəlib heç nə deyə bilmədi. Bir azdan Yarmət səmimi etiraf etdi:

– Ana, Yarqunat ərə getsə, mən buna dözə bilmərəm, ürəyim

davam gətirməz.

– Oğlum...

Yarmət anasının sözünü kəsdi:

– Ana, bilirəm nə deyəcəksən. İndi yenə başlayacaqsan ki, kənddə gözəl qızlar çoxdur, kimi istəsən sənə alaram... Onu çox eşitmişəm. Amma sən yaxşı bilirsən, mənim ürəyimdə tək biri var, o da Yarqunatdır. O ərə getsə, mən ölərəm, düz sözümdür.

Onlara çay gətirən Tavat bu sözləri eşidib qəhərləndi. Oğlunun dediklərindən mütəəssir olan Avsiyat imdad diləyirmiş kimi qızının üzünə baxdı. Birdən ağlına gələn fikirdən gözlərində ümid işartısı göründü:

– Oğlum, niyə ruhdan düşürsən? Hamı bilir ki, Məhəmmədin ailəsi sənə qarşı böyük haqsızlıq edir. Özünə bu qədər əzab verməkdənsə, qətiyyətli olsan yaxşıdır.

– Qətiyyətli olub neynim? – Yarmət sual dolu baxışlarını doğmalarına zillədi.

– Qızı götürüb qaç! – Avsiyat əllərini şappılatdı.

– Hə, anam düz deyir, – Tavat sevinclə səsləndi.

– Elə bilirsən bunu ona deməmişəm? Heç cür razı olmur. Deyir atamın, qardaşımın papağını yerə soxa bilmərəm.

– Deməyinə baxma, nə bilirsən Yarqunat indi nə çəkir? – Avsiyat dediyindən əl çəkmədi.

– Məsləhət vermək asandır, tutaq ki, qaçırdım. Bəs hara gədim, kimə sığınım?

– Samurun o üzünə, Dağıstana keçib Məhərrəmkənddə əmin Cəligilə gedərsiz. Bir müddət onun evində qalarsız, sonrası Allah kərimdir, bir yol tapılar. Günü bu gün poçta gedib Cəlilə zəng çalaram.

– Sonra, inşallah, barışıq olar. Qız qaçıranlar azdır bəyəm?

Əvvəl-axır ailələr razılığa gəlir. Heç kim öz uşağından bezməyib.
– Tavat bu sözləri elə əminliklə dedi ki, Yarmətin ürəyində bir ümid işığı yandı:

– Doğrudan deyirsiz?

– Hər günün bir hökmü var, vaxt itirmə, Yarmət, – deyə Tavatın gözləri güldü.

– Görüm Yarqunatı dilə tuta bilərəmmi, – Yarmət narahatlıqla yerində qurcalandı.

– İstəyirsənsə mən gedib onunla danışım, – Tavat əl-ayağa düşdü.

– Əlbəttə istəyirəm.

– Yaxşı.

* * *

Tavatı yola salandan bir neçə saat sonra Yarqunat yuxarı məhəllədəki köhnə məktəbin yanına yollandı. Yarıuçuq divarlar arxasında onu gözləyən Yarmətin şişmiş gözlərini, ucuqlamış dodaqlarını görəndə kövrəldi. Dünyalar qədər sevdiyi insanın bu çarəsiz görkəmi ürəyini göynətdi.

Yarmət ətrafa göz gəzdirib kimsənin olmadığına arxayın olanda sözbə başladı:

– Yarqunat, bu, bizim son ümidimizdir. Bu fürsəti də əldən qaçırsaq, ömür boyu başımıza, dizimizə döyəcəyik. Nə qədər ki, gec deyil, gəl baş götürüb qaçaq buralardan, canımızı qurtaraq. Bir müddət Məhərrəmkənddə Cəlil əmimin evində qalırıq.

– Bəs sonra?

– Sonra barışıqlıq olacaq. Qız qaçıranlar az olub?

– Bəs düşmənçilik düşsə?

– İnanmıram belə ola. Hər kəsə övladı əzizdir. Həm də ki, biz bir yerdə olandan sonra barışmayıb neyləyəcəklər? Başqa yolları qalmayacaq. Hə, nə deyirsən?

– Qorxuram, Yarmət.

– Qorxma, bir az cürətli ol. Adam öz xoşbəxtliyi uğrunda mübarizə aparar.

– Nə bilim, vallah.

– Mənə diqqətlə qulaq as, bax, Yarqunat, indi verəcəyin cavabdan ikimizin də taleyi asılıdır. Yox desən, günü bu gün kənddən baş götürüb gedəcəyəm. Bir də bu tərəflərə dönməyəcəyəm.

Yarqunat birdən təsəvvür etdi ki, Yarmət kəndi tərk edib gedib, onu bir də heç vaxt görməyəcək. Bu fikirdən gözləri yaşardı. Neçə gündən bəri tərəddüdlər içində çabalayan, bu çətin vəziyyətdən çıxış yolu axtaran qız artıq düşünməkdən keçdiyini, qəti qərara gəlməyin vaxtı çatdığını anladı. Nəhayət, inadından əl çəkib ürəyinin sözünə qulaq asdı:

– Yaxşı, Yarmət, mən razıyam, sən deyən olsun, – dedi.

Yarmət eşitdiyi sözlərdən qanadlanıb quş kimi uçmaq istədi. Ona elə gəldi ki, bu an dünyada ondan xoşbəxt adam yoxdur. Neçə ildən bəri həsrətindən qovrulduğu, gecə-gündüz xəyalı ilə yaşadığı bu Yarqun gözəlinin vüsalına çatacağını ağılına gətirəndə sevincindən gözləri yaşardı. Amma özünü ələ alıb hisslərini cilovlamaq qərarına gəldi.

– Onda hazır ol, gəl vaxt itirmədən sabah gecə yola düşək. Mən gecə saat 12-dən sonra atla sizin məhləninizin tinində gözləyəcəyəm.

– Yaxşı, – Yarqunat müti halda cavab verdi. Onun başqa çıxış yolu qalmamışdı. Dünyada hər şeyə razı olardı, bircə Yarmətin

kənddən çıxıb getməsinə dözə bilməzdi. Sevmədiyi Osmanın arvadı olub ömrünü onun evində puç etməkdənsə, el tənəsinə, doğmalarının qınağına məruz qalmaq daha yaxşı idi. Həm də Yarmətdə nə cür cazibə var idisə, onun yanında Yarquната hər çətinlik, hər əzab, hər möhnət su içmək kimi asan gəlirdi. Onun sevgisinin hər ikisini qoruyacağına əmin idi.

* * *

Adətən dəyirmanı aşağı yolla gedən Osman bu dəfə bilə-bilə yolunu yuxarı məhəllədən, Yarqunatı görmək ümidi ilə onların evlərinə yaxın olan köhnə məktəb tərəfdən salmışdı. Binanın yarıuçuq divarları görünəndə oğlan birdən xeyli aralıda üz-üzə dayanıb söhbət edən Yarqunatla Yarməti gördü. Atını ağacların arxasına sürüb onlara xəlvətcə göz qoymağa başladı. Nə dediklərini eşitməsə də təşviş içində olduqlarını anlayan Osmanın ürəyini qısqancılıq alovu bürüdü. Ürək ağrısı ilə onları uzaqdan bir xeyli seyr edəndən sonra atının başını geri çevirdi. Qəzəb qarışıq əzablı hisslər onu çarmıxa çəkdi. Nə edəcəyini bilmədi. Bu an onun düşüncələrinin mərkəzində tək bir fikir var idi: Yarqunat yalnız onun olmalıdır, vəssalam!

Dünən evdə razılaşdırılmışdı ki, bu gün onun elçiləri Yarqunatgilə getsin. Anasından Həmdullanın yaylaqda olduğunu eşitmişdi. O, evdə olsaydı, Yarqunat ürək edib günün günorta çağı Yarmətlə görüşə bilməzdi. Bunu düşünən Osman yaylaq yoluna haçan çıxdığını bilmədi.

Kolxozun qoyun sürülərinin yaz-yay aylarında otladığı sahəyə, kənd camaatının "Avadan" adlandırdığı yaylağa gəlib çatanda Osman qan-tər içində idi. İki saatlıq yol onu yorduğundan

dincini almaq üçün atdan düşüb dağa qalxan dar cığırdan kənarda, qayaların daldasında arxası üstə yerə uzandı. Bir xeyli bu halda nəfəs dərəndən sonra oturub kürəyini qayaya söykədi. Birdən təsəvvür etdi ki, Yarqunatı Yarmətə verirlər. Bu fikirdən onu ağlamaq tutdu, özünə yazığı gəldi. Sonra gəlişinin məqsədi barədə düşündü. Bu uzun yolu qət edib Həmdullaya bacısını Yarmətlə gördüyünü xəbər verməyə gəlmişdi. Yarqunatla Yarməti bir yerdə gördüyü anda o, başqa çıxış yolu ağılına gəlməmişdi. Həmdullanın Yarməti görən gözü olmadığını, ondan zəhləsi getdiyini bilirdi.

Birdən fikrinə gəldi ki, bura gəlməkdə ağılsızlıq edib. Öz-özünə: "Utanmaz-utanmaz, gələcək qaynına bacısından şikayətə gəlmisən. Heç kisiyə yaraşan hərəkət deyil," – deyə pıçıldadı. Onu xəcalət hissi bürüdü. Yaylağa gəldiyinə peşman oldu. Bayaqqı peşmançılıq hissini özündən uzaqlaşdırmağa, sakitləşməyə çalışdı. Amma varlığına hakim kəsilən qısqanlıq hissi bütün başqa hisslərinə qalib gəldi. Suda boğulan saman çöpündən yapışdığı kimi, onun da son ümidi Həmdullah idi, Osmana yalnız o kömək edə bilərdi.

* * *

Çobanlarla bir yerdə göy otların üstünə sərilmiş süfrə arxasında oturub pendir-çörək yeyə-yeyə söhbət edən Həmdullanın narahatlığı heç kəsin gözündən yayınmadı.

– Xeyir ola? Fikirli görünürsən, – deyə yaşlı çoban Xaliddin xəbər aldı.

– Elə bir şey yoxdur. Havaların bu cür isti keçməsi məni narahat edir. İlin-günün bu vaxtı belə istilərin düşməsindən heç

gözüm su içmir.

– Düz deyirsən, deyəsən yay yazı qabaqlamaq istəyir. Axırı xeyir olsun, hiss olunur ki, bunun dalınca yağışlar başlayacaq. Onda da ki, qaç qurtar, bir həftə kəsməyəcək, – Xaliddin qayğılı halda dilləndi. – O vaxta kimi Əmirbəyi kəndə göndərmək istəyirəm. Bir aydır burdadır. Qoy gedib ata-anasından, bacılarından xəbər tutsun, – deyib, aralıda oturub fikirli halda uzaqlara baxan gənc çobanı göstərdi.

– Hə, nə olar, göndər. Üçünüz bir təhər işləri yola verərsiz, – deyə Həmdullah Xaliddinə cavab verdi.

– Getsin, anasının bişirdiyi bozbaşdan doyunca yesin, – İslamuddin güldü.

– Bizim əvəzimizə də yumşaq yorğan-döşəkdə şirin-şirin yat-sın, – Kəlbixan onun sözünə qüvvət verdi.

– Evdən ötrü mənim də burnumun ucu göynəyir, – Xaliddin köks ötürdü.

Həmdullah üzünü iki gənc çobana – İslamuddinlə Kəlbixana tutdu:

– Uşaqlar, necədir, təzə iş yerinizə öyrəşə bilərsiniz?

– Öyrəşməyib neyləyəcəyik? Başqa iş var ki? – İslamuddin narazı halda cavab verdi.

– Bunların fikri şəhərə köçmək idi, güclə yola gətirmişəm, – Xaliddin fikirli halda dilləndi.

– Məni İslamuddin yoldan çıxarmışdı. Mən hara, şəhər hara? Kəndsiz mən bir gün də dözə bilmərəm, – Kəlbixan səmimi etiraf etdi.

Həmdullah çantasından bir neçə alma çıxarıb süfrəyə qoydu, onlardan birini soyub dilimləyərək çobanları qonaq etdi. İslamuddin almanı ləzzətlə yeyib məmnun halda başını tərpətdi:

– Sinabdı? Almadakı dada, ətrə bax! Bunu bu vaxta kimi necə saxlaya bilmişiz?

– Atam hər il alma-armudu yayın cırhacırına kimi saxlayır. Onun fəndləri çoxdur.

– Bu il deyəsən meyvə bol olacaq. Ağacların budaqları çiçəklərin ağırlığına davam gətirə bilmir. – Xaliddin süfrədən bir alma götürüb dişlədi: – Ay Həmdullah, almanı ki, dişləyib yemədin, onun nə ləzzəti, – deyib iştahla yeməyə başladı.

Çobanın sözlərinə gülümsəyən Həmdullah uzaqdan onlara sarı gələn atlinın Osman olduğunu görəndə dalağı sancdı. Osman atdan enənədək narahat halda yerindən qalxıb gələcək qohumuna yaxınlaşdı.

– Salam əleyküm, Osman.

– Əleyküm salam, Həmdullah.

– Xeyir ola? Səndən nə yaxşı?

– Sənə deyiləsi sözüm var, Həmdullah. Gəl bir az aralanaq, istəmirəm bizi eşitsinlər. – Onlar çəmənliyin kənarına çatanda Osman pəjmüjdə halda dilləndi: – Heç bilmirəm necə deyim.

Həmdullah sual dolu baxışlarını ona zillədi:

– Kənddən gəlibsən?

– Hə.

– Nəsə olub? Bu gün elçilik deyil?

– Hə, elçilikdi. Bizimkilər sizə həriyə getməyə hazırlaşdılar.

– Bəs sən burda nə gəzirsən, nə baş verib? Rəngin-rufun niyə qaçıb?

Osman bütün cəsarətini toplayıb sözünü dedi:

– Bayaq dəyirmanı gedirdim, köhnə məktəbin yanından keçəndə... – Sözünün dalını gətirməyə Osmanın cəsarəti çatmadı, boğazı qurudu. Həmdullanın hövsələsi daraldı:

– Hə, nə oldu? Osman, sözünü de görüm, nə demək istəyirsən?

– Yarmətlə Yarqunatı gördüm...

Osmanın dedikləri Həmdullanı o qədər qəzəbləndirdi ki, ona sözünün gerisini deməyə imkan vermədi. Dişlərini qıcayıb boğuş səsle dedi:

– Osman, adam kişi olar!

Belə bir şeyi əsla gözləməyən Osman onun bu sözlərindən tutuldu. Çobanların süfrədən qalxıb ona sarı gəldiyini görəndə xəcalət çəkib yalnız Həmdullanın eşidə biləcəyi səsle yavaşca dedi:

– Həmdullah... İnanmırsan mənə? İnanmırsan?.. Gözümlə gördüm deyirəm, vallah!

Həmdullah əlini yellədi, çobanlarla da sağollaşmadan, bir göz qırpımında qırğı kimi atının üstünə səkib çaparaq getdi.

Osman peşman halda atının cilovundan yapışib onun arxasınca yollandı.

Uzaqdan-uzağa həmin mənzərəyə göz qoyan çobanlar onları nigaran baxışlarla yola saldılar.

– Bunlara nə oldu birdən-birə? – deyə Xaliddin təəssübkeşliklə başını buladı.

* * *

Yarmətdən ayrılandan sonra birdən Yarqunatı ağlamaq tutdu. Böyüyüb boya-başa çatdığı doğma evlərindən həmişəlik ayrılmalı olduğunu düşünəndə qüssədən ürəyi sıxıldı. Validəylərinin ona görə nələr çəkəcəklərini təsəvvür etməyə çalışdı. Qulaqlarında anasının hönkürtüsü səsləndi, xəyalında atasının fikirli görkəmi canlandı. Onların halına qəlbən acıdı. Lakin bütün

bunlar acığından zəncir çeynəyən qardaşı Həmdullanın qəzəbi ilə müqayisədə toya getməli idi. Əlindəki xəncərlə Yarmətin üstünə şığıyan qardaşı gözləri önünə gələndə canını üşütmə tutsa da qərarından daşınmadı. Bu, ona bir qədər qətiyyət verdi. Artıq başqa heç nə barədə düşünə bilmədi.

Yarmətdən ayrılandan sonra evə qayıdan Yarqunat yuxarı qalxmayıb bağa keçdi. Otların üstündə oturub dərin düşüncələrə daldı. Elçiləri görmək istəmirdi. Bir xeyli keçəndə istər-istəməz yerindən durub pilləkənlərlə qalxanda qonaq otağından danışıq səsləri eşitdi. Yarıaçıq qapıdan ehmallica içəriyə boylananda orada ata-anası ilə bir yerdə süfrə arxasında oturmuş Osmanın valideynləri Vəlibəy dayı ilə Salihat xalanı gördü. Dördünün də üzündən sevinc yağırdı.

– Məhəmməd, biz bütün ömrümüzü beş qızdan sonra doğulmuş bircə oğlumuz Osmana həsr eləmişik. Şükür Allaha, hər şərəitimiz də var.

Vəlibəyin sözlərinə arvadı qüvvət verdi:

– Yarqunat mənim gəlinim yox, qızım olacaq. Day nə deyim, Allah övladlarımıza xoşbəxt ömür nəşib eləsin.

– Allah sizdən razı olsun, – Yarqunat atasının səsinə məmnunluq hiss etdi.

– Bu gündən biz olduq qohum. Allah balalarımızı xoşbəxt eləsin, – anası gülə-gülə dil-ağız elədi.

– Onda günü bu gündən nişan, toy hazırlıqlarına başlayaq. Bu iş ki, olacaq, daha niyə gecikdirək? – Salihat xala sevincini gizlədə bilmirdi.

– Allah özü xoşbəxt eləsin!

– Amin!

Yarqunat gəlişini kimsəyə hiss etdirməmək üçün sakitcə öz

otağına keçdi, amma arxasınca qapını örtmədi. "Anamgil dediklərinə əl çəkmədilər. Mənim rəyimlə hesablaşmadan, fikrimə əhəmiyyət vermədən taleyimi həll etmək qərarına gəldilər", – deyə acı-acı düşündü və Yarmətlə qaçmağa razılıq verdiyinə görə ilk dəfə tərəddüd hissi keçirmədi.

Birdən Yarqunatın qulağına atasının səsi gəlib çatdı:

– Həmdullah, sən nə vaxt gəldin?

Onun arxasınca anası şən səslə dilləndi:

– Bax, görürsüz, Allah yetirdi. Həmdullah, vaxtında gəlib çıxmısan. İndicə Yarqunatın toyunu danışırıdık.

– Həmdullaya da qismət olsun! Allah xoşbəxt eləsin! – Qonaqların xeyir-dualarına oğlan qısaca cavab verdi:

– Allah mübarək eləsin!

Bir azdan otağının kandarından sinayıcı nəzərlərlə ona baxan qardaşını görəndə Yarqunat təəccübləndi:

– Həmdullah? Gəldin?

Qardaşı ona candərdi cavab verdi:

– Hə, işim tez qurtardı.

O, qərribə baxışlarla bacısını süzüb qapını örtüdü.

* * *

Yarmətin gülə-gülə həyət qapısından içəri girdiyini görən Avsiyatla Tavat onun qabağına qaçdılar.

– Hə, nə oldu? – Hər ikisi səbirsizliklə soruşdu.

– Yaxşı oldu, Yarqunat razılıq verdi. Sabah gecə yola düşürük.

– Şükür sənə, ya Rəbbim! Şükür sənə qüdrətinə! – Avsiyatın gözləri yaşardı.

Tavat qardaşının boynunu qucaqladı:

– Nə yaxşı! Allah sizi qovuşdursun! Allah sizi bəxtəvər eləsin!

Bir azdan onların sevincinə qarşıdakı ayrılığın kədəri kölgə salmağa başladı. Hər üçü onun ağırlığını indidən hiss edir, ona dözməyin çətin olacağı barədə düşünürdü. Kənddən didərgin düşmək məcburiyyətində qalan Yarmətə ürəkdən acıyan Avsiyatla Tavat özlərini itirmişdilər. Çağırılmamış qonaq kimi qəfildən gəlib evlərinə çökmüş kədər buludlarını dağıtmaq üçün Yarmət nə isə demək lazım gəldiyini anladı:

– Yaxşı ki, Abdul dayıya dünən atımı nallatdım, yoxsa uzaq yola çıxma bilməzdim.

Oğlunun sözləri Avsiyatı dərin fikirlərdən ayırdı. O, üzünü Tavata tutdu:

– Yaman arxayın oturmuşuq. Dur ayağa, qızım, Yarmətin pal-paltarını hazırla.

– Yaxşı, ana.

Avsiyat əl-ayağa düşdü:

– İşimiz çoxdur, mən indi gedim toyuq tutum, motaldan pendir çıxarım. Uşaqlar üçün sabaha yola yemək qoymaq lazımdır.

– Mən də paltarları hazırlayıb xəmir yoğuraram, yağlı fətir bişirəcəyəm, – deyə Tavat da yerindən qalxdı.

Yarmət onların başlarının işə qarışdığını görəndə öz otağına keçib çarpayısına uzandı. Ürəyinə qəribə, bu vaxta qədər ona tanış olmayan bir narahatlıq dolmuşdu. Qarşıda onu gözləyən böyük imtahan barədə düşünür, rahatlığını pozan saysız-hesabsız suallara cavab tapmağa çalışırdı. Xoşbəxtliyə aparan yolun bu qədər enişli-yoxuşlu olacağı ağılına gəlməmişdi. Çoxlarının asanlıqla nail olduğuna o, olmazın əziyyətlər, böyük çətinliklər, ürək ağrıları bahasına çatmalı idi.

Beləcə, vaxtın keçməsindən xəbərsiz halda fikir burulğanın-

dan qurtulmağa çalışan Yarmətin qaş qaralmasından xəbəri olmadı. Eyvandan anasının onu çağırdığını eşitdi:

– Yarmət, dur, eyvana çıx.

O, dərhal yerindən qalxdı. Anası ilə Tavatın saldığı süfrə arxasında oturub isti fətirin arasına bir tikə pendir qoyub iştahsız yeməyə başladı.

Çay gətirib oturan Tavat anasının kövrəldiyini görüb onu qucaqladı:

– Ana, nə olub? Sakitləş görüm. Hələ sabahkı günümüz də var. Həm də həmişəlik getmirlər ki! Məhəmməd dayıgilin qəzəbi soyuyan kimi qayıdıb evimizə gələcəklər.

* * *

Elçilər çıxıb gedəndən sonra Məhəmməd adəti üzrə kim-gənəyə yollandı. Eminat isə qızını yanına çağırıb ona ciddi halda tapşırıqlarını verdi:

– Ev-eşiyi silib-süpürmək, yır-yığış etmək, hazırlıq görmək lazımdır. Birisi gün nişandır.

Yarqunat üçün artıq bu sözlərin heç bir əhəmiyyəti yox idi, ürəyinin dərinliklərində gizlətdiyi, bu dünyada ən böyük sirri ona qüvvət verirdi. Bərk-bərk döyünüb onu halsız edən ürəyinin həyəcanını azaltmaq, başını qarışdırmaq üçün səliqə-sahmanla məşğul olmağa başladı. Onun xalça-palazı həyəətə çıxarıb can-fəşanlıqla çırpıldığını, pəncərələrin şüşələrini silib parılatdığını, pal-paltarı yuyub ipə sərdiyini görən Eminat ürəkdən sevinir, qızının nəhayət, öz qisməti ilə barışıb sakitləşdiyini düşünürdü. Onun alt mərtəbənin döşəməsinə şirə çəkdiyini görəndə isə qadın arxayın halda toy hazırlıqlarına girişdi.

Yarqunat ertəsi gün də başını ev işləri ilə qarışdırdı. Şam yeməyindən sonra qab-qacağı yuyub yerbəyer edən qızının mətbəxdə paltar ütüləməyə hazırlaşdığını görəndə Eminat sevinclə Məhəmmədə göz-qaş elədi. Bir azdan ər-arvad yatmaq üçün öz otaqlarına yollandılar. Zaldakı balaca stolun arxasında oturub kitab oxuyan Həmdullah da yorulub yatmağa getdi. Kənddə hamı tez yatıb tez durmağa adət etdiyinə görə Yarqunat evdəkiləri narahat etməmək üçün ayaq barmaqlarının ucunda yeriyirdi. O, ütülədiyi paltarları yerbəyer edəndən sonra divardakı saata baxanda əqrəblərin 1-in üstündə dayandığını görüb əl-ayağa düşdü. İçəri otaqdan atasının xorultusu eşidilirdi. Qardaşının otağında isə dərin sükut hökm sürürdü. Açıq pəncərədən içəri süzülən gecə böcəklərinin vızıltı səsi qərribə bir həzinlik yayırdı.

Yarqunat ehmallica otağına keçib ertədən hazırladığı, içinə pal-paltarını yığdığı boğçanı çarpayısının altından çıxardı, nəfəsini içəri salıb aynabənddən keçərək ehtiyatla pilləkənləri düşdü. Ürəyi sinəsində yaman guphagup salmışdı. Bu səs onu vahimələndirdi. Nə qədər çətin bir işə qol qoyduğunu indi bu anda daha aydın duydu. Bir an ürəyində verdiyi qərarın doğruluğuna şübhə hissi doğuldu. Amma dərhal da həmin fikri beynindən qovdu. Valideynlərinin ona qarşı çıxardıqları ədalətsiz qərara haqq qazandıra bilmədi. Bu, onun cəsarətini artırdı. Həyətə enib darvazanı aralayaraq çölə çıxdı, göz-gözü görməyən qatı qaranlıqda qorxa-qorxa məhəllənin tininə sarı yollandı.

At belində onu gözləyən Yarməti ay işığında görəndə ürək-ləndi. Yaxınlaşanda onun sevincdən parıldayan məhəbbət dolu gözlərinə baxıb doluxsundu. Yarmət əlini qıza uzadan kimi ondan yapışib ayağını üzəngiyə qoyaraq atın tərkinə qalxdı.

– Belimdən bərk yapış, yoxsa yıxılırsan. – Yarmətin mehribanlığıla dediyi sözlər Yarqunatın həyəcanını bircə anın içində dağıtdı. Birdən-birə onu bürümüş qəribə bir məhrəmlik hissi ilə arxadan Yarmətə qısılib onu qucaqladı. Bir-birinin bədənlərinin hərərətini ilk dəfə bu qədər yaxından hiss edən sevgililər bu gözlənilməz təmasdan sərməst oldular. Birdən-birə onu çulğamış şirin hissin təsirindən başı gicəllənən Yarmət sevinclə atın böyrünə qamçı çəkən kimi heyvan yerindən götürüldü, Yarqunat nəhayətsiz sevinclə sevgilisinə qısıldı.

Kənddən bacardıqca tez, hava işıqlaşmamış çıxmaq lazım idi. Evdəkilər onların qaçmasından xəbər tutana kimi körpünü keçib özlərini Samur çayının o üzünə, Məhərrəmkəndə çatdırmalı idilər. Yarqun kəndi geridə qalmışdı. Onlar nəzər-diqqəti cəlb etməmək üçün yolun kənarı, koluğun içi ilə hərəkət edirdilər. Atın onu atıb-tutmasından yorulub əldən düşməsinə baxmayaraq, Yarqunat cıqırını da çıxarmır, mənzil başına haçan çatacaqlarını səbirlə gözləyirdi. Başını Yarmətin kürəyinə yapışdıran qız onun doğma ətrini qoxulamaqdan doymur, əlinə keçən bu gözəl fürsətə, qismətinə düşən bu xoşbəxtliyə görə ürəyində Allaha şükürlər edirdi. Yarqunatın bədəninin başgicəlləndirici təması az qala ağılını başından alan Yarmət isə qan-tərə batmış atının yorulmasından qorxsə da, onu var gücü ilə qovurdu. Ağacların budaqları bəzən əllərini, üz-gözlərini siyirsə də, səslərini çıxarmayıb yollarına davam edir, onları bürümüş sonsuz xoşbəxtlik hissini heç cür gizlədə bilmirdilər.

Kirig kəndi geridə qalanda Yarmət təhlükənin sovuşduğunu fikirləşib ürəkləndi. Səhər açılana kimi Zeyxur kəndi tərəfdən kəsmə yolla Samur körpüsünə çatacağına əmin olan onu qəribə bir ruh yüksəkliyi bürüdü. O, sevincini Yarqunatla bölüşməyə

özündə ehtiyac duydu. Atın sürətini bir qədər yavaşdırıb başını arxaya çevirdi:

– Necəsən, Yarqunat?

Yarqunat cavab vermək əvəzinə qolları ilə onu bərk-bərk qucaqladı. Bundan cuşa gələn gənc sevinclə səsləndi:

– Görürsənmi, Yarqunat, Allah bizi də eşitdi. Axır ki, qovuşuruq. Mənə ayrı heç nə lazım deyil.

– Mənə də.

– Bilirəm, bərk yorulmusan, amma bir az da döz, Zeyxuru keçib bir hovur dincələrik, – deyər Yarmət qızı arxayın etdi.

Sübh tezdən, dan yeri yenidən ağarmağa başlayanda, Samur qəsəbəsinə çatmaqda dallarınca kimsənin gəlmədiyinə əmin olan Yarmətlə Yarqunatın sevinclərinin həddi-hüdudu yox idi. Atın yorulduğunu hiss edib qalan təxminən 3-4 kilometrlik məsafəni yavaş-yavaş qət etməyi, oraya çatanda gözdən uzaq bir yerdə dincəlməyi qərara aldılar.

Birdən uzaqdan eşidilən bağırçı başlarının üstündə çaxan göy gurultusuna bənzədi:

– Yarmət! Yarqunat! Dayanın! Mən kiminləyəm! Dayanın deyirəm sizə!

İldırım sürəti ilə çapıb gələn Həmdullanın qəzəbli səsi elə heybətli idi ki, onları titrətmə tutdu.

– Dayan, Yarmət, dayan, şərəfsiz!

Yarmət özünü itirib nə edəcəyini bilmədi.

– Dayan demədimmi sənə, alçağın biri alçaq! – Həmdullah var gücü ilə çapırdı. Kənddə yaxşı çapar kimi ad qazanmış bu gəncələri yarışmağın əbəs olduğunu başa düşən, başının üstünü qəfil alan təhlükədən çışıb qalan Yarmətin atının cilovunu çəkib dayanmaqdan başqa çarəsi olmadı. Həmdullah onlara yaxınlaşıb

atdan yerə atılan kimi bir göz qırpımında Yarqunatı dartıb yəhərdən yerə saldı. Qız, qardaşının gözlərindəki qəzəb qığılımlarını görüb ürpərdi. Yerə çaxılıb dizləri qanayan Yarqunat nəse deməyə çalışsa da dili söz tutmadı. Başını qaldıranda qardaşının Yarmətin üstünə şığıdığını, onu yerlə sürüdüyünü görüb dəhşətə gəldi. Qəzəbi bununla da soyumayan Həmdullah oğlanı təpikləməyə başlayanda Yarqunatdan qışqırıq qopdu. O, göz yaşlarından boğula-boğula yalvardı:

– Həmdullah! Yalvarıram sənə, Yarmətə dəymə, ona yazığın gəlsin. O, məni zorla qaçırmayıb. Mən öz razılığım la gedirəm. Nə cəza verirsənsə, mənə ver, onunla işin olmasın.

Həmdullah sərt hərəkətlə bacısını kənara itələyib onun üstünə qışqırdı:

– Kəs səsin i, sən i n lə evdə danışacağam!

Yarmətin müqavimət göstərməməsi Həmdullanın hirsini soyutmur, əksinə, onu daha da hiddətləndirirdi. Dünyalar qədər sevdiyi insanın al qan içində olduğunu görəndə Yarqunat fəryad qopardı:

– Dayan, Həmdullah! Səndə insaf yoxdurmu? Vurma onu, vurma deyirəm sənə!

Dediklərinin qardaşına zərrə qədər də əsər etmədiyini görə n qız yenidən yalvarmağa başladı:

– İnsafın olsun, bəsd i r daha! Vurma onu, nə olar, görmürsənmi güclə nəfəs alır... Onu öldürmək istəyirsən?

Həmdullah bacısının sözlərinə əhəmiyyət vermədən Yarməti təpikləməkdə davam edirdi:

– Sən mənim bacımı qaçıрмаq istəyirdin, namussuz?

Bədəni taqətdən düşən Yarmət güclə eşidiləcək səslə bunları deyə bildi:

– Biz bir-birimizi sevirik. Bizi heç kəs ayıra bilməz. Bizi ayırmaq günahdır.

Bunu eşidəndə Həmdullah cin atına mindi, var gücü ilə onun üzünə yumruq vurdu:

– Alçağın biri alçaq, hələ danışmağa dilin də var?

Yarmətin burnundan fışqıran qanı görəndə Yarqunat yerə çöküb əlacsız halda hönkürdü:

– Səndəki bu qəddarlıq hardandır? Ürəyin daşdandımı?

Həmdullah bacısının üstünə qışqırdı:

– Get min ata! Eşidirsənmi, min ata!

Yarqunat bütün səylərinin mənasız olduğunu, qardaşına gücünün çatmayacağını, sözünün keçməyəcəyini anlayıb əlacsız halda onun atına tərəf getdi. Ürəyini Yarmətin yanında qoyduğunu, ruhsuz, duyğusuz bədəninin ata mindiyini hiss etdi.

Yarmət bütün qüvvəsini toplayaraq ağırlaşmış başını zorla qaldırıb gözlərində sönməkdə olan son ümid işartısında Yarqunatın arxasınca uzun və kədərli bir nəzər yetirdi. Canından can ayrıldığını, əlindən xoşbəxtliyinin alındığını görsə də, onu getməyə qoymamaq, buna mane olmaq iqtidarında deyildi. Son dəfə arxaya boylananda Yarmətin həsrət və acı dolu öləziyən baxışlarını görən Yarqunatın bütün varlığı təlatümə gəldi. İçində qopan fəryadını boğub səsinə çıxarmadı. Artıq ağlaya bilmirdi, göz yaşları qurumuşdu. Daha həyatda heç nəyin ondan ötrü dəyəri yox idi.

Evə çatanda Həmdullah bacısını itələyib öz otağına saldı. Bir azdan evə sükut çökdü. Xoşbəxtlikdən nə Məhəmmədin, nə də Eminatın bütün bu baş verənlərdən xəbəri olmadı.

Göz qapaqlarının yumulduğunu, taqətdən düşdüyünü hiss edən Yarmət son gücünü toplayıb atını hayladı. At dərhal

fıncırıb özünü sahibinə çatdırdı. Heyvanın onun yanında dizlərini qatlayıb yerə çökdüyünü görəndə Yarmətin gözləri yaşardı. O, canını dişinə sıxıb güc-bəla ilə özünü yəhərin üstünə atdı. At həmin dəqiqə ayağa qalxdı.

Naxırın kənd məhəllələri ilə örüşə getməyinə hələ xeyli var idi, yolda-izdə kimsə görünmürdü. Al qan içində olan Yarmət kənddəki bu sakitliyə sevindi. Əlini darvazalarının üstündən içəri salıb cəftəni açdı. Həyətdə atdan enib aynabəndin qapısını astaca döydü.

Elə birinci taqqılıtdan qapı açıldı, rəngləri avazımış anası ilə bacısı onu bu halda görəndə gözlərinə inanmadılar:

– Allah, mənə səbir ver. Bu nə haldı, Yarmət? Nə baş verib? Bəs Yarqunat hanı? – Avsiyat qəhərlə soruşdu.

Özünü zorla yatağına çatdıran Yarmət bircə söz deyə bildi:

– Həmdullah...

Ana-bala daha heç nə soruşmadılar. Əlləri qoynunda qalan iki əzizinin çarəsiz görkəmləri Yarmətin ürəyini dağladı, öz gücsüzlüyünü bir daha dərk elədi. Bu an onun yuxuya getməkdən, hər şeyi unutmaqdan böyük arzusu yox idi.

Yarmət bir həftə çarpayısından ayağa qalxa bilmədi. Yaralalarını yuyub təmizləyən, onlara dərman sürtən doğmaları ilə bir həftə kəlmə kəsmədi, eləcə yatağına pərçimlənib qaldı. Onu bədəninə vurulan saysız-hesabsız zərbələrin yerlərindən daha çox ürəyində açılmış dərin yara ağrıdırdı. Həmin yaranın qanı elə hey içinə axır, onu incidirdi. Bir həftə sanki bu evdə həyat dayandı.

Bir gün həyət qapısından səs gəldi:

– Avsiyat xala, ay Avsiyat xala!

Tavat aynabəndin pəncərəsindən həyətdə boylananda əlində dolu xurcun tutmuş qonşunun kiçik oğlu Öməri gördü:

– Ömər, sənsən? Xeyir ola?

Ömər gülə-gülə cavab verdi:

– Məhəmməd dayıgil sizi toya dəvət edir.

Tavat bu xəbərdən tutulsa da uşağa bunu hiss etdirməməyə çalışdı:

– Kəndə toy xəbərini bu dəfə sən çatdırırsan?

– Hə, mən, – Ömər şən səslə dedi. – Yarqunatla Osmanın toyudur.

Tavat pərtliyini uşaqdan gizlətmək üçün özünü şad göstərdi:

– Allah mübarək eləsin! Xoşbəxt olsunlar! Ömər, bir dəqiqə məni burda gözlə.

Tavat mətbəxə keçib taxçadakı kasadan bir ovuc konfet götürüb həyətə düşdü. Onları Ömərin xurcununa atıb, uşağı yola salandan sonra evə qayıtdı.

Son bir həftə ərzində ilk dəfə evdə səsi eşidilən Yarmət:

– Gələn kim idi? – deyə bacısından soruşdu.

– Ömər idi.

– Niyə gəlmişdi?

Tavat nə cavab verəcəyini, nə deyəcəyini bilmədi. Qardaşının nakam sevdasına yana-yana, ürəyinə daş bağlayıb zorla cavab verdi:

– Məhəmməd dayıgil bizi toya çağırır, Yarqunatın toyudur.

Eşitdiyi bu qəfil xəbərdən sarsılan Yarmət yıxılmamaq üçün divara söykəndi. Daha heç nə soruşmadan otağına qayıdıb pəncərənin qarşısındakı stulda oturub əlləri ilə başını tutdu. Onun arxasınca içəri girən Avsiyatla Tavat rəngi ağappaq ağarmış Yarmətə baxıb köks ötürdülər.

* * *

Xalçaları günə sərmək üçün eyvana daşıyan Qatfar evlərinin yanından ötüb keçən Osmanı görəndə tez başındakı ləçəyi açıb yaylıq örtərək başa düşdü, qapını açıb oradan qaça-qaça kənd yoluna çıxdı. Başqa yolun olmadığını, Osmanın həmin kəsmə yoldan gəlib keçəcəyini bilən qız addımlarını yavaşıtıdı. Osman tində görünən kimi tez onun qabağına çıxdı:

– Salam, Osman.

– Salam, Qatfar, necəsən? – Osman gülə-gülə qızın salamını aldı.

– Mən yaxşıyam, bəs sənin kefin necədi?

– Mənim kefim necə olacaq? Əla!

– Eşitdim evlənirsən? – Qatfarın səsi əsdi.

– Hə, Qatfar, evlənirəm, – Osmanın üzünə bəxtiyarlıq ifadəsi yayıldı.

– Adam onu sevməyən qızla necə evlənə bilər?

Qatfarın sözləri ittiham kimi səsləndi. Belə bir şey eşidəcəyini ağlına gətirməyən Osman tutuldu:

– Başa düşmədim. Bu nə deməkdir?

– Niyə başa düşmürsən? Niyə özünü bilməməzliyə, görməməzliyə vurursan? Yarqunatın Yarməti sevdiyini bütün kənd bilir. O, səni sevmir, Osman.

Osman özünü sındırmamağa çalışdı:

– Boş sözdür, Yarqunat məni sevməsəydi, mənə gəlməzdi. Birisi gün toyumuzdu. Yəqin eşitməmiş olmazsan. – Əmin baxışlarla Qatfarı süzdü: – Yaxşı, Qatfar, mən gedim, işim çoxdur. Amma toyuma gələrsən ha, yaxşı?

Qatfarın gözləri yaşla doldu. O, qəhərini heç cür uda bilmədi. Uzaqlaşan Osmanın ardınca həsrətlə baxıb, birdən var gücü ilə qışqırdı:

– Sən yanılırsan, Osman! Yarqunat Yarməti sevir, səni yox!

Bu sözlər oğlanın sinəsinə sanki çalın-çarpaz dağ çəkdi. Lakin özünü o yerə qoymadı, Qatfar hiss etməsin deyə yerişinin suxluğunu itirməməyə, büdrəməməyə çalışdı.

* * *

Vəlibəyin kəndin yuxarı məhəlləsində, hündür təpənin üstündə yerləşən ikimərtəbəli evinin damından ətrafa “Ekünar”¹⁶ xalq havasının coşqun və oynaq sədaları yayılırdı. Qədim zamanlardan bəri ləzgi kəndlərində toy, eləcə də Mel¹⁷ mərasimləri keçiriləndə camaata həmin şad xəbərlər bu hava ilə çatdırılırdı. Adətən hamının görə biləcəyi uca bir yerdə, adətən evlərin damında çalınan zurnanın zil səsini kənd adamlarının hamısı bir nəfər kimi eşidərdi. İndi də İzətullanın zurnada şövqlə çaldığı bu hava kənddə toy olduğunu car çəkirdi.

Səhər tezdən kolxozun biçənək sahəsinə işə gedən Şahmirlə Qədirə Yarmət Tavatla xəbər göndərmişdi ki, onu gözləməsənlər, bu gün də evdə qalacaq. Oğlanlar bunun bəhanə olduğunu yaxşı bilirdilər. Bir həftə ərzində bircə dəfə də olsun evdən bayıra çıxmayan dostlarının göylərlə örtülmüş üz-gözünü gördükləri gündən nəyin baş verdiyini təxmin edir, amma təfərrüatlara vara bilmədiklərindən ondan heç nə soruşmur, eləcə qayğılı halda gəzib dolaşırdılar. Toy xəbəri isə keflərinə soğan doğramışdı. Yol gedə-gedə öz aralarında dərdləşirdilər.

¹⁶ Zurnada çalınan, camaatı toya və ya könüllü iməciliyə çağıran ləzgi xalq havası

¹⁷ Könüllü iməcilik

- Yarmət yazıq oldu. O, bu dərddə dözə bilməyəcək.
- Elə Yarqunat da. Belə də mərdimazarlıq olar? Bir-birini bu qədər sevən iki gənci zorla ayırmaq Allaha xoş gedər?
- Gəl axşam işdən qayıdanda gedib Yarmətə dəyək. Heç olmasa ona ürək-dirək verək.
- İndi o, heç kəsi görmək istəməz, yarası təzədir.
- Bu, sağalan yaraya oxşamır, mən Yarmətə yaxşı bələdəm.
- Böyük haqsızlıq oldu.
- Toya gedəcəksən?
- Getməmək olmaz, eldən ayıbdır.
- Osmana da bir deyən gərəkdir ki, bu boyda kənddə Yarqunatdan başqa qız qəhət idi?
- Demək asandır. Neynəsin, sevir də... Yarqunatın dərbindən Osmanın necə əridiyini görmürdünmü?
- Nə isə, heç yaxşı olmadı.

* * *

Çalğıçılarla bərabər gələn toy karvanı Yarqunatgilin həyətinə daxil olanda ətrafa doğma havanın şirin melodiyası yayıldı. Gəlin havasını İzətullah elə çalırdı ki, az qala adamın cizdağını çıxarırdı. O, çalmırdı, zurnanı mələlədirdi, zar-zar ağladırı. Zurnadan süzülən həzin musiqi ürəkləri rıqqətə gətirirdi. Məhəmmədlə Eminatın saysız-hesabsız qadın qohumları, yaxın qonşular, Yarqunatın rəfiqələri gəlinin otağına doluşmuşdular. Bir azdan onu buradan dəmdəsgahla yola salacaqdılar. Hələlik isə böyükklərin gəlinə xeyir-dua verməsi ənənəsinə hazırlıq görülürdü. El adətinə görə əvvəl nəslin kişiləri, sonra qadınlar xeyir-dua verə bilərdilər.

İndi də xeyir-dua vermək üçün kişilər həyətdə bir yerə yığılmışdılar. Məhəmməd, Yərqunatın iki əmisi, iki dayısı, Həmdullah, qızın əmioğlanları, dayıoğlanları öz növbələrini gözləyirdilər. Adətən bu kövrək mərasim gəlinin göz yaşları, hıçqırtıları ilə müşayiət olunur, toplaşanlar da istər-istəməz ona qoşulurlar. Lakin bu toy fərqli idi. Başdan-başa ağappaq geyinmiş gözəllər gözəli Yərqunat bayaqdan öz sakit biganəliyi ilə hamını heyrətə salmışdı. Suallara cavab verməyən, donuq baxışlarla naməlum bir nöqtəyə baxan qızın pəjmürdə halını görənlər mütəəssir olub bunu pıçiltı ilə öz aralarında bildikləri kimi müzakirə edirdilər.

– Atası gəlsin! Qoy gəlinə rüsxət versin! – Gəlinin əmisi arvadı Reyhan səsləndi. İçəridəki qadınlar hörmət əlaməti olaraq susdular.

Məhəmməd içəri girəndə qadınların gözləri yaşardı. Atası öz ocağından ər evinə qızını yola salmağa, ona xeyir-dua verməyə gəlmişdi. Məhəmməd qızına yaxınlaşdı. Yərqunatın onun üzünə baxmadığını, başını aşağı salıb örpəyinin saçaqlarını oynatdığını görəndə əli ilə onun çənəsindən tutub başını qaldırdı. Lakin Yərqunat inadla baxışlarını ondan yayındırdı. Bunu görəndə Məhəmməd kövrəldi:

– Xoşbəxt ol, qızım!

Növbə Həmdullaya çatanda qadınlar baxışdılar. Sərt təbiəti ilə seçilən bu gəncin iki sevəni necə inadla ayırdığını kənddə bilməyən yox idi. Bacısına yaxınlaşıb rüsxət verən Həmdullah Yərqunatın gözünün ucu ilə də olsa ona baxmadığını, bircə damla da yaş axıtmadığını görüb tutuldu. Bunu otaqdakıların hamısı hiss etdi. Sınıxıb dəyişmiş, sanki yadlaşmış doğmasının əvvəlki mehriban baxışları üçün birdən elə darıxdı ki, ürəyi əsdi.

Bacısının üzündə donub qalmış çarəsizlik ifadəsi onu qorxutdu. İlk dəfə ağlına gəldi ki, onun bu halında təqsirkar özüdür. Qəhərini güclə uddu:

– Xoşbəxt ol, Yarqunat!

Bu qayda ilə kişilər bir-bir içəri girib gəlinə xeyir-dua verdilər. Bir azdan yenidən Reyhanın səsi eşidildi:

– İndi növbə sənindir, Eminat. Gəl qızına xeyir-dua ver. Xalalar, bibilər, siz də hazırlaşın!

Ləzgi toylarının ən təsirli anlarından biri də ana ilə qızın ata evində son görüşü zamanı baş verir. Eminat göz yaşları içində Yarqunata yaxınlaşaraq onu qucaqlayıb öpmək istədi. Qızının dartınıb üzünü ondan döndərdiyini, soyuq biganəliklə pəncərədən çölə baxdığını görəndə qadın özünü itirdi. O, övladının baxışlarını tutmaq, öz məhəbbətini göstərmək, duyğulandığını sübut etmək istəyir, amma qızı buna imkan vermirdi. Hamı bu qəribə səhnəyə həyəcanla tamaşa edirdi. Adətən toy günü gəlinin ağlayıb-sızlamasını görüb kövrələn qadınları bu gün əksinə, ata evindən ər evinə köçən gənc qızın gözündən yaş çıxmaması ağladırı. Son günlər xeyli arıqlasa da, gözəlliyinə xələl gəlməyən qızın səssiz fəryadı onun üzündə donmuşdu. Bunu hiss etməyən yox idi. Yarqunatın üç yaxın rəfiqəsi – Qatfar, Suvar və Tavat onun bu halını görüb göz yaşlarına qərq olmuşdular. Onun nələr çəkdiyini bildiklərindən qəmli baxışlarla gəlini süzən qızları görəndə Sona daha dözə bilmədi, yaxına gəlib ürəyini boşaltdı:

– Qoy gözlərindəki qəm Şah dağının qarı kimi əriyib getsin, Yarqunat! Qoy Allah sənə Samurun suyu qədər bol sevinc bəxş eləsin! Qoy bütün ağrı-acıların yadından çıxsın! Qoy getdiyin ev sənə ata evi qədər doğma olsun! Qoy Allahın rəhmi üstündən əskik olmasın!

Axşam gəlini bəy evinə aparən toy karvanı Məhəmmədin evindən aralanandan, qohum-əqraba dağılışıb gedəndən sonra ayaqlarını uzadıb xalçanın üstündə mütəkkələrə söykənərək oturan Eminatın yadından qızının biganə baxışları çıxmırdı. Ötən gecə səhərə kimi qonşu otaqdan onun hıçqırıqlarının səsi gəlmişdi. Acı-acı, yanıqlı-yanıqlı ağlayan övladının bu ürək parçalayan səsi qulaqlarından getmirdi. Gəlini yola salmazdan əvvəl xeyir-dua vermək üçün onu qucaqlamaq istəməsi, Yarqunatın isə etinasızlıqla üzünü yana çevirib, anasını onu öpməyə qoymaması elə hey xəyalında canlanırdı. Eminatın pərt halda otaqdan çıxdığını hamı görmüşdü. İndi həmin anlar yenidən yadına düşəndə qadının ürəyi sıxıldı. Məhəmməd içəri girəndə onunla dərdləşməyə özündə böyük ehtiyac duydu. Birdən ərinin heyrət dolu səsi otağı başına götürdü:

– Xəncər hanı?

Eminat yalnız indi gördü ki, uzun illərdən bəri divardakı xalçanın üstündən asılmış xəncərin yeri boşdur. Üstü nəfis naxışlarla işlənmiş gümüş xəncər Məhəmmədə ulu babasından yadigar olduğuna görə ona çox əziz idi. İndi onun asıldığı yeri boş görəndə dalağı sancdı. Ərinin narahatlığı Eminata da sirayət elədi. Hər ikisinin ağlına gələn ilk fikir o oldu ki, qonşu uşaqlarından kimsə onu oynamaq üçün götürüb. Amma bu, o qədər də inandırıcı deyildi. Heç bir uşaq bu qədər adamın içində xəncəri götürməyə ürək eləməzdi. Elə isə, bu kimin işi ola bilər?

Bunun oğurluq olması fikrini heç biri ağlına sığışdırmadı, çünki kənddə hələ bu vaxta kimi bircə dəfə də olsun oğurluq hadisəsi baş verməmişdi. Evlərin heç birinin qıfılı yox idi, adamlar qapılarını yalnız gecələr içəridən cəftə ilə bağlayırdılar. Ərlə arvad təşviş içində baxışdılar. Bir anın içində hər ikisinin əhval-

ruhiyyəsi korlandı, bunun kimin işi ola biləcəyi haqqında xeyli baş sındırsalar da, bu suala cavab tapa bilmədilər. Qəribə bir narahatlıq hissindən ürəkləri sıxıldı, lakin bunu üzə vurmamağı qərara aldılar.

Bir azdan gəlini gətirən atlıları müşayiət edən musiqiçilərin çaldığı bəylə gəlin havasının həzin sədaları məhəllənin başında eşidiləndə Vəlibəyin evində bir vurnuxma başladı ki, gəl görəsən. Salihat əvvəlcədən köhnə paltarlardan düzəldib hazır qoyduğu şamları səhərdən intizarla bu anı gözləyən uşaqlara payladı. Onları bir-bir yandırır dönə-dönə tapşırırdı:

– Baxın ha, uşaqlar, gəlin atdan düşüb evə girənə kimi şamlar sönməməlidir! Özünüz də ehtiyatlı olun, odla zarafat eləmək olmaz!

Uzun çubuqlara keçirilmiş yanan şamları əllərində tutan uşaqlar həyətdən çıxıb darvazanın qabağında düzüldülər. Onların ardınca toy evinin adamları – qohum-əqraba, qonşular, böyüklü-küçüklü hamı gəlinin pişvazına çıxdı. Zurna səsi yaxınlaşanda bir atlı çaparaq gəlib, həyətə çatanda şən səslə qışqırdı:

– Salihat xala, muştuluq! Gəlini gətirmişik!

Salihatın gözləri güldü. Əlində hazır tutduğu xələtlə muştuluq gətirənə yaxınlaşdı. Oğlan başını əyəndə Salihat onun boyuna parça doladı:

– Oğlum, Allah səni sevindirsin! Səni görüm həmişə xoş xəbər gətirəsən!

Atlı ona minnətdarlıq edib üzünü həyətdəki uşaqlara tutdu:

– Ay uşaqlar, kənara çəkilin, yoxsa ayaq altda qalarsız.

Zurnaçılar, onların arxasınca isə bir neçə atlı həyətə girdi. Bəzəkli atın üstündə qırmızı duvaqlı gəlin, onun yanındakı atda isə bir əlində güzgü, o biri əlində çıraqlı tutmuş yengə oturmuşdu.

Ən axırda bəyin dostları səs-küylə həyətə doluşdular. Əllərində yanar şamlar tutmuş uşaqlar dörd tərəfdən gəlini dövrəyə aldılar. Salihat gəlinin ayaqlarının altına xalça sərib, ona atdan enməkdə kömək etdi, sonra isə başına əlindəki boşqabdan buğda, düyü, konfet səpdi.

Yarqunat onun üçün ayrılmış bəzəkli otaqda gərdək dalına keçən kimi qız-gəlin əl çala-çala "Pərizada" oxumağa başladı. İki yaşlı qadın səs-səsə verdi. Hər bənddən sonra məclisdəkilərin hamısı xorla nəqərat oxuyurdu:

*Перизада, гъай гуьзел яр,
Къеневай рикІ кай гуьзел яр.¹⁸*

Sonra nəğməkar qadınlar hamının diqqətini yengəyə yönəldilər. Bu, toyun ən maraqlı, ən şən səhnəsi sayılırdı. Onlar atmacalarla dolu bəndlər səsləndirib hamıda xoş əhval-ruhiyyə yaratmağa, məclisi qızıqdırmağa başladılar. Biri ucadan oxudu:

*Свас аку, лиф хьтин,
Енге аку кьиф хьтин.
Свас аку кьвед хьтин,
Енге кьурай хвад хьтин.¹⁹*

Məclisi şən gülüş səsləri bürüyəndə zil səslə ikinci qadın ona cavab verdi:

¹⁸Pərizada, hay gözəl yar,
Ürəyimi yandıran yar.

¹⁹Gəlin ağ göyərçinə,
Yengə bənzər siçana.
Gəlin kəkliyə bənzər,
Yengə quru alçaya.

*Дуьгуйдилай кьуьл хьсан я,
Бубадилай гьуьл хьсан я.
Цуьцуьхдилай раб хьсан я,
Дидеდიлай паб хьсан я.²⁰*

Qəhqəhə səsi ucalanda birinci qadın oxudu:

*Свас мехъерин мелез твах,
Енге яргъал пелез твах.
Свас чам авай кІвализ твах,
Енге гурар кІаниз твах.²¹*

Hər bənddən sonra məclisi şən gülüş səsləri бүrüyүrdү.

“Pərizada” oxunub qurtaranda otaq uğuldadı. Yaşlı qadınlar səs-səsə verib gəlini xeyir-dua yağışına tutdular:

- Allah mübarək eləsin!
- Qədəmlərin gül açsın, ay gəlin!
- Gəldiyin evdə salamat olasan! Ayağın sayalı olsun!
- Allah ruzini bol eləsin!
- Bəxtin üzünə gülsün, əlindən zər tökülsün!
- Evli-eşikli, oğullu-qızlı olasan!

Sonra kimsə gəlinin qucağında bir oğlan uşağı oturtdu. Bir azdan gəlinin qayınanası Salihat içəri girəndə qadınlar ona yol

²⁰Düyüdən buğda yaxşı,
Atadan ər yaxşıdır.
Qıyıqdan iynə yaxşı,
Anadan yar yaxşıdır.

²¹Gəlini toy şənliyinə,
Yengəni uzaq təpəyə.
Gəlini bəy otağına,
Yengəni qapı dalına.

vergilər. O, qırmızı duvağı gəlininin üzündən götürüb, başına ağ saçaqlı şal örtdü. Sonra yanaqlarından öpüb xeyir-dua verdi:

– Xoş gəlib, səfa gətirmisən, gəlin! Qoy səninlə birgə evimizə sevinc, şadlıq gəlsin! Qədəmlərin sayalı olsun, qızım! Allah səni bəxtəvər eləsin! Yarıyanlardan olasan! Allah mübarək eləsin!

Sonra Osmanın özündən böyük dörd bacısı səs-küylə yaxınlaşıb gəlinin üzünü öpüslərə qərq elədi.

Bir azdan otaqda sakitlik yarandığını, hamının həyətdə qızıxmış rəqs məclisinə yollandığını görəndə yengə üzünü gəlinin yanında oturmuş rəfiqələrinə tutdu:

– Siz burdasızsa, mən gedim qonşu otaqda bir stəkan çay içim, ciyərim yanır. İstəsəniz, sizə də çay gətizdirərəm.

– Yox, yox, biz çay istəmirik, – qızlar onun gedisinə sevinilər.

Yarqunatın yaylığı ilə yaşlı gözlərini sildiyni görəndə Tavat kövrəldi:

– Sən hələ də ağlayırsan? Ay Allah, mən sizin dərdinizə necə dözüüm?

Yarqunat təşvişə düşdü:

– Yaman sözlü adama oxşayırsan, Tavat! De görüm, Yarmət necədir?

– Neçə gündür üzüqoylu qalıb, heç kəslə danışmır. Allah niyə belə elədi? Bağışla bizi, Yarqunat, bizim gücümüz çatmadı, bacarmadıq, sizi qovuşdura bilmədik. Yəqin qismətiniz belə imiş.

Həyətdən gələn şıdırğı rəqs havasının səsi, adamların şən və qayğısız gülüşləri ətrafa yayılırdı. Bir qayda olaraq toyun ən gur, ən şux rəqsləri gəlin bəy evinə qədəm qoyandan sonra olur. Burda da belə idi. Vəlibəyin qohum-əqrabaları öz sevinclərini oynamaqla büruzə verirdilər. Ortaqlıq rəqs edənlərlə dolu idi. Musiqi dəyişən kimi oynayanları başqaları əvəz edirdi.

Birdən zərblə pəncərəyə dəyən daşın və qırılıb çilik-çilik olan şüşənin səsi onun arxasınca eşidilən bağırıtıya qarışaraq axşamın qaranlığında əks-səda verdi. Hamı səksə içində səs gələn tərəfə boylandı. Osmangilin evinin qarşısındakı təpədə bənizi ağappaq ağarmış Yarmət dayanmışdı. O, var gücü ilə bağırırdı:

– Yarqunat! Yarqunat!

Musiqi qəfildən kəsildi. Birdən-birə sanki qurbağa gölünə daş atdılar, ətrafa sakitlik çökdü. Adamların dəhşət dolu baxışları yuxarıya, təpədə dayanmış Yarmətə yönəldi. Hələ kənddə elə olmamışdı ki, oğlan sevdiyi qızın dalınca onun gəlin köçdüüyü evin həyətinə girib adını çəksin. Bu, kənd camaatının əxlaq normalarına sığmayan böyük qəbahət idi və bu hərəkətini Osmanın ailəsi Yarmətə heç zaman bağışlamayacaqdı.

Gözlərinə qan dammış Yarmət təpədən enib özünü rəqs meydançasının ortasına atanda adamların arasında uğultu gəzdi. Hamı qorxu içində bir addım geri çəkildi. Yarmət gözünü Osmanın evinin pəncərələrinə zilləyib kal səsle yenidən hayqırdı:

– Sən neylədin, Yarqunat? Sən mənim anamın gəlini olmalı idin. Allah bizi ayırmadı, bunlar bizi ayırdılar! Bu allahsızlar, bu insafsızlar bizi ayırdılar! Bizi bir-birimizə çox gördülər, Yarqunat! Mən gəlmişəm, burdayam! Gəl çıxıb gedək buralardan! Eşidir-sənmi məni, Yarqunat?

Çalğıçılar əl saxlamış, ortada oynayanlar yerlərindəcə donub qalmışdılar. Birdən məclisə yığışanların arasında pıçıltı səsləri dolaşdı:

– Ay aman, qan düşəcək!

– Bunlar neynir?

– Osman öldürəcək Yarməti!

– Vay olsun sənə, Eminat! Heç belə nahaq iş tutarlar?

Yarmətin səsi yuxarıya, gəlin otağına da çatdı. Bu bağırıtı, bu üsyan Yarqunatin olan-qalan qətiyyəti də əlindən aldı. Tavat isə qardaşının odla oynadığını başa düşüb bir göz qırpmında özünü otaqdan bayıra atdı. Yarqunat yerə çöküb göz yaşları içində nalə qopardı:

– Yarmət!..

Yarmətin bağırıtısını qonşu həyətdə qurulmuş bəy məclisində əylənən cavanlar də eşitdilər. Osman, onun ardınca da dostları həyətə girəndə ətrafa narahatlıq dolu səslər yayıldı. Osman qəzəb püskürə-püskürə Yarmətin üstünə şığıdı:

– Rədd ol, küçük!

Yarmət bu sözlərə bənd imiş kimi, içində yığılıb qalmış bütün acıları, çəkdiyi sonsuz izzətlərin qisasını almağa ehtiyac duydu. O, indi Osmanı insan cildində görmürdü, qarşısındakı sevgilisini əlindən almış yırtıcı idi. Yarmət yumruqlarını sıxıb onun üstünə atıldı:

– Öldürəcəyəm səni!

Onlar tutaşdılar. Bu, elə qəfil baş verdi ki, toplaşanlar bir anlıq özlərini itirib nə edəcəklərini bilmədilər. Qəzəbdən Osmanın dili topuq vurdu:

– Məni öldürəcəksən, alçaq? Gör başına nə oyun açacağam! Sən nə cəsarətlə mənim həyətimə ayaq basmısan? Sənin qurmuş başını əzmək mənə borc olsun!

Yarmətlə Osman ortada süpürləşir, ətrafdakılar onları ayırmağa çalışırdılar. Bir azdan bəy evinin cavanları ilə özlərini çatdırmış Yarmətin dostları arasında dava qopdu. Onların arasında Şahmir ilə Qədir də var idi. Beyinləri qızıxmış cavanlara yaşlı kişilərin gücləri çatmırdı. Davanın gur vaxtında Tavat dalaşanların arasına şığıyıb, alıcı quş kimi qardaşını bir kənara dartdı.

Birdən davanın qızğın yerində dəhşətli fəryad səsi eşidildi. Yaylığı başından açılmış, rəngi ağappaq ağarmış Sona məclisin ortasında dayanıb şivən qoparırdı:

– Ay camaat! Ay camaat! Evimiz yığıldı! Müharibə başladı! Poçta xəbər gəlib. Hitler üstümüzə hücum edib. Başa düşürsüz? Dava başlayıb. Səfərbərlik elan olunub. Siz də burda bir-birinizi qırırsız!

Bu ürək parçalayan sözlər sanki yanar odun üstünə su səpdi. Adamlardan haray qopdu. Bir anın içində hər şey öz mənasını itirdi. Bayaqqı dava “müharibə” sözünün yanında elə cılız, elə əhəmiyyətsiz idi ki... Bu xəbər hamının qulaqlarında ildırım kimi çaxdı.

Bir azdan kənd klubunun qabağında uca dirəkdən asılmış reproduktordan ətrafa Sovet radiosunun diktoru Yuri Levitanın gur və vahiməli səsi yayıldı:

– Üç gündür faşist Almaniyası Hitlerin rəhbərliyi altında ölkəmizə təcavüzünü davam etdirir. Brest qalası ətrafında qızğın döyüşlər gedir. Rəşadətli sovet əsgərləri düşməyə layiqincə cavab verirlər. Hörmətli dinləyicilər, yaxın dəqiqələrdə yoldaş Stalinin Sovet xalqına müraciəti olacaq.

Hamı gərginlik içində Sovet İttifaqının marşalı İosif Stalinin müraciətini gözləyirdi. Adamların ağına da gəlmirdi ki, belə müraciətlər hələ çox olacaq. Amansız müharibə onları hələ çox sınaqlara çəkəcək.

* * *

Yarqunatın gəlin köçdüüyü gündən bir həftə keçirdi. Bu bir həftə ərzində Məhəmmədin evində qazan asılmamışdı. Bir həftə

idi nə Məhəmmədin, nə də Eminatın boğazından bir loxma quru çörək də keçməmişdi. Nə yengə qayıdıb gəlmiş, nə də ondan bir xəbər çıxmışdı. Bir həftə idi Vəlibəyin evinin adamları gecə atılacaq tüfəng səsinin intizarında idilər. Bir həftə idi gəlinin toy sandıqları açılmır, iri mis məcməyidəki toy halvası – isita kəsilmirdi. Bu, kənddə görünməmiş hadisə idi. Yarqunatın yengəsi Raquyatın bir həftə Salihatın evində qalması heç kəsin nəzərindən yayınmamışdı. Orda-burda adamlar bu hadisədən danışır, onları maraqlandıran sualları hərə özü bildiyi kimi yozurdu.

Toydan sonra kənddə Eminatı görənlər olmamışdı. Suyu bu-laqdan hələ dan yeri ağarmamış gətirirdi ki, bir kimsə ilə rastlaşsın. Adamlardan qaçır, onların maraq dolu baxışlarına tuş gəlməmək üçün başını ev işləri ilə qatmağa çalışırdı. Adəti üzrə hər gün axşamlar kimgənəyə yollanan Məhəmməd də kənddə-kəsəkdə görünmürdü. Bu isə müxtəlif şeyiələrin yayılmasına səbəb olmuşdu. Xoşbəxtlikdən Həmdullah toydan iki gün sonra işləri ilə əlaqədar Bakıya getmiş, hələ də qayıtmamışdı.

Məhəmmədlə Eminat bir evdə olsalar da, bir-birindən qaçır, söhbətdən yayınırdılar. Gərgin saatlar, intizar dolu anlar hər ikisini üzsə də, əvvəlki kimi oturub dərdləşə bilmirdilər.

Səkkizinci gün gecə qapı səsinə bayıra çıxan Eminat Raquyatı görəndə həyəcanlandı:

– Xeyirdimi, Raquyat? Nə xəbər gətirmisən?

Yengə təklif gözləmədən içəri keçib aynabənddəki xalçanın üstündə bardaş qurub oturdu, qollarını qoynunda çarpazlayaraq acıq qarışıq məzəmmətlə birbaşa mətləbə keçdi:

– Ay Eminat, de görüm mən nə edim? Bir həftədir xalxın evində qalmışam. Yarqunat əldən gedir axı. Gözünün yaşı qurumaq bilmir. Belə getsə, qız tələf olacaq. Osman da yazıqdır,

Yarqunatın yatağa qoyduğu xəncəri görüb şam kimi əriyir.

– Nə xəncər? – Eminat heyratə gəldi.

– Özü ilə evdən gətirdiyi xəncəri deyirəm də. – Raquyat belə deyəndə Eminat evlərindən yoxa çıxan xəncərin harda olduğunu başa düşüb peşman halda başını yellədi:

– Daha kənd içinə çıxıb bilmirəm. Hərəkət bir söz danışır. Belə şey harda görünüb? Guya indiyəcən hamı sevib ərə gedib? Əksəriyyətini zorla veriblər, hamısı da sonradan ərinə, evinə öyrəşib. Mənim qızım göydən düşüb bəyəm? İndi mən neynim, başıma nə çarə qılım?

– Səni ölməyəsən, Eminat, bilə-bilə üç cavanı bədbəxt elədin. Yarməti evindən-eşiyindən didərgin saldın, Osmana divan tutdun, Yarqunatı oda atdın. Olmaz sənin xislətindən! – Yengə onu danladı.

– Belə olacağını mən hardan biləydim? – Eminat çarəsiz halda səsləndi.

– Daha olan olub, keçən keçib, danışmaqla işlər düzəlməz, tədbir görmək lazımdır. Bir həftədir Yarqunatın boğazından bir qurtum su da keçməyib. Fağır ayaq üstə güclə dayanır. Sən anasan, qızını dilə tut, bacarırsansa onu başa sal ki, xalxa bu qədər zülm vermək olmaz.

Eminat ağlamsındı:

– Mən başıma haranın daşını töküm, ay Allah? Qızın atasına, qardaşına nə cavab verim? Özünün dərini necə çəkim? Sabah başına bir iş gəlsə, buna dözə bilərəm? Allah məni öldürsün, bu nə idi başımıza gəldi? Talesiz balam! – O, imdad dolu baxışlarını yengənin üzünə dikdi: – Bəs Salihat nə deyir?

– Nə deyəcək? Əlləri qoynunda qalıb. Tək Salihat yox, bütün külfət yas içindədir. Məni ata-anasından çox, Osmanın halı

ağrıdır, fağır taxt tapdı, baxt tapmadı.

Eminatın səsi elə bil quyunun dibindən çıxdı:

– Bir-iki gün də gözləyək, görək başımıza nə gəlir.

Yengə acığını güclə uddu:

– Ay Eminat, sənin ürəyin daşdandımı? Ağlını başına yığ, iş-işdən keçməmiş bir çarə qıl, uşağın əldən gedir.

– Dərdimi kimə deyim? Daha qohum-qardaş da yaxın düşmür. Hamı bizdən üz çevirib, elə bil bizim yox, Yarmətin doğmalarıdır.

– Sən vaxtında qohum-qardaşı saymadın, indi onları neynirsən? Hərənin özünə görə dərd-səri var.

– Bəs mən kiminlə məsləhətləşim?

– Özünlə məsləhətləş, Eminat, özünlə! Qızını oda atan özün deyilsənmi? Bu qədər daşürəkli olma. Susadığın var-dövlət qızını xoşbəxt elədimi? Quyunu qazan da sənsən, Yarqunatı ora atan da. Zəhmət çək, indi də çıxart. Övlad sənindir, qohum-qardaşın deyil. Adını bədnam eləmə, vaxtında uşağını evinə qaytar. Onsuz da hamı bilir ki, Yarqunatdan Osmana arvad olmayacaq.

– Qorxuram, Raquyat.

– Nədən qorxursan? Öz əllərinlə verdiyin qızını özün geri qaytara bilmirsən?

– El tənəsinə gəlməyimi istəyirsən? Bəlkə bir az gözləyək?

– Sonra gec olacaq, Eminat. Sən zorla Yarqunatı ərə verəndən elin tənəsini qazanmısan. Amma daha keçib, gec də olsa qızını bələdan qurtar. Qızın tələf olur, başa düşmürsən? Bax, deyirəm sənə, nə qədər ki, gec deyil, qaytarıb gətir atası evinə.

– Atası evinə nə üzlə qaytarım? Camaat nə deyər? Ondansa getdiyi yerdə ölsə yaxşıdır.

– Vay sənin halına, Eminat, vay! Mən hələ bu vaxta kimi

sənin tək daşürəkli ana görməmişəm. Tay özün bilərsən, amma mənim də evim-eşiyim var, incimə, daha ora qayıdan deyiləm. – Raquyat son sözləri qətiyyətlə deyib ayağa qalxdı, hirs ilə qapıya tərəf getdi.

* * *

Kimgənədə qocalar dövrə vurub oturmuşdular. Tən ortada, həmişəki yerində Əyyub dayı kürkünə bürünüb əyləşmiş, başını divara söykəmişdi. Ağsaqqalların onu çağırdığını eşidən kimi Məhəmməd dərhal özünü bura çatdırmışdı.

Qoca onu görəndə yerində dikəldi:

– Məhəmməd!

– Eşidirəm, Əyyub dayı!

Əyyub dayının sözü uzatmaqla əsla arası yox idi. Bu dəfə də adəti üzrə birbaşa mətləbə keçdi:

– Ay oğul, qulaqlarıma bəzi sözlər çatır.

– Nə sözlər, Əyyub dayı? – Məhəmməd səbirsizliklə qocaya baxdı.

Ağsaqqal onu sınaıyıcı nəzərlərlə süzdü:

– Məndən soruşursan? Qızını ərə verəndə heç bizimlə məsləhətləşmədin. Kəndin adətini pozdun. Sözü müzə qulaq assaydın, qoymazdıq aman-zaman qızını gözüyaşlı halda Vəlibəyin oğluna verəsən. Sadirin oğlunun nəyi ondan əskik idi? – Kimgənədəkilərin hamısı diqqətlə Əyyub dayıya qulaq asırdı. – Məhəmməd!

– Buyur, Əyyub dayı.

– Barı indi övladına sahib çıx. Deyirlər tifil məhv olur, Yarqunatı deyirəm. Sonra başına, dizinə döyəcəksən. Zorla məhəbbət

olmaz. Anladınmı?

Məhəmmədin ömründə ağlına gəlməzdi ki, kənddə hamının böyük hörmətini qazanmış bu yüz yaşlı ağsaqqaldan belə tənbehedici sözlər eşidə bilər. Bu dəqiqə yer yarılısaydı, yerə girməyə hazır idi. O, utanıb yavaşca dedi:

– Anladım, Əyyub dayı!

– Anladınsa, lap yaxşı. – Əyyub dayı sözünü deyib yerindən qalxdı. Bu, o demək idi ki, söhbəti uzatmağın mənası yoxdur.

* * *

On gün ərzində keçirdiyi gərginlikdən xeyli zəifləmiş Yarqunat səlləri ilə dizlərini qucaqlayıb yerdə oturmuşdu. Qalın yun adyala bürünsə də, tir-tir əsirdi. Bayırdakı istiyə baxmayaraq, soyuq vü-cudunu elə sarmışdı ki, Osmanın içəri girməsinə də fikir vermədi. Osman onun yanında, xalçanın üstündə oturub mülayim səslə qızın qəlbini ələ almağa çalışdı:

– Yarqunat, daha olan olub, keçən keçib, gəl onları yadımdan çıxart. İnnən belə sənənin evin buradır. Şıltaqlıq elədiyən yetər, sənəni necə sevdirdimi yaxşı bilirsən. Sənəni götürüb qaçmamışam ki! El adəti ilə, dəm-dəsgahla, dünyanın xərcini çəkib evimə gətirmişəm. Sən də gəl el adətinə bu evin gəlini ol.

Yarqunat qəzəblə ona cavab verdi:

– El adətləri olmasaydı, bu günə düşməzdim. Sənə neçə dəfə dedim, neçə dəfə xəbər göndərdim ki, adıma çəkmə, məndən sənə yar olmaz. Amma mənəni eşitmək istəmədin, öz bildiyindən əl çəkmədin.

– Mən sənəni böyüklərin razılığı ilə aldım. Fikirləşdim ki, toydan sonra yumşalarsan, əl-ələ verib özümü zə rahat ev-eşik qurarıq.

Yarqunat hirsləndi:

– Zülmə abad olan ev ahla bərbad olar. Sən bilə-bilə bizi bir-birimizdən ayırdın.

Osman onun sözündən qəzəblənsə də, yenə də yumşaq tərzdə onu dilə tutmağa çalışdı:

– Hər nə oldusa, oldu, indi sən anamın gəlinisən. Nağdı qoyub, nisyənin dalınca qaçmazlar.

– Ürəyində biri, dilində başqa biri? Bu neçə gündə hələ də məni anlamadın. Məndən sənə arvad olmayacaq, Osman, niyə başa düşmək istəmirsən? Get özünə gün ağla.

Osman təmkinini pozmadı:

– Səndən gözəlini hardan tapım?

– Güvə bahalı paltar axtarar, – Yarqunat onu sancdı. Osman onun sözlərini zarafata saldı:

– Korun muradı işıq görməkdir. Mən öz muradıma çatmışam.

Ancaq Yarqunat yumşalmırdı:

– Zoğal ağacından heyva dərilməz!

Bu sözlər Osmanı hirsləndirdi:

– Gəl Allahına bax, dincliklə otur yerində! İsti ocağını soyutma!

Yarqunat çiynindəki adyalı yerə atıb ayağa qalxdı:

– Məndən dinclik gözləmə!

Səbir kasasının olduğunu hiss edən Osman bu sözlərdən sonra qəzəbini boğa bilmədi, yerindən sıçradı:

– Sən mənim nikahlı arvadımsan, ixtiyarın mənim əlimdədir.

Yarqunat yastığın altında gizlətdiyi xəncəri çıxarıb çılğınlıqla ona uzatdı:

– Elə isə al, öldür məni, cıncırımı da çıxaran deyiləm. Qoy mənim də canım qurtarsın, sən də.

Onun bu çılğınlığı Osmanı özündən çıxardı. Xəncəri onun

əlindən alıb yerə atdı, sonra isə qızın əllərindən yapışdı:

– Sən nə cür adamsan? Səni hansı dillə başa salım? Niyə məni ayaqlar altına atırsan? Niyə papağımı yerə soxursan? – O, Yarqunatı zorla özünə tərəf çəkmək istəyəndə qız dartınıb var gücü ilə onu itələdi. Belə bir şey gözləməyən, qəfil hərəkətdən müvazinətini itirən Osmanın yerə yığılması ilə qapının açılması, içəridən eşitdiyi səs-küyə özünü çatdıran Salihatın otağa girməsi bir anda baş verdi. Osman pərt olub cəld yerdən qalxdı.

Salihat hər ikisini mənalı tərzdə süzdü, sonra baxışlarını Yarqunatın üzündə saxlayıb bağdırdı:

– İfritə! Kim bilir, Yarmətlə nə oyunlardan çıxmısan! İblis! Ürəyində Yarmət vardısı, hansı cəhənnəmə mənim evimə ayaq basırdın? Kənddə qız qəhət idi? – O, əllərini göyə qaldırdı. – Ay Allah, bülbül yuvasına sərcə haradan düşdü?

Yarqunat susa bilmədi:

– Bəs elə isə oğlun min oyundan çıxan qızı niyə alırdı? İblis oğlundu, yoxsa mən? Bu evdə nəinki sərcə, heç bayquş da yuva qurmaz...

– Kəs səsini, кицІин руш!²²

Osmanın silləsi Yarqunatın üzündə açıldı.

Belə bir şeyin olacağını ağılına gətirməyən Yarqunat sarsılıb nə edəcəyini bilmədi. Salihat heyrətlə oğluna baxdı. Osman qapını zərblə çırpıb otaqdan çıxanda Salihat ürəyinin bütün nifrəti ilə gəlininə qarğış yağdırdı:

– Səni görüm ağ günə çıxmıasan! Səni görüm bir də gəlin duvağı örtməyəsən! Səni görüm ömrünün axırınacan gəlin gərdəyi görməyəsən! Səni görüm zəlil olasan, ilanın qarnından çıxan!

²²İt qızı

Təhqir olunmuş, heysiyyəti tapdalanmış Yarqunat əlləri ilə üzünü qapayıb çarəsiz halda yerə gökdü. Hönkürməkdən başqa əlacı olmadı.

* * *

Ertəsi gün səhər tezdən eyvandan gələn səslər Yarqunatın diqqətini cəlb elədi. Salihətlə Osman öz aralarında təlaşla nə barədəsə danışdılar. Bundan şübhələnən Yarqunat qapını aralayıb onlara qulaq kəsildi:

– Nə oldu, Osman? Neyləyə bildiz? De görüm, bunlar nə kağızlardır belə?

– Vacib sənədlərdir, onlar olmasaydı, oğlunu bir də görə bilməyəcəkdin, ana.

– Allah eləməsin, ay bala. Bəs Vəlibəy hanı, o da səninlə getmişdi axı?

– Atam komissarla qaldı. Dedi sən get, mən də gəlirəm.

– Yaxşı ki, atan vaxtında bu sənədləri düzəltdi.

– Atamın nə cür nüfuz sahibi olduğuna bir daha inandım. Komissarın onunla necə səmimi görüşdüyünü görədin.

– Sənə qurban olum, ay bala. Deyirsən yəni arxayın olum? Aparamayacaqlar səni?

– Yox, məni yox. Saxta arayış düzəltməyə ehtiyac olmadı, sən demə ürəyimdə problem var imiş, bu da onu təsdiq edən sənəddir, həkim komissiyası verdi. Amma kənddə adam qalmayıb, əli silah tutanların hamısını yığıb aparırlar. Zırrama da orda idi.

– Hansı zırrama?

– Yarməti deyirəm də. Anası, bacısı da yanında idi.

– Yaxşı ki, aparırlar. Qoy aparsınlar! Canımız bir az dincələr.

Haçan yola düşürlər?

– Bir azdan. Hamı klubun qabağındadır.

Oğlunun içəri otağa keçdiyini görən Salihat da onun dalınca yollandı:

– Osman, sənədi yaxşıca gizlət, bala!

– Narahat olma, ana.

Yarqunata elə gəldi ki, otaq başına fırlandı. İki gün əvvəl yengəsi Raquyat ona ölkədə səfərbərlik elan olunduğunu, kənd cavanlarının böyük hissəsinin, o cümlədən Yarmətin cəbhəyə göndəriləcəyini demişdi. İndi birdən onun sözlərini xatırladı. Yarmətin davaya yola düşdüyünü fikirləşəndə həyat ondan ötrü öz mənasını itirdi. Dünyanın bütün rəngləri sanki birdən-birə soldu. "Yarmət davaya gedir", – deyə öz-özünə pıçıldadı. Bu sözlərin mənasını anlamağa çalışdı. Davadan onun sağ qayıdıb qayıtmayacağı sual altında idi. Kim bilir, bəlkə də Yarqunat daha heç vaxt Yarməti görməyəcək, səsini eşitməyəcəkdi.

Bunun nə demək olduğunu dərk edəndə, həmin dərk üçün içindəki faciəni bütün çılpalıqlı ilə duyanda dəhşətə gəldi. Bu an onun Yarməti son dəfə görmək arzusu elə güclü idi ki, bunun qarşısını almağa heç kəsin iqtidarı çatmazdı. Nə olur olsun, o, cəbhəyə yola düşən Yarməti son dəfə gözünün ucuyla da olsa görməli, uzaqdan uzağa da olsa onunla vidalaşmalı idi, yoxsa ürəyi partlayacaqdı. Bunun nə qədər təhlükəli olduğunu beyni ona izah etməyə çalışsa da, ürəyi gecikməməyi hökm edirdi. Beyni el adətlərini pozmağın ona baha başa gələcəyini, ürəyi isə onun bu cür acı ayrılığa dözməyə təqətinin olmayacağını deyirdi. Ağlı ilə ürəyi arasında gedən bu döyüşdə ürəyi qalib gəldi.

Kənd sovetliyinin qarşısı səhərdən camaatla dolu idi. Böyük-lü-küçikli hamı cəbhəyə gedənləri yola salmaq üçün yığılmışdı.

Hay-haray, qışqırıq, ağlaşma səsləri, vurnuxma bir-birinə qarışmışdı. Rayon mərkəzindən gəlmiş hərbi komissar və onun köməkçiləri ətrafda sakitlik yaratmağa nə qədər səy göstərsələr də buna nail ola bilmirdilər. Nəhayət, sonuncu dəfə çağırışçıların adlarını səsləndirəndən sonra komissar xəbərdarlıq etdi:

– Vidalaşın artıq! Yola düşmək vaxtıdır!

Cəbhəyə göndərilənlər arasında Yarmət, Şahmir, Qədir və kəndin digər cavanları da var idi. Sona əlində tutduğu çantadan toxuduğu yun corabları çıxarıb uşaqlara paylayırdı:

– Götürün, uşaqlar, oralar soyuqdur. Özünü qoruyun.

Avsiyatla Tavat Yarmətdən qopub ayrılma bilmirdilər. Avsiyatın göz yaşları sel olmuşdu:

– Can bala! Biz sənsiz neyləyəcəyik?

Hər yerdən həyəcan dolu səslər eşidilirdi. Adamlar öz ciyər-paralarına son öyüdlərini verirdilər:

– Ehtiyatlı ol, özünü qoru!

– Qoçaq ol, düşmən qabağında xar olma!

– Necə gedirsən, eləcə də qayıt, eşidirsən?

– Allah səni qorusun!

– Allahın rəhmi üstündən əskik olmasın!

Avsiyat da bütün ciddiyyəti ilə oğluna son tapşırıqlarını verirdi:

– Başına dönüm, ay bala! Anan sənə qurban! Özünü yerli-yersiz güllə qabağına vermə! Bax, sağ-salamat qayıt ha! Səndən başqa kimimiz var?

Yarmət doğmalarına hiss etdirmədən arada gözünün ucu ilə yola baxırdı. Ürəyinin dərinliyində bir ümid işığı közəirdi. Ona elə gəlirdi ki, indicə Yarqunat gələcək, uzaqdan da olsa onu ötürəcək. Son dəfə Yarqunatı görmək üçün ürəyi uçunan gəncin

baxışlarının tez-tez yola zilləndiyini duyan Avsiyatla Tavat özlərinə yer tapa bilmirdilər.

Elə bu vaxt komissarın əmri səsləndi:

– Çağırışçılar, diqqət! Vidalaşma bitdi! Hamı maşına! Cəld olun!

Meydanı uğultu bürüdü. Yarmət anası ilə bacısının əllərindən zorla qopub qəhərlə dedi:

– Baxın ha, dalımca ağlamayın!

Çağırışçılarla dolu yük maşını yola düşəndə matı-qutu qurumuş adamlar sanki yerə pərçimləndilər. Onların nə buradan çıxıb getməyə, nə də bir söz deməyə təqətləri yox idi.

Ürəyini qəribə bir vahimə bürümüş Yarqunat qapının arasından Osmanla anasının yan otağa keçdiklərini görəndə ayaq barmaqlarının ucunda zala, oradan isə pilləkənlər tərəf keçdi. Həyatə necə düşdüyünü, özünü darvaza qapısından bayıra necə atdığını bilmədi. Kəndin bütün xeyir və şər mərasimlərinin adətən klubun qabağında, kənd soveti binasının qənşərində keçirildiyini bildiyindən ora tərəf qaçdı. Osmangilin evi xeyli aralıda, yüksəklikdə yerləşdiyindən kəndin mərkəzindəki kluba özünü kəsmə yolla çatdırmağa çalışdı. Evlərin arxası ilə, təzə çəkilmiş yolla qaçan qız birdən uzaqda, meşənin başlanğıcında gözdən itməkdə olan içi kənd cavanları ilə dolu yük maşını görəndə qıyqa çəkdi:

– Yarmət! Yarmət!

Maşının öz yoluna davam etdiyini görən Yarqunatın sinəsindən fəryad qopdu:

– Yarmət!!!

Onun səsinə maşındakılar eşitmədilər. Motorun gurultulu səsi getdikcə uzaqlaşdı, bir azdan o, tamam eşidilməz oldu.

Bundan dəhşətə gələn, Yarməti bir də heç vaxt görməyəcəyini dərk edən Yarqunat daha qaçmağa təqətinin qalmadığını görüb dizləri üstə yerə çökərək son qüvvəsini toplayaraq var gücü ilə bağırırdı. Elə bağırırdı ki, bu dəhşətli səs klubun qabağından hələ evlərinə dağılmamış kənd adamlarına da gedib çatdı.

– Yarmət! Yarmət!

Həmin səsi eşidənlərin tükləri ürpərdi. Səs gələn tərəfə qaçanlar bir azdan yük maşınının tozunaq qopararaq getdiyi torpaq yolda Yarqunatın cansız bədənini görəndə dəhşətə gəldilər. Onların arasında Həmdullah da var idi. O, gördüyü səhnədən dəhşətə gəldi. Üzündə həyat əlamətləri görünməyən bacısının yanında yerə çöküb onu qucağına aldı, sonra isə az qala qaça-qaça evlərinə sarı səmt götürdü. Arıqlayıb tanınmaz hala düşmüş Yarqunatın uşaq kimi yüngül bədənini köksünə sıxıb gedən Həmdullanın arxasınca baxan adamların arasında pıçıltı gəzdi, bəzi sözlər onun da qulağına çatdı:

– Yarqunatın evini bu yıxdı.

– Bədbəxt elədi qızı.

– Heyif, gül kimi qızdan.

Keçirdiyi gərginlikdən və qorxudan özünü itirib ağappaq ağarmış Həmdullah qucağında Yarqunat həyətə girəndə tut ağacının altında oturmuş Məhəmmədlə Eminatın matı-qutu qurudu.

* * *

Yarqunatın qımıldandığını, nə isə demək istədiyini görəndə onun nəbzini yoxlayan Ədilə həkimin üzünə məmnun təbəssüm qondu, ayağa durub intizarla onun nə deyəcəyini gözləyən qızın ailə üzvlərinə üzünü tutdu:

– Narahat olmayın, özünə gəldi.

Eminat göz yaşları içində əllərini göyə qaldırdı:

– Ay Allah, şükür sənin kəramətinə!

Yarqunatın zəif səsi otaqda güclə eşidildi:

– Mən hardayam?

Eminat onun əlini əlləri arasına aldı:

– Evimizdəsən, bala.

– Ana, ciyərim yanır.

Yarqunat əlini köksünə aparanda Eminat göz yaşlarını saxlaya bilmədi:

– Keçib gedər, qızım.

– Eminat xala, Yarqunat sarsıntı keçirib, ona sakitlik lazımdır. Qoyun bir qədər tək qalsın, mən gedim, bir azdan qayıdaram, – deyib Ədilə həkim otaqdan çıxdı.

– Ana, atam məni evdən qovmaz ki?

Yarqunatın pıçıltı ilə dediyi sözləri eşidəndə Məhəmməd kövrəldi. O, göz yaşlarını gizlətmək üçün üzünü kənara çevirdi.

– Yox, bala, o nə sözdür? Bura sənin öz evin deyilmi? – Eminat dodaqlarını qızının barmaqlarına yaxınlaşdırdı.

– Bəs Həmdullah?

Eminat dönüb oğluna baxdı, onun başını aşağı saldığını görəndə qızına qəhərlə dedi:

– Can bala, qardaşın səni o dünyadan qaytarıb gətirib. Allah səni bizə ikinci dəfə verib.

Yarqunat yenidən hissiz halda gözlərini yumdu. Bir azdan o, sayıqlamağa başladı. "Yarmət" sözünü hamısı aydın eşitdi. Hər üçü peşman halda eyvana çıxdı. Qapı onların arxasınca örtüləndə Məhəmməd bütün acığını arvadının üstünə tökdü:

– Sən məni yoldan çıxarmasaydın, başımıza bu qədər işlər

gəlməzdi. Hər şeyin baskarı sənsən, Eminat.

Eminat qınayıcı baxışlarını ərinə zillədi:

– Dayan görüm, ay kişi, indi bu sözlərin yeridir bəyəm?

Rəngi qaralmış, acığından dodaqlarını gəmirən Həmdullah heç cür sakitləşə bilmirdi:

– O donuz oğlu Osmanın başını cücə başı kimi üzüb atacağam.

Eminat onu sakitləşdirməyə çalışdı:

– Dava salmaq lazım deyil, oğlum. Osmanın burda nə günahı var? Günah bizim özümüzdədir.

Məhəmməd özündən çıxdı:

– Bu müsibəti başımıza sən açdın, Eminat.

Həmdullah səsini qaldırdı:

– O şərəfsizin dərslərini vermək mənə borc olsun!

Eminat yalvarıcı səslə oğluna etiraz etdi:

– Oğlum, elə demə, bir az səbir elə, baxaq görək başımıza nə gəlir.

– Öldürəcəyəm onu! – Həmdullah dişlərini qıçayanda Eminat ağladı:

– Oğlum, Osmana olan olub, daha sənlik bir şey qalmayıb. Öldürüləsi biri varsa, o da mənəm, Yarqunatı mən bədbəxt elədim.

Anasının acizliyini, atasının çarəsizliyini görəndə Həmdullah qəzəbini necə cilovlayacağını bilmədi, var-gücü ilə divardan asılmış toxunma səbətə zərbə vurdu:

– Səbir, səbir deyib məni hövsələdən çıxardız! Necə səbir edim? Başıma ləçək bağlayım?

Səbət yerindən qopub tappıltı ilə yerə düşəndə oğlunun bu hərəkətindən qeyzlənən Məhəmməd onun yaxasından yapışaraq divara dirəyib qışqırdı:

– Sən böyük sözü eşitmirsən, küçük?

Ata-balanı bu vəziyyətdə görəndə Eminat qorxudan fəryad qopardı:

– Dayan, sən neynirsən, Məhəmməd?

Amma gec idi. Artıq olan olmuşdu. Məhəmməd nə etdiyini anlayanda əlləri boşaldı, oğlunun yaxasını buraxıb eyvanın ortasındakı sütuna sarı getdi. Yıxılmamaq üçün ona söykəndi. Əli əsməyə başlayanda bunu Həmdullah da, Eminat da gördü.

Atasının son hərəkətindən sarsılan Həmdullah kövrəldi, dizləri qatlanıb taqətsiz halda yerə çökdü. Həyatı boyu atasından bir dəfə də olsun sərt hərəkət görməyən Həmdullaya onun əl qaldırması olduqca ağır təsir etmişdi. Anası onu ovutmaq istəyəndə tez yerdən qalxıb özünü ələ almağa çalışdı. Əvvəl anasına, sonra isə atasına baxıb qəhərlə dedi:

– Sabah rayon mərkəzindən könüllüləri cəbhəyə yola salırlar. Mən də adımlı yazdırmışam. Sağlıqla qalın!

Onun pilləkənlərə tərəf getdiyini görəndə Eminatdan haray qopdu:

– Dayan, getmə, Həmdullah! Neynirsən, bala? Evimi yıxma!

Amma Həmdullah geri dönmədi. Hadisələrin bu cür gözlənilməz məcraya düşəcəyini ağılına gətirməyən Məhəmməd çarəsiz halda içəri otağa keçdi.

Bir anın içində dünyası alt-üst olan Eminat çarəsizlik içində donub qaldı. Bir azdan içəridən gələn inilti səsi qadını həyata qaytardı. Onun qəlbsizliyi ucbatından bədbəxt olmuş, yatağa düşmüş qızı indi köməksiz, çarəsiz idi. Eminat birdən-birə qocaldığını hiss etdi, dizləri əsə-əsə, taqətsiz halda, yorğun adımlarla Yarqunatın otağına keçdi. Qızının sayıqladığını görəndə onun hərərətdən od tutub yanan əllərindən yapışb qorxu içində üzünə baxdı. Yarqunatın zəif səsle, az qala pıçıltı ilə dediyi

sözləri eşidəndə dünya başına fırlandı:

– Yarmət, hardasan?.. Mən yanıram, Yarmət... Nə olar, gəl məni alovun içindən qurtar... Sən canını qurtarıb getdin. Mən isə cəhənnəm odunda yanıram, Yarmət...

Eminat qorxa-qorxa dedi:

– Qızım, burda Yarmət yoxdu.

...Yarqunat torpaq yolla gedən maşının arxasınca var gücü ilə qaçır, heç cür ona çata bilmirdi. Nə qədər qışqırsa da maşındakılar dönüb ona baxmırdılar. Yarqunat ayaqlarının taqətdən düşdüyünü hiss edir, indicə kəsilmiş ağac kimi yerə səriləcəyini başa düşür və bundan dəhşətə gəlirdi. Yıxılsa, ayağa qalxmağa taqətinin çatmayacağını, bir daha Yarməti görə bilməyəcəyini başa düşən qız dəlicəsinə bağırırdı:

– Yarmət!

Öz səsinə ayılan Yarqunat bunun yuxu olduğunu anlayanda birdən başına gələnlər yadına düşdü. Yarmətin müharibəyə, od-alovun içinə getdiyini xatırlayanda ağlamaq istədi, amma gözlərindən yaş çıxmadı. Sanki oradakı bulaq qurumuşdu. Axşamın qaranlığı ətrafa qüssə yayırdı. Birdən otağın açıq pəncərəsindən qulağına pıçıltı səsi gəldi. Pəncərəyə yaxınlaşanda aşağıda, bağda söhbət edən anası ilə qaynanasının səslərini aydın eşitdi.

– Bu həngamədən sonra biz Yarqunatı qəbul edə bilmərik. Qızın Osmanın adını bədnam elədi. Kənddə hərə bir söz danışır, Eminat.

– Narahat olma, Salihat, Yarqunatı qaytarmaq fikrimiz yoxdur. Uşağımızı çöldən tapmamışıq ki! Olacağa çarə yoxdur.

– Amma istəmirəm aramızda düşmənçilik olsun, Eminat.

– Olmaz, inşallah.

– Sabah cer-cehizini geri göndərəcəyəm.

Yarqunat ona olmazın acılar yaşatmış o evdən birdəfəlik qurtulduğunu, bir daha ora qayıtmayacağını, sevmədiyi adamlarla yaşamaq məcburiyyətində olmayacağını başa düşəndə özündə bir yüngüllük hiss etdi. Yenidən çarpayısına uzanıb gözlərini yumdu. Ona elə gəldi ki, Yarmətin qəm dolu iri qara gözləri ona minnətdarlıqla baxır.

İki gün qızdırma içində yanan, elə hey yuxuda sayıqlayan Yarqunat üçüncü gün özünə gəldi. Keçirdiyi sarsıntılardan zəifləmiş qız ayağa qalxanda başının gicəlləndiyini hiss eləsə də, özünü məcbur edib yatağını yığışdırdı, sonra pəncərəni taybatay açıb otağının havasını dəyişdi. Sərin yay səhərinin xoş rüzgarı üzünə toxunanda başına gələnlər yenidən kino lenti kimi gözləri önündə canlandı. Dəhşətli ümitsizlik hissini ürəyini üzdüyünü hiss edəndə eyvana çıxdı. Ocağın yanında, xalçanın üstündə bir-birindən xeyli aralıda səssizcə oturmuş atası ilə anasını görəndə diksindi. Son dərəcə sınıxmış valideynlərinin görkəmindən acizlik və hüzn yağdırdı. Onları heç vaxt bu cür görməmişdi. Sanki bir neçə günün içində qocalmışdılar.

Yarqunat qapıda görünəndə hər ikisinin üzündə qəmli sevinc işartıları göründü.

– Sabahınız xeyir, – Yarqunat səsinə nikbinlik qatmağa çalışdı.

– Sabahın xeyir, qızım. Şükür Allaha, gecə hərərətin yox idi, deyəsən yata bilmisən. Yaxşısanmı? – Eminat qəhərlə dilləndi.

– Hə, ana, indi yaxşıyam.

– Hələ bir neçə gün də özünə gəlməlisən, Yarqunat. Ayaq üstə çox qalma, özünü soyuğa vermə, – atası onu mehriban səslə dindirdi.

– Narahat olma, ata, keçib gedər.

Valideynlərinin hüznü sakitliyinin kövrəltdiyi Yarqunat ehtiyatla soruşdu:

– Həmdullah evdə deyil?

– Qardaşın davaya getdi. Sırağağün Qusardan könüllülərlə bir yerdə yola düşdü, – Eminat özünü nə qədər tox tutmağa çalışsa da, bacarmadı, gözləri yaşardı.

Məhəmməd arvadına təskinlik verdi:

– Kəndin yarısı gedib, tək Həmdullah deyil ki.

Yarqunat yaşına yaraşmayan ciddiyyətlə valideynlərinə təskinlik verdi:

– Elnən gələn bəla toy-bayramdır. İnşallah, müharibə tezliklə qurtarar, Həmdullah sağ-salamat evə qayıdar. – Məhəmmədlə Eminat onun bu qəribə təmkininə təəccübləndilər. Yarqunat son iki gün ərzində qalanmayan ocağı yandırır çaydanı onun üstünə qoydu.

– Allah davaya gedənlərin hamısını qorusun! – Eminat cavab verdi.

– Amin! – Yarqunat bunu yaşına uyğun gəlməyən ciddiyyətlə dedi.

Həyətdən səs gəldiyini eşidən Yarqunat pəncərəyə tərəf getdi. Tavatla Qatfarı görəndə üzünə təbəssüm qondu:

– Yuxarı qalxın, qızlar.

Bir azdan üç rəfiqə Yarqunatın otağında baş-başa verdi.

– Səni ölməyəsən, Yarqunat, yaman qorxutdun bizi, – Qatfar onu qucaqladı.

– Səndən hamı əlini üzmüşdü, – Tavat etiraf etdi.

– Gedənlərdən nə xəbər var? – Yarqunat söhbəti dəyişdi.

– Hələlik heç bir xəbər yoxdur, – Tavat cavab verdi.

– Dünən Qazixanı da apardılar, – Qatfar Tavatı göstərüb

Yarqunata him-cim elədi.

– Kefini pozma, Tavat, inşallah, sağ-salamat qayıdar yanına.

– Yarqunat Tavata təsəlli verdi.

– İnşallah, – Tavat köks ötürdü.

– Kənddə nə var, nə yox? Yəqin hamı məni qınayır. – Yarqunat bu sözləri kədərlə dedi.

– Eh, indi hər kəsin başı öz dərdinə qarışıb. – Qatfar onu sakitləşdirdi, bir qədər sonra qızın əllərindən yapışdı: – Səninlə məsləhətləşmədən bir qərara gələ bilmədim.

– Sözlü adama oxsayırsan, Qatfar, nə məsləhət?

– Düzünü de, Osmana görə peşman deyilsən?

– Yox, Qatfar, sən nə danışırısan? Bu dünyada peşmançılıq çəkmədiyim yeganə bir şey varsa, o da Osmanın arvadı olmağımıdır, – Yarqunat bu sözləri elə qətiyyətlə dedi ki, Qatfarın üzü güldü.

– Sizdən nə gizlədim, qızlar, dünən Salihat xala bizə gəlmişdi... Məni Osman üçün istəməyə...

– Nə yaxşı! Yəqin ki, razılıq vermişən, – Yarqunat sevincini gizlədə bilmədi.

– Hələ cavab verməmişəm, dedim qoy səndən xeyir-dua alım.

Yarqunat Qatfarı qucaqladı:

– Osmanı nə qədər çox istədiyini bilirəm. Kaş o da sən sevginə layiq ola.

Tavatın da üzü güldü:

– Allah səni sevindirsin, Qatfar. Allah hamını sən kimi kəminə çatdırsın.

Qatfar canıyananlıqla Yarqunata baxdı:

– Bəs sən indi neyləyəcəksən?

– Mən Yarməti gözləyəcəyəm. Bunu ki, mənə qadağan

etməyəcəklər... – Yarqunatın səsi əsdi.

Tavat yaşarmış gözlərini yaylığı ilə silib üzünü Yarqunata tutdu:

– Sizin bir-birinizə qovuşacağınız günü görsəydim, dünyada başqa dərdim olmazdı.

Bir azdan qızlar getmək üçün ayağa durdular. Sağollaşanda Qatfar etiraf elədi:

– Salihat xalaya dedim ki, çalğı-zad istəmirəm, indi hamının fikri-zikri müharibəyə gedən əzizlərinin yanındadır, balaca bir məclis qurarıq, vəssalam.

– Düz eləmişən, əsas odur ki, bir-birinizlə dil tapasız. İnanıram ki, Osman səninlə xoşbəxt olacaq, sən ona bu baş verənləri unutduracaqsan. Bilsən sənə görə necə vicdan əzabı çəkdiydim, Qatfar, – Yarqunat rəfiqəsini qucaqladı.

– Birdən Osmanı müharibəyə aparsalar... – Tavat ehtiyatla soruşdu.

– Onu aparmayacaqlar, xəstəlik kağızı var, – Qatfar sevinclə səsləndi.

Ertəsi gün kəndə Qatfarın Osmanın evinə gəlin köçməsi xəbəri yayıldı. Amma cəbhədən gələn bir-birindən ağır, qanqaraldıcı xəbərlərə başı qarışan camaat buna elə bir əhəmiyyət vermədi.

III FƏSİL

Sönən ocağın közərtisi

Müharibə özü ilə Yarquna saysız-hesabsız ağrı-acılar gətirmişdi. Say-seçmə cavanların demək olarkı, hamısı cəbhəyə getmişdi. Onların ardınca yaşlı adamları da aparmağa başlamışdılar. Elə ev var idi ki, oradan üç, hətta dörd qardaşı birdən aparmışdılar. Əri cavan ikən dünyadan köçən, təkbəşinə beş oğul böyüdən Hürüyat xala üç oğlunun – Qayınbəyin, Hacıkərimin və Hacırəhimin bir yerdə cəbhəyə göndərildiyi gün hərbi komissara etiraz etmiş, o isə cavabında demişdi:

– Sənin evdə yenə iki oğlun var. Cabbarla Yəhya yanındadır. Bəs tək oğullarını cəbhəyə göndərənlər neyləsin?

Bu, doğrudan da belə idi. Bir evdən ata ilə oğulu bir yerdə müharibəyə yola salanlar da var idi. Böyük külfətli evlərin bütün əzab-əziyyəti qadınların çiyinlərinə düşmüşdü. Artıq kəndə bir-birinin ardınca qara xəbərlər gəlməyə başlamışdı. İnsanlar aclıqdan, ehtiyacdan daha çox əzizlərinin, doğmalarının yoxluğundan əzab çəkirdilər. Gedib qayıtmayan, məzarları belə qalmayanlar var idi.

Aylar, illər ötür, ürəklərdəki yaralar qaysaq bağlayır, həyat öz axarı ilə davam edirdi. Tavat cəbhədən sağ ayağı dizdən aşağı kəsilmiş halda qayıdan sevgilisi Qazixana ərə getmişdi. Külfəti böyük olduğuna, əlil ərinə, qoca qaynanası ilə qaynatasına

qulluq etdiyinə görə anasına tez-tez baş çəkə bilmirdi. Yarmətin həsrətindən qocalıb yatağa düşmüş Avsiyatın qulluğunda Yarqunat dururdu. Eminatla Məhəmməd qızlarının saatlarla Avsiyatın yanında olmasına artıq öyrəşmişdilər. Ortaq dərdləri onları bir-birinə çox yaxınlaşdırmışdı. Oğlunun ayrılığına dözə bilməyən ana günlərin bir günü gözlərini işıqlı dünyaya əbədi yumdu.

Müharibənin ən çox sarsıtdığı adamlardan biri Sona idi. Əvvəlki deyən-gülən bu zarafatçı qadından əsər-ələmət qalmamışdı. Sanki kənddən cəbhəyə yollanmış bütün kişilər onun əzizləri idilər. Qara kağızı gələnlərin doğmaları ilə birgə yas saxlayan bu kimsəsiz qadının ürəyinin genişliyi, qəlbinin səxavəti hamını heyrətə gətirmişdi. Əvəllər həmişə bəzək-düzəkli, geyimli-kecimli olan Sona müharibə başlanan gündən başına qara yaylıq örtmüş, əyninə qara paltar geyinmişdi. Gecə-gündüz niyaz etməkdən yorulmurdu:

– Ay Allah! Kəndimizi tanımaq olmur. Neçə-neçə cavanlarımız davaya gedib, qayıtmayıb. Qız-gəlinin gözü yaşlı, uşaqların qarnı ac, ayaqları yalındı. Uca Tanrı, kömək elə, qoy dava bitsin, kəndimizin başıpapaqlıları öz ev-eşiklərinə qayıtsın. Bizə rəhmin gəlsin, ya Rəbbim!

1945-ci il may ayının 8-i idi. Şər qarışmış, axşam düşmüş, hamı evlərinə çəkilmişdi. Hərə öz dərd-səri ilə məşğul idi. Moskva vaxtı ilə saat 21:55-də kənd klubunun qarşısında quraşdırılmış, hər gün cəbhə xəbərləri verən reproduktordan Levitanın səsi ucaldı: "Diqqət! Danışır Moskva"! Bu əfsanəvi səs Qızıl Ordu və Hərbi Dəniz Qüvvələrinin Ali Baş Komandanı İosif Stalinin əmrini çatdırırdı. Kənd camaatının hamısı bir nəfər kimi qulaq kəsildi: "8 may 1945-ci ildə Berlində alman ali komandanlığının

nümayəndələri ilə alman silahlı qüvvələrinin qeyd-şərtsiz kapitulyasiyası haqqında akt imzalanmışdır. Sovet xalqının alman-faşist işğalçılarına qarşı apardığı Böyük Vətən müharibəsi qələbə ilə başa çatmışdır. Almaniya tamamilə darmadağın edilmişdir”.

Çoxdan suyu sovulmuş dəyirmanı dönmüş kənd, xəbər oxunub qurtaranda arı pətəyi kimi qaynamağa başladı. Başılolu evlərindən küçələrə axışan adamlar gözlərindən axan sevinc yaşlarını silə-silə kənd klubuna sarı qaçırdılar. Sonanın səsi ətrafdakı bütün səsləri batırırdı:

– Ay camaat, müharibə qurtardı! Я вахар, дидеяр!²³, dava bitdi! Eşidirsinizmi? İndicə Levitan elan elədi. Aman Allah, ürəyim sevincdən partlayacaq. Gedənlər qayıdacaq. İlahi, şükür sən qüdrətinə!

Sonanın qışqırığını eşidən, üzüəşığı kluba sarı qaçanları görən Yarqunatın ürəyi çırpındı. O da həyəət qapısını açıb özünü çölə atdı. Yaylığı sürüşüb çiyinlərinə düşmüş Sonanı tanımaq olmurdu. Adamların nəzərləri onun səliqəsiz halda dağılmış iki hörüyünə dikilmişdi. Ay işığının ziyası altında onların ağappaq olduğunu yalnız indi görürdülər.

– Səni xoş xəbər olasan, ay Sona... – deyə Yarqunat səsləndi. Sona onu görəndə qızın üzündən öpdü:

– Yarqunat, gözün aydın, dava qurtardı. O gün olsun, qardaşın Həmdullah sağ-salamat evinə dönsün! – Sonra səsini yavaşlaid əlavə etdi. – O gün olsun, Yarmət qayıdib gəlsin!

* * *

²³ Ey bacılar, analar!

Müharibə bitmə də, amma onun vurduğu yaralar o qədər dərin idi ki, heç cür sağalmaqla bilmirdi. Kənddə əzizlərini, doğmalarını itirməyənləri barmaqla saymaq olardı. Ana-bacıların fəryadları ərsə qalxırdı. Elə bir ev yox idi ki, müharibənin ağır zərbələri ondan yan keçmiş olsun. Buranın başıpapaqlılarının xeyli hissəsi geri dönməmişdi. Qayıdanlar arasında ayağını, qolunu itirənlər, bədənində qəlpə gəzdirənlər var idi. Bir zamanlar qoynunda gur həyat qaynayan, şən səslərlə dolu olan əvvəlki Yarıqundan əsər-ələmət qalmamışdı. İnsanların üzlərindəki təbəssüm qeyb olmuş, ürəklərində acı nisgil rüşə atmışdı. Uşaqlar da dəyişmişdi, onların əvvəlki səli-küylü, coşqun oyunlarını sakit, az hərəkətli oyunlar əvəz etmişdi. Gözü yollarda qalanlar çox idi.

Doğmalarının həlak olması xəbərini alanlar tədricən onların yoxluğuna öyrəşir, həyat adamları ölənlərin yasını saxlayıb öz məcralarına qayıtmağa məcbur edirdi. İtkin düşənlərin, harda olduğu bilinməyənlərin dərdi dözülməz idi. Müharibənin gətirdiyi saysız-hesabsız məhrumiyyətlərə, ayrılıqlara, yarıac-yarıtox keçən günlərə səbirlə tab gətirmiş insanlardan ötrü əzizlərinin öldü və ya qaldı xəbərinin gəlməməsi daha böyük müsibət idi. Dörd ilin iztirabları bu sonu görünməyən intizarın yanında heç nə idi.

Yarqunatın çəkdikləri isə heç nə ilə müqayisə oluna bilməzdi. O, dərini açıb-bükə bilmirdi. Həsərlə Yarmətin yolunu gözlədiyini hamıdan gizlətməyə məcbur idi. Yarmət onun nəyi idi? Nişanlısı idimi, əri idimi? Avsiyat xala sağ olanda heç olmasa onunla dərdləşərdi. O vəfat edəndən sonra tək-cə Tavat qızın nə çəkdiyindən xəbərdar idi. Amma cəbhədə kəsilmiş ayağının yarası heç cür sağalmayan Qazixanın və onun yaşlı valideynlərinin qulluğunda duran, üstəlik iki körpə böyüdən Tavatı da bəzən

həftələrlə görə bilmirdi.

Yarmət tez-tez Yarqunatın yuxularına girirdi. Amma nədənsə həmişə uzaqda olur, bir dəfə də olsun yaxına gəlmirdi. Qız onun səsinə eşidir, hərəkətlərini duyur, amma üzünü görmək ona müəssər olmurdu. Aylar, illər ötdükcə sifətinin cizgilərini də unudur, xatırlaya bilmirdi. Yarmət həmişə uzaqdan onu incik baxışlarla süzür, sonra isə kölgə kimi səssiz-səmirsiz yox olurdu. Yarqunat elə hey onun dalınca qaçır, amma heç cür çata bilmirdi. Hələ bir dəfə də olsun ona yuxusunda Yarməti gülən və ya danışan görmək nəsim olmamışdı, üzündə daim kədərli ifadə olurdu. Yarqunat elə hey əllərini ona uzadır, amma Yarmət ona əhəmiyyət vermədən nə ilə isə məşğul olurdu, sanki Yarqunatın varlığı onu əsla narahat etmirdi. Bu soyuq və biganə baxışları Yarqunat uzaqdan da olsa hiss edir, amma onların mənasını heç cür anlaya bilmirdi.

Hər dəfə belə yuxu görəndən sonra səksəkə içində oyanıb onu yozmağa çalışan Yarqunat Yarmətin incikliyinə, onun bu pərişan halının əsl səbəbini anlamağa çalışırdı. Sonra bütün olanlar, toy günü Yarmətin Osmanın həyatına gəlib dəlicəsinə bağırması, orada düşən dava yadına düşürdü.

1941-ci ilin iyunun 22-si onun yaddaşına faciələr günü kimi həkk olunmuşdu. Yarqunat Yarmətin sevgisini ürəyində dəfn eləyib hər evinə köçmüşdü. Həmin gün müharibə başlamışdı. Bu bəla az imiş kimi, təbiət də insanları cəzalandırmışdı. Samur çayına gələn sel kənddə böyük fəlakətlər törətmişdi. Neçə evi dağıtmış, neçə adamın həyatına son qoymuşdu.

Sevmədiyi Osmanın evində əzab dolu günlər, saatlar keçirəndə də, Yarmət kənd cavanları ilə birlikdə müharibəyə yola düşən gün onunla son dəfə görüşmək üçün yük maşınının dalınca

qaçdı, amma ona çata bilmədiyi o dəhşətli gündə də, atası evində özünə gəlib gözlərini açanda da xəyalında daim Yarmətin həmin incik sifəti canlanmışdı. Bu, sükuta bürünmüş inciklik idi. O idi Yarquната əzab verən, bir an belə ondan əl çəkməyən. Həmin dərddli baxışlar, küskün nəzərlər yuxudan ayıldandan sonra da Yarqunatı addımbaaddım təqib edirdi.

Ayrılığın acısını ürəyində hamıdan gizlin çəkən Yarqunatı həyatda yaşadan yeganə ümid müharibənin bir gün bitəcəyinə, Yarmətin sağ-salamat geri dönəcəyinə olan əminliyi idi. Həmin gün Yarmət Yarqunatın onu necə sevdliyindən, Osmanın evindən nə cür qaçdığından, qəlbinin bütün təşnəsi ilə onu illər boyu necə gözlədiyindən xəbər tutacaqdı. O gözəl görüşə, Yarmətin qayıdacağına, onun boynuna sarılacağına, çəkdiyi əzabları yüngülləşdirəcəyinə qəlbən inanırdı. Fəhmi ona daim pıçıldayırdı ki, Yarmət sağ-salamatdır.

Lakin müharibə bitmə də Yarqunatın həsrəti bitmirdi. Ürəyin dərinliklərindəki bir qorxu tez-tez ona Yarmətin ondan incik olduğuna görə qayıtmadığını pıçıldayırdı. Osmanın evindən baş götürüb getməsinə Yarmət hardan biləydi? Nə biləydi ki, gələnlərinin evdən qaçması kimi biabırçılığa dözmə bilməyən Vəlibəylə Salihat üç gün sonra Qatfarı Osman üçün istəyiblər? Osmanın dərddindən dəli-divanə olan Qatfar sevinclə həmin təklifə razı olub, o evə gəlin köçüb. Neçə ildir can deyib, can eşidirlər.

Davaya gedənlərin qayıdanı qayıtmış, həlak olanların qara xəbəri gəlmişdi. Bircə Yarmətin izi-tozu da yox idi. Onun həlak olduğuna kənddə Yarqunatdan başqa hamı inanmışdı. O isə istəsə belə onun ölümünə inana bilmirdi, buna inanmaq istəmirdi. Necə inanaydı ki, təkcə yuxularda deyil, elə ayıq vaxtlarda da Yarmətin göz yaşları ilə dolu iri qara gözlərinin incik baxışları

onu daim izləyirdi. Bu baxışlardakı lal suallar idi Yarqunatı qə-rarsız edən. O, daim nə isə soruşmaq istəyən, amma nədənsə yaxına gəlməyən, uzaqdan-uzağa öz çarəsizliyi ilə Yarqunatı öldürüb-dirildən Yarmətin könlnü necə almaq, onun kədərini necə dağıtmaq barədə düşünürdü.

Eminatla Məhəmməd öz səhvləri ucbatından həyatı alt-üst olmuş, taleyi pozulmuş Yarqunatın əvvəlki şuxluğu, şən, qayğı-sız zarafatları, deyib-gülməsi üçün indi nələr etməzdilər. Amma olan olmuş, keçən keçmişdi. Yarqunat sönmüşdü. Bunu etiraf etmək valideynləri üçün olduqca ağır idi.

Onları həyata bağlayan yeganə bir şey vardısı, o da Həm-dullanın sağ-salamat olması idi. O, ara-sıra evə məktub yazır, müharibənin bitməsindən bir il keçməsinə baxmayaraq, hələlik tərxis olunmadığını, hərbi xidmətini Almaniyada davam etdirdiyini bildirirdi. Eminatla Məhəmməd onun qayıdıb gələcəyi günü səbirsizliklə gözləyir, oğul toyunun həsrəti ilə, böyük ümidlərlə yaşayırdılar. Yarqunat da onun evə dönəcəyi günün uzaqda ol-madığına inanır, gecə-gündüz ürəyində Yarmətlə bərabər qar-daşına da dualar edirdi.

1946-cı ilin oktyabr ayı yenicə girmişdi. Məhəmməd həyət-dəki tut ağacının altındakı kötükdə oturub, sümüklərinin sızıltı-sından qovrula-qovrula kürəyini günə verirdi. Bayaqdan gözləri elə hey yol çəkirdi. Ürəyini qərribə bir narahatlıq bürümüşdü, onu heç cür özündən uzaqlaşdıra bilmirdi. Adətən az danışan, dərd-dil etməyi sevməyən bu adam öz xəyalları ilə baş-başa qalanda qəlbini sıxan, ona əzab verən şeylər barədə dərin dü-şüncələrə dalar, harda haqlı, harda haqsız olduğunu özü üçün aydınlaşdırmağa çalışardı. Belə vaxtlarda özünü haqq diva-nında sorğu-suala tuturdu. İndi də o, olub keçənləri çözləyir,

ələkdən keçirirdi.

Yarqunatın toyundan bu yana bu evin sakit, dinc həyatı pozulmuşdu. Bacısının cansız bədənini qolları üstə tutmuş Həmdullanın həyətə girdiyi o dəhşətli gün isə bu ocağın dadı-duzu tamam itmişdi. Yarqunatın öldüyünü zənn edən valideynlər dirigözlü meyitə dönmüşdülər. Övlad itkisinin acısı onları bircə anda qocaltmışdı. Sonradan qızlarının nəfəs aldığını görəndə özlərinə gəlsələr də, keçirdikləri həmin dərin sarsıntı onlardan izsiz ötürməmişdi. Məhəmməd də, Eminat da həmin gündən dəyişmiş, hərəkətləri ağırlaşmışdı. Yarqunatın başına gələnlərə görə onlar özlərini ittiham edir, ciyərparalarının talesizliyinin səbəbkarı olduğuna görə vicdan əzabı çəkirdilər.

Eminat qızının yalvarışlarına əhəmiyyət vermədiyinə, öz xudpəsəndliyi ucbatından onu bədbəxt etdiyinə görə özünü heç cür bağışlaya bilmirdi. Toydan əvvəlki gecə qızının səhərə kimi öz otağında zar-zar ağlaması yadına düşdükcə yanıb-tökülürdü. "Öz əllərimlə balamı bədbəxt elədim". Bu fikir daim onun ürəyini mənəgənə kimi sıxır, həyat eşqini söndürürdü.

Məhəmməd də övladının taleyinə biganə yanaşdığına, qızının fikrini öyrənmədən, qohum-əqraba ilə məsləhətləşmədən, kimgənin rəyini nəzərə almadan, arvadının sözü ilə hərəkət etdiyinə görə peşmançılıq çəkirdi. Vəlibəygilə razılıq verdikləri günün səhəri Əyyub dayının onu kimgənədə məzəmmət etməsi yadından çıxmırdı. "Sadirin oğlu pis övlad deyil, onun Yarqunatda gözü var deyirlər. Qızının da ondan xoşu gəlersə, niyə onu Osmana verirsən?" – deyən ağsaqqala o, artıq gec olduğunu, sözünü dəyişə bilməyəcəyini bildirmişdi. Qoca başını bulayıb daha heç nə deməmişdi. Hərdən ürəyində Əyyub dayıya acığı da tuturdu: "Sözünü bir qədər sərt desəydi, bəlkə ağılim başıma

gələrdi". Amma ürəyinin dərinliyində haqsız olduğunu etiraf edirdi. Əyyub dayı həmin gün onunla kifayət qədər ciddi danışmışdı. O vaxt Məhəmməd özü bir başqa havada idi. İndi bütün bunları yada salmaq ondan ötrü çox ağır idi.

Belinə yun şal sarımış Eminat bir azdan asta addımlarla yaxınlaşıb ərinin yanındakı stulda əyləşdi. Onun üzü gülürdü. Son vaxtlar ilk dəfə onu belə şad görən Məhəmməd təəccüblə arvadına baxdı:

– Nəsə olub?

– Gecə yaxşı yuxu görmüşəm, Məhəmməd.

– Nə görmüsən? – Məhəmməd səbirsizliklə soruşdu.

– Qucağımda oğlan uşağını oynadırdım. Elə gözəl idi...

– Yuxun çin olsun, Eminat.

Məhəmmədin ağzından söz təzə çıxmışdı ki, birdən sanki möcüzə baş verdi. Darvazanın səsinə ərlə arvad ikisi də bir anda dönəndə əlində çemodan olan hərbi geyimli Həmdullahın, onun arxasınca isə qucağında oğlan uşağı tutmuş gözəl bir gəlinin həyətə girdiklərini gördülər.

– Mayor Həmdullah Məhəmməd oğlu Əlimirzəyev külfəti ilə qarşınızdadır! – Bu sözləri ucadan, şən səslə deyən Həmdullah əlindəki çemodanı yerə qoyub bu gözlənilməz görüşdən yerlərindəcə donub qalmış əzizlərinə tərəf qaçdı. Qollarını açıb onları bərk-bərk qucaqladı. Eminatla Məhəmməd ciyərparılarına sarılaraq gözlərindən açılmış sevinc yaşlarını saxlaya bilmirdilər. Məhəmməd əllərini oğlunun paqonlarında gəzdirib məmnunluqla gülümsədi:

– Sən bizim başımızı göylərə qaldırdın.

Gördüklərinin yuxu olmadığına əmin olduqdan sonra Məhəmmədlə Eminat bir kənarda dayanıb kövrələrək bu görüş

səhnəsini seyr edən əliuşaqlı qadına tərəf döndülər.

– Gəlininizlə, nəvənizlə tanış olun.

Həmdullanın bu sözlərindən sonra Eminat gəlinini qucaqladı:

– Xoş gəlib səfa gətimisən, bala.

Sonra o, uşağı bağrına basdı:

– Balamın balasına qurban olum!

Məhəmməd əl verib gəlinlə görüşdü:

– Evinə xoş gəldin, gəlin.

– Adın nədir, qızım? – Eminat soruşdu.

Həmdullah tez arvadının əvəzinə cavab verdi:

– Adı Martadır, dilimizi bilmir, ukraynalıdır. – Valideynlərinin üzündə təəssüf ifadəsini görəndə sözünə davam elədi. – Marta olmasaydı, çətin ki, sağ qalardım. 1943-cü ilin sentyabrında Ukrayna uğrunda döyüşlər gedəndə ölümcül yaralanıb iki gün çöldə, meyitlərin arasında qalmışam. Təsadüfən ordan keçən Marta tərpendiyimi görüb beş kilometrlik yolu məni kürəyində evə daşıyıb. Bir ay gecə-gündüz qulluğumda durub məni ölümlün əlindən xilas edib. Sağalıb cəbhəyə yollananda ona söz verdim ki, müharibədən salamat çıxsam mütləq onu tapacağam. Vədimə əməl edib dava qurtaran kimi birbaşa həmin ünvana yollandım. Donetsk vilayətinin Volnovaxa şəhərinə. Gedib onu tapdım, oğlum olduğunu da onda bildim.

Eşitdiklərindən mütəəssir olan valideynləri göz yaşlarına qərq olmuşdular. Eminat gəlininin o üzündən, bu üzündən öpdü, sonra nəvəsini oxşayıb Həmdullaya dedi:

– Oğlun elə bil burnundan düşüb.

– Yarqunat hardadır? – Həmdullah nigaran halda soruşdu.

– Sona xəstələnib, ona dəyməyə getdi. – Eminat kədərlə cavab verdi.

– Yarmətdən nə xəbər var?

– Heç bir xəbər yoxdur, – Eminat köks ötürdü.

– Yarqunat hələ də onu gözləyir? – Həmdullah kövrəldiyini gizlətməyə çalışsa da, valideynləri onun səsinin titrədiyini duyular.

– Hə, bala, – Eminat kövrəldi. Eyni anda hər üçünün ürəyi sıxıldı. Bunu hiss etdirməməyə çalışsalar da, gözəgörünməz kədər dalğası onları keçmişə apardı.

Bir azdan xoş xəbəri eşidən Yarqunat qaça-qaça gəlib çıxdı. Başdan-başa qara geyinmiş bacısının solğun, arıq üzünü, dən düşmüş şabalıdı saçlarını görəndə Həmdullah mütəəssir halda oturduğu yerdən qalxıb bacısına yaxınlaşaraq onu bərk-bərk qucaqladı. Bu səmimi görüşdən kövrələn qızın ürəyinə doğma, ilıq hisslər yayıldı. O, qardaşının geniş sinəsinə sığınıb onun möhkəm əzələli qollarının gücündən qürur hissi duydu.

– Nə yaxşı gəldin! Sənsiz evimizin dadı, ləzzəti itmişdi. Həmişə evində-eşiyində, Həmdullah!

Bütün həyatları boyu bacı-qardaş ilk dəfə qucaqlaşdı. Əvvəllər əksər ləzgi ailələrində qız uşaqlarının öz ataları və qardaşları ilə qucaqlaşib öpüşməsi adəti yox idi. Onların arasında gözəgörünməz pərdə olurdu. Bir-birini nə qədər çox istəsələr də hisslərini aşıq-aşkar büruzə verməkdən özlərini saxlayırdılar. Hər ailədə ata və qardaş Allahdan sonra ən müqəddəs varlıq hesab olunurdu və onların dedikləri qanun sayılırdı. Dərin doğrulıq bağları qız uşaqlarının ürəklərində bu iki varlığa böyük məhəbbət hissinin rüşə atmasına kömək edirdi.

Yarqunat da Həmdullanı sonsuz məhəbbətlə sevir, hər sözüünə, hər istəyinə sözsüz əməl edir, onu özünə arxa bilir, onunla ürəkdən fəxr edirdi. İndi də bu duyğudan gələn daxili işıqdan

üzünə xoşbəxtlik ifadəsi yayıldı. Həmdullah isə güləndə belə üzündə həzin kədər in dərin izləri hiss olunan Yarqunata necə təsəlli verəcəyini bilmirdi. Belə sözlər var idimi?

Yarqunat günahkarcasına ona baxan, deməyə söz tapmayan qardaşını çətinlikdən qurtardı:

– Şükür Allaha, sağ-salamatsan, daxa. Bundan böyük xoşbəxtlik ola bilərmə? Sənsiz qanadı qırılmış quş kimi idik.

Onun bu səmimiyyətindən kövrələn Həmdullah etiraf etdi:

– Bu illər ərzində elə bir gün olmayıb ki, üçünüzü xatırlamayım...

Bir anda kəndə hay düşdü. Qonşular, qohum-əqraba onların böyük sevincinə şərik olmaq üçün axışdı.

Yarqunat qardaşının üçyaşlı oğlu Oleqi öpüb-oxşamaqdan doymurdu. Uşaq da ondan əl çəkmir, elə hey bibisi ilə oynamaq istəyirdi. Onun Marta ilə də çox tez dil tapdığını, onu darıxmağa qoymadığını görüb sevinən Eminat qızına tapşırırdı:

– Sən gəlinin başını qat, qoy özünü qər ib hiss etməsin, burda iş görənlər gör nə qədərdir!

Ev Həmdullanın qayıtdığını eşidib gələn adamlarla dolmuşdu. Müharibənin od-alovundan sağ-salamat, üstəlik də arvad-uşağı ilə bir yerdə qayıtmış Həmdullanın görüşünə gələnlər arasında əzizlərini itirənlər, həsrətlə yol gözləyənlər də var idi. Onlar doğmaları haqqında hər hansı bir xəbər eşitmək ümidi ilə özlərini bura çatdırmışdılar.

Yenidən canlanmış, şən gülüş səslərinə bələnmiş bu evdə bir həftə həyat qaynadı. Ailənin yenidən bir yerdə olduğunu görüb fərəhlənən, keçirdikləri ağrı-acıları yaddan çıxaran Məhəmmədlə Eminat bir gün Həmdullagilin yır-yığış etdiklərini görəndə özlərini itirdilər. Valideynlərinin bulud kimi tutulduqlarını görəndə

Həmdullah onları sakitləşdirməyə çalışdı:

– Məzuniyyətimin vaxtı bitib, daha kənddə qala bilmərəm. Məni Qusardakı hərbi hissəyə işləməyə göndəriblər. Yaşamağa xidməti ev də veriblər. Getməliyəm, sabahdan işə çıxmalıyam.

– Bu yaşımda bizi tək qoyub gedəcəksən? – Eminat göz yaşlarını saxlaya bilmədi.

– Yaxşı görüm, bir özünü ələ al, Həmdullah hərbcidir. Komandirlərinin əmrini yerinə yetirmək onun borcudur, – deyərək Məhəmməd arvadına təskinlik verməyə çalışdı.

– İndi biz səni qonaq kimi görəcəyik? – Eminat üsyan etdi.

– Qonaq kimi niyə, ay ana? Uzağa getmirəm ki, burdan-bura rayon mərkəzinə köçürəm də. Kəndə tez-tez gəlib gedəcəyəm. Bax, görərsən, həftə səkkiz, mən doqquz yanınızda olacağam. Darıxmağa macal tapmayacaqsız.

Həmdullagilin getməsi ilə ev yenidən sakitliyə qərq oldu. Burda həyat öz əvvəlki axarına düşdü. Belə günlərdən birində Yarqunat evlərində onunçün elçiliyə gəlmiş tanımadığı bir qadını görəndə qəzəbini saxlaya bilmədi. Bu işə səbəbsiz deyildi. Elə bir həftə yox idi ki, onların qapısını elçilər döyməsin. Ərə getmək fikri olmadığını dəfələrlə anasına başa salmağa çalışsa da, Eminat bildiyindən əl çəkmirdi. Ona elə gəlirdi ki, qızı təkrar ailə qursa, başı qarışacaq, Yarmət yadından çıxacaq. Hər dəfə nəzakətlə elçilərə yox cavabı verən qız bu dəfə etirazını qətiyyətlə bildirmək qərarına gəldi. Aynabənddə oturub gözləyən qonağa onu təqdim etmək istəyən anasına acığı tutdu:

– Ana, bildiyindən əl çəkməyəcəksən? Sənə nə qədər demək olar axı, mənim ərə getmək fikrim yoxdur. Məni meymun kimi elçilərin qabağına çıxarmaqdan yorulmadın? Deyəsən fikrin məni evdən didərgin salmaqdır. Niyə yaramı qanadırsan?

Bu sözləri birnəfəsə deyib, evə qalxmaq əvəzinə hirsli halda həyətdən küçəyə çıxan qızının arxasınca heyrlətlə baxan qadın pərt olub deməyə söz tapmadı. Ürəyi kədərdən üzülən Yarqunat isə tək-tənha Keletxur təpəsinə tərəf yollandı. Nə fikirləşdisə, tələsmədən onun zirvəsinə qalxdı. Uşaqlıqda tez-tez dırmaşdığı, tay-tuşları ilə saatlarla qoynunda oynadığı, dəcəllik etdiyi bu təpəyə son illər ərzində ilk dəfə ayağı dəyirdi. Buradan ətrafa tamaşa edəndə gözləri qarşısında ilk canlanan kənddən rayon mərkəzinə çəkilmiş torpaq yol oldu. Həmin yolla Yarmət üstü açıq yük maşınında cəbhəyə getmişdi. Ora təpədən aydın görünürdü. “Yarmət bu yolla qayıdıb gələcək. Mütləq gələcək”, – deyə qətiyyətlə təkrar etdi, sanki özünü buna inandırmağa çalışdı. Bu fikirdən ürəyinə qəribə bir təskinlik hissi yayıldı.

Həmin gündən etibarən Keletxur təpəsinə qalxmaq Yarqunatdan ötrü adət halını aldı. Uzaqdan görünən başı qarlı dağlar, kəndi əhatə edən geniş düzənliklər, yaşıl meşələr fikrini dağıdır, doğma Yarqunun ovuc içi kimi görünən evlərini, küçələrini zirvədən seyr etmək onu əyləndirirdi. Kəndin aşağısından axan Samur çayının o biri sahilində görünən Dağıstan kəndlərinə tamaşa etmək sevimli məşğuliyyətinə çevrildi, tezliklə onun bu yeni vərdişinə evdə də, kənddə də hamı öyrəşdi.

Bir gün adəti üzrə təpədən dörd yanı seyr edən Yarqunatın diqqətini evlərin damları cəlb elədi. Kəndə payızın soyuq nəfəsi dəyəndən bəri demək olar ki, bütün evlərdə ocaqlar qalanırdı. Bacalardan qalxan tüstü burumları havada bir-birinə qarışaraq qəribə naxışlar açırdı. Yarqunat bir xeyli bu əsrarəngiz mənzərəni izlədi. Birdən Yarmətgilin evinin bacası qızın diqqətini özünə çəkdi. Yarısı qırılıb damın üstünə düşmüş tüstüsüz baca ürəyini ağrıtdı. Avsiyat xala vəfat edəndən bəri o evin ocağı bir dəfə

də olsun qalanmamışdı. Kim qalayacaqdı ki? Başı külfətinə qarışmış Tavatın ata evinin qapısını açmağa belə macalı olmurdu.

"İçində adam yaşamayan ev də bu baca kimi dağılır", – deyə təəssüflə düşündü. Sonra təsəvvür etdi ki, Yarmət qayıdıb gəlib, amma evləri dağılıb, yerində xarabalıq qalıb. "Baiskar kimdir?" Ağılına gələn bu sual onu titrətdi. "Kim olacaq? Mən!" Öz cavabindan özü utandı. "Hə, hər şeyin səbəbkarı mənəm. Məndə iradə olsaydı, Yarmətə qarşı bu qədər haqsızlığa yol verilməsinə qarşı etiraz edərdim, Həmdullanın əzazilliyini vaxtında atama bildirərdim, öz xoşbəxtliyim uğrunda mübarizə aparardım. Yarmətin kənddən didərgin düşməsinə imkan verməzdim. Onun ürəyini mən dağladım. Avsiyat xalanın vaxtsız ölümünə mən bais oldum. O evin ocağını mən söndürdüm".

Acı fikirlər onu sanki çarmıxa çəkirdi. Birdən qaranlıq tunneldə görünən ağ işıq kimi bir fikir qəlbində bir ümid şölələndirdi. Yarmətin daim onu izləyən incik baxışlarının mənasını bu dəfə özü bildiyi kimi yozdu. Osmanın evinə gələn köçdüyü o müdhiş gündə Yarmətin var gücü ilə "Sən mənim anamın gəlini olmalıydın, Yarqunat!" deyə bağırması yadına düşdü. Ona qərribə bir qətiyyət gəldi. "Yarmətin sönmüş ocağını yandırmalıyam. O evin چراğını sönməyə qoymamalıyam. O evə həyat qaytarmalıyam. Belə etsəm, Yarmət bunu mütləq hiss edəcək, harda olsa da, ürəyinə damacaq. Mütləq fəhmi ona bunu anladacaq. Bax, o zaman o, qayıdıb gələcək".

Ağılına qəfil gələn bu fikir sanki ona yeni nəfəs verdi. Bu vaxta qədər duymadığı xoşbəxtlik hissi ilə qanadlandı. Ayaqlarına, qollarına qərribə bir güc, ürəyinə təpər gəldi. Sevinclə Keletxur təpəsindən enib evlərinə sarı yollandı.

Kimgənədə oturmuş ağsaqqallar tələsik addımlarla gələn

Yarqunatı görəndə söhbətlərinə ara verib yerlərində dikələrək hörmətlə onun salamını aldılar. Başında qara şal olan dərqli Yarqunatın alnındakı tək qırıq hamının diqqətini cəlb etdi. O uzaqlaşanda Əyyub dayı dərindən ah çəkdi:

– Gül kimi uşaq gör necə bədbəxt oldu. Yazıq qız hələ də inanır ki, Yarmət sağdır. Belə gənc olasan, belə vəfalı ürəyin ola...

Yarqunat evə çatan kimi öz otağına keçib böyük bir boğçaya pal-paltarını yığmağa başladı. İçəri girən Eminat bunu görüb təəccübləndi:

– Xeyir ola, qızım, harasa gedirsən?

– Mən köçürəm, ana.

Eminat elə bildi qızı zarafat edir, ona görə də elə həmin tərzdə soruşdu:

– Başa düşmədim, hara köçürsən?

– Yarmətin evinə, – Yarqunat bu sözləri ciddi halda dedi.

Eminat eşitdiklərinə inanmaq istəmədi:

– Yarmətin evinə köçürsən?

– Hə, ana.

– Bu nə deməkdir? – Eminat özünü itirib deməyə söz tapmadı. Hannan-hana özünə gəlib qızına yaxınlaşdı. – Yarmət davada həlak olub, bu, hamıya gün kimi aydındır. Sağ olsaydı, qayıdıb gələrdi. İndiyəcən bir məktub yazardı. Görürsən ki, ondan heç bir səs-səmir yoxdu. O kimsəsiz evdə sən qala bilərsən? Orda tək neyləyəcəksən? Yarmət olmayan evdə sənə nə işin var, ay bala?

Qızının öz əşyalarını yığmağa davam etdiyini, onun sözlərinə məhəl qoymadığını görəndə Eminat qərarını itirdi:

– Sən neylədiyini başa düşürsənmi?

Yarqunat onu sakitləşdirməyə çalışdı:

– Mənə diqqətlə qulaq as, ana. Bilirəm ki, Yarmət sağ-salamatdır. Ürəyimə damıb ki, mən onun evinə köçən kimi o, harda olsa bunu eşidib kəndə qayıdacaq. Mən buna bu işıqlı gün kimi əminəm.

Eminatın göz yaşları sel oldu:

– Yarmətin kasıb daxmasında sənə nə işin var, bala?

Yarqunat anasının əllərindən yapışb onun gözlərinin içinə məhəbbətlə baxdı:

– Ana, Avsiyat xala vəfat edəndən bəri o evin qapısını bir bəni-adəm açmayıb. Tavatın da başı öz ev-eşiyinə qarışıb. Gör neçə illərdir Yarmətin evi işıqsız, ocağı odsuz qalıb. Məndən başqa o evin bacasından kim tüstü çıxaracaq? O evin çırağını mən söndürdüm, mən də yandırmalıyam, onun yolunu gözləməliyəm... Günahım çoxdur, ana, onları yumalıyam.

Eşitdiyi sözlərdən sarsılan Eminat qəhərini güclə boğdu:

– Ay bala, sən nə danışırısan? Bizi qoyub hara gedirsən? Nə etdiyini başa düşürsənmi? Camaat nə deyər? El bizə gülməzmi?

– Gülməz, ay ana, insanların ürəkləri daşdan deyil.

– Ata evini qoyub özgənin evinə sığınmağın düz deyil axı.

– Özgənin? – Yarqunat anasının sözlərinə acı-acı güldü. – Yarmətin evi haçandan mənimçün özgə evi oldu? Atamla, Həmdullahla birləşib bizi bir-birimizdən ayırdız, qoymadıx xoşbəxt olaq. Amma neyləsəz də ürəklərimizi ayıra bilmədik.

Eminat yalvarış dolu səsle qızını yola gətirməyə çalışdı:

– Olan oldu, keçən keçdi, Yarqunat, onları yadından çıxart. Sən ağıllı qızsan, bir fikirləş, öz ev-eşiyini qoyub özgə ocağında tək-tənha qalmaqla təmiz adına ləkə gəlməzmi?

Yarqunat üsyan elədi:

– Mənim öz evim var ki? Sən məni zorla Osmana ərə verən

gündən mənim öz evim yoxdur, ana. Sənəmə çalın-çarpaz dağ çəkdiyin azmış kimi, indi də dərdimi təkbaşına çəkməyə qoymursan. Gündə birinin adını çəkib, məni başından eləmək istəyirsən. Səni heç cür başa sala bilmirəm ki, mənə bu dünyada Yarmətdən başqa heç kəs gərək deyil.

Qızının inadından əl çəkməyəcəyini başa düşən Eminat canı-yananılıqla ona başa salmağa cəhd elədi:

– Tək qadının adı ağırdır, bala. Hərə bir ad qoşacaq.

– Nə ad, ay ana? Mənim üstümdə tək bir adamın adı var, Yarmətin. Kənddə bunu bilməyən varmı? Kimsə cəsərət edib mənə güldən ağır söz deyə bilməz, bunu birdəfəlik yadında saxla.

– Ay bala, Yarmət sənəin nəyindir axı? Heç nişanlı da olmamı-sız. Camaatdan ayıb deyilmi?

Yarqunat cibindən yaylıq çıxarıb, oradakı üzüyü anasına göstərdi:

– Bax, bu üzüklə Yarmət mənə nişan taxıb.

Üzüyü görəndə Eminat təsirlənib yaylıqla gözlərini sildi:

– Dava bitəli gör neçə ildir, Yarqunat. Niyə özünü aldadırsan? Axı qayıdanlar qayıdıb, tələf olanların da qara xəbəri gəlib. Yarmət sağ olsaydı, indiyə kimi ondan bir xəbər çıxardı. Niyə özünü nahaq yerə fəda edirsən?

– Yarmət mənim ucbatımdan evindən, elindən oldu. Mən onun yolunu gözləyə bilmərəmmi? Ay ana, sənə bu da ağır gəlir?

– Tək-tənha o daxmada neyləyəcəksən, bala? Necə dola-nacaqsan? Belə çətin dövrdə, hamının bir parça çörəyi zülmə qazandığı vaxtda sənəin üçün çətin olacaq axı.

– Hamı necə, mən də elə. Arpa çörəyim olar, amma öz evimdə. Mən ata qoltuğunda qocalmaq istəmirəm, ana. Niyə bunu başa düşmək istəmirsən?

– Dost-düşmən var axı, ay bala. – Eminat hıçqırdı.
– Dostlar məni başa düşər.
– Bəs düşmənlər? Bir düşmən yüz dostu bada verər deyirlər.
– Nə düşmən, ay ana? Osmanın ailəsindən başqa məndən bir kimsə inciməyib. Artıq onlar da səhvlərini başa düşüblər. Mənim heç bir düşmənim yoxdur. – Anasının dərdli görkəmindən mütəəssir olan Yarqunat ah çəkdi: – Qız bir dəfə ata evini tərk elədi ki, ölə, amma geri qayıtmaya.

Eminat qızının xətrinə dəyəcəyindən qorxa-qorxa dedi:

– Osmanın evində duruş gətirmədin, dözsəydin, indi xoşbəxt idin. O cür gözəl oğlanı qəbul eləmədin. Gördünmü Osman davadan necə ustalıqla canını qurtara bildi! Zəmanə zirək adamlarıdır. Kəndimizdən neçə igid davada can qoydu, indi onların heç izi-tozu da qalmayıb. Sənin bəyənmədiyin Osman isə özünə topdağıtmaz ev-eşik qurdu. Qatfarla can deyib can eşidirlər, şad-xürrəm dolanırlar özləri üçün.

Yarqunat özündən çıxdı:

– Eyni sözləri nə qədər təkrarlamaq olar, ay ana? Niyə başa düşmək istəmirsən ki, bu dünyada tək mənimlə Osman qalası olsaq belə mən heç vaxt dönüb onun üzünə baxmaram. Yarmətdən başqa mənim ürəyimə bir kimsə sahib ola bilməz. Yaddında saxla, bu dünyada mənim nəsimim ya Yarmət olacaq, ya da soyuq məzar.

Qızının sərt halda dediyi son sözlər Eminatın olan-qalan qətiyyətinə də əlindən aldı. O, köksündəki dəhşətli ağrının təsirindən səntirləyən kimi oldu, amma bunu hiss etdirmədən acı-acı güldü:

– Sən də Həmdullah kimi bizi bu yaşda tək qoyursan?
– Ana, Həmdullah hərbiçidir, hara göndərsələr, ora da getmə-

lidir. Sabah onu başqa rayona da yollaya bilərlər. Sən bununla barışmalısən.

– Sən getsən, bizə çətin olacaq, Yarqunat.

– Bu, həyatın qanunudur, ay ana, uşaqlar böyüyəndə ata evini tərk edib özləri öz əlləri ilə ev-eşik qurmaq istəyirlər. Sənin fikrin-zikrin məni kiməsə ərə vermək deyilmi? İndi təsəvvür elə ki, birinə getmişəm. Həm də sizi atmıram, ay ana, nə qədər canımda can var, səninlə atamın qayğısına qalacağam, bundan arxayın ol.

– Sənəmə dəğ çəkirsən, bala.

Son sözlər Yarqunatı hövsələdən çıxardı. O, anasına sınaqçı nəzərlərlə baxıb, illər yorğunu olan dünyagörmüş adam kimi ağır-ağır dilləndi:

– Ana, nə olar, qoy rahatca dərdimi çəkim. Əvvəl-axır mənim də bir yuvam olmalıdır, ya yox? Məni heç olmasa indi anlamağa çalış, atamı da başa sal, sən bunu bacararsan.

O, boğçasını götürüb qapıdan çıxanda Eminat fəryad qopardı:

– Getmə, Yarqunat, yalvarıram sənə, getmə! Atan bu dərdə dözə bilməyəcək!

Pilləkənlərdə Yarqunatın addım səsləri eşidilməz olanda Eminat taqətsiz halda yerə çöküb başını divara söykədi. O, daha ağlamırdı. Son illər ard-arda taleyin zərbələrini qəbul etməyə artıq öyrəşmişdi. Bütün bu baş verənlərin öz qəlbsizliyinin nəticəsi olduğunu bir daha dərk etdiyindən indi o, yalnız özünü ittiham edirdi. Bilmədən, düşünmədən canından çox sevdiyi övladını evindən perikirdiyini anlayır, bu acı həqiqət ona əzab verirdi. Yarqunatı gözüyaşlı qoyduğu gündən onunla Məhəmməddən ötrü artıq yaşamağın mənasız olduğunu dəfələrlə öz-özünə etiraf edən Eminatın bu dəfə keçirdikləri bundan əvvəlkilərlə

müqayisə oluna bilməzdi.

Bir azdan küçədən evə döən Məhəmməd arvadının çarəsiz halını görüb qorxuya düşdü:

– Nə olub, Eminat?

– Yarqunat bizi tərək elədi... Həmişəlik getdi evimizdən. – Məhəmmədin heç nə anlamadığını görəndə qadın qəhərlə davam elədi: – Qızımız Sadirin evinə köçdü. Dedi orda Yarmətin yolunu gözləyəcəyəm.

Məhəmməd ona cavab vermədi. İçində nəyinsə qırıldığını hiss elədi. Həmdullanın onları tərək etdiyi o dəhşətli gün keçirdiyi əzəblı duyğu yenidən bədənini sardı. Sonra oğlunun Yarqunatın cansız bədənı ilə həyətə girdiyi an xəyalında canlandı, gözləri qaranlıq gətirdi. Taqətsiz halda özünü çarpayısına çətdirdi.

* * *

Yarmətgilin evinə yaxınlaşanda Yarqunat ayaqlarının əsdiyini, köksünü dəhşətli bir ağrının bürüdüyünü, ürək döyüntülərinin onu halsız etdiyini hiss elədi. Böyük həyətdən keçib ikimərtəbəli, aynabəndli evin qarşısında dayandı. Kənddəki bütün evlər kimi bura da bayırdan qıfilla deyil, cəftə ilə bağlanmışdı. Çoxdan açılmadığından pas tutmuş dəmir cəftə onun əli dəyən kimi yerindən qopdu və qapı taybatay açıldı. Taxta pilləkənlərlə yuxarı qalxıb aynabəndə daxil olanda yerdəki tanış palazı, divara vurulmuş üstündə maral şəklı olan ipək xalçanı, küncdəki naxışlı, köhnə sandığı görüb kövrəldi. Bir vaxtlar bu evdə Tavatla o qədər olmuşdu ki, onun hər küncündən, bucağından xəbərdar idi. Bu kasıb, amma olduqca səliqəli evdə nə cür cazibə var idisə, bura gələndə getmək istəməzdi.

İndi kimsənin onu eşitməyəcəyini, ona mane olmayacağını başa düşəndə ürəyinə qəmli bir sevinc yayıldı. Yarmətlə qorxa-qorxa, çəkinə-çəkinə ürəyində yox, sanki yanındaymış kimi, aşkarda danışmağa başladı:

– Xəbərin varmı, Yarmət? Ürəyi sızıldaya-sızıldaya Yarqunatın sənin evinə gəlib. Sənə demişdim axı, özgədən mənə yar olmaz. Mən həmin Yarqunatam, özgə əli toxunmayan, ürəyinin qapısını bir kimsəyə açmayan Yarqunat. Bəziləri məni soyuq daş sanır. Amma köksümdəki alovdan onların xəbəri yoxdur. Nə bilsinlər ki, bu, mənim səndən ötrü qoruyub saxladığım məhəbbətin alovudur? Əzizim, mən bilirəm, ürəyimə damıb ki, sən sağsan, buna heç bir şübhəm yoxdur. Belə olmasaydı, hər gecə yuxularıma girməzdin. Bəs sağsansa, niyə mənə hay vermir-sən? Niyə qayıdıb gəlmirsən? Niyə məndən xəbər tutmursan? Yolunu gözlədiyimi bilmirsənmi? Sən axı mənsiz bir gün də dözə bilmirdin. Bəs bu neçə ildə məni görmədən necə yaşadın? De görüm, yadında qalmışammı? Sən də mənim kimi yanırsanmı?

Yarqunat birdən dərk elədi ki, ötən illər ərzində doğmalarından utandığından doyunca ağlamayıb. Sinəsi göz yaşlarından yaranmış dəryadır, onu boşaltmasa, sakitlik tapa bilməyəcək. Yerdəki palazın tozlu olmasına əhəmiyyət vermədən onun üstünə üzüqoylu yığılıb uşaq kimi ucadan, hönkür-hönkür ağlamağa başladı. Onun gözlərində nə qədər yaş var imiş. Sən demə həmin göz yaşlarının ağırlığı idi son illər onu bu qədər incidən, cızdağını çıxaran. O, ağlayır, ağlayırdı. Beləcə, uzun illər boyu sinəsinə yığılmış sonsuz qəhəri, dözülməz ayrılığın, bitməyən həsrətin bədəninə gilə-gilə yeritdiyi acını boşaldırdı.

Birdən son illər ərzində içini daim yandıran kədəri göz yaşlarının azacıq da olsa dağıtdığını sövq-təbii hiss edib bir qədər

yüngülləşdi. Bir azdan ürəyinə qəribə bir xoş hiss yayıldı, vücutunu bir ümid şöləsi bürüdü. Həmin ümidə həyat eşqi qarışmışdı. Yarqunatın artıq öz evi var idi. Bu, onun Yarmətinin evi idi, halalca evi. Daha heç kəsdən asılı olmayacaqdı. Burada heç kəs onu ələ getməyə, sevmədiyi bir adamla ailə qurmağa məcbur edə bilməyəcəkdi. Daha elçilərdən canı qurtulacaqdı. Cəsarət edib heç bir elçi bu evin qapısını döyə bilməyəcəkdi. Bu fikir ona yaşamaq həvəsi verdi.

Hər gün adəti üzrə tərəvəz sahəsinə atası evinin qarşısından gedib-gələn Tavat həyat qapılarının açıq olduğunu görəndə nigaran halda içəri girdi. Yuxarıdan, şüşəbəndli eyvandan mahnı səsi gələndə heyratə gəldi: bu, Yarqunatın səsi idi. Qardaşının sevimli mahnısını ondan başqa belə həzin, belə duyğulu kim oxuya bilərdi?

O, pilləkənlərlə ikinci mərtəbəyə qalxdı. Yarqunatın mahnı zümzümə edə-edə eyvanın döşəməsini yuduğunu görəndə matı-qutu qurudu. Rəfiqəsi onu görəndə güldü, amma bu, gülüşdən çox ağlamağa bənzədi. Onun qızarmış gözləri yaşla doldu:

– Tavat, görürsənmi, özüm öz ayağımla gəldim evinizə. Toyumuzu gözləməyə daha səbrim qalmadı. İndi Yarmət harda olsa qayıdıb gələcək. Bax, görərsən, o hiss edəcək ki, mən burdayam.

Tavat ona bərk-bərk sarılıb hönkürdü:

– Təki sən deyən olaydı, Yarqunat. Təki Yarmət sağ-salamat evə dönəydi. Təki sizi xoşbəxt görəydim. Dərdiniz öldürdü məni.

Tavat sandığın üstündəki boğcanı yalnız indi gördü. O, təəcüblə soruşdu:

– Bu nədir?

– Pal-paltarımdır. Həmişəlik gəlmişəm, Tavat. İnnən belə bura

mənim evimdir. Məni burdan Yarmətdən başqa bir adam çıxara bilməz.

Tavat qulaqlarına inanmadı. O, heyrlə səslandı:

– Nə danışırısan, Yarqunat? Buna Məhəmməd dayı, Eminat xala nə deyər? Onlar buna dözə bilər? Həmdulladan ayıb deyil? Camaat nə düşünər? Tək-tənha burda neyləyəcəksən? Sən nə dediyini başa düşürsən? Səninçün çox çətin olacaq.

Yarqunat onun sözlərindən incidi, cavab verməyib, əyilib döşəməni yumağa davam etdi. Tavat heyrlərindən nə edəcəyini bilmirdi. O, sandığın üstündə oturub çaşqınlıqla qızın hərəkətlərinə göz qoymağa başladı. Onun bu təəccübünü görəndə Yarqunat təmkinli halda rəfiqəsini sakitləşdirməyə çalışdı:

– Narahat olma, ağlım çaşmayıb. Nə etdiyimi də yaxşı bilirəm. Qulaq as və məni başa düşməyə çalış, mən burda olsam, Yarmət mütləq bunu hiss edəcək, biləcək ki, onun evindəyəm, harda olsa da qayıdıb gələcək. Mən buna əminəm. Bax, görürsən, mən onun gəlişini tezləşdirəcəyəm.

Rəfiqəsinin çaşıb qaldığını görən Yarqunat onu ağır düşüncələrdən ayırmağa çalışdı. Üzünə qəmli təbəssüm yayıldı:

– Bura bax, baldız, bu gündən mən bu evin gəliniyəm, hamıya da bunu bildir. Bu da Yarmətin mənə bağışladığı nişan üzüyü. Daha onu barmağımdan çıxarmayacağam. – Yarqunat cibindən çıxardığı üzüyü barmağına taxdı.

Yarqunatın sözlərindən mütəəssir olan Tavat göz yaşlarına qərq oldu. Daha heç nə demədi, əslində bunun mənası da yox idi, Yarqunatın xasiyyətinə yaxşı bələd idi. O, yaxınlaşıb qızı bağrına basdı:

– Allahın sənə yazdığı gəlsin, canım mənim! Allah səni muradına çatdırsın! Allah səni Yarmət üçün, Yarməti də səndən ötrü

qorusun! Kaş dediklərin həqiqət ola!

O gedəndən sonra Yarqunat içəri otağa keçdi. Divar şkaflını açanda Yarmətin oradan asılmış tanış köynəyini görüb bədəni uçundu. Son dəfə bulaq başına gələndə əynində həmin köynək var idi. Onu sinəsinə sıxıb qoxladı. Nəm çəkmiş köynək-dən Yarmətin qoxusunu almağa nə qədər çalışsa da alınmadı. Birdən gözü taxçaya sataşdı. Orada Yarmətin tütəyini görəndə xatirələr onu qoynuna aldı. Sevgilisinin ona söylə tütək çalmağı öyrətdiyini, onun isə heç cür öyrənə bilmədiyini xatırlayanda dodağı qaçdı. İlk dəfə xatirələrin onu ağlatmadığının, əksinə, sevindirdiyinin fərqinə vardı. Ürəyini çoxdan tərk etmiş həyat eşqinin qayıtdığını duydu. Yarmətin kasıb evində o, özünü şah sarayındakı kimi hiss elədi. Bu dəfə xoş əhval-ruhiyyə ilə mahnı oxumağa başladı:

*Экуьн яру яралай,
Ярбулахдал яр алай...*

* * *

Yarmətin evinə köçəndən bəri Yarqunatın bütün varlığında əməlli-başlı dəyişiklik baş vermişdi. Uzun müddət quraqlıq çək-məkdən zəifləyib tərəvətdən düşmüş ağac dalbadal suvarıldıq-dan sonra necə canlanırsa, Yarqunat da o cür özünə gəlmişdi. Uzun illər boyu insan nəfəsinə tamarzı qalan bu evə özü ilə yeni nəfəs gətirən o, xalça-palazı, yorğan-döşəyi günə sərmək-dən, divarları ağartmaqdan, qab-qacağı yuyub parılatmaqdan, həyət-bacanı sahmana salmaqdan usanmırdı. Bir həftənin içi-n-də evdə elə bir səliqə-sahman, elə ürəkaçan rahatlıq yaratmışdı ki, qonşular buna mat-məəttəl qalmışdılar. Yarqunat özü ilə bu

məhəlləyə yeni ab-hava gətirmişdi. Qız-gəlinlər növbə ilə ona baş çəkir, özləri ilə kənd payı gətirməyi də unutmurdular.

Eminatın incikliyi bir həftədən o yana keçmədi. Bir həftədən sonra o, qızının Osmanın evindən qayıtmış, neçə ildən bəri açılmamış cer-cehizini Məhəmmədlə birlikdə arabaya yükləyib Yarmətin evinə yollandı. Valideynlərinin müti halda əşyaları, ərzaq dolu bağlamaları arabadan həyəətə daşıdıqlarını görəndə Yarqu-nat minnətdarlıq hissi ilə atasına yaxınlaşıb onun əllərindən öpdü. Qızının göz yaşlarının ovuclarını islatdığını görən Məhəmməd kövrəlib onun alnından öpdü. Sonra Yarqu-nat anasının boynuna sarılıb bir xeyli ondan qopmadı. Nəhayət, toxtayanda üzünü doğmalarına tutdu:

– Məni bağışlayın, nə olar. Qərarımı günaha yazmayın.

Məhəmməd cavab vermək əvəzinə qayğılı halda dilləndi:

– İki inək bizə çoxluq eləyir. Sabah birini bura gətirəcəyik. Gərək toyuq-cücəni də səninlə bölək.

– Hə, mənim də yüküm bir az azalar, – deyə Eminat ərinin sözlərini təsdiqlədi.

Həmin gün onlar üçlükdə cer-cehizi yerbəyer elədilər. Tezliklə Yarmətgilin kasıb evi yeni görkəm aldı. Bundan sevinən Yarqu-nat yenidən ata-anasının qayğısına qalmağa başladı. Çörəklərini bişirir, paltarlarını yuyur, ağır məişət qayğılarını çəkirdi. Valideynləri isə onu yemək-içmək sarıdan korluq çəkməyə qoymurdular.

* * *

– Qonaq istəyirsənmi, Yarqu-nat?

– Qonaq Allahın qonağıdır, buyurun, gəlin, keçin evə.

Həyatə girən, zahiri görkəmlərindən ziyalı adamlara bən-zəyən tanımadığı iki qadını Yarqunat üzügülər qarşılamağa çalışdı. Onları süfrə arxasında oturdan qızın əhvalı birdən-birə pozulsa da, qanının qaraldığını hiss etdirməmək üçün özünü ələ aldı. Gələnlərin elçilər olduğunu bilsə də, özünü bilməzliyə vurdu. Bunun anasının işi olduğuna şübhəsi yox idi. Artıq onun göndərdiyi elçilərdən canı boğazına yığılmışdı. Nə qədər başa salmağa çalışsa da, bu, fayda vermir, Eminat bildiyindən əl çək-mirdi.

Yarqunat qonaqlara çay süzüb qabaqlarına qoydu, sonra on-lara dil-ağız elədi:

– Xoş gəlib, səfa gətirdiniz. Yaxın oturun, çaylarınızı soyut-mayın, indi sizə yemək gətirəcəyəm.

Mətbəxə keçmək istəyirdi ki, yaşlı qadın onun əlindən yapışb yanında oturtdu:

– Zəhmət çəkmə, aclığımız yoxdur.

Yarqunat ordan-burdan onlara suallar verir, niyə gəldiklərini soruşmağa ürək eləməirdi. Özləri deyənə kimi gözləməli idi, el adəti bunu tələb edirdi.

Nisbətən cavan qadın çay içəndən sonra mətləbə keçdi:

– Səndən nə gizlədək, ay qızım, biz Hildən²⁴ gəlmişik.

Yarqunat gülümsədi:

– Eşitmişəm ki, hillilər çox zəhmətkəş adamlardır. Onların sənətkarları hər yerdə məşhurdur. Deyirlər bu kənddə hər kəs öz evini özü tikir.

– Elədir, hillilər yaxşı usta kimi tanınırlar. Həm də böyük-küçük biləndirlər.

²⁴Qusar rayonunda kənd

– Böyük-küçik bilinən yerdə bərəkət olar, – deyə Yarqunat onunla razılaşdı.

Yaşlı qadın mehribanlıqla sözünə davam elədi:

– Biz bura murad-mətləb dalınca gəlmişik. Səndən nə gizlədək, mənim bir qaynım var. Ağillı, kamallı adamdır, məktəbdə müəllim işləyir. Üç ildir arvadı rəhmətə gedib. Fağır üç uşaqla tək qalıb. Sən deyən əl-ayağa dolaşan uşaqlar da deyil, üçü də məktəblidir. Qaynım indiyə kimi evlənmək söhbətini yaxına qoymurdu, ancaq keçən həftə sizin kəndinizdə toyda olub, səni görəndən bəri rahatlığını itirib. Səndən çox xoşu gəlib. Bura da bizi o göndərib. Bu da mənim baldızımdır, – deyə o, yanındakı qadını göstərdi.

– Yarqunda kimdən xəbər aldıqsa, hamı səni təriflədi, haqqında xoş sözlər danışdı. Dedilər yıxılı evin dirəyidir, ağlına, mərifətinə söz ola bilməz, heyf ki, yalnız qalıb. Daha neyləmək olar, qızım, qismət belə imiş. Görünür, Allah sənin də alnına belə tale yazıb. Bizə bir söz de, məsləhətdisə, qaynımı göndərək yanına. Otur söhbət elə, bəlkə ondan xoşun gəldi. Çox yaraşıqlı adamdır, bir söhbət elə, tələsik yox demə, – o biri qadın bu sözləri birnəfəsə dedi.

Yarqunat təmkinini pozmamağa çalışdı:

– Qonaqsız, uzaq yoldan gəlmisiz, bu ev sizə qurbandır. Amma yanılmısınız, mən subay deyiləm, Yarmətini nişanlısıyam. Gördüyünüz bu ev-eşik də onundur.

Yaşlı qadın canıyananlıqla dedi:

– Xala qurban, başına gələnlərdən xəbərdarıq. Dava bitəli gör neçə ildir. Yarmət sağ olsaydı, bu vaxta kimi gəlib çıxardı. Gəl özünü aldatma, gözəl, ağillı qızsan, cavan canını dörd divar arasında çürütmə. Kişisiz qadının günü gün deyil.

Yarqunat özünü bacardıqca sakit göstərməyə çalışdı. Barmağındakı üzüyə baxıb təmkinlə dedi:

– Sizə dedim axı, mən Yarmətin nişanlısıyam, onun yolunu gözləyirəm.

Cavan qadın təəssüfləndi:

– Yarından ayrılan yeddi il ağlar, deyiblər. Nə qədər gözləmək olar, qızım?

Bu sözləri eşidəndə səbri tükənən Yarqunat ayağa qalxdı:

– Nə qədər gözləmək olar dediz? Nə qədər lazımdırsa, o qədər! Lap ölənə qədər! Niyə başa düşmək istəmirsiniz ki, sevdiyim adamın yolunu gözləyirəm? O, sağ-salamatdır, bu, mənə gün kimi aydındır. Bir gün mütləq qayıdıb gələcək. Yalvarıram sizə, başqa sözünüz varsa deyin, amma bu məsələ ilə bağlı bir də qapıma gəlməyin.

Onun sərt sözlərindən özlərini itirən qadınlar peşman halda ayağa qalxdılar.

– Onda biz gedək, – cavan qadın pərtliyini gizlətməyə çalışdı.

– Gedək də, neyləyək? Özün bilən məsləhətdir, qızım. Nə deyirik ki, təki Allah səni muradına çatdırsın! Gözün yollardan yığılsın! – Yaşlı qadın da təəssüflə köks ötürdü.

Elçilər gedəndən sonra Yarqunat yerdə, palazın üstündəki mütəkkəllərə söykənib gözlərini pəncərədən bayıra zillədi. Otağa onun pıçıltısı yayıldı:

– Hardasan, Yarmət? Nə olar, gəl çıx! Məni bu əzab-əziyyətdən qurtar! Niyə gəlmirsən axı? Mənə yazığın gəlmir? – Əllərini göyə qaldırıb yalvardı: – İlahi, onu bir də görmək mənə nəsib olacaqmı? Görəsən məni bağışlayacaqmı? Özün rəhm elə bizə, Allahım...

Pilləkənlərlə qalxan Eminat qızının qəmli səslə oxuduğu xalq mahnısını eşidəndə kövrəlib, qapı arxasından onu dinlədi:

*Мад атана бахтавар зул,
Хъипи пешер авадариз.
Рахкүра яр, заз ви шикил,
Сефил рикІер аладариз.²⁵*

Anasını görəndə Yarqunat doluxsunub onu kim bilir, neçənci dəfə məzəmmət elədi:

– Ay ana, qapıma elçilər göndərməkdən bezmədin? Cavan vaxtımda məni istəklimdən elədiyən bəs deyil, indi bu yaşımda da evimdən-eşiyimdən eləmək istəyirsən? Yetər daha, nə özünü yor, nə də məni. Birdəfəlik başa düş ki, mənə Yarmətdən başqa bir kimsə gərək deyil.

Eminat onun sözlərindən kövrəldi:

– Qoy sən deyən olsun, neyləməli? Ancaq mənə də yazığın gəlsin. İçimi yeyib qurtarıram axı, ay bala! Səni tək-tənha qoyub ölə də bilmirəm.

Yarqunat onu qucaqladı:

– Ağlama, ana, Allahın bir xoş günündə Yarmət harda olsa qayıdıb gələcək. Qapını açıb içəri girəndə məni görüb sevinəcək. Başında iş olmasın, amma sağ olduğuna əminəm.

– Allahın sənə yazığı gəlsin, bala. Rəhmətlik nənən deyərdi ki, məhəbbət ürəyin çıraqıdır. Qoy çıraqın heç zaman sönməsin.

– Sönməyəcək! Ürəyim deyir ki, Allahdan ümidini kəsmə.

²⁵Yenə gəldi qızıl payız,
Sarı yarpaq tökə-tökə.
Göndər mənə şəklini yar,
Həsərimi çəkə-çəkə.

Yarmət harda olsa, qayıdıb gələcək. – Yarqunat keçib anasının yanında oturdu: – Ana, yaxşı ki, gəldin, səninlə bir məsləhət eləmək istəyirəm.

– Nə məsləhət, ay bala? – Eminat təəccüblə qızına baxdı.

– Bildin də, dünən Tavatın bir oğlu da oldu. Elə gözəl uşaqdır ki! Amma üç uşağa baxmaq onun üçün çox çətindir. Mən körpəni övladlığa götürmək istəyirəm.

Eminatın üzü güldü:

– Madam ki, ömrünü bu daxmada keçirmək fikrin var, sənə də oğul-uşaq lazımdı, dərdin bir az yüngülləşər. Savab olar, can bala. Uşaqsız ev barsız bağ kimidir. İnşallah, həm oğlun olar, həm başın qarışar, həm də təsəlli taparsan. Sabah böyüyəndə də həyanın olar. Bilirəm, Tavat sənə heç vaxt yox deməz. Bəs Qazixan necə, o, bu işə razı olarmı?

– Onunla çoxdan məsləhətləşmişik. Qazixan uşağı mənim adıma yazdırmaq üçün sənəd düzəltməyi də öz boynuna götürüb. Müharibə veteranı kimi ona hər yerdə hörmət edirlər.

– Lap yaxşı eləmişən, ağıllı iş görmüsən. Qoy sən deyən olsun. Amma öz evimizdə olsaydın, sənin üçün rahat olardı, – Eminat doluxsundu.

– Ağlama, ay ana, Allahın izni ilə Yarmət harda olsa qayıdıb gələcək öz evinə. İndi sənin xeyir-duanı istəyirəm. Uşağa ad da fikirləşmişəm.

– Nə ad?

– Sadir.

– Sadir? – Eminat təəccübləndi.

– Hə, Yarmətin atasının adı.

– Bəs atasını kim yazdıracaqsan?

– Necə yəni kim, əlbəttə Yarmət. Yarəhmədov Sadir Yarmət

oğlu, gör nə gözəl səslənir.

– Allah səni kamına çatdırsın, bala! İgid oğul olsun! Çox şükür, evində kişi nəfəsi olar. Onda vaxt itirməyim, gedim nəvəmə yorğan-döşək, pal-paltar hazırlayım. – Eminat göz yaşlarını yaylığı ilə sildi.

Anası gedəndən sonra Yarqunat sevinclə pıçıldadı:

– Şükür sənə, Allahım! Yarımə qovuşmadımsa da, balasına qovuşuram. Bundan sonra kimsə cürət edib elçi adıyla bu qapını döyməyəcək. Oğlum qoruyacaq məni.

Qazixanla Tavatın üçüncü oğlunu Yarqunatın övladlığa götürməsi xəbəri ildırım sürəti ilə kəndə yayıldı. Yarqun bir neçə gün bu xəbərdən uğuldadı. Ərə getməmiş bir qızın bu gözlənilməz qərarını hərə bir cür yozmağa başladı. Lakin tədricən hamı buna öyrəşdi. Artıq Yarqunatın qəribəlikləri heç kəs üçün sirr deyildi. Onun ata evindən Yarmətin evinə köçməsinə, orada tək-tənha yaşamasını, sevdiyi adamın yolunu namusla gözləməsinə bilməyən yox idi. Dediyləndə israrlı olan, həmişə öz qəlbinin hökmü ilə hərəkət etməyi üstün tutan, həmyaşıdlarından olduqca fərqli təbiəti ilə seçilən bu inadkar qızın növbəti addımını da adi hal kimi qəbul etdilər.

Tavat hər iki-üç saatdan bir uşağı əmizdirmək üçün atası evinə gəlirdi. Canı bir, qanı bir balasını könüllü olaraq Yarqunata versə də, onun qoxusundan heç cür doya bilmirdi. Körpəsini qucağına alıb oynatmaqdan, bələyini açıb balaca əllərini, ayaqlarını öpməkdən ötrü ürəyi gedirdi. Coşub-daşan ana məhəbbətini rəfiqəsindən gizlətmək üçün nə qədər çalışsa da, hərdən təklildə göz yaşlarına qərq olurdu. Hər dəfə uşaq acanda, şişən döşlərindən axan süd köynəyini isladanda ürəyi sızım-sızım sızıldayırdı. Uşağın həsrətindən üzülə-üzülə başını ev işləri ilə

qatmağa çalışırdı. Amma ciyərparasının – bu balaca varlığın, qardaşının əzizinin həyatına bir rəngarənglik qatdığını, onun ömrünü mənalandırdığını düşünəndə qərarının düzgün olduğuna özünü inandırırdı.

Uşaqla bağlı saysız-hesabsız qayğılar Yərqunatın həyatını birdən-birə elə dəyişmişdi ki, hamı buna mat-məəttəl qalmışdı. Qızın daha fikir çəkməyə, dünyadan umu-küsü etməyə vaxtı qalmamışdı. Bu əl boyda çağa demək olar ki, bütün vaxtını alır, günün necə gəlib keçdiyindən xəbəri olmurdu. Eminatla Tavat Yərqunatın üzündən çoxdan qeybə çıxmış sevinc əlamətlərini yenidən görüb rahatlıqla nəfəs alırdılar.

Sadiri üç ayının tamamında ayaq barmaqlarının ucunda içəri girən Tavat qapıda dayanıb Yərqunatın beşik yırğalaya-yırğalaya uşağa layla çalmasına bir xeyli qulaq asdı:

*Ични чуьхвер хьтинди,
Виртни дуьдгьвер хьтинди,
Лацу гьвергьвер хьтинди,
Лай-лай.²⁶*

Sonra o, göz yaşlarını silib, özünü toxtaq göstərərək qıza yaxınlaşdı:

– Necəsən?

Yərqunatın gözləri güldü:

– Bu gün Sadiri üç ayı tamam olur.

Tavat özünü bilməməzliyə vurdu:

²⁶ Alma, armuda bənzər,
Yağ ilə bala bənzər,
Novruzgülünə bənzər,
Laylay.

– Doğrudan? Kaş Yarmətin bundan xəbəri olaydı.

– Olacaq, Tavat, mütləq olacaq, biz Sadirlə onun yuxusuna girəcəyik. Hər şey Allahın əlindədir. O istəsə, Yarmət günü sabah qayıdıb gələr. Yəqin qurban olduğumun qarşısında günahlarım çoxdur, onun üçün neçə illərdir mənə bir-birindən çətin sınaqlar göndərir, ayrılıq dərdi çəkdirir. Yarmətin harda olduğunu bilmirəm, amma sağ olduğuna zərrə qədər də şübhəm yoxdur. Bir gün harda olsa qayıdıb gələcək, inan mənə.

Tavat onun yanağından öpdü. Uşaqlıqdan bir yerdə böyüdüüyü, Yarmətin sevib qismət olmadığı, qəribə, dillə ifadə oluna bilməyəcək duyğularla bağlı olduğu rəfiqəsi hər dəfə olduğu kimi bu dəfə də onun ürəyini həzin hisslərlə doldurdu. Həyatını qardaşından ötrü fəda etdiyinə görə son illər doğma adamı kimi ona bağlanmışdı. Südəmə körpəsini ona övladlığa verəndən sonra isə Yarqunat onun üçün həyatda ən əziz varlıqlardan biri olmuşdu.

Beşikdə uyuyan Sadirə heyranlıqla, ana məhəbbəti ilə baxan Yarqunata yazığı gəldi. Kişi əli dəyməyən, tumar görməyən zərif üzünə, qalın hörüklərindən dağılaraq çiynlərinə tökülmüş xurmayı saçlarına tamaşa edib qardaşının bu gözəllikdən uzaqlarda olduğuna təəssüf etdi. Acı nisgil onun boğazını acısdıranda gözlərini pərdə kimi qapayan göz yaşlarını Yarqunata hiss etdirməmək üçün gəldiyi kimi yavaşca, ayaq barmaqlarının ucunda bayıra çıxdı. Döşlərinin südlə dolub köynəyini islatmasına, ciyərpərasını öpüb oxşamaq üçün ürəyinin çırpınmasına baxmayaraq, geri dönmədi. "Gərək tez-tez gəlməyim. Qoy Sadir Yarqunata öyrəşsin, yoxsa onun üçün çətin olar", – deyə fikirləşdi. Özünə söz verdi ki, gündə bir dəfədən artıq uşağın yanına gəlməyəcək, qalan vaxtlar işi olduğunu bəhanə edib südünü sağıb

qonşu uşağı ilə yola salacaq. Əmin idi ki, bu qərarında haqlıdır.

Günlər keçdikcə Yarqunatın Sadiri əsl ana məhəbbəti ilə sevdiiyinin, nəvazişlə uşağın qayğısına qaldığının şahidi olanlar öz aralarında onun haqlı olduğunu etiraf etməyə başladılar. Bir müddət sonra bütün varlığı ilə Yarmətin bacısının oğluna bağlanan Yarqunatın Sadirin doğma anası olmadığını demək olar ki, hamı unutdu.

Sadiri bir yaşı tamam olanda Yarqunat kənddə yenidən açılmış uşaq bağçasında tərbiyəçi işinə düzəldi, Sadiri də ora qoydu. Bu bir neçə otaqlı binanı kənd ağsaqqallarının təklifi ilə kolxozun sədri Şəmsəddin kişi tikdirmişdi. Bütün bunlar sinəsi dağlı Yarqunatın dərdlərini yüngülləşdirmək, onun başını işlə qatmaq üçün idi. Bağçanın tikintisində kənd camaatı ellikcə iştirak etmişdi. Digər tərəfdən isə, kolxozda çalışan analar da, bağçanın müdiri Hafizat da azyaşlı uşaqlarını Yarqunat kimi həlim xasiyyətli bir qıza əmanət etdiklərinə görə arxayın idilər.

İş yeri Yarqunatın xilaskarı idi. Burada o, vaxtın necə gəlib keçdiyindən xəbər tutmurdu. Kəndin əksər ailələrindəki uşaqlardan fərqli olaraq sakit, özünəqapalı halda böyüyən oğlunun bağçada, uşaqlar arasında olması onun ürəyincə idi. Bura Sadirin tənha həyatındakı boşluğu az da olsa doldururdu.

Sadir qızının həyatına daxil olandan Eminat da bütün varlığı ilə uşağa bağlanmışdı. Onun nazını çəkməkdən yorulmurdu. Yarqunata iş gedəndə uşağı onun yanında qoymağı dönə-dönə təklif etsə də, qızı buna razı olmurdu. Anasının ürək ağrısından əziyyət çəkdiyini bilən Yarqunat əksinə, özü tez-tez onun qul-luğunda durur, ev işlərində köməyinə çatırdı. Sadirin nənəsinə bağlı olduğunu görən Yarqunat sevincindən qanadlanıb uçmaq istəyirdi.

Altı yaşı tamam olanda Yarqunat onu məktəbin hazırlıq sinfinə qoydu. İlk dərs günü əvvəlcədən şərtləşdikləri kimi uşaq məktəbdən sonra onu nənəsigidə gözləməli idi. Lakin Sadir evə vaxtından tez qayıtmışdı. Anasından onun darıxıb evə getdiyini eşidən Yarqunat həyəətə çatanda tut ağacının altından tütək səsi eşidib duyğulandı. Sadir Yarmətin tütəyini üfürür, səylə çalmağa çalışırdı. Birdən tütəkdə tanış melodiyanın bir neçə notu səslənəndə Yarqunatın bədənindən gizilti keçdi. Bu, Yarmətin havası idi. O, uşağı bu məşğuliyyətindən ayırmamaq üçün bayır qapısının arxasında gizlənib ona göz qoymağa başladı. Sadir kiçik barmaqlarını səylə tütəkdə gəzdirir, axtardığı notları tapmağa çalışırdı. O, inadla çalır, ətrafa tanış melodiyanın qarmaqarışıq səsi yayılırdı. Yarqunat daha dözə bilməyib oğluna sarı getdi. Sadir anasını görüb sevincini onunla bölüşməyə tələsdı:

– Ana, necədir, xoşun gəlir?

– Hə, oğlum, gözəl çalırsan, eynilə atan kimi.

– Yox, onun kimi çala bilmərəm. Bilirəm ki, kəndimizdə onun qədər gözəl tütək çalan olmayıb.

Yarqunata elə gəldi ki, Sadir Yartmətə bənzəyir. Onun gözlərinin rəngində, alınının, çənəsinin, burnunun quruluşunda Yarmətlə oxşarlıq tapmağa çalışdı. Bircə təbiətindən başqa. Yarmət başdan-başa enerji, coşqunluq, şuxluq, dəcəllik idi. Sadiri isə kənd uşaqlarının əksəriyyətindən olduqca sakit təbiətli olması və yaşından böyük təmkini fərqləndirirdi.

Birdən Yarqunat Yarmət üçün elə darıxdı, onu görmək üçün bədəni elə uçundu, onu elə arzuladı ki, Sadiri bağrına basıb dönə-dönə öpdü, özündən asılı olmadan:

– Mənim Yarmətim! – dedi.

– Ana, mən Sadirəm, Yarmət deyiləm, – Sadir bu sözləri elə

dedi ki, Yarqunat gülməkdən uğunub getdi. Sonra məhəbbətlə oğluna baxdı:

– Sən mənim Yarmətimin Sadirisən!

– Hə, bu başqa məsələ! – Sadir özündən razı halda güldü və yenidən tütəyi dodaqlarına yaxınlaşdırdı.

* * *

Bir dəfə Sadirin qeyri-adi halını, baxışlarını səylə anasından qaçırdığını hiss edən Yarqunat bundan bərk narahat oldu. Həmişəki təmkinlə, özünəməxsus sakitliklə dərslərini hazırlayan uşağın zahiri soyuqqanlılığının arxasında nələinsə gizləndiyini duymamaq mümkün deyildi.

Uzaqdan-uzağa onun hərəkətlərinə göz qoyan Yarqunatın nəzərləri birdən Sadirin üzündə ilişib qaldı. Qızartısı hələ getməmiş sual dolu bir cüt qara göz ona elə pərişan, elə dərdli baxırdı ki, Yarqunatın bədənini üşür-gələndi. Neçə ildən bəri onu addım-addım izləyən, Sadir böyüdükcə isə rahatlığını əlindən alan o adsız qorxu yenidən ürəyinə doldu. Oğlunun sorğu-sualına cavab verə bilməyəcəyindən qorxdı. Bilirdi ki, ürək qırmağı, özgə taleyinə müdaxilə etməyi xoşlayan bəzi insanlar çoxdan Sadirin balaca qəlbinə şübhə toxumu səpməyə səy göstərirlər. Eyvana çıxmaq istəyirdi ki, birdən uşağın gözlərinin yaşla dolduğunu görüb onun yanında oturdu. Sadirin yaşına yaraşmayan ciddiyyətlə dediyi sözlər onu titrətdi:

– Ana, mənim artıq səkkiz yaşı var. Daha uşaq deyiləm. Nə olar, məndən heç nə gizlətmə. Hər şeyi danış. Ondan-bundan gündə bir söz eşitməkdən qulaqlarım yara olub.

Uşaqlıqdan həssaslığı ilə öz həmyaşıdlarından seçilən

ciyərpərasının bu sözlərinin müqabilində nə deyəcəyini bilməyən Yərqunət gözlərini yumub başını divara söykədi. Cavab vermək ona daş qaldırmaqdan çətin gəldi. Gözlərini açanda oğlunun inadla onun nə deyəcəyini gözlədiyini görüb mütəəssir oldu:

– Mənə inanmırsan? İnanmırsan ki, atan sağ-salamatdır?

– Ana, mən hər şeyi bilirəm.

Yərqunət imdad diləyən baxışlarla oğluna baxdı:

– Nəyi bilirsən, bala?

– Atamın Yarmət olmadığını, sənin isə məni Tavat bibi ilə Qazixan dayıdan övladlığa götürdüyünü.

Yərqunata elə gəldi ki, başına qaynar su tökdülər. Sanki yer ayaqları altından qaçdı. Birdən dodaqları səyrirdi, qəhərlə, güclə eşidiləcək səsle, amma amiranə tərzdə dedi:

– Bunu bir dəfə dedin, bir də təkrar eləsən, üzünə baxmam. Eşidirsənmi, Sadir? Qulaq as və yadında saxla, sənin atan Yarmətdir! Özü də sağ-salamatdır. Bir gün harda olsa gəlib çıxanda bu sözlərimi xatırlayarsan!

O, bunları qətiyyətlə deyib, yerindən qalxdı. Uşağın üzünə baxmadan eyvana çıxdı, oradan da tələsmədən bağa düşdü. Sadir heyrətdən böyümüş gözləri ilə anasını qapıya kimi ötürdü. Böyük bir qəbahətə yol verdiyini, sözlərinin onun xətrinə bərk toxunduğunu anladı. Ürəyinə ilan kimi girmiş şübhələrə görə xəcalət çəkdi. Özünə söz verdi ki, bir də heç vaxt belə səhvə yol verməyəcək.

Birdən anasına elə yazığı gəldi ki, nə edəcəyini bilmədi. Gecə-gündüz pərvanə kimi başına dolanan, ömrünü ona həsr edən, kənddə hamının gözəllər gözəli adlandırdığı, xasiyyətinə heyran olduğu bu qadının onun anası olması əsl xoşbəxtlik deyildimi? İnsan bu qədər qədirsiz olarmı? Yox, yox! Daha heç

vaxt onun bir sözünü iki etməyəcək!

Anasının ürəyini qırdığına, yersiz suallarla onu incitdiyinə görə Sadir özündən elə utandı ki, tez yerindən qalxıb qaça-qaça bağa getdi. Başını dizlərinə qoyub yaşıl otların üstündə oturmuş doğmasına yaxınlaşıb onu qucaqladı:

– Bağışla məni, ana, – dedi.

Yarqunat oğlunun bu nəvazişindən dərhal əridi:

– Sadir, inan mənə, atan bu sözləri eşitsəydi, səninlə qürur duyardı.

O, belə deyəndə uşağın ürəyində ömründə üzünü görmədiyi atasını görmək arzusu yenidən baş qaldırdı. Bu arzu elə güclü ki, anasına üzünü tutub səsləndi:

– Ana, nə olar, mənə atamdan danış.

Yarqunat sanki bu sözlərə bənd idi. O, təzə dil açan uşaq kimi dil-dil ötməyə başladı:

– Bu dünyada hər atanın qürur mənbəyi onun oğludur. Sadir, atan səni görəndə elə biləcək bütün dünyanı ona veriblər. Sənə baxmaqdan, səninlə söhbət etməkdən doymayacaq...

O, danışdıqca Sadirin gözləri qarşısında ucaboy, enlikürək, qaraqaş, qaragöz atasının surəti canlanırdı. Uşaq ilk dəfə ürəyinin ən böyük arzusunu dilinə gətirdi:

– Ana, atam qayıdıb gələn gün sevincdən ürəyim partlamasa yaxşıdır. Bundan elə qorxuram. Belə şey ola bilərmi?

– Yox, bala, elə şey dünyasında ola bilməz. Adam dərddən, bədbəxtlikdən ölə bilər, xoşbəxtlikdən yox.

Beləcə, illər gəlib keçir, həyat dəyişir, Sadir böyüyürdü. Dəyişməyən bir şey var idisə, o da Yarqunatın bezmədən, usanmadan yol gözləməsi idi. Onun bu qeyri-adi inadı hamını heyrətə salmışdı. İnsanlar Yarməti ürəklərində çoxdan dəfn eləsələr də,

Yarqunat onun sağ olduğuna inanır, buna hamını inandırmağa çalışırdı. Hər qapı döyüləndə ürəyi əsirdi ki, gələn odur. Kənd camaatı Yarqunata böyük hörmətlə yanaşsa da, artıq çoxu onun sözlərini ciddi qəbul etmirdi. Soyuğa, istiyə əhəmiyyət vermədən hər iki-üç gündən bir tək-tənha Keletxur təpəsinə qalxan, oradan kənd yoluna tamaşa edən, bir vaxtlar kənd gözəli kimi tanınan, indi isə yaşından xeyli yaşlı görünən bu tənha qadına ürəyində acımayan yox idi.

* * *

Nə qədər gec yatsa da, həmişə bir qayda olaraq səhər alaqlarıqda yuxudan oyanmağa adət edən Məhəmməd bir gün yerindən durmayanda Eminat əl-ayağa düşdü. Onun əllərinin, ayaqlarının bumbuz olduğunu görəndə ərinin soyuqladığını zənn edib üstünə bir yorğan da örtüb, qaynar çay içirdərək tərlətməyə çalışdı. Lakin neyləsə də Məhəmmədin üşütməsi keçib getmədi.

Arvadının əl-ayağa düşdüyünü görən Məhəmməd onu yanında oturdub güclə eşidiləcək səslə dedi:

– Heç bilmirəm Allahın dərgahına necə gedəcəyəm. Günah işlətmişik, Eminat. Görəsən Allah bizi bağışlayacaqmı? Yarqunatı bədbəxt elədik. Evdən didərgin saldıq balamızı...

Eminatı onun sözləri kövrəltdi. Ərini ilk dəfə bu qədər üzgün, bu qədər çarəsiz görən qadın ona təsəlli vermək, sakitləşdirmək istədi:

– Görürəm xəstələnmişən, Məhəmməd. Keçib gedər, sağalarsan, inşallah.

Lakin ərinin vəziyyəti düzələnə oxşamırdı. Axşama yaxın halı

pisləşəndə onun tənəfnəfəs halda pıçıldadığı sözləri Eminat aydın eşitdi:

– Bağışla məni, Yərqunət. – Sonra o, bir neçə dəfə "Allahu əkbər!" deyib gözlərini əbədi yumdu.

Ondan bir ay sonra Eminat da rəhmətə getdi. Doğmalarının yas mərasimlərini Həmdullah ilə Yərqunət bir yerdə yola verdilər. Bayramdan bayrama, məclisdən məclisə görüşüb normal münasibətlərdə olsalar da, bacı-qardaş arasında uzun illər əvvəl yaranmış soyuqluq heç cür keçib getmirdi. Kəndə təsadüfi hallarda gələn Marta da, qardaşının oğlu Oleq də, ondan sonra bir-birinin ardınca dünyaya gəlmiş iki qızı da kənddəki doğmaları ilə isnişə bilməmişdi. Yərqunət həyata bağlayan, onu yaşadan yalnız Sadir idi. Ömrünün mənası, ruhunun qidası, gözlərinin işığı, ürəyinin təsəllisi olan yeganə övladını əsl ana məhəbbəti ilə sevən Yərqunət bu xoşbəxtliyə görə Allahına şükür edirdi.

Müharibədən sonrakı illərin çətinliklərinə, çəkdikləri kasıblığa, saysız-hesabsız məişət qayğılarına baxmayaraq, Sadir məktəbdə əla qiymətlərlə oxuyurdu. Yərqunət sanki onun uğurları ilə yaşayırdı. Sadirin anasına bağlılığı, onun mehribanlığı, hədsiz zəhmətkeşliyi insanlarda həsəd doğururdu. Bəzən məktəbdən evə qayıdanda Sadir anasını evdə tapa bilməyib onun Keletxur təpəsindən gözlərini kənd yoluna dikdiyini görəndə kövrələr, özü də onun yanına qalxardı. Anası yola elə baxardı ki, sanki indicə bu yolla Sadirin üzünü heç zaman görmədiyi atası qayıdıb gələcək. Beləcə, anası yol gözləyə-gözləyə yaşa dolurdu.

Sadir böyüdükcə savadı, ciddiyyəti və qətiyyəti ilə məktəbdəki bütün uşaqlardan seçilirdi. Fizika fənnindən keçirilən respublika olimpiadasının qalibi olmuşdu. Orta məktəbi qızıl medalla bitirən Sadir universitetin fizika fakültəsinə daxil olmuşdu.

Yataqxanada yaşayan oğlu darlıq çəkməsin deyə Yarqunat tez-tez ona avtobusla kənd sovqatı göndərirdi. Anasının bu sonsuz qayğıkeşliyindən mütəəssir olan Sadir ondan ötrü özünü oda-közə vuran əzizinin fədakarlığı qarşısında deməyə söz tapmırdı.

Oğlunun ona qarşı son dərəcə diqqətçil olması, aldığı əlaçı təqaüdündən qənaət edib qırağa pul atması, hər dəfə kəndə gələndə ona hədiyyə gətirməsi Yarqunatı kövrəldirdi. Həyət-bacə işlərinin hamısını – ot çalmağı, onu həyətə daşımağı, yetişmiş kartofları yerdən qazıb çıxarmağı, odun gətirməyi, onları doğrayıb yığmağı Sadir könüllü olaraq boynuna götürmüşdü. O, ağır işləri anasına rəva görmürdü.

Beş il hiss olunmadan ötüb keçdi. Oğlunun müəllim kimi kəndə qayıdacağı günü səbirsizliklə gözləyən, onu evləndirməyi arzulayan Yarqunatı oğlunun aspiranturada dövlət hesabına təhsilini davam etdirmək qərarı xeyli məyus etdi. Lakin Sadirin istedadından xəbərdar olan ana onun alim olacağını düşünəndə ürəyi qürur hissi ilə doldu.

Sadir dissertasiya müdafiə edən gün Yarqunat quş kimi qanad açıb uçmaq istəyirdi. Oğlunun akademiya işə düzəldiyini, elmi əsərlərinin xarici ölkələrdə nəşr olunduğunu eşidəndə sevincindən gözləri yaşarırdı.

IV FƏSİL

Uzaqlarda bir qərib

Otuz illik həyatı Yarmətə çoxlu acılar yaşatmışdı. Onlardan hansının daha ağır, daha dözülməz olduğunu təyin etmək çətin idi. Atası Sadir qəfildən vəfat edib onunla bacısı Tavatı yetim qoyanda, yoxsa anası Avsiyatın saçları birdən-birə ağappaq ağaranda? Bəlkə dünyalar qədər sevdii Yarqunat Osmana ərə gedən gün həyat onu qəddarcasına döymüşdü? Bəlkə müharibəyə yola düşdüyü o uzaq iyun səhəri idi onun sinəsinə çalın-çarpaz dağ çəkən? Bəlkə gedər-gəlməzə yollandığını bildiyindən son dəfə Yarqunatı görmək ümidi ilə baxışlarının kənd yoluna dikildiyi vaxt tale onu sıxmışdı? Bəlkə anası ilə bacısının onu yola salarkən çəkdiqləri fəryad səsi idi onu yandırıb-yaxan? Yaşadığı bu acıların hansı biri daha dəhşətli idi?

Bəlkə 1943-cü ilin qışında bütün alayla birlikdə əsir düşdükləri vaxt idi həyatının ən əzablı günü? Bu, elə gözlənilməz baş vermişdi ki, alman faşistlərinin dörd tərəfdən mühasirəyə aldığı onların alayının bütün heyətlə təslim olmaqdan başqa çıxış yolu olmamışdı. Tərkislah edilmiş sovet əsgərləri o vaxt qarşıda onları nə cür faciələrin gözlədiyini ağıllarına belə gətirə bilmirdilər. Təsəvvür etmirdilər ki, qismətlərində nasistlərin yaratdıqları, dünyada o vaxta qədər misli görünməmiş ən amansız, ən qəddar cəza növlərinin tətbiq edildiyi ölüm

düşərgəsində dəhşətlər yaşamaq var. Yarmətin taleyinə Buxenvald hərbi düşərgəsində əsir həyatı sürmək yazılmışdı. Sanki hər şey yuxuda baş vermişdi. Cəbhədə olduğu iki il ərzində iki dəfə ağır yaralanıb hərbi xəstəxanada yatmış, sağalıb yenidən cəbhəyə yola düşmüş Yarmət neçə-neçə qanlı döyüşlərdən sağ-salamat çıxmış, amma sonuncuda döyüş yoldaşları ilə birgə məğlubiyyət acısı çəkmişdi. Son gülləni gicgahlarına sıxmağa heç biri macal tapmamışdı.

Onları dəmir vaqonlara yükləyib qatarla hara isə aparırdılar. Ac, susuz, ayaq üstündə... Qatar hərəkət etdikcə az qala bir-birinə pərçimlənmiş keçmiş sovet döyüşçülərinin – yaralarından qan axan, acından bağırsaqları bir-birinə dolaşan müxtəlif yaşlı kişilərin iniltiləri ürək parçalayırdı. Yol isə uzandıqca uzanır, heç cür bitmək bilmirdi. Bu dözülməz əzablara davam gətirə bilməyib ölənləri faşistlər dayanacaqlarda vaqonlardan çölə atır, sonra isə yollarına davam edirdilər.

Sutka yarımından sonra nəhayət, onları qatardan yerə düşürdülər. Bura böyük bir şam meşəsinin başlanğıcı idi. Vaqonlardakı kəsafət qoxusundan sonra ciyərlərinə təmiz hava dolan əsirlərin öskürək səsləri ətrafı bürümüşdü. Onları meşənin yaxınlığındakı daşdan tikilmiş uzun, boz baraklara apardılar. Cəhənnəmin nə demək olduğunu hər kəs bu düşərgəyə düşdüyü ilk dəqiqədən başa düşdü. Aclıq, ağır və məşəqqətli iş, təhqir və söyüşlər, fiziki cəzalar hökm sürən bu yer gedər-gəlməz idi. Hər kəs kimi Yarmətin də işə yararsız olduğu bəlli olan gün ölüm sobasına atılacağı şübhəsiz idi. Bu ölüm düşərgəsinə düşən əsirlər bir həftə sonra bir qəlibdən çıxmış kimi bir-birinə bənzəyirdilər. Bu canlı skeletlər ölüldəndən yalnız nəfəs almaları ilə fərqlənirdi. Hər gün öz sonlarına daha bir addım yaxınlaşdıqlarını hiss

edən müxtəlif millətlərin nümayəndələrini – döyüş meydanında əsir götürülmüş rusları, ukraynalıları, qazaxları, azərbaycanlıları, ləzgiləri ümumi dərd bir-birinə yaxınlaşdırmışdı. Bir daha görməyəcəkləri vətənlərinin, qovuşa bilməyəcəkləri doğmalarının həsrəti ilə sızıldayan onların gözlərində həyat işıltıları yalnız müharibədən əvvəlki dinc dövrlə bağlı xatirələr yada düşəndə görünürdü. Əslində onları həyata bağlayan yeganə bağlar bu xatirələr idi.

Əsirlər bir-biri ilə yaxından tanış olduqca müharibənin dəhşətli qanunlarının insan talelərində oynadığı amansız rol haqqında eşitdiklərindən dəhşətə gəlirdilər. Onların arasında kimsəsiz anasını, bir neçə övladını, xəstə valideynlərini taleyin ümidinə buraxıb məcburən cəbhəyə göndərilən neçə-neçə keçmiş sovet əsgəri var idi.

Minlərlə hərbi əsirin yerləşdirildiyi bu düşərgənin qaz kamehalarından yayılan ölüm qoxusu altı ay Yarməti qarabaqara izlədi. Onun üçün həyat artıq heç bir məna kəsb etmirdi. Sonuna yaxınlaşdığını, tezliklə ölüm kamerasında yandırılmaq növbəsinin ona da çatacağını dərk edən gənc hər an Allahdan yalnız bir şey diləyirdi: onu öldürsün, amma belə şərəfsizcəsinə yox. Ona müsəlman kimi, kəfənə bürünüb, "Yasin" sədələri altında dəfn edilmək nəsim olsun. Başqa heç bir arzusu qalmamışdı. Hər gün əllərini göyə qaldıraraq Allaha yalvarırdı: "Ya Rəbbim! Sən mənə çox acılar yaşatmısan. Həyatda xoş gün görmək mənə nəsim olmayıb. Sənə yalvarıram, heç olmasa bu son arzumu ürəyimdə qoyma, rəva görmə ki, dünyadan nakam köçüm. Mənə şərəfli ölüm ver, bu cür qəddar, bu cür amansız ölümü mənə qıyma, məni axirətə islam qayda-qanunu ilə göndər! Məndən bir qəbirlik yer əsirgəmə, Allahım!" Səhər gözlərini açan kimi dilində bu

dua səslənir, gecə gözlərini yumanda həmin sözləri pıçıldayırdı.

Ölüm düşərgəsindən qaçmaq planı hazırlananda ona qoşulanlardan biri də Yarmət oldu. Artıq itirəcəyi heç nə yox idi. Əslində qaçış çoxları üçün cəhənnəmdən qurtuluş yolu idi. Qaz kamerasında diri-diri yandırılmaqdan, avtomat gülləsinə tuş gəlmək yaxşı idi.

Sonra olanlar sanki yuxuda baş verdi. Düşərgədən bir neçə kilometr aralıda daş yolun çəkilişində işləyən yüz nəfər əsir əvvəlcədən qurulmuş plan əsasında hərəkət etdi. Deyilən vaxtda, bir anın içində onlara nəzarət edən on nəfər esesçinin üstünə qırğı kimi şığıyıb silahlarını əllərindən aldılar. Faşistləri qanlarına qəltan edəndən sonra hamı bir nəfər kimi meşəyə tərəf götürüldü.

Dəhşətli mənzərə idi. Aclığın, ağır zəhmətin, fiziki cəzaların təqətsiz etdiyi, ayaq üstə güc-bəla ilə dayanan bu adamlara qərribə qüvvət gəlmişdi. Onlar marafon yarışındakı kimi elə sürətlə qaçırdılar ki... Lakin heç beş dəqiqə keçmədi ki, köməyə gəlmiş esesçilərin avtomat yağışı əsirləri bıçməyə başladı. Yalnız meşəyə girməyə fürsət tapanlar canlarını qurtara bildilər. Yüz nəfərdən ancaq yeddisi xilas ola bildi. Yarmət də onların arasında idi.

– Bir-birimizdən aralanmayaq, yoxsa azıb buralarda qalırıq, – deyə onların arasında ən cavanı, 25 yaşı yenicə tamam olmuş Yarmət qışqırdı. Qalın meşənin içi ilə on kilometrədən artıq yolu qaça-qaça qət etdikdən sonra yorulub təqətdən düşmüş onların qabağına iki saqqallı kişi çıxdı. Onlardan biri italyan ləhcəsi ilə rus dilində dedi:

– Qorxmayın, biz İtaliya partizanlarıyıq.

Beləcə, həmin gün İtaliya partizanlarının tərtib etdikləri plan

əsasında əsir düşərgəsindən 7 nəfər keçmiş sovet döyüşçüsünün həyatı xilas edildi. İki gün sonra isti yataqda yuxudan oyanmış, doyunca yemək yeyib, çay içmiş bu adamları dövrəyə alan müxtəlif yaşlı adamların mehriban baxışları onlar üçün əsl can məlhəmi oldu. Ölüm kabusundan qurtulanlar hələ də inana bilmirdilər ki, həmin dəhşətlərdən uzaqdadırlar. Çimib, əyinlərinə təmiz paltar geyinmiş, bu gözlənilməz xoşbəxtlikdən özlərini itirmiş keçmiş əsirləri sonra at arabasına mindirib bələdçi ilə yola saldılar. Sağollaşanda onlara izah etdilər ki, italyan milisi ilə əlaqə saxlayıblar, onların təhlükəsizliyini və müayinəsini öz boyunlarına götürüblər.

İki həftə bir kənd xəstəxanasında müayinə olunduqdan sonra onları gizli yollarla İsveçrəyə yola saldılar. O vaxt İsveçrə bitərəf ölkə kimi hərbi əsirlərə humanistlik göstərərək onlara öz ərazisində həm sığınacaq verir, həm də ev və işlə təmin edirdi. Bütün dünya bundan danışdı.

İsveçrədə Yarmətgilin yolları ayrıldı. Müxtəlif şəhərlərə göndərilən bu əzabkeşlər üçün yad ölkədə yeni həyat başlandı. Yarmətin qismətinə Cenevrə şəhəri düşdü. Ona onlarca keçmiş əsirlə birlikdə tikintidə fəhlə işi verdilər. Şəhərdən xeyli kənarda yerləşən yataqxanada onu ayrıca otaqla təmin etdilər. Onlara hər axşam şam yeməyindən sonra alman dili kurslarında bu dili mükəmməl öyrənmək tapşırığı verilmişdi. O, artıq bu dildə çətinliklə də olsa danışmağı öyrənirdi.

1945-ci ilin baharında müharibənin SSRİ-nin xeyrinə başa çatması xəbərini eşidən Yarmət buna həm sevindi, həm də ürəyini kədər bürüdü. Yaxşı bilirdi ki, qismətinə əsirlik düşmüş keçmiş sovet əsgərlərini vətəndə, faşist düşərgələrində çəkdikləri zülmərdən də dəhşətli cəzalar gözləyir. Həmin cəzalardan ən

qorxulusu onlara olan şübhə və inamsızlıq idi. Bunu bildiklərinə görə çoxu geri dönməmək qərarına gəlmişdi. SSRİ-yə qayda-cəzaları təqdirdə onları vətən xaini kimi ömürlük həbs cəzasının gözlədiyi şübhəsiz idi. Vətən xaini kimi anasının, bacısının, həmkəndlilərinin üzünə necə baxacaq? Onlar bu xəbəri necə qarşılayacaqlar? Bəs Yarqunat? Onun bir vaxtlar sevdiyi adamın qorxaq olması onu sarsıtmayacaq? Bütün bunlar barədə düşündükcə Yarmət özünü mənən onu gözləyən əbədi ayrılığa hazırlayırdı.

İsveçrə qəzetləri hər gün həyəcan dolu xəbərlər yayırdı. Onlardan biri qələbədən bir müddət sonra gəldi. SSRİ hökuməti İsveçrədən keçmiş sovet əsgəri olan hərbi əsirləri geri qaytarmağı tələb edirdi. Qəzetlərin səhifələri həmin məsələ ilə bağlı ayrı-ayrı vətəndaşların, rəsmi şəxslərin, xarici ölkələrin diplomatlarının şərhləri ilə dolu idi. Artıq İ.V.Stalin bu məsələ ilə bağlı İsveçrə hökumətinə iki dəfə nota vermişdi. Üçüncü nota verildəndən bir gün sonra hamı kimi Yarmətə də göndəriş gəldi. Cenevrə şəhərindəki xarici mühacirlər bürosu ondan və bu ölkədə sığınacaq tapmış keçmiş sovet əsgərlərindən şəxsi əşyaları ilə bərabər ertəsi gün saat 9-da dəmiryol vağzalında olmağı tələb edirdi.

Həmin gecə ilan vuran yatdı, Yarmət yatmadı. Ürəyinə çökmüş ağır hiss qarşıda onu çətin imtahanın gözlədiyini deyirdi. Deyilən vaxtdan yarım saat tez vağzala çatan Yarmət və yoldaşları buradakı insan selini görəndə gözlərinə inanmadılar. Şəhərin müxtəlif yerlərindən gəlmiş bu adamların keçmiş sovet əsgərləri olduğunu onların bir-biri ilə rus dilində danışmaları göstərirdi. Qərsiz halda vağzalda var-gəl edən, bu çağırışı öz aralarında müzakirə edən adamların üzündə onları gözləyən

təhlükənin yaratdığı əzablı ifadə var idi. Onun kimi ölüm düşərgəsindən qurtulmuş tanışı Səfər gözüne dəyəndə Yarmət onunla sevinclə qucaqlaşdı.

– Bizi Moskvaya təhvil vermək istəyirlər, – deyib Səfər qəhərləndi.

– Orada bizi ömürlük həbs cəzası gözləyir, – Yarmətin də səsi əsdi.

Vətənə yola salınmağın nə demək olduğunu yaxşı başa düşdülərindən hamının halı pəjmürdə idi.

Birdən mikrofonda rus dilində elan səsləndi:

– Внимание! Всем иммигрантам приказано собраться на втором перроне. Немедленно отправляйтесь туда!²⁷

Vaqzalda uğultu gəzdi, sonra qəribə bir vurnuxma başlandı. Hamı bir nəfər kimi deyilən tərəfə səmt götürdü. Perronun sol tərəfindəki dəmiryol xəttlərinin başlandığı meydança hərbiçilər, dövlət məmurları, diplomatlar, jurnalistlər və sərnəşinlərlə dolu idi. Hamını qəribə bir gərginlik bürümüşdü.

İki min mühacir müti halda perronda düzüləndə birdən ətrafa sükut çökdü. Bu qandondurucu sakitlik tədricən mühacirlərin yığışdıqları meydançada dayanmış bütün insanlara sirayət elədi.

Bir azdan fit səsi eşidildi, fısıldaya-fısıldaya gələn qatar bu insan selinin sol tərəfində dayanan kimi vaqonların qapıları açıldı. Hərbi geyimli ortayaşlı bir kişi rəsmi şəxslərin toplaşdığı tərəfdən irəliyə çıxıb mikrofonla elan etdi:

– Господа иммигранты! Мы вынуждены отправить вас этим поездом в СССР. В течении года правительство Швей-

²⁷ Diqqət! Bütün mühacirlərə ikinci perronda yığışmaq əmr olunur! Yubanmadan ora gedin!

царии обеспечивало вас жильем, работой. И в будущем оно готово было нести ответственность за безопасность каждого из вас. Но, мы вынуждены соблюдать международные законы. Мы обязаны вернуть вас вашей стране. Просим вас выполнить наш приказ.²⁸

O, sözlərinə ara verdi. Bir an sonra onun əmrİ səsəndi:

– Внимание! Господа иммигранты, по вагонам! Повторяю! Немедленно садитесь в вагоны!²⁹

Əmr verilsə də, heç kəs yerindən tərpənmədi. Sanki sözü bir yerə qoymuşlar kimi mühacirlər yerə pərçimlənmişdilər. Ətrafdakı sükut vahimə yaradırdı. İki min nəfərin üzünə ölüm rəngi çökmüşdü. Onlar baxışlarını vaqonların açıq qapılarına dikərək gərginlikdən yerlərindəcə donub qalmışdılar.

Əmr ikinci dəfə təkrarlandı:

– Господа иммигранты! Мы требуем, чтобы вы подчинились приказу! Освободите перрон! Срочно садитесь в вагоны! Через пять минут поезд отправляется. Поторопитесь!³⁰

Lakin yenə də kimsə yerindən tərpənmədi. Ətrafdə yalnız fəryad dolu baxışlar danışırdı. Bu səhnə o qədər təsirli idi ki, onun

²⁸Cənab mühacirlər! Sizi bu qatarla SRRİ-yə yola salmaq məcburiyyətinəyik. Bir il ərzində İsveçrə hökuməti sizi yaşayış yeri ilə, işlə təmin etdi. O, gələcəkdə də hər birinizin təhlükəsizliyi üçün cavabdehlik daşımağa hazır idi. Lakin biz beynəlxalq qanunlara riayət etməliyik. Biz sizi dövlətinizə təhvil vermək məcburiyyətindəyik. Xahiş edirik əmrimizə tabe olasınız.

²⁹Diqqət! Cənab mühacirlər, vaqonlara! Təkrar edirəm! Vaxt itirmədən hamı vaqonlara minsin!

³⁰Cənab mühacirlər! Sizdən tələb edirik ki, əmrə tabe olasınız! Perronu boşaldın! Dərhal vaqonlara minin! Beş dəqiqədən sonra qatar yola düşəcək. Tələsin!

ağırlığından hətta mərasimə gəlmiş rəsmi şəxslər də göz yaşlarını saxlaya bilmirdilər.

Hamı ürək ağrısı ilə indicə üçüncü əmrin səslənəcəyini və mühacirlərin zor gücü ilə vaqonlara doldurulacağını gözləyirdi. Onların arxasında düzülmüş polis alayının üzvləri də gərginlik içində idilər. Mühacirlər son dəfə azadlıq havasını udduqlarını düşünərək, özlərini qarşıdan gələn mənəvi ölümə hazırlayırdılar. Saniyələr, dəqiqələr bir-birini əvəz edirdi.

Birdən heç kəsin gözləmədiyi, ağılına belə gətirə bilmədiyi bir şey oldu, daha doğrusu, möcüzə baş verdi. Qatar yenidən fit çaldı, vaqonların qapıları bağlananda fısıldayıb yerindən tərpəndi, perrondan yavaşca aralanaraq gəldiyi istiqamətlə geri qayıtdı. Bunu görəndə meydançaya yığılmış adamlar sevincə əl çalmağa başladılar. Mühacirlər isə hələ də yerlərindən qımıldanmırdılar. Sanki dayandıqları yerə yapışmışdılar. Onlar həyəcanla qatarın dalınca baxırdılar.

Mikrofonda bayaqkı səs yenidən eşidildi. Bu dəfə onda sevinc notları var idi:

– Господа иммигранты, вы свободны! Поздравляем вас! Правительство Швейцарии будет до конца обеспечивать вашу защиту!³¹

Bu kəlmələri eşidəndə mühacirlər sözü bir yerə qoyublarmış kimi yerə çökdülər. Gərginlikdən və ağır sarsıntıdan onların ayaqları daha sözə baxmırdı. Kimsənin ağılına gəlməyən bu hadisə insanlara Allahın qüdrətini bir daha sübut elədi.

Ertəsi gün İsveçrə qəzetləri dünyaya bu ürək dağlayan

³¹Siz azadsınız, cənab mühacirlər! Sizi təbrik edirik! İsveçrə hökuməti sona qədər sizin müdafiənizdə dayanacaq!

mərasimin təfərrüatları haqqında reportaj yaydı. Birinci cərgədə, mühacirlərin ortasında dayanan, iri qara gözlərində dəhşət donmuş gənc Yarmətın şəkli dünya qəzetlərinin birinci səhifələrinə düşdü.

Həmin hadisədən bir qədər sonra Cenevrədə nəşr olunan qəzetlər Türkiyənin prezidenti İsmət İnönünün humanist təşəbbüsünə yer ayırdı. İsveçrəyə sığınmış, islam dininə etiqad edən keçmiş sovet əsirlərindən 2 min nəfərinə Türkiyədə sığınacaq vermək qərarı geniş müzakirələrə səbəb oldu. Həmin yazı Yarmətın da diqqətini cəlb etdi. Bu, onun və yüzlərlə onun kimisinin Türkiyəyə ünvanladıkları saysız-hesabsız müraciətlərin nəticəsi idi.

O, sevinc içində qəzeti dönə-dönə oxudu. Türkiyə hökumətinin müsəlman əsilli keçmiş əsirlərin daşınmasından tutmuş onlara ölkəsində vətəndaşlıq hüququnun verilməsi, yaşayış yeri və işlə təmin olunmasına kimi hər şeyi boynuna götürdüyü haqqında məlumat onu həyəcanlandırdı. Bu həyəcanı əbəs deyildi. Türkiyə ilə Azərbaycan təkcə sərhədlə deyil, həm də mənəvi bağlarla yaxın idi. Bu müsəlman ölkəsində ömür sürmək ondan ötrü nisbətən asan olacaqdı. Ən başlıcası isə, nəhayət, insanlarla özünün başa düşdüyü dildə ünsiyyət qura biləcəkdı. Azərbaycan türkcəsi ilə türk dilinin yaxınlığına bu qədər sevindiyini xatırlamırdı.

İki həftə sonra mühacirləri Cenevrə-Milan qatarı ilə İtaliyanın Brindizi şəhərinə, oradan da bərə ilə İstanbula yola saldılar. Sərnişinlər arasında olan Yarmət sevincindən nə edəcəyini bilmirdi. Bir neçə gün sonra İstanbulun Heydərpaşa limanında təntənə ilə qarşılanan bu əzabkeş yolçuları əvvəlcədən hazırlanmış plan əsasında elə oradan ölkənin müxtəlif bölgələrinə göndərildilər.

Yarmətin qismətinə Balıkesir vilayəti düşdü. Burada onu əvvəlcədən vəd olunduğu kimi yataqxana ilə, işlə təmin etdilər. Təzə mühitə öyrəşməkdən ötrü ona on gün vaxt verdilər. Bu müddət ərzində Balıkesir şəhərinə, onun insanlarına yaxından bələd olmaq lazım idi.

Ölüm düşərgəsində məruz qaldığı fiziki işgəncələrdən və çəkdiyi aclıqdan sonra tez-tez ümumi zəiflikdən və ürəyindəki ağrılardan əziyyət çəkən Yarmət səs-küy götürə bilmir, sakitliyə can atırdı. Böyük şəhərdə, qələbəlikdə, çoxlu insanlar arasında yaşamağın ondan ötrü çətin olacağı barədə düşünən o, bir gün gəzə-gəzə şəhərin kənarına gəlib çıxdı. Burada yol boyu əkilmiş zeytun ağaclarından birinin kölgəsində oturub qəmli xəyal-lara daldı. Yeganə sirdaşı tütəyi idi. Cenevrədə onu qamışdan düzəltmiş, o vaxtdan ondan ayrılmamışdı. Adətən şux, zarafat-cıl, deyib-gülən Yarmət uşaqlıqdan əlinə tütək alan kimi bütün dünyanı unudardı. Musiqi onu elə sehirləyərdi ki, özü də buna məəttəl qalardı. İndi də belə oldu. O, tütəyində sanki ürəyini dilləndirirdi, büsbütün onun təsiri altında idi. Bütün həyatı kino lenti kimi gözləri qarşısında canlanırdı. Beləcə, öz aləmində olan Yarmətin yoldan keçən bir at arabasının dayanmasından, yaş-lı arabacının gəlib onun yanında oturmasından xəbəri olmadı. Çalışsına ara verəndə kişi dilləndi:

– Oğlum, çox gözəl çalışsan, ruhumu oynatdın. Ürəyinə sağ-lıq! İlk dəfədir bu qədər qəmli hava eşidirəm.

Yarmət kişinin saqqallı üzünə baxıb türk dilində lazımı kəl-mələri zorla tapıb fikrini izah etməyə çalışdı:

- Sizdə belə havalar çalmırlar.
- Danışığından gəlmə adama oxşayırsan.
- Hə, mühacirəm.

- Mühacir?
- İsveçrədən gəlmişəm.
- Amma avropalıya oxşamırsan. Deyəsən müsəlmansan.
- Düz tapmısız, – Yarmət baxışlarını ondan yayındırdı.

Arabaçını ilk dəfə gördüyü qərib adamın halı, gözlərinin içindəki kədər mütəəssir etmişdi. Hələ də çalğısının təsiri altında idi. Onun sorğu-sualdan xoşu gəlmədiyini hiss etdi. Bir azdan əlindəki parçadan tikilmiş kiçik kisədən tütün çıxarıb eşdi, ondan papiros düzəldib Yarmətə uzatdı, çəkmədiyini biləndə öz dodağına aparıb kibritlə alışdırdı. Bir xeyli heç biri danışmadı. Hannan-hana kişi dilləndi:

– Nəçisən, haralısan, buralarda neynirsən, bunları səndən soruşmayacağam. Amma dərdin üzündə yazılıb.

Yarmət gülümsəyib üzünə qayğısız ifadə verməyə çalışdı, amma bu, gülüşdən çox dilsiz fəryada bənzədi. Onun bu kövrək halı kişinin nəzərindən yayınmadı.

– Nədənsə səni kənd adamına oxşatdım. Bəlkə yanılıram?

– Xeyr, yanılmırsız, – Yarmətin səsinəki kədəri bu yaşlı adam dərhal hiss elədi.

– Burdan bizim Quzey kəndinə kimi araba ilə iki saatlıq yoldur. Gedək, bir-iki gün evimizdə qonaq qalarsan, ürəyin açılar. Dur, yola düşürük.

Kişi bu sözləri elə ərkyana dedi ki, Yarmət dinməz-söyləməz onun arxasınca getdi. Bunu görəndə arabaçı sevindi. Onlar arabanın üstündəki qoyun dərisi bərkidilmiş taxta oturacaqda yerlərini tutdular. Bir xeyli səssiz-səmirsiz yol gedəndən sonra, nəhayət, kişi üzünü Yarmətə tutub gülə-gülə dedi:

– Sən iki bacanaq söhbətini eşitmisən də? Hə, iki kişi yol gəlir, heç biri dinmir. Xeyli keçir, nəhayət, biri o birinə deyir: "Bir

adam olsaydı, söhbət edərdik". İndi biz də onlara dönmüşük. Mənim adım Ramazandır, oğlum. Bəs sənin adın nədir?

– Yarmət.

Onlar kəndə qaranlıq düşəndə çatdılar. Ramazan atı arabadan açıb tövləyə salandan sonra həyətdə onu qarşılayan arvadının salamını alıb mehribanlıqla dedi:

– Günaydın, Gülümsər. Qonağımız var, tanış ol, adı Yarmətdir.

– Sonra isə üzünü Yarmətə tutdu: – Mənim qarımdır, Gülümsər.

– Günaydın. Xoş gəldiniz, – qadın gülər üzlə qonağı salamladı.

Ramazan arvadına ərkyana dedi:

– Tez süfrə sal, nəyin varsa gətir, yaman acmışıq.

– Bu saat.

Qadın evə keçəndə Yarmət onun anasına çox bənzədiyinə heyrət etdi, bundan ürəyi sızıldadı. Bir azdan qonaq otağındakı iri xalçanın üstünə salınmış süfrə yeməklərlə doldu. Ev yiyəsi səxavətlə qonağa qulluq edir, onu söhbətə tuturdu ki, darıxmasın. Əslində danışan elə özü idi. "Hə", "yox"la cavab verən qonağın başı yeməyə qarışmışdı. Ərlə arvad arada bir-biri ilə baxışır, onun doymadan yeməyinə kövrələrək tamaşa edir, lakin könlünə toxunmamaq üçün bunu bürüzə verməməyə çalışırdılar. Birdən ev sahiblərinin maraq dolu baxışlarını hiss edən qonaq pərt olub əlini geri çəkdi:

– Bağışlayın, siz Allah, deyəsən mən acgöz kimi yeyirəm.

Ramazan dil-ağız elədi:

– Oğlum, utanıb eləmə, özünü evindəki kimi hiss elə.

Yarmət təqsirkar tərzdə dedi:

– Çoxdan ev yeməyi yeməmişəm, Ramazan dayı. Əllərinizə sağlıq, Gülümsər xala, o qədər dadlı bişirmisiz ki, doymaq olmur.

– Nuş olsun, oğlum. Bu gün tələsik oldu, inşallah, sabah

səninçün ürəyin istəyən yeməklərdən bişirəcəyəm, – deyə qadın dil-ağız elədi.

Yemək süfrəsi yığışdırılıb, çay dəsgahı gələndə ev yiyəsi Yarmətin gözlərinin yumulduğunu görüb arvadına tapşırıdı:

– Biz çay içənə kimi sən yer sal, yol gəlib yorulmuşuq.

Yarmətin başını yastığa qoyması ilə yuxuya getməsi bir an çəkdi.

Ev yiyələri ertəsi gün günortaya kimi evdə sakitliyə riayət etdilər ki, yatmanı oyatmasınlar. Lakin axşam qaranlıq düşəndə Gülümsər əl-ayağa düşdü:

– Ay Ramazan, qonaq nə çox yatdı? Ürəyim yaman narahatdır. Bəlkə gedib baxasan, gör nəfəs alırımı? Bu qədər yatmazlar ha! Allah eləməmiş, bir şey olar, sonra altından çıxma bilmərik.

Ramazan onu sakitləşdirdi:

– Bayaq baxmışam, elə rahat yatıb ki...

Qadın təkid etdi:

– Hər halda bir də baxsan yaxşıdır.

– Yaxşı, sən deyən olsun. – Kişi içəri otağa keçib qonağın yatdığını, sinəsinin aramla qalxıb-endiyini görəndə arxayın olub çöldə onu intizarla gözləyən arvadını sakitləşdirdi: – Hər şey qaydasındadır.

Qonaq ertəsi gün günorta oyandı. O, yatağının içində dirsəklənib otağa girən ev yiyəsinə təqsirkar tərzdə baxdı:

– Sabahınız xeyir, Ramazan dayı.

– Sabahın xeyir, Yarmət.

Yarmət çəkinə-çəkinə soruşdu:

– Deyəsən çox yatmışam, hə?

– Çox yox, cəmi-cümlətanı iki gün, – Bu sözlərə hər ikisi güldü.

Yarmət təqsirkar tərzdə dilləndi:

– Rahatlığınızı pozduğuma görə məni bağışlayın. Düzü, vaxtdan xəbərim olmayıb, – deyə Yarmət özünə haqq qazandırmağa çalışdı. – Yorğan-döşək elə yumşaq, elə rahat idi ki! Elə bil kəndimizdə, evimizdə idim.

Ev yiyəsi yaxına gəlib onun yatağının yanındakı taxta kətildə oturdu. Birdən gözləri qonağın sinəsindəki qanğırlara sataşanda dəhşətə gəldi:

– Bu zülmü sənə kim verib?

– Uzun məsələdir, – Yarmət cavabdan yayındı.

– Bəsdir acqarına yatdın, dur daha. Gülümsər səndən ötrü elə dadlı yeməklər hazırlayıb ki, barmaqlarını yalayacaqsan, – Ramazan gülə-gülə otaqdan çıxdı.

Yarmət əlini paltarlarına uzadanda onların yuyulub ütüləndiyini, köynəyinin sökülmüş yerlərinin tikildiyini görüb utandı. Onun üçün qoyulmuş bir dəst alt paltarı və bir cüt təzə corab isə onu kövrəltdi. Qonaq otağına keçəndə Gülümsər xalanın boy-nunu qucaqlamaqdan özünü saxlaya bilmədi.

– Niyə əziyyət çəkmişiz, Gülümsər xala? Məni yaman utandırdız.

– Utanma, oğlum, mən də sənə anan, – deyə qadın gülümsədi.

– Anama çox bənzəyirsiniz... – Bu sözləri Yarmət elə dedi ki, qadın mütəəssir oldu.

– Allah ananı qorusun. Sən də bizim sonbeşiyimiz Büləndə çox oxşayırsan.

– Doğrudan da. Deyirəm axı, niyə bu cavan mənə bu qədər suyuşirin gəldi, – deyə Ramazan gülə-gülə arvadının sözlərini təsdiqlədi.

Həyətdəki gilas ağacının altında şam yeməyindən sonra or-
dan-burdan söhbət eləməyə başladılar.

– Gülümsər xala ilə tək yaşayırsız?

– Hə.

– Nə əcəb?

– Dörd oğlumuz var, hamısını evləndirmişik. İndiki cavan-
lar kəndi bəyənirlər. Elə bizimkilər də onlardan geri qalmırlar.
Uşaqlarımızın hərəsi bir diyardadır. Arvad-uşaqları ilə uzaqlarda
yaşıyırlar. İkisi İstanbuldadır, biri Ərzurumda, o birisi də Anka-
rada. Evdə ikimiz qalmışıq.

– Geniş ürəyiniz var, Ramazan dayı. Tanımadığınız adamı eti-
bar edib evinizə buraxırsız, yedirdib-içirdir, təmiz yorğan-döşək-
də yatızdırırsız. Qorxmursuz? Bəlkə oğrudur, bəlkə həbsxana-
dan qaçmış canidir?

– Adam ancaq Allahdan qorxmalıdır. – Ramazan susub bir
xeyli dinmədi. Sonra astadan dedi: – Yaman əzabkeş adama ox-
şayırsan, Yarmət. Yolda görəndə ürəyim qızdı sənə. Oğlum, gör
nə deyirəm. Sevinc bölünə-bölünə çoxalar, qəm bölünə-bölünə
azalar. Dərdini mənə danış, yüngülləşərsən.

Yarmət köks ötürdü:

– Qorxuram qanınız qaralar.

– Qorxma, bala, hər insanın həyatında çətin dövr olur.

Qısa müddət ərzində ona bu qədər doğmalaşmış bu yaşlı
adamin sözləri Yarməti kövrəltdi. Birdən onda ürəyini boşalt-
maq, içindəki ağrı-acılardan qurtulmaq istəyi yarandı. Düz-əməl-
li tanımadığı bu adamın təsəllisinə, xoş sözlərinə ehtiyac duydu.
Uşaq kimi doluxsunub başına gələnləri ona danışmağa başladı:

– İkinci cahan savaşı başlayanda mənə də digər çağırışçı-
lar kimi cəbhəyə yolladılar. İki həftə döyüş hazırlığı keçəndən

sonra bizi döyüşə göndərdilər. Sovet ordusunun əsgəri kimi alman faşistlərinə qarşı vuruşdum. 1943-cü ilin qışında bütün alayımız mühasirəyə düşdü. Almanlar hamımızı əsir götürdülər. Bizi qatara mindirib əsir düşərgəsinə apardılar. Yeddi ay orada cəhənnəmi gördüm. – Yarmət qəhərini güclə uddu. – Soyuq baraklarda döşəksiz, yorğansız yatmaqdan böyürlərimiz yara tökdü. Ağır iş görməkdən belimiz бүküldü. Yeməyi o qədər cüzi verirdilər ki, çoxu aclığa dözə bilməyib öldü. Yeddi aydan sonra düşərgədən qaça bildik. Meşə ilə İtaliyaya gedib çıxdıq. İtalyan milisi insanpərvərlik göstərüb bizə İsveçrəyə keçməkdə kömək etdi. Cenevrə şəhərində bizə pal-paltar verdilər, yedirdilər, yaralarımızı sağalttdılar, işlə təmin etdilər. – Yarmət özünü nə qədər soyuqqanlı göstərməyə çalışsa da, gözüni tez-tez qapayan yaş onun qərarını kəsirdi. O, özünü zorla ələ alıb söhbətinə davam elədi. – Nəhayət, bizi – iki min mühaciri Türkiyəyə yolladılar, sonra da Heydərpaşa limanından müxtəlif bölgələrə göndərdilər. Mənə Balıkesir şəhəri düşdü.

– Vətənin haradır, oğlum?

– Azərbaycan.

Kişi sevinclə səsləndi:

– Hə, indi anladım, niyə sənə o saat qanım qaynadı. Deynən öz canımızdan, öz qanımızdansa da. Azərbaycanda kimin var?

– Anamla bacım.

– Bəs sevdiyin qız?

– Nə bildiz ki, sevdiyim qız var? – Yarmət acı-acı güldü.

– Eh, ay bala, bunu bilməyə nə var? Üzündə hər şey yazılıb.

– Sevdiyim qız indi özgə arvadıdır. Mühəribədən əvvəl onu zorla başqasına verdilər. – Yarmətin səsi titrədi. Sonra o, dərin-dən ah çəkdi. Bayaqdan özünü tox tutmağa çalışan, gözlərində

sellənən yaşı axmağa qoymayan Yarmət bu dəfə boğazını acısdıran qəhərdən qurtula bilmədi. Başını stola qoyub uşaq kimi hönkürdü. Ramazan kövrəlib kobud barmaqlarını Yarmətin vaxtından tez dən düşmüş qara saçlarında gəzdirdi. Bu yaşlı kişinin ürəyində ona qarşı sonsuz şəfqət hissi oyanmışdı.

– Ağla, oğlum, doyunca ağla. İçindəki ağırlıqdan qurtul, xeyli yüngülləşərsən, – deyə Ramazan qəhərlənib Yarmətin çiyini qucaqladı.

Çay gətirən Gülümsər onları belə kövrək halda görəndə duruxdu. Sual dolu baxışlarını ərinə zilləsə də nə isə soruşmağa ürək eləmədi. Arvadının bu nigarəngiliğini duyan Ramazan özü-nü toxtadıb dedi:

– Gülümsər, Yarmət heç yana getməyəcək. Öz evi olana kimi bizimlə qalacaq.

– Nə yaxşı! Olar bizim oğlumuz, – qadın gülümsədi.

Yarmət deməyə söz tapmadı. Ev yiyəsinin onunla məsləhətləşmədən qərar çıxarması bir tərəfdən onu təəccübləndirsə də, digər tərəfdən sevindirdi, özünü arxalı hiss etdi. Atasını hələ uşaq ikən itirən o, ilk dəfə kişi qətiyyətinin, kişi qərarının gücünü hiss etdi. Ürəyini qərribə bir xoş duyğu bürüdü. Tərəddüdlə:

– Çox sağ olun, amma mən burda qala bilmərəm. İki gündən sonra Balıkesirdə iş yerimdə olmalıyam, – dedi.

– Sən kənd adamısan, şəhərdə dözə bilməzsən. Səninçün bura rahat olar. Sabah şəhərə bir yerdə gedərik. Mühacirlər idarəsində sənə zəmin durmaq istədiyimi yazılı şəkildə bildirərəm, – deyə Ramazan onu sakitləşdirdi.

– Görəsən icazə verərlər?

– Verərlər. Qayda-qanunlardan başım çıxır. Üstümü unlu görüb məni dəyirmançı bilmə. Uzun illər məktəbdə müəllim

işləmişəm.

– Ziyalı olmağınız o saat hiss olunur. – Yarmətin onunla razılaşmaqdan başqa çarəsi qalmadı.

– De görüm əlindən nə iş gəlir?

– Dülgərlik bacarıram. Rəhmətlik atam araba ustası idi, onun düzəltdiyi araba təkərlərinə çatan olmazdı. Onun emalatxanasında taxta-tuxtayla məşğul olmağı çox sevərdim. Cəbhəyə getməzdən əvvəl evimizin qapı-pəncərələrini, nərdivanını da mən düzəltdmişdim. Əvvəllər usta olmaq barədə düşünmürdüm, amma son vaxtlar əllərim rəndə üçün darıxır.

– Nə yaxşı! Kəndimizin dülgəri Əbdül kişi vəfat edəndən sonra neçə vaxtdır emalatxanasının qapısını açan yoxdur. Kənd yeri ustasız olmur. İşləyərsən, həm özün dolanarsan, həm də camaatı yola verərsən.

Bu təklif Yarmətin ürəyindən oldu. Gün əyləndə onlar gəzə-gəzə kəndin yuxarı başına, emalatxananın yerləşdiyi yerə gəlib çıxdılar. Ramazan çiy kərpicdən inşa olunmuş köhnə tikilinin mismarlarla bərkidilmiş qapısını açıb Yarmətlə bərabər içəri keçdi. Bircə kiçik pəncərəsi olan, başdan-başa hörümçək torlarına bürünmüş bu uzunsov binanın sağ divarı boyunca taxta rəflərə müxtəlif alətlər yığılmışdı. Ortadakı taxtadan düzəldilmiş uzun stolun üstündə rəndə, yanında da ağac yonqarları var idi. Onların tanış və doğma qoxusunu ciyərlərinə çəkən Yarmət əynindəki köhnə pencəyi soyunub mismardan asdıqdan sonra əllərini sövq-təbii rəndəyə uzatdı. Ramazanın gülə-gülə ona göz qoyduğunu görəndə soruşdu:

– Ustanın övladlarının acığı gəlməz ki?

– Rəhmətliyin övladı olmayıb.

– Allah rəhmət eləsin!

– Amin!

Yarmətin bir azdan qollarını çırmalayıb burada səliqə-sahman yaratdığını görəndə Ramazan sevincini gizlədə bilmədi:

– Əbdül kişinin ruhu şad olsun!

Bir azdan o, Yarmətə işləri olduğunu deyib kənd bələdiyyə idarəsinə yollandı. Bələdiyyə sədri Yaşar köhnə məktəb yoldaşını görəndə təəccübləndi:

– Xeyir ola, Ramazan, bu vədə səndən nə əcəb?

– Sənə işim düşüb, Yaşar.

– İşin düşməsə sən buralara gəlməzsən.

– Səndən bir xahiş edəcəyəm, amma söz ver ki, yox deməyəcəksən. Bir qərib qonağım var, mühacirdir, canı canımızdandır, Azərbaycan məmləkətindəndir. Amma Sovet əsgəri olub, müharibədə əsir düşüb. İsveçrədə yaşayırdı, Türkiyəyə köçüb. Vətən xaini sayıldığına görə məmləkətinə qayıda bilmir. Əsir düşdüyü bilinsə, vətəninə doğmalarını incidə bilirlər. Talesiz gəncdir, ürəyi başdan-başa yaradır. Kənddə ona kiçik bir torpaq sahəsi versəydin, özünə ev tikərdi. Ustadır, əlindən hər iş gəlir.

– Kövrəldin məni, Ramazan. Mütləq gəlib onunla tanış olacağam. Sənədləri qaydasındadırmı?

– Hə, yoxlamışam, yerli-yerindədir. Yaşar, o gün qəzetdə oxumuşam, hökumətimiz mühacirlərə ev tikməkçün pul ayıracaq.

– Hə, elə bir qərar var. Sabah dəqiqləşdirərəm.

– Nə yaxşı! Təki elə olsun.

– Deyirsən ustadır, hə? Bu, lap yaxşı oldu. Ev tikmək üçün elə Əbdül kişinin emalatxanasının yanındakı boş sahə ona yarar. Köhnə bağ yerini deyirəm, oranın münbit torpağı var.

Onların söhbəti xeyli çəkdi. Ramazan Yarmət barədə bildiklərini yerli-yataqlı danışandan sonra nəhayət, bələdiyyə sədri

Yarmətə ev tikdirməkdən ötrü rəsmi icazə alacağına söz verdi.

– Biz də ona əlimizdən gələn köməyi edərik, – deyə Ramazan sevincək halda Yarmətə muştuluğa yollandı.

* * *

Başı işə qarışan Yarmət yalnız qaranlıq düşüb, Ramazan qayıdıb gələndə həyətə çıxdı. Emalatxanaya bu vaxta kimi işıq xətti çəkilmədiyindən o, sabah Balıkesirdə olanda işıq xətti üçün gərək olan şeyləri də almağı qərara aldı. Səhər yeməyindən dərhal sonra Ramazanın arabasını sazlayıb onunla getməyə hazırlaşdığını görəndə onun bu qayğıkeşliyindən mütəəssir oldu.

Yolboyu o, təbiəti onun doğulub boya-başa çatdığı Yarqundən kəndinə, sadə, zəhmətkeş insanları yarqunlulara bənzəyən Quzey kəndinə qəlbən bağlandığını öz-özünə etiraf edir, yanında oturan bu ağsaqqalın sinəsində döyünən səxavətli ürəyi haqqında düşünürdü. Tanımadığı bir qəribin taleyindən ötrü bu qədər narahat olan, ata qayğısı ilə onu himayə etməyə çalışan bu insan ona türk xalqının milli-mənəvi dəyərlərini dərinlən anlamaqda yaxından kömək edirdi.

Onlar səhər dan yeri ağaranda evdən çıxıb bir də gecə yarısı geri qayıtdılar. Mühacirlər idarəsində Yarmətə Quzey kəndində yaşamağa icazə vermişdilər. O, bundan sevincək olub ertəsi gün axşama kimi emalatxanaya işıq xətti çəkməklə məşğul oldu. Cəbhədə ilk gündən rabitəçi olmuş Yarmət üçün bu iş su içmək qədər asan idi. Sonrakı günlər kənd sakinləri kəndin yuxarı başından gələn rəndə, çəkic, mişar səslərinə öyrəşdilər. Qərib adamın can-başla işləməsinə, başının qarışmasına ən çox

sevinənlər Ramazanla Gülümsər idi.

Günlərin bir günü qonşu kəndə toya gedən Ramazanla Gülümsər oradan qayıdanda evlərinin giriş qapısının dəyişdirildiyini görəndə heyrətə gəldilər. Yarmətin şam ağacından düzəltdiyi, üstündə nəfis naxışlar açdığı bu qapı əsl sənət əsəri idi. Həm də köhnədən fərqli olaraq o, yerinə kip oturmuşdu. Ərlə-arvad Yarmətin bu diqqətcilliyi müqabilində deməyə söz tapmadılar.

– Mən də fikirləşirəm ki, bir həftə Yarmət gecə-gündüz emalatxanada nə işlə məşğuldur. Sən demə bizimçün qapı düzəltdirmiş. Lap ayıb oldu, – deyə Ramazan mütəəssir halda Gülümsərə baxdı.

– Doğrudan da, heç yaxşı olmadı, – arvadı onunla razılaşdı.

Bir həftə sonra Yarmətin qonaq otağı üçün düzəltdiyi pəncərələri həyətdə görən ev yiyəsi üsyan elədi:

– Yox, bu olmadı! Biz belə danışmamışıq. Belə çıxır ki, mən səni özüm üçün işlədirəm.

Yarmət onu sakitləşdirməyə çalışdı:

– Ramazan dayı, bacarığımı camaata başqa nə cür göstərə bilərəm? Sizin evin nümunəsində əslində mən öz əl işlərimi nümayiş etdirirəm. Bir də ki, işsiz-gücsüz qala bilmərəm axı.

Ev yiyələrinin etirazlarına baxmayaraq, iki ay ərzində Yarmət onların köhnə evinin bütün qapı-pəncərələrini yeniləri ilə əvəz etdi. Sonra isə həyətin ətrafına taxta çəpər çəkib rənglədi. Bu işləri elə ürəklə, elə şövqlə görürdü ki, tezliklə quzeylilər arasında qərib adam haqqında müxtəlif söhbətlər dolaşmağa başladı. Ramazan dayının yeni görkəm alan evinə maraqla tamaşa edənlər təzə ustanın tərifini edirdilər. Qaradınməz, adamayovuşmaz qəribin keçmişinin dumanlı, həyatının sirrlərlə dolu

olması haqqında danışanlar da var idi. Bu dərd əhlinin axşamlar emalatxananın qarşısındakı qocaman palıd ağacının altında oturub tütək çalmasını da hərə bir cür yozurdu.

Heç kəsle ünsiyyət qurmayan, adamlardan uzaq gəzən, Ramazan dayı, Gülümsər xala və Yaşar bəydən başqa bir kimsəyə yovuşmayan Yarmətin əl işlərinin sorağı tezliklə ətrafa yayıldı. Ustanın taxtadan düzəltdiyi müxtəlif ölçülü nərdivanların yüngüllüyünə və rahatlığına əmin olanlar isə ona sifariş verməyə başladılar. Yarmətin zəhmət haqqı olaraq nə versələr onunla razılaştığını xeyirxahlıq kimi dəyərləndirsələr də, onu anlamayanlar da tapıldı. Bir sözlə, Quzey dünyanın əksər yerlərindəki kəndlərdən əsla seçilmirdi. Burada da Ramazan dayı kimi saf, təmiz qəlblı insanlarla yanaşı, etinasız, biganə adamlar da var idi.

Bir gün səhər tezdən Yarmət Ramazanla Gülümsərə dedi:

– Bu gün evimin kərpiclərindən ötrü palçıq tədarükünə başlamaq istəyirəm. Sizin xeyir-duanıza ehtiyacım var.

Ərlə arvad bu xəbərə ürəkdən sevindilər. Gülümsər dil-ağız elədi:

– Səni görüm xoş xəbər olasan, Yarmət! Xeyirli olsun! Allah səni arzularına çatdırsın! Evli-eşikli, oğullu-qızlı olasan! Evinin qapıları şad xəbərlərə açılsın!

Ramazan arvadının sözlərinə qüvvət verdi:

– Oğlum, Allah işini avand eləsin! Evinin özülü möhkəm olsun!

Yarmət onlarla xudahafizləşib bələdiyyənin ondan ötrü ayırdığı torpaq sahəsinə yollandı. Bir həftə ərzində o, emalatxananın böyründə böyük bir çala qazmış, arxla oraya su çəkmişdi. Həmin yerə çatanda çəkmələrini soyunub şalvarının balaqlarını dizdən yuxarı çırmaladı, suyu arxdan çalaya yönəldib xırda doğranmış

quru samanı torpağın üstünə səpdi. Sonra isə islanmış torpağı ayaqları ilə tapdalamağa başladı. Su ilə torpaq bir-birinə qarışır, palçıq əmələ gəlirdi. Yarmətin gözləri qarşısında Yarqunda bir zamanlar dostları, qohumları ilə bir yerdə iştirak etdiyi kərpic kəsmək vaxtı keçirilən iməciliklər canlanırdı. Az qala bütün kəndin qatıldığı həmin mərasimlər olduqca şən və canlı olardı. Hamı ürəklə işləyər, sonra da bir yerdə dincələrdi.

Ayaqları ilə palçıq tapdalaya-tapdalaya birdən qarşı tərəfdəki kolluqdan kiminsə maraqla ona gizlicə göz qoyduğunu gördü. Bir azdan arxasında yenə həmin baxışları hiss elədi. Bu dəfə başını qəfil döndərəndə itburnu kollarının arxasından qonşu qızının güllü örpəyinin bir ucunu görə bildi. Tək-tənha işləyən Yarmətə elə gəldi ki, uzaqdan xəlvətcə ona göz qoyan bu qızın varlığı buranın sakitliyini bəzədi, ürəyindəki kədəri bir qədər səngitdi. Qızın uzaqlaşdığını görəndə peşmancasına arxasınca baxdı. Kö-nülsüz halda palçıq tapdalaya-tapdalaya fikrində gələcək evinin tikintisi ilə bağlı planlar quran Yarmət bir azdan bayaqkı hənirtini yenidən duyanda özü də bilmədən ürəyinə xoş bir duyğu yayıldı. Bu dəfə qız gizlənmədi, gəlib düz onun qarşısında dayandı. Əlindəki bağlamanı otların üstünə qoyub gülə-gülə salam verdi:

– Assalam aleykum.

– Vaaleykum salam.

– Xeyirli olsun. Eşitdim burda ev tikəcəksiz. Özülü möhkəm olsun! Allah yardımçınız olsun!

– Çox sağ ol.

– Bizimlə qonşu olacaqsız, odey, o görünən ev bizimdir. Mənim adım Mədinədir.

– Çox şadam. Mənim sə adım Yarmətdir.

– Yarmət bəy, sizə pendir-çörək, soyuq ayran gətirmişəm.

– Niyə əziyyət çəkirsiz?

– Adam işləyəndə tez acır, yeyin, nuş olsun. Mən isə evə qaçım, anamgil iş tapşırıb, sonra yenə gəlib sizdən xəbər tutaram, – belə deyib qız Yarmətin minnətdarlığını gözləmədən qaça-qaça evlərinə tərəf getdi.

Mədinə gedəndə bir gəncin qarşı tərəfdəki kolluqdan çıxıb onun arxasına düşdüyünü görən Yarmət buna elə bir əhəmiyyət vermədi. İlk gündən vaxtaşırı kənddə rastlaşdığı bu şən qız ötən dəfələrdə olduğu kimi indi də onun ürəyində xoş iz buraxdı.

Günorta yer-yeməklə ona baş çəkməyə gələn Ramazanla Gülümsər palçıq çalasında təkbaşına işləyən Yarmətə yaxınlaşdılar. Nahar fasiləsindən sonra Yarmətin etirazlarına baxmaraq, Ramazan da çəkmələrini soyunub işə girişdi.

Həmin gün də, ertəsi gün də onlar ikilikdə saatlarla ayaqları ilə palçığı tapdaladılar. Sonra onun üstünə doğranmış saman səpib, su çiləyib, bir həftəliyə çürüməyə qoydular.

Bir həftə sonra kərpic kəsmək üçün əvvəlcədən hazırladığı taxta qəlibləri emalatxanadan bayıra çıxaran Yarmət Ramazanın bir dəstə adamın əhatəsində gəldiyini görəndə gözlərinə inanmadı. Bələdiyyə sədri də onların arasında idi.

– Xeyirli olsun, Yarmət, – deyib Yaşar bəy onun əlini sıxdı.

– El gücü, sel gücü deyiblər, – Ramazan gülə-gülə Yarməti kənd adamları ilə tanış etdi. Onun uzaqdan-uzağa gördüyü, amma heç vaxt kəlmə kəsmədiyi bu kişilərə bir qədər sonra başqaları da qoşuldu.

Günəşin yandırıcı şüalarına əhəmiyyət vermədən qollarını çırmalayıb işləyən kişiləri minnətdarlıqla süzən Yarmət ürəyini sızıldadan bir həsrətlə doğma Yaqunda ev tikintisi zamanı

keçirilən Mel mərasimlərini – könüllü xalq iməciliklərini yenidən xatırladı. Qız-gəlinlərin bu məclisə necə şuxluq qatdıqları yadına düşdü. Adətən kərpic kəsilən gün səhər tezdən zurnaçılar “Səhər” havası çalıb camaata iməcilik keçirildiyini car çəkərdi. Sonra qadınlar əllərində al-əlvan bayraqlar tutaraq zəhmət mahnıları oxuya-oxuya kəndin küçələrindən keçər, camaata ruh yüksəkliyi bəxş edərtilər. Bayraqlar – taxta çubuqlara keçirilmiş hədiyyəlik parçalar, şallar, örpəklər olardı.

İməcilik yerinə gələn kişiler əvvəlcədən hazırladıqları, buy-nuzlarına qırmızı lent bağlanmış toğlunu da gətirərdilər. Onu kəsib dərisini soyar, böyük qazanlarda buğlama bişirərdilər. Qadınların sacda bişirdikləri çörəyin ətri ətrafa yayılırdı. İri samovarlarda çay qaynadardılar. Kərpic kəsilib qurtaranda hamı bir nəfər kimi yemək süfrəsinin arxasına keçərdi. Yemək və çay dəsgahından sonra isə hamının intizarla gözlədiyi mahnı və rəqs məclisi başlanar, kişili-qadınli hamı səhərə kimi şadyanalıq edərdi. Belə iməciliklər evin divarları qaldırılanda da, damı örtüləndə də, qapı-pəncərələri qoyulanda da keçirilərdi.

Dərin fikirlərdən ayrılan Yarmət tanımadıqları bir qəribin həyatında təmənnasız çalışan quzeylilərin istiqanlılığından, can-fəşanlıqla işləmələrindən mütəəssir oldu. Ürəyində Türkiyənin bu qədim kəndinə, onun saf və mehriban insanlarına qarşı böyük məhəbbət oyandı. Axşam toran qovuşanda, kərpic kəsilib qurtarandan sonra hamı sevincə əl-üzlərini yuyub palıdın altında Gülümsərin sərdiyi süfrənin ətrafına yığışanda Yaşar bəy üzünü kənd camaatına tutdu:

– Hörmətli quzeylilər! İstəyirəm hamınıza minnətdarlığımı bildirim. Bu gün kəndimizin həyatında mühüm bir hadisə baş verir. Yeni bir evin bünövrəsi qoyulur. Neçə vaxtdır Yarmət bizim

hamımızın əzizinə çevrilib. Onun ürəyi kimi, əlləri də qızıldır. Artıq hamımız ona öyrəşmişik. Bundan sonra da gərək elə edək ki, o, qərib olduğunu unutsun. Sizə bir xoş xəbər də vermək istəyirəm. Hökumət Yarmətə ev tikmək üçün pul ayırıb. Həmin vəsaiti səhər ona çatdırmışdıq.

Bu xoş xəbəri hamı böyük sevinclə qarşıladı. Camaat Yarmətin evinin bünövrəsinin qazılmasında da yaxından iştirak etdi. Günün altında quruyub möhkəmlənmiş kərpiclərdən divarlar qaldırılanda da bütün kənd yığışdı. Sonra isə damın örtülməsində, divarların suvanmasında ona ellikcə kömək etdilər.

Yeni tikili öz memarlıq üslubu ilə bu yerlərin evlərindən çox fərqlənirdi. Yarmətin səbirlə, zövqlə taxtadan düzəttdiyi qapı-pəncərələrin, geniş aynabəndin tamaşasına kənd adamları tez-tez yığışırdılar. Fərqli ev ucaldan bu qəribin əl işləri böyükdən kiçiyə kimi hər kəsin diqqətini cəlb edirdi. Nəhayət, tikinti tamamlananda bu, hamının ümumi sevincinə səbəb oldu. Onun təzə evə köçdüyü gün isə əsl bayrama çevrildi, Quzeydə hamı bundan danışdı.

Axşam tərəfi həyəətə girən Mədinəni görüb təəccüblənən Yarmət bunu bürüzə verməməyə çalışdı.

– Axşamınız xeyir.

Qızın salamını alan Yarmətin diqqətini onun qucağında tutduğu bağlama cəlb elədi.

– Axşamın xeyir.

Mədinə bağlamanı yerə qoydu:

– Təzə eviniz mübarəkdir, Yarmət bəy. Xeyrini görəsiz. Bu palazı özüm toxumuşam. Onu sizə hədiyyə gətirmişəm.

Yarmət kövrəldi:

– Sən nə danışırısan, Mədinə? Bu boyda hədiyyə olar? Yaman

utandırdın məni. Evdə acıqlanmazlar ki?

– Anam bilir.

– Çox sağ ol, əllərinə sağlıq.

At finxirtısı eşidən Yarmət üzünü döndərəndə Ramazanla Gülümsəri görüb onları qarşılamağa getdi. Onların arabadan evə xalça, yorğan-döşək, qab-qacaq daşıdıqlarını görüb təəc-cübləndi:

– Bu nədir, Gülümsər xala?

– Evgördüyə gəlmişik, bala, – deyə qadın gülümsədi.

Yarmət özünü itirdi:

– Niyə zəhmət çəkirsiz?

– Can bala, nə zəhmət? Sevindiyimizdən uçmağa qanad ax-tarırq, – deyib Gülümsər bağlamaları evə apardı.

– Bu gün qonağın çox olacaq, Yarmət, – deyib Ramazan yeməklə dolu qazanları palıdın altına daşımağa başladı.

İçəridən çıxan Gülümsər Mədinəyə mənalı tərzdə baxıb onu buyurdu:

– Mədinə, qızım, yaxşı ki, burdasan. Mənə kömək elə, yemək süfrəsi açaq.

– Bu saat, Gülümsər xala, – deyə Mədinə sevinclə qollarını çırmalayıb işə girişdi.

Adamlar bir-bir gəlir, Yarməti evinin tikintisinin başa çatma-sı münasibətilə təbrik edib Ramazanın təkidi ilə süfrə arxasına keçirdilər. Gələnlər arasında Mədinənin atası Hətəmlə anası Sa-hibə də var idi. Onları burada görəndə Mədinənin üzünə xoş bir təbəssüm yayıldı. Bir azdan qonşu evlərdən də yeməklər gəl-məyə başladı. Hava qaralanda süfrə arxasında böyük bir məclis quruldu. Yuxarı başda Ramazan, Yaşar və Yarmət öz yerlərini tutmuşdular.

Yaşar bəy üzünü ev yiyəsinə tutdu:

– Evin mübarəkdir, Yarmət. Arzu edirəm ki, bu evdə uzun və xoşbəxt həyat sürəsən. Sən öz gəlişinlə kəndimizin camaatını bir-birinə daha da yaxınlaşdırdın, Quzeyə bir istilik, mehribanlıq gətirdin. Allah sənə ürəyincə versin.

Ramazan onun sözlərinə qüvvət verdi:

– Oğlum, Yarmət, bu qısa müddətdə sənə necə öyrəşdiyimizi deməyə ehtiyac yoxdur. Səni özümüdə övlad bildik, innən belə sənsiz mənə də, Gülümsərə də çox çətin olacaq. Bilsən, sən öz ev-əşiyinin olması bizi necə sevindirir! Qoy Allah mərhəmətini üstündən əskik eləməsin! Allah səni mərdimazardan qorusun, muradına çatdırsın!

Yarmət kövrəldi:

– Ramazan dayı, Gülümsər xala, Yaşar bəy, sizə və bütün kənd camaatına minnətdaram. Məndən ötrü mümkün olan və olmayan hər şeyi etdiniz. – O, süfrə arxasında oturmuş quzeyliləri bir-bir nəzərdən keçirdi. – Mənə göstərdiyiniz bu diqqəti heç zaman unutmaram.

Ramazan kənd camaatının ürək sözlərini ona çatdırdı:

– Yarmət, oğul, bilirsən camaat necə sevinir? Sənin necə usta olduğunu hamı gördü. Daha sifariş əlindən tərpənə bil-məyəcəksən. Ev tikdirənlər səndən əl çəkməyəcəklər.

Sonra o, üzünü arvadına tutdu:

– Ay Gülümsər, xərəklər soyuyur, tez ol, boşqablara çək. Mədinə, qızım, yaxın gəl. Nazlı, sən də kömək elə. – O, Yarmətin yaxın qonşusu Nurunun arvadına müraciət elədi.

Çox keçmədi ki, ətrafa yeməklərin ətri və qab-qacaq səsi yayıldı. Şirin söhbətlər qızıqanda birdən Nazlı pəsdən türkü oxumağa başladı:

*Cahildim dünyanın rengine kandım,
Hayale aldandım, boşuna yandım,
Seni ilelelbet benimsin sandım,
Ölürüm sevdiğim zehirim sensin...*

Onun səsinə əvvəl əri Nuru, tədricən də məclisdəkilər səş verdi. Qəlbə nüfuz edən bu şirin mahnı adamları bir-birinə daha da yaxınlaşdırdı. Quzeylilər mahnıdan mahnıya keçir, bu gecənin dadını, ləzzətini uzatmağa çalışırdılar.

– Yarmət, bəs sənin vətəninə nə cür mahnılar oxuyurlar? Bəlkə sən də oxuyasan? – Ramazan Yarmətə müraciət edəndə hamı ağsaqqalı alqışladı.

– Mənim vətənimdə belə məclislərdə adətən şux mahnılar səslənir. Amma izn versəniz, sizə çox sevdiyim bir qəmli mahnını oxuyaram, – bu sözləri deyib Yarmət gözlərini uzaqlara zilləyib oxudu:

*Экуьн яру яралай,
Ярбулахдал яр алай.
Заз Яргуна са иер
Яр акуна яралай.*

Onun yarıqlı səsi gecənin qaranlığına süzüldü. Heç vaxt eşitmədikləri bir dildə bu qədər şirin səslənən mahnının həzinliyi hamını öz sehrinə saldı. Musiqinin dili olmadığını, onun bütün ürəklərə yol açə bilmək gücünü hamı etiraf etdi. Nəqəratda tez-tez təkrarlanan “Yarqunat” sözünün qız adı olmasına heç kəsə şübhə qalmadı. Belə içdən gələn, belə yangılı mahnını bir oğlan bir qıza ünvanlandıra bilərdi.

Yarmət oxuyur, məclisdəkilər heyranlıqla onu dinləyirdilər. O, mahnını tamamlayanda alqışlar qopdu. Ramazan hamının

yerinə dilləndi:

– Gözəl səsin var imiş, Yarmət!

– Bir vaxtlar musiqiçi olmaq fikrim var idi. – Yarmət acı-acı güldü.

– Bəs sonra nə oldu?

– Sonra Allah başqa yazılar yazdı. – Yarmət son sözləri elə dedi ki, bu, “daha söhbəti uzatmaq istəmirəm” kimi səsləndi. Bunu başa düşmək çətin deyildi.

Məclisin gözəl ahəngini bu qəmli mahnı da poza bilmədi. Hamı bir-birindən deyə-gülə ayrıldı.

Adamlar dağılıb gedəndən sonra yır-yığış edib həyətdən evə keçən Yarmətin ürəyinə birdən həzin kədər çökdü. İki otaqdan və bir geniş aynabənddən ibarət olan bu birmərtəbəli evin yeganə əşyaları Ramazangilin gətirdikləri, içəri otaqda yerə sərilmiş böyük xalça, yorğan-döşək və Mədinənin ona hədiyyə etdiyi balaca palaz idi. Eyvandakı balaca kürsünün üstünə qəhvədən, dəm çayniki, bir qazan, 3-4 boşqab qoyulmuşdu. İndi bu evi Yarmət özü öz əlləri ilə qurmali, həyat üçün uyğunlaşdırmali idi. İlk növbədə ocaq qayğısına qalmaq tələb olunurdu. Stol, stul, çarpayı, şkaflar düzəltməli olduğunu bilirdi. O, paltarlarını soyunub xalçanın üstünə saldığı yatağa uzandı.

Yorğunluqdan ayaqları sızılarsa da gözlərinə yuxu getmədi. Birdən anasından ötrü elə qəribsədi ki, gözlərini yaş dumanı örtüdü. Onun qoynuna sığınmaq, doğma səsinə eşitmək, isti barmaqlarının tumarını saçlarında duymaq üçün ürəyi uçundu. Sonra Tavat gəlib gözləri qarşısında canlandı – şən, mehriban, qayğıkeş bacısı. Qəhər boğazını acıqsırdı, sinəsinə çökmüş ağırlıqdan heç cür qurtula bilmədi. İçindən hönkürüb ağlamaq istəyi keçdi. Amma birdən sanki möcüzə baş verdi. Anasının səsi

boş otaqda əks-səda verdi:

– Yarmət, oğlum, təzə evdə ağlamazlar. Özünü ələ al!

Bu səs ona bir qədər toxtaqlıq gətirdi. Amma neylədisə də yata bilmədi, yuxu gözlərindən qaçaq düşmüşdü. Yerində qurcalanmaqdan usanıb həyətə çıxdı. Göy üzündə sayrışan ulduzların işığında palıdın altında oturdu, tütəyini qoltuq cibindən çıxarıb dodaqlarına yaxınlaşdırdı. Gecə mehi tütəyin səsini pərdə-pərdə kəndin üzərinə səpələməyə başladı.

Qaranlıqda evlərinin açıq pəncərəsindən bu həzin səsə qulaq kəsilən Mədinənin həsrət dolu baxışları həmin səmtə zillənmişdi. Yeniyetmə qız indiyə kimi ona tanış olmayan qəribə bir guphagupla döyünən ürəyinin səmindən baş çıxarmağa çalışırdı.

Yarmətin gəlişi ilə son aylar evlərində yaranmış canlanmadan sonra ilk dəfə ikilikdə qalan, bu sakitlikdən üzülən Ramazanla Gülümsər uzaqdan gələn tütək səsinə qulaq asa-asa öz doğma övladları kimi bağlandıqları Yarmətdən danışırıdılar.

– Yaman yanıqlı çalır. Adamın ürəyi ağrıyır.

– Hə, Gülümsər, elədir, yazığın sinəsinə doğmaları dağ çəkiblər.

– Özgələr adama pislik eləməz, Ramazan, adama nə edirsə, özününkü edir.

* * *

Şam ağacından təzəcə düzəltdiyi nərdivanla əlləşən Yarmət həyətə girən Mədinəni görəndə əl saxladı. Qız əlində tutduğu qrafinə işarə elədi:

– Sizin üçün süd gətirmişəm.

– Niyə zəhmət çəkirsən? Məni lap utandırırısan.

– Utananın oğlu olmaz, utanmayın. Yaxşısı budur, südü qaynar-qaynar için, nuş olsun, – Mədinə bunu ərkyana dedi.

Yarmət onun bardağa süzdüyü qaynar südü ləzzətlə içib:

– Çoxdandır belə dadlı süd içmirdim. Lap kəndimiz yadıma düşdü, əllərinə sağlıq, – dedi.

Mədinə sevindi:

– Nə yaxşı! Haçan ürəyiniz süd istəsə deyərsiz.

Elə bu vaxt çiyindənən qara meşin çanta aşırıb gələn adamın poçtalyon Səlcuq olduğunu görən Yarmət Mədinə ilə tələsik sağollaşib yeyin addımlarla ona yaxınlaşdı:

– Assalam aleykum, Səlcuq.

– Vaaleykum salam, Yarmət abi.

– Mənə məktub varmı?

– Yoxdur.

– Dəqiq yoxlamısan?

– Bəs nə? Dönə-dönə baxmışam.

– Bəlkə poçtda it-bata düşüb? Ola bilməz ki, bu müddətdə cavab gəlməsin.

– Narahat olmayın, məktub alan kimi mütləq sizə çatdıracağam, inanın mənə.

Yarmət peşman halda geri döndü:

– Hə, neynək, gözləyirik.

Yarmətin bu pərişan halından üzülen poçtalyon onun arxasınca səsləndi:

– Nə olar, üzülməyin, Yarmət abi. İnanın ki, məktubu mən də sizinlə bərabər gözləyirəm.

Bu sözləri kənardan onlara göz qoyan Mədinə də eşitdi. Yarmətin bayaqkı pərişan halının səbəbi ona məlum oldu.

Yarmətin Quzeyə köçdüyü vaxtdan bir il keçməsinə baxmayaraq, Azərbaycana, evlərinə ünvanladığı məktubların heç birinə cavab almamışdı. O, intizarla günləri, ayları, həftələri sayır, doğmalarından xəbər gözləyirdi. Elə bir həftə yox idi ki, vətənə məktub yazmasın. Onlardan heç olmasa birinin gedib ünvanına çatacağına ümid bəsləsə də, cavab gəlmirdi ki, gəlmirdi. Bu dəfə də Səlcuqdan “yox” cavabı alanda təzə yazdığı məktubu vilayət mərkəzindən sifarişlə yola salmaq üçün ora yola düşdü. Günorta üstü məktubu poçtun müvafiq şöbəsinin əməkdaşı olan ortayaşlı qadına uzatdı:

– Əfəndim, rica edirəm, mənim məktubumu sifarişlə yola salın. Elə edin ki, gedib sahibinə çatanda mənə xəbərdarlıq qəbzi gəlsin. Üstünə çoxlu marka yapışdırın ki, itməsin. Bunun üçün nə qədər pul tələb olunursa, deyin, ödəməyə hazıram.

Qadın mehribanlıqla onun üzünə baxdı:

– Narahat olmayın, başqa məmləkətlərə məktubları biz onsuz da sifarişlə yola salırıq, qayda belədir.

Onun bu sözlərindən sonra Yarmət daha heç nə deməyib çölə çıxdı. Kəndə qayıdanda ayaqları onu evə aparmaq əvəzinə bələdiyyə idarəsinə gətirib çıxardı. İçəri girib sədrlə salamlaşdı:

– Günaydın, Yaşar bəy.

Sədr onu gülə-gülə salamladı:

– Günaydın, Yarmət. Necəsən? Təzə evinə öyrəşə bilirsənmi?

– Öyrəşmişəm artıq.

– Gəlişin xeyirdimi?

– Sizdən bir ricam var.

– Buyur.

– Balıkesir rabitə şöbəsində tanışınız varmı?

– Oranın rəisi ilə aramızda salam-ələyk var.

Yarmət böyük mizin qarşısındakı stullardan birində oturub narahatlığını sədrə bölüşdü:

– Vətənə yazdığım məktubların heç birinə cavab ala bilmirəm. Anamdan, bacımdan çox nigaranam. Hərdən düşünürəm ki, yəqin mühacir olduğuma görə rabitə şöbəsində mənim məktublarımı it-bata salırlar. Deyirəm, bəlkə onlara belə bir göstəriş verilib? İnanın, şübhələr mənə rahatlıq vermir. Bəlkə bu məsələ ilə maraqlanasınız?

– İnanmıram elə bir şey ola. Sabah Balıkesirdə işlərim var, mütləq bu məsələ ilə də maraqlanaram.

* * *

Şəlalənin qayadan sallanaraq gurultu qopara-qopara daşlara çırpılan gur suları ətrafda damcılardan boz duman əmələ gətirmişdi. Yamyaşıl dərənin üstündəki bu heyvətamiz təbiət lövhəsi Yarquun kəndinin yuxarı başında, dağ yamacında uşaqlıqdan görməyə adət etdiyi şəlaləyə o qədər bənzəyirdi ki, gözlərini bu gözəllikdən ayıra bilmirdi. Bir vaxtlar uşaqlarla sularında o qədər çimmişdi ki!

Bir dəfə Yarqunatla gəzə-gəzə həmin gözəl məkana gedib çıxmışdılar. Qaynar istidən sonra şəlalədən ətrafa sıçrayan buz kimi soyuq damcılar onlara ləzzət eləmişdi. Uşaq kimi onlarla oynamış, əyinlərindəki paltarların islanmasından xəbərsiz halda xeyli atılıb-düşmüşdülər. Uzun saçları islanmış, nazik paltarı zərif bədəninə yapışmış Yarqunatın gözəlliyi Yarməti əfsunlamışdı. Ona yaş paltarda qalsa xəstələnəcəyini dəfələrlə söyləsə də, qız ona qulaq asmamış, elə o halda da evə

qayıtmışdı. Xoşbəxtlikdən həmin gün kənddə hüsr yeri var idi, yaşlı adamların hamısı, o cümlədən Yarqunatın valideynləri də orada idilər. Ona görə də evə girməyini kimsə görməmişdi. Amma həmin gəzinti qıza baha başa gəlmiş, onu düz bir həftə yatağa salmışdı.

İndi qarşısındakı şlaləyə tamaşa edə-edə uzun illər əvvəl baş vermiş həmin hadisəni xatırlayan Yarmətə birdən elə gəldi ki, gur suların altından ağ güllü çit donu islanaraq bədəninə yapışmış, uzun, şabalıdı saçları çiyinlərinə dağılmış Yarqunat çıxdı. Onun şən qəhqəhəsi ətrafa yayılanda, bədənı uçundu. Başını bir neçə dəfə silkələdi ki, gözlərinin qarşısındakı xəyalı itirsin. Yarqunatın şaqraq gülüşü yenidən eşidildi:

– Yarmət! Gör necə islanmışam! Evə necə qayıdım? Anam məni öldürəcək.

– Qoy mən təpənin dalına keçim, sən soyunub donunu bu daqların üstünə sər, yarım saata quruyacaq.

– Dəliyəm? Ay çoxbilmiş! Məni yoldan çıxarmaq istəyirsən? Onu görməzsən!

– Bu da mənim yaxşılığım! Sənə görə deyirəm, istəmirəm xəstələnəsən.

– Heç nə olmaz, mən dözümlüyəm.

– Özün bil.

Yarqunat gənclik tərəvəti saçılan bütün gözəlliyi ilə onun qarşısında dayanmışdı. Bədəninin zərif cizgiləri bilinən çit donunun içində o, qu quşuna oxşayırdı. Qara gözləri qayır-qayır qaynayır, cingiltili səsi ətrafa yayılırdı.

Yarmət gözlərini bir neçə dəfə yumub açdı. Gördüklərinin xəyal olduğuna bir daha əmin olandan sonra otların üstündə uzanıb mürgüləmək qərarına gəldi. Adətən bu cür şirin xəyallardan

sonra acı reallıq onu həyata qaytaranda ürəyini çarəsizlik hissi bürüyürdü. Muradına çatmaq üçün neçə-neçə yola əl atdığı, hamısının da boşa çıxdığı, sevdiyi, həsrəti ilə çırpındığı Yarqunat ondan yerlə göy qədər uzaq idi. O, Osmanın kəbinli arvadı idi. Bircə bu fikirdən həyat gözlərində bütün gözəlliyini itirirdi. Yarmət üçün dünyada həmin acı həqiqəti qəbul etməkdən əzablı heç nə yox idi. İndi də elə oldu, bayaqkı xoş əhval-ruhiyyəsi bircə anın içində dağılıb getdi, ürəyini yenidən bədbinlik hissi sardı.

Şəlalənin suyunda əl-üzünü yuyub tələsmədən bu yerdən aralandı. Kəndin yuxarı başındakı "Qoşa qaya" adlanan yerə çatanda burada bir dəstə qızın dövrə vurub oturduqlarını gördü. Salam verib yanlarından ötmək istəyəndə onların arasında oturmuş Mədinə ayağa qalxıb şən səsle soruşdu:

– Yarmət bəy, hardan belə?

– Şəlaləyə getmişdim, – deyə Yarmət dodaqucu cavab verdi.

– Elə biz də şəlaləyə getmişdik.

Qızlardan aralanan qonşu qızının onu söhbətə tutmaq istədiyini görəndə Yarmət duruxdu:

– Mən gedim...

– Mən də kəndə qayıdıram, yolumuz eynidir, – Mədinə gülə-gülə onunla ayaqlaşmağa çalışdı.

– Heç yaxşı olmadı, – Yarmət qızardığını hiss etdi. – Qızlar nə fikirləşər?

Mədinə güldü:

– Nə fikirləşəcəklər? Onsuz da hamı bilir ki, mən sizə aşiq olmuşam.

Yarmət özünü itirdi:

– Nə dediyinin fərqindəsənmi, Mədinə? Sən hara, mən hara?

– Olmaya rahibsiz? – Mədinə güldü və ağappaq dişləri gö-ründü.

– Nə olar, sözlərimi zarafata salma. – Yarmət addımlarını ye-yinlədib onun yanından ötüb keçmək istədi.

– Siz indi gənc bir qızı burda tək-tənha qoyub getmək istəyir-siz? Birdən meşədən canavar çıxıb üstümə hücum çəkdi, onda bizimkilərə nə cavab verəcəksiz?

Onun zarafat dolu sözlərinin müqabilində deməyə söz tap-mayan Yarmət gülümsəyib addımlarını yavaşladı:

– Yamansan ha!

Gülüşü Yarmətin üzünün cizgilərini mülayimləşdirmiş, baxış-larındakı sərtliyi yox etmişdi. Bu, Mədinənin nəzərindən qaçma-dı. Oğlanın kədərli gözlərində qəribə bir parıltının oyandığı da diqqətindən yayınmadı.

Onlar yol gedə-gedə ordan-burdan söhbət edirdilər. Mədinə arxadan gələn qızların xıslanlaşmağını vecinə də almırdı. O, öz hisslərini heç kimdən gizlətmirdi. Yarmət isə bu şən, zarafıl, həyat eşqi ilə dolu qızın söhbətlərinin istər-istəməz onu cəzb etdiyini hiss edirdi.

Kəndin girəcəyində iki gənc onlara yaxınlaşdı. Onlardan biri gəlib düz Mədinənin qabağında dayandı. Qəzəblə Yarmətə baxıb ucadan qızın üstünə çımxırdı:

– Mədinə, hara gedib hardan gəldiyini əmim bilir?

Qız tövrünü pozmadı:

– Sənə qalmayıb.

– Bəs kimə qalıb, yeri-yurdu bilinməyən bu baban yaşda adama qalıb?

Yarmət ona görə narazılıq düşəcəyindən ehtiyat etdi:

– Mən gedim, sağ ol, Mədinə.

– Salamət qalın, Yarmət bəy, – qız əmisi oğluna acıq verirmiş kimi şən halda səsləndi. Yarmət arxadan gəncin hirsli danışığını eşitdi:

– Mədinə, bax, deyirəm sənə, özünü yığışdır, yoxsa...

– Yoxsa nə olacaq? – Mədinənin səsi acıqlı idi.

– Əmimə hər şeyi danışacağam.

– Get əlindən gələni beş qaba çək.

Mədinənin bu qəribə cəsarəti Yarmətin ürəyində qıza qarşı rəğbət oyatdı.

Ertəsi gün emalatxanada başı taxta üzərində naxışlar açmağa qarışan, alında tər damcıları parıldayan, yaş köynəyinin əyninə yapışdığına əhəmiyyət vermədən işləyən Yarmət Ramazanla Yaşarın ona yaxınlaşdıqlarını hiss etmədi.

– Axşamın xeyir, Yarmət, yorulmayasan!

Tanış səs eşidən Yarmət başını qaldırıb qonaqları görəndə əl saxlayıb onlarla mehribancasına görüşdü:

– Axşamınız xeyir. Xoş gəlmisiniz, buyurun, əyləşin.

Yaşar Yarməti intizardan qurtarmağa tələsdi:

– Sənə söz verdim kimi, Balıkesirdə rabitə şöbəsinə gedib Süleyman bəylə görüşdüm. O, mənə sənəin yola saldıqın bütün məktublarının qəbzələrini göstərdi. Üst-üstə əlli məktubdur. And içdi ki, hamısı yola salınıb. Dedi bizlik heç bir problem yoxdur, hər məktubdan sonra “çatdı” deyə yazılı məlumat almışıq. Problem Moskva tərəfdədir.

Yarmət tutuldu:

– Necə yəni?

– Burdan Sovetlər Birliyinə yola salınan bütün məktublar əvvəl Moskvaya göndərilir, orada çeşidlənəndən sonra ünvanlarına çatdırılır. Deyəsən sənəin məktublarını orda it-bata salırlar.

Yarmət boğazını acısdıran qəhərdən qurtulmaq istəyir, amma bacarmırdı. Belə bir şeyin olacağını ehtimal etsə də, ona inanmaq istəmirdi.

Yaşar onun rənginin qaraldığını görəndə təskinlik verməyə çalışdı:

– Süleyman bəy bunun sizin ölkənizin dövlət təhlükəsizlik orqanlarının işi olduğunu güman edir. O, məni başa saldı ki, belə qadağalar təkcə sənə qarşı deyil, Türkiyədə yaşayan digər keçmiş sovet əsgərlərinə də şamil edilir. Kim bilir, bəlkə başqa ölkələrdə də belə hallar var.

– Kefini pozma, oğul. Dünyada ölümdən başqa hər şeyə çarə var, – Ramazan emalatxanadan çıxanda ona ürək-dirək verdi.

* * *

Aylar, illər keçir, zaman öz amansız qanunları ilə Yarməti yeni həyatına öyrəşdirirdi. Quzey camaatı bu qəribin kəndin qurtaracağındakı evində tək-tənha yaşamasına heç cür öyrəşə bilmirdi. Bir gün kənd bələdiyyəsinin yerləşdiyi birmərtəbəli binanın qarşısındakı meydançada ağsaqqallar qollu-budaqlı qocaman şabalıd ağacının altındakı uzun kötüyün üstündə cərgə vurub oturmuşdular. Bu kötük Əbdül dayıdan yadigar idi. Uzun illər əvvəl kənd cavanları meşədə tufanın yerə aşırıldığı nəhəng ağacı görəndə onu darta-darta buraya gətirmişdilər. Əbdül dayı da bir gün səhərdən axşama kimi onun budaqlarını kəsib, gövdəsini rəndə ilə yonub hamarlamışdı.

Kəndin bütün xəbərləri adətən bu meydançada müzakirə olunurdu. İndi də qocalar Ramazandan Yarmətlə bağlı

suallarına cavab tapmağa çalışırdılar. Zeynal kişi canıyananlıqla soruşdu:

– Sən yaxşı bilərsən, Ramazan, Yarmət vətəndən bir xəbər ala bildimi?

– Yox, ay Zeynal, bu vaxta kimi yazdığı məktublarının heç birinə cavab almayıb. Bayaq Bursaya yola düşdü. Dedi bu dəfə məktubu sifarişlə oradan yola salacağam, bəlkə başqa ünvandan çatar, – deyə Ramazan cavab verdi.

– Allah heç kəsi qəribliklə sınamasın, çəkilməz dərdədir, – deyə Nuru ah çəkdi.

– Deyirlər vətəninə istəklisini zorla başqasına veriblər, – Zeynal kişinin bu sözlərinə Ramazan etinasız qala bilmədi:

– Evlənməməyinin səbəbi elə odur. İlk sevgisini heç cür yadından çıxara bilmir.

– Amma sən onu başa sal, Ramazan, de ki, keçmişlə yaşamaq olmaz. Ömür gəlib keçir, nə qədər ki, gec deyil, qoy öz həyatını qursun. Təklil pis şeydir, Allah onu kimsəyə qismət eləməsin. Biz öz evlərimizdəyik, onun nələr çəkdiyindən xəbərimiz yoxdur. Qərib olanda nə olar, o da bizim övladımız. Yarməti dilə tutub evləndirmək lazımdır.

Zeynal kişi hamının ürəyindən xəbər verirdi.

* * *

Adəti üzrə gecənin qaranlığında tütək çalan Yarmət addım səsləri eşidib çağısına ara verdi. Gələn Mədinə idi. Ay işığında onun zərif silueti görünəndə ürəyini narahatlıq hissi bürüdü. Əmisi oğlu Kənanın qızın dərdindən dəli divanə olduğunu çoxdan başa düşmüşdü. Oğlanın onu qarabaqara izlədiyini də

bilirdi. İndi də əmin idi ki, Kənan haradasa yaxınlıqdadır, gizlə-nib onları pusur.

– Assalam aleykum, Yarmət bəy, – deyə qız gəlib onun ya-nında dayandı.

– Vaaleykum salam, Mədinə, – Yarmət eynən onun kimi nik-bin tonda cavab verdi. Hər dəfə bu qızla rastlaşanda ürəyinə xoş hisslər dolduğuna təəccübləndi.

– Yenə təksiz... Heç kəsə qaynayıb-qarıxmırsız... – Mədinə sözünü tamamlamadı.

Yarmət ona mənalı-mənalı baxdı:

– Anangil səni bu vaxt burda yad adamın yanında görsə, heç yaxşı olmaz.

– Bilirəm, – Mədinə günahkarcasına güldü.

– Bilirsənsə, onda get evə, – Yarmət bu sözləri qəsdən uca-dan dedi ki, Kənan eşitsin.

Amma Mədinə getmək barədə düşünmürdü, o, öz aləmin-də idi:

– Sizi dinləyəndə ürəyim qan ağlayır. Deyəsən qəlbinizi bərk qırıblar. – Qız maraqlı dolu gözlərini təzə qonşusuna dikdi.

– Bu hardan ağlına gəldi? Elə bir şey yoxdur.

– Çox həzin çalırsız. Məmləkətinizin musiqisi çox gözəldir.

– Görürəm xoşuna gəlir.

– Hə, çox gözəldir. Dünən siz evdə yox idiz, harasa getmişdiz deyəsən.

– Bursaya getmişdim, gecə orda qalmalı oldum.

– Tütəyinizin səsi gəlmədi deyə səhərə kimi gözümə yuxu get-mədi. Artıq onun səsinə öyrəşmişəm.

– Nə yaxşı!

– Yarmət bəy, siz heç təsəvvür edə bilməzsiz, gəlişinizlə

həyatımıza nə cür rəng qatmırsınız.

Qızın bu səmimi etirafı Yarməti duyğulandırdı:

– Doğrudan?

Qızın gözləri parıldadı:

– Vallah!

Mədinənin uzaqdan-uzağa oğrun-oğrun onun evinə tərəf baxdığını görməyə öyrəşmiş Yarmət qızın indi də söhbəti qəsdən uzatdığını, getmək istəmədiyini başa düşüb ona oturmaq üçün yer göstərdi.

– İstəyirsənsə, otur.

Mədinə dərhal sevinclə kətili onun əlindən alıb altına çəkdi:

– Çaldığınız bütün havalar qəmlidir, adamı ağlamaq tutur.

Yarmət təccüblə ona baxdı:

– Heç fikir verməmişdim.

– Amma qəribə burasıdır ki, adamın ürəyini kədərlə doldursa da, onları dinləməyə özündə ehtiyac duyursan.

– Çox maraqlıdır.

– Hə, eyni vaxtda həm qüssələnir, həm də sevinirsən. Bilmirsən hansı hiss daha güclüdür.

Mədinə Yarmətin fikrə getdiyini görüb bir qədər susdu, bir azdan yenidən dilləndi:

– Siz xoşbəxt adamsız, heç olmasa hisslərinizi musiqi ilə diləndirə bilərsiniz...

Yarmət qıza mənalı nəzərlərlə baxdı. Mədinə daha heç nə deməyib, gəldiyi kimi səssiz-səmirsiz çıxıb getdi. Yenicə uzaqlaşmışdı ki, birdən gecənin sükutunu qəfil gurultu səsi pozdu. Diksinib yerindən qalxan Yarmət səs gələn tərəfə boylananda həyatının sol tərəfində səliqə ilə yığıldığı ağac kötöklərinin yerə sərdiyi şifərlərin üstünə aşdığını gördü. Tövlənin damını örtmək

üçün iki gün əvvəl alıb yük maşınında gətirtiyi şiferlərin qırıq-qırıq olduğunu görəndə qanı qaralan Yarmətin diqqətini birdən həmin tərəfdən qaça-qaça keçən qaraltı cəlb elədi. Bunun Kənan olduğu şübhəsiz idi. Mədinənin əmisi oğlu Yarmətdən öz acığını bu yolla çıxmışdı. Onun hirsinin bununla soyumayacağı aydın idi. Qısqanlıq hissinin nələrə qadir olduğunu yaxşı başa düşən Yarmətin ürəyində nədənsə əsla tanımadığı bu gəncə qarşı qəzəb əvəzinə şəfqət oyandı.

Neçə illər əvvəl həmin hiss gözünü kor etmiş, o, el adətlərini pozaraq toy günü Osmanın qapısına gedib var gücü ilə bağıraraq Yarqunatı sevdiyini aləmə car çəkmiş, təzə bəylə əlbəyaxa olmuş, məclisi pozmuşdu. Sonra bu hərəkətinə görə vicdan əzabı çəksə də onun ağırlığı əbədi olaraq ürəyinə çökmüşdü. Bunlar yadına düşəndə Kənanın halına acıyaraq, indi onun nələr çəkdiyini təsəvvür etməyə çalışdı. İstəmədiyi halda həmin gəncə iztirablar yaşatdığına, rahatlığını pozduğuna görə özünü günahkar saydı. "Sabah Mədinəyə tapşıracağam ki, daha bu tərəflərə gəlməsin", – deyə fikirləşdi, amma öz qərarı özünə inandırıcı görünmədi, həm də bunu edə bilməyəcəyini anladı, artıq bu qıza qarşı biganə deyildi.

Gecə yarısına kimi qaranlıqda tək oturan Yarmət soyuqdan dişlərinin taqqıldadığını hiss edəndə yerindən qalxıb evə keçdi. Oktyabr ayının ayazı onu iliklərinə kimi üşütmüşdü. Hərərətdən yandığını hiss edib tez özünü isti yorğan-döşəyə çatdırdı.

İki gün qızdırmadan yanıb yataqdan qalxa bilmədi. Üçüncü gün Əbdül kişinin emalatxananın divarından asılmış köhnə çuxasına bürünüb palıdın altında oturdu. Elə həmin anda da Mədinə ona yaxınlaşdı:

– Axşamınız xeyir, Yarmət bəy.

- Axşamın xeyir, Mədinə.
- Necəsis? Naxoş olduğunuzu duydu.

Yarmət təəccüblə ona baxdı. Qız heç nə deməyib başını aşağı saldı. Ötən gecə pəncərəsində bir neçə dəfə görünən qaraltının Mədinəyə məxsus olduğunu yalnız indi anlayın Yarmətin dodağına təbəssüm qondu.

- Hiss olunur ki, hərərətiniz var, yanaqlarınız qızarıb.
- Keçib gedər.
- Sizin üçün sulu xəngəl bişirmişəm. Sarımsağı, turşusu da yanında.

– Nə yaxşı! Lap yerinə düşdü, – iştahı açılan Yarmət dodaqlarını yaladı.

Bunu görəndə Mədinə dərhal kötüyün üstünə süfrə sərib boşqaba xəngəl çıxardı. Yanına bişmiş toyuq, sarımsaqlı qatıq qoyub ərklə dedi:

- Soyumamış yeyin, nuş olsun.

Təzə bişmiş xəngəlin, sarımsaqlı qatığın iştahaçan qoxusu gələndə Yarmət özünü saxlaya bilməyib dərhal yeməyə girişdi. Bir göz qırpmında boşqabı tərtəmiz siyirib başını qaldıranda Mədinənin mat-məəttəl ona baxdığını görüb güldü:

- Yəqin mənim kimi acgöz adam görməmişən, hə?

Mədinə dilini dinc saxlaya bilmədi:

- Acgöz var, acgöz var ha! Belə sürətlə xəngəl yeyərlər?

Yarmət onun sözlərindən inciməyib, özünü təmizə çıxarmağa çalışdı:

– Vallah, çox dadlı bişirmişən. Anamın xəngəlinin dadını aldım ondan.

– Halal xoşunuz olsun! Allah ananıza can sağlığı versin. Mən gedim.

– Heç bilmirəm sənə necə minnətdarlıq edirəm.

Mədinə güldü:

– Bilmirsizsə, mən öyrədim. Deyin ki, belə yeməklərdən tez-tez bişirib gətir, doyunca yeyim.

– Onda da deyəcəksən ki, bu nə üzli adamdır.

– Demərəm.

Qız aralananda Yarmət onun arxasınca səsləndi:

– Qab-qacaq qaldı ki!

– Sabah gəlib götürərəm, – deyə Mədinə sevincək cavab verdi.

Qız yenidən getmişdi ki, Ramazanla Gülümsər gəlib onunla səmimi görüşdülər.

Yarmət özünü qayğısız göstərməyə, xəstələndiyini hiss etdirməməyə çalışdı:

– Gəlin evə keçək, bura soyuqdur.

– Hə, havalar soyuyub, qışın nəfəsi duyulur, – deyə Ramazan cavab verdi.

Onlar içəri keçəndə Yarmət çayniki ocağın üstünə qoydu.

– Camaat səndən çox razılıq edir. Düzəltdiyin qapı-pəncərələrin sorağı gedib Balıkesirə, Bursaya da çatıb, – deyə Ramazan dil-ağız elədi.

– Sizin sayənizdə, – deyib Yarmət çay hazırlığına başladı.

Ramazan arvadına göz vurub mətləbə keçdi:

– Yarmət, sənə kənd ağsaqqallarının narahatlığını çatdırmaq istəyirik. Oğlum, sən Quzeyə köçəli beş il oldu. Sənin tay-tuşlarının bu gün-sabah nəvələri dünyaya gələcək. Sən isə hələ də subay gəzirsən, ailə qurmaq barədə fikirləşmirsən. Maşallah, boyun, buxunun var, gözəl-göyçək, ağıllı, zəhmətkeş adamsan. İş-gücünə, ev-eşiyinə də söz ola bilməz. Amma bizim tərəflərdə

kişinin subay qalması günah sayılır. Cavan canın yazıq deyilmi? Bu boyda evdə tək-tənha qalmaqdan bezmədinmi?

Gülümsər onun sözlərinə qüvvət verdi:

– Kənddə xoşun gələn qız varsa, utanma, de, elçiliyə biz özümüz gedərik. Toy barədə də narahat olma, sənin toyunu yığışib ellikcə eləyəcəyik.

Yarmət pərt oldu:

– Mənə görə narahat olduğunuza görə təşəkkür edirəm. Amma sizdən nə gizlədim, fikrim Vətənə qayıtmaqdır. Başqa heç nə barədə düşünə bilmirəm.

– Sən gəl sözlərimizi qəribliyə salma. Sabah adamın başına nə gələcəksə bilmək olmur. Beş ilin necə gəlib keçdiyini heç hiss elədinmi? İnşallah, bir gün yollar açılanda Vətənə dönərsən, amma o vaxta kimi tək-tənha yaşamağın düzgün deyil, – deyə Ramazan onu dilə tutdu.

– Nə bilim, vallah, – Yarmət ağır-ağır cavab verdi. Son vaxtlar Mədinəni görməyəndə, onun səsinə eşitməyəndə Yarmət qızdan ötrü darıxdığını, hər yerdə gözlərinin onu axtardığını hiss edirdi. Mədinə Ramazanla Gülümsərdən sonra onu bu kəndə bağlayan, qəribliyini unutduran adamlardan biri idi. Onun cəsarətliliyi, sözü üzə deməsi, üstəlik də dilli-dilavər olması xoşuna gəlirdi. Qızın duzlu, məzəli zarafatlarına da öyrəşmişdi. Gözünün qarşısında böyüyən bu qızın əvvəlki dəcəlliklərinin get-gedə azaldığını, tədricən təmkinli gözəl bir xanıma çevrildiyini müşahidə etmək maraqlı idi.

Son bir həftə ərzində qızın görünməməsi birdən ona təəcüblü göründü. Bir neçə dəfə evlərinin yanından keçib getsə də Mədinə gözünə dəyməmiş, bundan narahat olmuşdu.

Bir həftə sonra səhər atını meşənin içindəki göldə çimizdirib

qayıdan Yarmət kəndin girişindəki təpədən keçilərini endirən Mədinəni görəndə elə sevindi ki, bu, qızın diqqətindən yayınmadı. Yarmətin ürək edib ondan görünməməsinin səbəbini soruşa bilmədiyini görən Mədinə adəti üzrə zarafata keçdi:

– Yaxşı, soruşun, cavab verim.

– Nəyi soruşum? – Yarmət nədənsə özünü bilməməzliyə vurmaq istədi.

– Bu bir həftə ərzində harda olduğumu, – Mədinə onu çətin vəziyyətdən qurtardı.

– Hə, doğrudan da, harda idin? Görünmürdün.

– İstanbulla, qardaşımgilə qonaq getmişdik.

– Deyirəm axı.

– Olmaya mənimçün darıxmırsız? – Mədinə qəhqəhə çəkdi.

* * *

Sonuncu dəfə Balıkesir şəhər rabitə şöbəsində – iletişim departmanında olandan sonra Yarmət içində nəyinsə qırıldığını, orada bir boşluğun əmələ gəldiyini hiss etdi. Hər dəfə şəhərə gedib-gələndən sonra varlığının alt-üst olduğunu, ümidlərinin pərən-pərən düşdüyünü anlayan, bir müddət sonra növbəti səfərə ürək ağrısı ilə hazırlaşib geriye arzuları tar-mar olmuş halda geri döənən Yarmət nəhayət, özünə qəti söz verdi: “Bu, sonuncu dəfədir. Daha poçta getməyəcəyəm. Allah mənə bu qisməti yazıbsa, onun istəyinə qarşı çıxmağa haqqım yoxdur. Bəxtimə qərəblikdə ölmək yazılıbsa, bununla barışmalıyam”.

Bu həqiqəti öz-özünə etiraf edəndən sonra bir qədər sakitləşib özünə qapanaraq başını iş-güclə qarışdırmağa çalışdı. Lakin həmin etirafdan sonra tütəyinin yanğısı bir az da artdı. Bu

yağını bütün kənd hiss edirdi. Adəti üzrə evinin qabağında-kı qocaman palıd ağacının kölgəsinə pənah aparan Yarmətin tütəyinin ahu-zarını gecənin qaranlığı pərdə-pərdə kəndə yayırdı. Quzeydə az adam tapılırdı ki, Yarmətin dərdini özünün-kü saymasın. Amma qürbət ağrısı, vətən dərdi, ayrılıq əzabı qarışdığından onu azaltmaq heç kəsə müyəssər olmurdu. Ana yurdundan didərgin düşən, doğmalarının, əzizlərinin həsrəti ilə illəri illərə calayan, vaxtından tez yaşlanan bu qəribin gözlərində əbədi yurd salmış kədəri heç nə azalda bilmirdi.

Quzey köyündə yurd salmış, əlindən bənnalıqdan xarratlığa, dülgərlikdən dəmirçiliyə, montyorluğa kimi hər iş gələn, başqalarından fərqli olaraq heç vaxt qiymət üstündə sövdələşməyən bu qəribin adı hər yerdə hörmətlə çəkilirdi. Adamlar onun zərgər dəqiqliyi ilə yerinə yetirdiyi sifarişləri görəndən sonra özləri könüllü şəkildə haqqını artırır, bununla ustaya öz hörmətlərini bəyan edirdilər.

Gecə-gündüz əlində mişar, rəndə, çəkcik olan bu adamın hələ bu vaxta qədər söhbətə ilk başladığını görən olmamışdı, ona ünvanlanan suallara cavab verməklə kifayətlənirdi.

* * *

Pencər yağmaq üçün çəmənliyə yollanan Mədinə ilə Leyla salam verib onların yanından ötüb keçən Yarmətin iri bir ağacı çiyinə qoyub apardığına təəccüblə baxdılar.

– Bu gecə Yarmət səhərə kimi yatmayıb, – deyə onun arxasınca uzun bir nəzər salan Mədinə yavaşca dilləndi.

– Nə bildin? – Leyla maraqla soruşdu.

– Səhərə kimi tütək çalıb.

– Bəs mən eşitmədim ki.

– Elə yanıqlı çalırdı...

Leyla onun əlindən yapışdı:

– Bura bax, Mədinə, olmaya bu adamayovuşmaza aşiq olmusan?

Mədinə cavab vermədi.

– Hə, belə de! – Leyla heyrləndi. – Canın yanmasın sənin, Mədinə. Ay qız, kənddə dərdindən ölən azdı? Sənin isə gör kimdən xoşun gəlir. Neynirsən onu? Yurdsuz-yuvasız, üstəlik də yaşlı... Beləsiylə ömür sürmək olar?

Mədinə yenə heç nə demədi. Bunu görəndə Leyla səsini bir qədər yumşaltdı:

– Kənan bilsə başına oyun açacaq.

– Sən Allah, o gicbəsərin adını çəkmə. Bilirsən ki, ondan zəhləm gedir, – Mədinə üzünü turşutdu.

– Başa düşdüm səni, amma bir məni başa sal görüm, Yarmətin necə, səndən xoşu gəlirmi?

– Deyəsən gəlir.

– Bax ha, Mədinə, neyləsən də, Hətəm dayı səni ona verən deyil.

– Onu bilmək olmaz.

Mədinənin nikbin cavabını eşidən Leyla təəccüblə başını buladı:

– Allah sənə ağıl versin!

Həmin axşam paxla şaxları şələsi ilə tərəvəz sahəsindən qayıdan Mədinə ikinci dəfə Yarmətlə rastlaşdı. Heç nə demədən şələni qızın çiyindən götürüb öz çiyinə qoydu:

– Necəsən, Mədinə?

Qız onun bu diqqətcilliyindən kövrəldi:

– Mən yaxşıyam, siz necəsiniz?

– Bu günə də şükür.

Yarmət yolun kənarında açılmış ağ gülləri görəndə şələnə yerə qoyub gülləri dərdi. Onları qıza uzadanda Mədinə kövrəldi:

– Mənə heç kim, heç vaxt gül bağışlamayıb.

Yarmət güldü:

– Sənin nə yaşın var ki? Dünənki uşaq deyilsən? Hələ vaxt var, bağışlayarlar.

– Sizə elə gəlir, – Mədinə bu sözləri yavaşca dedi.

Qızın məhəbbət dolu baxışlarından Yarmət özünü itirdi:

– Sən yaxşı qızsan, Mədinə. Arzu edirəm ki, xoşbəxt olasan.

Mədinə qəhqəhə çəkdi:

– Doğrudan yaxşı qızam? Səhv eşitmədim ki?

– Düz sözümdür.

– Bu yaxşı qızı yalnız siz xoşbəxt edə bilərsiniz.

Belə bir cavab eşidəcəyini gözləməyən Yarmət çaşdı:

– Mən? Nə danışırısan, Mədinə? Mən sənin atan yaşındayam.

Sən isə həm gəncsən, həm gözəl!

Mədinə yenə ucadan güldü:

– Dil çaşar, düzünü deyər. Deməli bu gənc və gözəl qızdan xoşunuz gəlir, hə?

Yarmətin dodağına gülüş qondu:

– Az bilmirsən ha! Hətəm dayı səni mənə verməz.

– Heç narahat olmayın, evdəkiləri özüm yola gətirərəm, – deyə Mədinə şələsini onun əlindən alıb gülə-gülə evlərinin qapısına sarı getdi. Məhəllənin tinində dayanıb acıqlı baxışlarını ona zilləmiş ortaboylu, yaraşıqlı bir gəncin birdən əlindəki daşı uzağa vızıldadıb yoluna davam etməsi Yarmətin diqqətini cəlb etsə də, bir azdan bunu unutdu.

İki gün sonra Yarmət həyətdə kötüyün üstündə bükülü süfrə gördü. Onu açanda təzə bişmiş göy qutabının ətrindən ağzı sulandı. Dodaqlarına təbəssüm qondu:

– Ay səni, Mədinə! Anan bilsə, vay halına! – deyib, üstünə kərə yağlı çəkilməmiş isti qutabı iştahla yeməyə girişdi.

Evinin qabağındakı kolluqdan Mədinənin onu pusduğunu bildiyindən məzələnmək qərarına gəldi. Dodaqlarını marçıldadıb ucadan səsləndi:

– Bəh-bəh-bəh, necə də ləzzətlidir! Adam yeməklə doymur.

Elə bu vaxt Yarmətin evinin yaxınlığından keçən Sahibə kolluqda gizlənmiş qızını görüb tutuldu. Anasının acıq dolu baxışlarını hiss edəndə Mədinə pərt olub özünü yığışdırdı, tələsik addımlarla arxasına düşdü. Həyətlərinə girəndə anası qızının üstünə düşdü:

– Utanmırsan? O nə hərəkətdir edirsən? Sənə nə qədər demək olar, Yarmətin evinin həndəvərində az fırlan. Eşidən, görən nə deyər? Qız uşağı özünü belə yüngül aparmaz. Camaat içində hörmətdən düşməyimizi istəyirsən?

– Ana, söz-sovdan qorxursansa, məni Yarmətə ver, qoy cənin qurtarsın.

– Bilirsən ki, atan buna heç vaxt razı olmayacaq. Qərib adama mən qız vermərəm deyir.

Mədinə inadından əl çəkmədi:

– Dörd qızını yeri-yurdu bəlli adamlara verib də. Məni də gəlmə adama versə, bundan dünya dağılacaq?

– Yarmət cavan olsaydı, etiraz etməzdi.

Mədinə güldü:

– Ay ana, sən bəyəm atamdan on yaş kiçik deyilsən?

– Dediyəndən əl çəkmirsən ha, Mədinə.

– Ana, qurban olum, başına dönüm, atamı razı sal, nə olar, – Mədinə anasını qucaqladı, – Bax, məni Yarmətə verməsəz, heç kəsə ərə gedən deyiləm. Evdə qalıb sizə göz dağı olacağam.

Sahibə kövrəldi:

– Yaxşı, yaxşı, gedib Gülümsəri başa salaram. Qoy Ramazanı Hətəmin canına salsın. Onu əritsə, ancaq Ramazan əridər.

Həmin axşam bir yerdə çay içən Ramazanla Hətəm uzaqdan gələn tütək səsini dinləyir, gənc qərib haqqında söhbət edirdilər.

– Yaman həssas, olduqca duyğulu cavandır, – deyə Ramazan dillənəndə Hətəm onunla razılaşdı:

– Hiss olunur ki, çox dərd çəkib.

Bir neçə saat çəkən söhbətlərinin təsirsiz qalmadığını, Hətəmin fikrinin dəyişdiyini görən Ramazan sevincini gizlədə bilmədi:

– Peşman olmayacaqsan, Hətəm. Özün görəcəksən Yarmət necə canlara dəyən, necə mərifətli oğuldur.

– Qoy sən deyən olsun, Ramazan. Amma Mədinənin heç 18 yaşı da yoxdur. Qoy bir həddi-buluğa çıtsın.

– Nə deyirəm ki...

Həmin gecə qapı döyülməsinə hövlək yuxudan ayılan Yarmət saata baxanda təəccübləndi: 3-ün yarısı idi. Bu vaxt kim ola bilərdi? O, kal səsle içəridən soruşdu:

– Kimdir? Nə lazımdır?

– Açıq qapını, sənə sözümüz var.

Səs Yarmətə tanış gəldi. Üst paltarını tələm-tələsik əyninə keçirib qapını açanda kandarda üç gəncin dayandığını gördü. Qaranlıqda tək Mədinənin əmisi oğlu Kənanı tanıdı. O biri iki cavanı ilk dəfə idi ki, görürdü. Onun kandara çıxması ilə Kənanın yumruğunun sinəsində açılması bir an çəkdi. Səntirləyib yerə

yıxılarda onu təpikləməyə başladılar. Gözlənilməz hücumdan bir anlığa müvazinətini itirən Yarmət tez özünü ələ aldı. Üçlükdə üstünə cuman bu gənclərin biğ yerləri yenicə tərləmişdi. Bunu dərk edəndə onu xəcalət hissi bürüdü, var gücünü toplayıb ayağa qalxdı. Bədəninə yağın yumruq zərbələrindən özünü qorumağa cəhd göstərdi. Kənan qəzəblə qışqırdı:

– Bura bax, satqın köpək oğlu! Sənin nə yuvanın quşu olduğunu hamımız yaxşı bilirik. Səndə bir balaca qeyrət olsaydı, əsir düşməzdin, vətən xaini! Gücün ancaq cavan qızları yoldan çıxarmağa çatır. Bilmirsən ki, Mədinənin yiyəsi var, sahibsiz deyil?

Yarmətə elə gəldi ki, başına külünglə zərbə endirirlər. Kənanın sözlərinin ağırlığı ürəyini mənəgənə kimi sıxdı. O, sel kimi coşan qəzəbini cilovlaya bilməyib boğuş səslə qışqırdı:

– Sahibi kimdir? Sənsən?

– Əlbəttə mənəm. Bircə sənin kimi yurdsuz-yuvasız sərgərdanımız əksik idi.

Bayaqdan var-gücü ilə hirsini boğmağa çalışan Yarməti son sözlər cin atına mindirdi. Birdən qollarına nə cür qüvvət gəldisə, bir göz qırpımında yumruğu ilə Kənanı yerə sərdi. Sonra cavanlardan birinin yaxasından yapışanda digəri qorxudan özünü çölə atdı. Ardınca yoldaşı da onun kimi etdi. Bunu görəndə Yarmət yerdə inildəyən Kənanı qaldıraraq onu kandan bayıra itələdi.

Dostlar uzaqlaşanda Kənanın qəzəbli səsi qaranlıqda əks-səda verdi:

– Bu, sənə baha başa gələcək, satqın köpək oğlu! Gör başına nə oyun açacağam! Sözlərimi yaxşı yadında saxla!

Yarmətin ürəyini inciklik hissi bürüdü. Özünü həyətin küncündəki köhnə dəmir çarpayıya güclə çatdırdı. Qolundan axan

qan köynəyini bulamışdı. Dodağının partladığını onun şişməsin-dən hiss elədi.

Həmin gecə o, qürbət acısının nə demək olduğunu bir daha bütün dərinliyi ilə anladı. Özünü təhqir olunmuş, alçaldılmış kimi hiss etdi. Sonra həmin hissə çarəsizlik acısı qarışdı, bundan uşaq kimi kövrəlib uzun illər əvvəl Həmdullah onu döyəndə də eynilə bu hala düşdüyünü xatırladı. Onda yetimlik acısı çəkmiş-di, indi isə onu titrədən qarıblik dərdi, vətən həsrəti idi. İndiki halı o vaxtkı vəziyyəti ilə müqayisə oluna bilməzdi, bu, daha dözülməz, daha çəkilməz ağrı idi. Gözlərini qaranlığa zilləyib ümidsizliyə qapıldı.

Həmin hadisədən iki gün sonra emalatxanada başı işə qarışan Yarmət yanıq qoxusuna bayıra çıxanda həyatının bir küncündə səliqə ilə yığdığı doğranmış odunların çırthaçırla yandığını, alo-vun evə yaxınlaşmaqda olduğunu görüb qorxuya düşdü. Həyə-tin yanından axan arxdan iri vedrələri su ilə doldurub alova sarı qaçdı, onu söndürməyə girişdi. Çətinliklə də olsa onun qarşısını ala bildi. Bunun Kənanın işi olduğuna şübhə yox idi. Qısqanlıq zəminində onunla düşmənçilik edən bu oğlanın qəzəbini necə soyutmaq barədə təmkinlə düşünməyə çalışdı.

Səhərişi gün meşədə Yarmətin yolunu yenə həmin üç gənc kəsdi. Bu dəfə ona ağzını açmağa imkan vermədilər. Kənan əlin-dəki odun parçası ilə Yarmətin başına var gücü ilə zərbə endirdi. Bədəni cansız halda yerə səriləndə onun öldüyünü zənn edən, belə şeyin baş verə biləcəyini ağıllarına gətirməyən gənclər qorxub götürüldülər.

Keçilərini meşənin ətəyindən evə aparən Mədinə ilə üz-üzə gələndə qaçmaqdan təngnəfəs olmuş Kənan özünü itirib deməyə söz tapmadı. Onun bu təlaş, danışanda dilinin topuq

vurması qızın nəzərindən yayınmadı. Bir neçə saat əvvəl Yarmətin meşəyə tərəf getdiyini xatırlayan qız şübhələnib dostların çıxdığı cığıra tərəf getdi. Bir xeyli meşəni dolaşdıqdan sonra kor-peşman halda geri qayıtdı. Yarmətin hələ də evə dönmədiyini görəndə o, təşviş içində Ramazan dayıgilə yollanıb hər şeyi ona danışdı:

– Yarmət yoxa çıxıb, heç yerdə yoxdur.

Kişi təəccüblə qıza baxdı:

– Necə yəni yoxa çıxıb?

– Bir neçə saat əvvəl Kənanqili meşədən çıxan gördüm, bir təhər idilər. Onlardan heç gözüm su içmir.

– Görəsən piyada idi, yoxsa atla? – Ramazan soruşdu.

– Atı bayaq həyətlərində gördüm, – Mədinə belə deyəndə Ramazan əl-ayağa düşdü. Havanın qaraldığını görüb dərhal qonşuları ayağa qaldırdı. Onun sözü ilə atlanan Nuru ilə Yarmətgilə yollanan kişi orda onun atına mindi. Ürəyində heyvanın öz sahibini asanlıqla tapacağına ümid bəsləyirdi.

Hər yanı ələk-vələk eləyəndən sonra Yarmətin hissiz bədənini meşədən səhərə yaxın tapdılar. Dərhal da rayon mərkəzində yerləşən xəstəxanaya çatdırıldılar. Ağır beyin silkələnməsi diaqnozu ilə buraya yerləşdirilən Yarmət kəndə bir aydan tez qayıda bilmədi.

* * *

Xəstəxanadan çıxdığı gün kəndə çatan Yarmət evinin yaxınlığında Mədinə ilə rastlaşdı. Qız onun salamını alıb kəderli halda soruşdu:

– İndi yaxşısınız, Yarmət bəy?

Qızın pərişan halı Yarmətin diqqətindən yayınmadı:

– Şükür Allaha. Kənddə nə var, nə yox?

– Kənanı həbs ediblər, – Mədinə qəhərləndi.

Eşitdiyi xəbər Yarmətin kefinə soğan doğradı. Ehtiyatla soruşdu:

– Olmaya Kənandan xoşun gəlir?

– Nə danışırsız? Kənan yekəxananın biridir. Yer üzündə tək ikimiz qalsaq belə mən yenə onun üzünə baxmaram. Amma neynim, əmim oğludur, həm də atasız böyüyüb. Atam indi onun fikrini çəkir, – deyər Mədinə səmimi etiraf etdi.

– Yəqin atəngil səni ona vermək istəyir, – Yarmət ona çoxdan əzab verən sualı qıza verməkdən özünü saxlaya bilmədi.

Mədinə güldü:

– Elə şey yoxdur. Qardaşı oğlu olsa da, atamın Kənandan xoşu gəlmir.

Bunu eşidəndə Yarmət sevinib qızı arxayın saldı:

– Hətəm dayıya çatdır ki, narahat olmasın, Kənanı bu günlərdə buraxacaqlar.

– Doğrudan? Nə yaxşı! Xoş xəbər olası! – Mədinə sevincini gizlədə bilmədi.

Yarmət daha heç nə demədi. Hələ xəstəxanada ikən dəfələrlə onu sorğu-suala tutmuş, baş verənlərin təfərrüatını soruşmuşdular. Hadisənin böyüməməsi, adının dilə-dişə düşməməsi üçün başına gələnləri boynuna almağı şəninə sığışdırmamış, bunu ciddi-cəhdlə gizlətmışdi. Mədinədən ayrılıb evə gələn kimi həmin cinayət hadisəsini araşdırən müstəntiqə təzədən izahat yazdı ki, başına gələn hadisə öz diqqətsizliyi ucbatından olub və bu işdə heç kəsin təqsiri yoxdur. Təqsiri olmayan Kənanın cəzalandırılmasını ədalətsiz sayır və onun buraxılmasını

tələb edir. Məktubu Səlcuqa verdi ki, tez lazımi ünvana yola salsın.

Zərərçəkənin yazılı izahatını əsas götürərək tezliklə oğlanı azad etdilər. Sonradan kənddə gəzən söhbətlərdən Yatmətə məlum oldu ki, Kənan baş verənlərə görə vicdan əzabı çəkdiyinə, həm də Mədinə ona rədd cavabı verdiyinə görə kənddən köçüb Bursada işə düzəlib.

V FƏSİL

Quzeydə toy çalınırdı

Quzey kəndində növbəti toy çalınırdı. Türk xalq ha-
valarının xoş sədaları ətrafa yayılırdı. Ağ gəlinlik do-
nunda Mədinə o qədər gözəl idi ki, qızlar gözlərini
ondan çəkə bilmirdilər. Rəfiqələri səs-səsə verib mahnı oxuyur-
dular. Özünü məclisə çatdıran kəndin sözbiləni Hava onlar su-
sanda məzəli tərzdə söhbətə başladı:

– Ay qızlar, sizə bir neçə məsləhət verməyin əsl məqamıdır.
Hamınız diqqətlə mənə qulaq asın. Gəlin ilk gündən ərini ram
edib gözünün odunu almağı bacarmalıdır. Bunun üçün onun fe-
li-fəndi olmalıdır. Mədinə, eşit, gör nə deyirəm. Ərinlə tək qa-
landa əvvəl əlini onun dizinə qoy, sonra yavaş-yavaş çiyninə.
Görsən ki, səsi çıxmır, min boynuna. Sonrası rahatdır, səni boy-
nunda gəzdirəcək.

Onun sözlərinə hamı qəhqəhə çəkdi. Hava davam etdi:

– Məni yaxşı-yaxşı dinlə, gəlin, biz görə-görə gəlmişik. Bax,
yadında saxla, kişinin məhəbbəti mədəsindədir. Ona görə də
yeməyinin, içməyinin qayğısına qal. Acdır, toxdur, fərqi yoxdur,
xörəyin həmişə hazır olsun. Yeməyib neyləyəcək ki? Dəvənin
ağız yumşaqdır, amma tikan yeyir. Özünə də fikir ver, canına
cəfa vermə. Öz istədiyini ye, başqalarının bəyəndiyini geyin.
Yeyəndə hamıdan qabaq, işləyəndə hamıdan qıraq!

Şən gülüş səsləri qopdu. Şux musiqi çalınanda qarı sevincini

gizlədə bilmədi:

– Bu hava yaman sümüyümə düşdü. Oynamasam, ölərəm. Hə, qızlar, əl çalın görüm.

Hava sındırır, hamı əl çalırdı. Bir azdan bir neçə yaşlı qadın içəri girib gəlinə xeyir-dua verməyə başladı:

– Getdiyin yerdə salamat olasan! Ayağın sayalı olsun!

– Bəxtin üzünə gülsün, əlindən zər tökülsün!

Gülümsər xala gəlinin qucağında oğlan uşağı oturtdu:

– Evli-eşikli, oğullu-qızlı olasan! Səni görüm Yarmətlə xoş-bəxt olasan, Mədinə!

* * *

Qonaqlar dağılışıb getmiş, bayaqkı şən musiqi sədalarından, səs-küydən, ürək oxşayan gurluqdan sonra toy evinə sakitlik çökmüşdü. Yaxınlıqdan axan arxın şırıltısı qurbağaların qurultusuna qarışaraq palıd ağacının altındakı kötüyün üstündə oturan Yarmətin ürəyinə qəribə bir həzinlik gətirirdi. Evdə onu Mədinə gözləyirdi. Bağlı pəncərənin pərdəsinə hərdən kölgə düşür, tez də itirdi. Bu, yengənin – Mədinənin xalası Gülzarın kölgəsi idi. Onun bu vurnuxması Yarmətin diqqətindən yayınmadı. Bir azdan dörd yanı dərin sükut bürüdü. Havada yalnız gecə böcəklərinin xəfif vızıltısı eşidilirdi.

Yarmət asta addımlarla evə keçdi. Gülümsər xalanın əvvəlcədən hazırlayıb qoyduğu, içində yengə payı olan çantanı utana-utana onunla salamlaşan Gülzar xalaya uzatdı:

– Bu, sizə çatacaq.

Qadın nə isə demək istəyəndə onun üzünə baxmadan əlavə etdi:

– Gecdir daha, gedin, Gülzar xala, gecəniz xeyrə qalsın.

Bu sözlərdən təəccüblənən qadın heç nə deməyib gəlinin otağına girdi. Mədinə ilə vidalaşib qapıya sarı gedəndə dönüb Yarmətə xeyir-dua elədi:

– Allah sizi xoşbəxt eləsin! Yarıyanlardan olasız! Oğullu, uşaqılı olasız!

Qadın gedəndən sonra Yarmət evin qapısını içəridən bağlayıb yataq otağının qapısını döydü, cavab gələndə içəri keçdi.

Dünən bütün günü Mədinənin rəfiqələrinin bəzədiyi otaq üzünə güldü. Küncdə, gərdəyin arxasında ayaq üstə dayanmış ağ libaslı gəlinə yaxınlaşıb onun başındakı ağ örpəyi götürəndə qızın gözəlliyi onu valeh etdi. Adi vaxtlarda kənd qızlarından bir o qədər də seçilməyən Mədinə gəlin paltarında o qədər zərif, o qədər təravətli idi ki, Yarmət onun çiynlərinə atdığı uzun hörüklərinə, qalın kirpiklərinin dövrələdiyi yaşıl gözlərinə, düz mütənasib burnuna baxıb heyranlıqla pıçıldadı:

– Yarqunat! Mənim Yarqunatım!

Belə bir şeyi ağlına gətirməyən Mədinə sarsıldı, gözləri yaşla dolu. Onun bu dilsiz fəryadı birdən Yarməti özünə qaytardı. Qarşısındakı Yarqunat yox, Mədinə idi. O, diksinib qıza baxdı. Nə boyda qəbahətə yol verdiyini anlayıb özünü itirdi. Amma gec idi, artıq olan olmuşdu. Özü də bilmədən bir qəlb sındırmışdı. Buna görə özünə nifrət elədi. Günahkar baxışlarını Mədinəyə zillədi. Sonra gəlini özünə sarı çəkib nəvazişlərə qərq elədi:

– Evinə xoş gəldin, Mədinə.

* * *

Yay ötüb keçmiş, yerini payıza vermişdi. Duman, çiskin, aramsız yağışlar Quzeyə bir həzinlik gətirmişdi. Adamlar yağışın əlindən evlərindən bayıra çıxıb bilmir, bütün günü dörd divar arasında qalmalı olurdular.

Bir həftə yağan yağışlardan sonra nəhayət, gün çıxdığını, havanın isindiyini görən camaatın başı yenidən həyət-baca, çöl-bayır işlərinə qarışmışdı.

Bir dəfə gecə yarısı yuxudan oyanan Mədinə Yarmətin otaqda olmadığını görəndə həyəcanlandı. Əlləri ilə yatağı yoxladı: bumbuz idi. Deməli, Yarmət bayaqdan durmuşdu. Qaranlıqda lampanı tapıb yandıranda divardakı saatın əqrəbləri gecə saat 2-ni göstərirdi. Nigaran halda yun şalını çiyinə salıb eyvana çıxanda Yarməti orda da görmədi. Ürəyinə çökən narahatlıq hissi onu çölə çıxmağa məcbur etdi. Yarməti həyətdə də görməyəndə təşvişi bir az da artdı.

Birdən at tövləsinin qapısının açıq olduğunu, içəridən səs gəldiyini duyub ora tərəf getdi. Yarmətin pıçıltısı qaranlıqda aydın eşidilirdi. Lampanı çöldə qoyub ayaq barmaqlarının ucunda tövlənin qapısından içəri girərək otla dolu axurun böyründə gizləndi. Gözləri qaranlığa öyrəşəndə gördüyü mənzərədən məti-qutu qurudu. Yarmət atının boynunu qucaqlayıb qəhərlə ona nə isə deyirdi. Mədinə diqqətlə ərini eşitməyə çalışdı. Yarmət ona yabançı dildə danışdı:

– Яргунат, мад завай эхиз жезмач. Зи рикІ пад жезва. Захъ такъат амач. Къурбатди галуднава зун. Яргунат, вуна вучиз зи экуъ дуьнья мичИи авуна? Вучиз вуна зи мурадар къатІ-къатІна. Икъван заз инад ийизватІани, бес вучиз завай вун рикІелай алудиз жезвач, Яргунат?³²

Əslində Mədinəni sarsıdan bu deyildi, onsuz da onun nə

dediyini başa düşmürdü. Onun varlığını alt-üst edən ərinin bu sözləri ağlaya-ağlaya deməsi idi. İlk dəfə idi ki, onu bu qədər aciz, bu qədər bədbin görürdü. İçini çəkə-çəkə, uşaq kimi ağlayan Yarmətin dediklərindən tək birçə sözün mənasını anlayırdı: bu, "Yarqunat" idi. Bu adla Yarmətin gənclik xatirələrinin bağlı olduğunu kənddə bilməyən yox idi. Yarmətin dilində həmin mahnı səslənən gündən bu, hamıya məlum olmuşdu. Amma qısqancılıq hissi Mədinəyə heç vaxt indiki qədər əzab verməmişdi.

Dərdini atına danışan ərindən bu dəfə də qəlbən incidi. Toy günü çaşıb onu "Yarqunat" adlandıran ərinin həmin "çaşqınlığını" yenicə unutmuş, qəlbində açılmış yarası təzəcə sağalmışdı. İndi budur, həyat onu yenidən sınağa çəkirdi. Birdən ömründə üzünü görmədiyi, yalnız adını eşitdiyi naməlum qadına qarşı qəlbində elə bir dəhşətli nifrət hissi oyandı ki, bilmədi neyləsin. Qışqırıb haraymı salsın, yoxsa özünü bilməməzliyə vursun? Bəlkə yaxınlaşıb ərinin boynunu qucaqlasın, ona təsəlli versin? Axı Yarqunat çox uzaqdadır, Yarmətin ona əli çatmayacaq. Mədinə isə yaxında, beş addımlığındadır.

"Beş addımlığında?" Bu sualı özünə verəndə gəlinin dodağına istehzal gülüş qondu. "Mən ondan bir dünya qədər aralıyam. O uzaq, o əlçatmaz Yarqunat Yarmətə məndən daha yaxındır", – deyə qəhərlə düşündü. Bu fikirdən onu bədbinlik hissi bürüdü. Yox, o, Yarmətə yaxınlaşmayacaq, ona təsəlli verməyəcək. Özünün də nə çəkdiyini heç vaxt ona bildirməyəcək. Buna qüruru

³²Yarqunat, daha dözə bilmirəm. Ürəyim parçalanır. Taqətim qalmayıb. Qürbət yorub məni. Yarqunat, niyə işıqlı dünyamı zülmətə çevirdin? Niyə mənim arzularımı çilik-çilik elədin? Mənə bu qədər dərd çəkdiyinin halda niyə səni unuda bilmirəm, Yarqunat?

yol verməyəcək. Mədinə heç zaman mənliyinin alçalmasına imkan verə bilməz. Heç vaxt!

Yarmət “Yarqunat” mahnısını zümzümə etməyə başlayanda Mədinə gözlərindən axıb yanaqları boyu süzülən isti göz yaşlarını əllərinin arxası ilə silib sakitcə tövlədən çıxdı, yorğun addımlarla evə sarı getdi. Özünü soyuq yatağına güclə çatdırıb isinməyə çalışdı. Lakin payız gecəsinin şaxtası onun bədəninə necə hopmuşdusa, heç cür qızına bilmədi...

Bir azdan Yarmət gəldi. O, arvadını oyatmamaq üçün yavaşca üst paltarını soyunub yerinə girdi, üzünü divara çevirdi.

Mədinə guphagupla sinəsində döyünən ürəyinin səsinə batırmağa nə qədər cəhd elədisə də, buna gücü çatmadı. Bir azdan, ərinin yuxuya getdiyinə qəti əmin olandan sonra, içinə dolmuş hönkürtünü boşaltmaq üçün yerindən qalxıb bayıra çıxdı, özünü bağa çatdırdı. Armud ağacının budağından asılmış, ərinin düzəltdiyi taxta yelləncəkdə oturub uşaq kimi ağladı. Bir könöldən min könülə aşiq olduğu, həyatından çox sevdiyi Yarmətin onun hisslərini yetərinə dəyərləndirmədiyini, məhəbbətinə qarşılıq vermədiyini dərk etmək ondan ötrü çox ağır idi. Təəssüf hissi ilə bir daha anladı ki, geriye yol yoxdur. O, valideynlərinin, qohum-əqrabanın sözünü yerə salıb qurduğu bu yuvada sevgisiz yaşamağa məhkum olduğunu öz-özünə etiraf etdi. Bu acı taleyi özü könüllü olaraq seçmişdi.

Səhər tezdən yuxudan oyanıb Mədinəni yatağında görməyəndə narahat halda çölə çıxan Yarmət bağdakı yelləncəkdə yellənən arvadının sınıxıb dəyişmiş gözəl üzünə canıyananlıqla, məhrəmanə baxıb mehriban səsle dedi:

– Gedək evə, Mədinə.

– Halım yoxdur, Yarmət, – Mədinə bu sözləri pıçiltı ilə dedi.

Onun qaşlarının ortasından öpəndə Yarmətə elə gəldi ki, dodaqları qaynar közə yapışdı.

– Xəstələnmişən? – Onun bu sözləri həyəcanla deməsi ilə Mədinəni qucağına götürüb evə qaçması bir an çəkdi.

Sonrakı günlər Mədinə sanki yuxuda idi. Qızdırma içində yanan arvadının başına pərvanə kimi dolanan Yarmətin qayğıkeşliyi, onu uşaq kimi yedirtməsi, nəvaziş göstərməsi, tez-tez tərlı paltarlarını dəyişməsi sanki yuxuda baş verdi. On gün sürən bu xəstəlik ona Yarməti yaxından tanıtdı, sədaqətinə, ailəcanlılığına bir daha əmin oldu.

On səkkiz yaşı yenicə tamam olan Mədinə xəstəlikdən duranda müdrikləşdiyini hiss etdi. Bütün varlığı ilə bağlı olduğu Yarmətsiz bir gün də yaşaya bilməyəcəyini bir daha öz-özünə etiraf etdi.

* * *

Günəşin yandırıcı şüaları pəncərələrdən içəri süzülərək şirin yuxuda olan Yarmətin üzündə, saçlarında, çılpaq çiyinlərində gəzir, sanki onu qıdıqlayırdı. O, bu təmasdan oyanıb başını yastığının altında gizlətdi və təzədən yuxuya getməyə çalışdı. Aynabənddə addım səsləri eşidiləndə buna bərk təəccübləndi. Günün qamaşdırıb yaşartdığı gözlərini barmaqları ilə ovuşdurub yatağının içində oturdu. Elə bu vaxt bayaqkı addım səsləri yenidən təkrarlandı. O, yerindən qalxıb otağın qapısını açdı. Aynabəndin tən ortasında Yarqunat dayanmışdı. Başına ona olduqca yaraşan uzun saçları olan ağ rəngli krepdeşin şal örtmüş qızı görəndə ondan qışqırıq qopdu:

– Yarqunat? Sənsən? Səhər tezdən burda nə gəzirsən?

– Sabahın xeyir, Yarmət, – Yarqunat əlindəki boğçanı yerə qoydu.

– Sabahın xeyir, – Yarmət çaşqınlıqla onun salamını aldı. Yarqunat qayğısızcasına güldü:

– Olmaya gəlişimə sevinmirsən, hə? Adam qonaqpərvər olar.

– Sözümlü qəribliyə salma. Bu vədə...

Yarqunat ona sözünü bitirməyə macal vermədi:

– Köçürəm, Yarmət.

– Hara köçürsən?

– Sənin evinə.

– Necə yəni? Heç nə anlamıram.

– Gördüm səndən bir hərəkət yoxdur, özüm öz ayağımla gəldim evinizə.

– Sən nə danışırısan? Eşidən, bilən nə deyər?

– Nə deyirlər desinlər, heç vecimə də deyil. Bu gündən bura mənim evimdir, daha getmək yoxdur.

Yarmət heyrtlə qıza baxır, deməyə söz tapmırdı. Həm sevinir, həm də nədənsə utanırdı. Yarqunat isə onun bu çaşqınlığını görüb uğunub gedirdi.

– Yarqunat, camaatı bizə güldürmək istəyirsən? Elin adətlərini pozmaq olar? Toy çaldırmadan...

...Ərinin səksəkə içində oyanıb qaranlıq otaqda diqqətlə ətrafı gözdən keçirdiyini görən Mədinə narahat oldu. Yarmətin yenə də yuxu ilə reallıq arasında azıb qaldığını müşahidə edən qadın onun nə vaxt tam oyanacağını gözləməyə başladı. Ailə qurduqları gündən ərinin tez-tez bu hala düşdüyünə öyrəşmişdi. Onun tam oyanması bir xeyli çəkirdi. Hər dəfə vətəni, doğma kəndləri yuxusuna girəndə halının dəyişdiyini, gözlərinə qəm çökdüyünü müşahidə etmək Mədinədən ötrü çox üzüntülü idi. İndi də

həmin hissdən ürəyi sıxıldı.

Yarmət tam oyansa da, hələ də bayaqkı yuxunun təsiri altında idi. Kim bilir, neçənci dəfə idi eyni yuxunu görürdü. Hər dəfə Yarqunat onların evinə bir cür gəlirdi. Yarmət onunla gah həyətdə, gah ikinci mərtəbəyə qalxan pilləkəndə, gah da öz otağında rastlaşırdı. Hər dəfə də Yarqunat qəhqəhə çəkib güləndə və ya Yarmət əlini ona toxundurmaq istəyən məqamda yuxudan ayılırdı.

Yuxuda gördüyü Yarqunat elə gözəl idi ki, hələ də gözlərinin qarşısında onun siması canlanırdı. İri, qara gözlərindən məhəbbət yağan qızın şən, cingiltili səsi elə hey qulaqlarında səslənirdi. O, əlləri ilə qulaqlarını bərk-bərk qapadı ki, həmin səsi eşitməsin. Ürəyində Allaha yalvardı: "İlahi! Bu nə zülmdür mənə verirsən? Niyə Yarqunatı yuxularıma göndəirirsən? Nə olar, mənə rəhmin gəlsin. Özgənin qisməti nəyimə gərəkdir? Qoy o öz yuvasında rahat yaşasın, mən də öz günümə ağlayım. Unutdur mənə Yarqunatı, nə olar, Allahım! Mənə rəhm elə, hisslərimi korşalt, qoy heç vaxt yadıma düşməsin!" Amma yox, Allah onu cəzalandırmaqda davam edirdi. Elə hey yuxularına Yarqunatı göndərirdi ki, onu unuda bilməsin, köksündəki qanayan yarası sağalmasın, əzabları azalmasın.

Ərinin üzünə çökmüş hüznü ifadəni görəndə Mədinənin ürəyinə əzablı bir hiss yayıldı. Yarmət bunu dərhal anladı. Arvadının kədərlə onu süzdüyünü görüb təqsirkar tərzdə dilləndi:

– Yenə kəndimiz yuxuma girmişdi. Yenə evimizdə idim, – dedi.

– Bilirəm, – Mədinə ah çekdi.

– Nədən bilirsən?

– Yuxuda Yarqunatı çağırırdın.

– Ola bilməz! – Yarmət təəccüblə səsləndi. Mədinə ona cavab vermədi.

Divar saatı səhər saat beşin yarısı olduğunu göstərirdi. Birdən həyətdəki hindən xoruz banının səsi gəldi. Sonra tövlələrindən at finxırtısı eşidildi. Daha yata bilməyəcəyini başa düşən Yarmət yerindən qalxıb paltarını əyninə keçirdi. Şirin mısıltı ilə yatan balaca Muradxanla Ziyadxanın sürüşüb yerə düşmüş yorğanları ilə üstlərini örtüb bayıra çıxdı. Asta addımlarla həyətdəki emalatxanasına tərəf getdi. Bir azdan onun rəndəsi taxta üzərində, xəyalı isə vətən torpağında gəzməyə başladı.

Hər il aprelin əvvəllərindən mayın sonlarına kimi kəndin hər yerində cincilim qutabının tərfi gedərdi. Həmin zərif tərə torpaqdan baş qaldırandan qız-gəlin onu yığmaq üçün dəstə-dəstə çöllərə, dərələrə, təpələrə üz tutardı. Bu, Yarqunun dəyişməyən adətlərindən biri idi. Kəndin başındakı palıdlıqdan üzü dağlara sarı dörd tərəfdə kopa-kopa açan cincilim sahəsi var idi. Yarım kilometr qədər uzanan həmin zolaqda bitən bu gözəl tərənin sorağı ilə iki gündən bir ora gedərdilər. Kopasından bir çanta dolacaq qədər iri olan həmin tərəni yığmaq o qədər asan idi ki, yarım saatin içində iri zənbillər ağzına kimi dolardı.

Qız-gəlinlər yolun uzaqlığına əhəmiyyət vermədən sevinclə ora yollanardılar. Cincilim, əlbəttə, bəhanə idi. Ondan o yanda çiçəkli çəmənliklər başlanırdı. Həmin yaşıl sahə boyu adam bərabərinə çatan, ətirləri baş gicəlləndirən min cür çiçək bitirərdi. Bura böyükü-küçüklü hamının sevimli yeri idi. O vaxtlar kənddə aptek, dərman dəbdə deyildi deyə elə ev olmazdı ki, yazda dərman bitkilərini toplayıb onları həyətlərin dalda yerlərində qurutmasın. Çöllər hər ağrıya çarə bitirirdi. Onlardan hazırlanan cövhərlərlə yaşlı qadınlar hər cür xəstəliyi müalicə edərdilər.

Yarqunatla bağlı Yarmətin yaddaşına həkk olunmuş xatirələr arasında biri elə həzin, elə titrək idi ki, hər dəfə yadına düşəndə onu ağlamaq tuturdu. Yazın əvvəllərində Yarqunatın qızlarla cincilim yığmağa getdiyini eşidən kimi Yarmət Şahmirə onların arxasınca çəmənliyə gedib çıxmışdı. Yaz çiçəkləri ilə dolu olan bu yerin bir hissəsi başdan-başa çəhrayı rəngli zəngçiçəkləri ilə örtülmüşdü. Az qala bir metr hündürlüyündə olan həmin çiçəkləri xəfif yel dəniz kimi ləpələndirirdi. Ətrafdakı heyratəmiz gözəllik cavanların ürəklərini coşqun hisslərlə doldururdu. Onlar deyib gülür, şən səsləri dörd yana yayılırdı. Kənddə sərbəst ola bilməyən, söz-sovdan, böyüklərin tənəsindən çəkinən qızlar təbiətin qoynunda sanki azadlığa çıxmışlar kimi şad və qayğısız görünürdülər. Arada Yarmətlə Şahmirə söz ataraq məzəli söhbətlər, şux zarafatlar edirdilər.

Yarmətin Yarqunatla, Şahmirin isə Suvarla tək qalmaq üçün bəhanə gəzdiklərini bilən qızlar bir-birinə qaş-göz edib yavaş-yavaş, hiss etdirmədən onlardan uzaqlaşdılar. Bir azdan Şahmirə Suvarın başlarının söhbətə qarışdığını görəndə Yarmətlə Yarqunat qaya parçasının arxasına keçdilər. Onlar çiçəklər arasında üz-üzə oturmuşdular. Əyninə çəhrayı rəngli çit don geyinmiş, başına çəhrayı güllü ləçək bağlamış Yarqunat güllərdən seçilmirdi. Çöl quşlarının civiltisi, bal arılarının, növbənöv böcəklərin vızıltısı bir-birinə qarışmışdı. Saysız-hesabsız rəngbərəng kəpənəklər çiçəkdən çiçəyə qonurdu. Yarmət əlləri ilə gülləri aralayıb heyranlıqla qıza tamaşa edir, onun gözəlliyindən doya bilmirdi. İlk dəfə idi ki, danışmağa söz tapmaqda çətinlik çəkirdi. Qızın ləçəyinin altından üzünə dağılmış saçlarına, odlü qara gözlərinə, günəşin hərarətindən pörtmüş yanaqlarına baxdıqca baxırdı.

– Elə baxma, utanıram, – Yarqunat qızardı.
– Necə baxım? Öyrət mənə, – Yarmətin səsi əsdi.
– Bir az ciddi ol da! – Yarqunat ona acıqlandı.
– Ciddi olmayıb neynirəm ki! Yazıq canım, baxmağı da mənə çox görürsən? – Yarmət incidi.

Birdən oğlanın ürəyindən Yarqunatın əllərini ovuclarına alıb oxşamaq keçdi. Amma qızın xətrinə dəyəcəyindən qorxdı. Onun acıqlanacağını fikirləşib tez bu fikrindən daşındı. Bir xeyli beləcə, səssiz-səmirsiz oturdular. Sonra Yarqunat yerindən qalxanda Yarmət də onun kimi elədi. Onlar qızlar olan tərəfə yollandılar. Şahmirin Suvarın tərəfə ilə dolu çantasını daşdığını görən Yarqunat bayaq çölün ortasında unutduğu çantasını xatırlayıb ora yollanmaq istəyəndə Yarmət onu qabaqlayıb çantanı götürdü. Kəndə çatana kimi qızlarla oğlanların şən zarafatları ara vermədi.

Yarmət tez-tez həmin günü xatırlayırdı. Çəhrayı zəngçiçəkləri dənizində ikilikdə üz-üzə oturub quşların cəh-cəhini, arıların vızıltısını dinləyib, kəpənəklərin uçuşuna heyranlıqla tamaşa etdikləri həmin günün həsrəti qəlbini titrədirdi. Bütün bu gözəllikləri artıran isə Yarqunatın orada olması idi.

Keçmişlə yaşamaq qədər əzablı nə ola bilərdi? Yarmət bu acı həqiqət qarşısında aciz olduğunu başa düşür, real həyata uyğunlaşmaq, ətrafındakı insanlar kimi olmaq istəyirdi. Keçmiş qəm və kədərdən, fikir və iztirabdan başqa bir şey deyildi. Ondan qopmaq, bu əsarətdən qurtulmaq üçün hər şey etməyə hazır idi. Tək bir gün, bircə saat Yarqunatı unuda bilsəydi, sonrasın olacaqdı, buna öyrəşəcəkdı. Amma bu, onda alınmırdı. İliklərinə qədər, qəlbinin bütün telləri ilə Yarqunata bağlı idi. Bu bağlılıq isə ona ürək ağrısından savayı heç nə vermirdi.

Xəyallarındakı Yarqunat bir könüldən min könülə aşiq olduğu, kimsə əli dəyməmiş ismətli kənd qızı idi. Osmana ərə gedənə qədərki bakiranə gözəlliyi, ecazkar gülüşü ilə Yarmətin ağlını başından alan Yarqunat idi onun düşüncələrinə hakim olan. Toyu əsla xatırlamaq istəmirdi. Ona dözülməz acılar yaşatdığına, qısqanlıq əzabları ilə ürəyinə ilan kimi girib gündə yüz dəfə onu çaldığına, yandırır-yaxdığına görə yalnız toya qədərki Yarqunatı yaddaşında saxlamışdı. Onu Osmanla bir yerdə təsəvvür etmək belə istəmirdi. Təkcə Yarqunatın Osmanın arvadı olması fikri kifayət edirdi ki, əl-qolu boşalsın, ayaqları yerdən üzölsün, həyat eşqi sönsün. Həmin bu acı fikir idi onu dəyişdirən, insanlardan uzaqlaşdıran, hamı kimi olmağa qoymayan.

Aylar, illər keçir, Yarmətin həyatında dəyişikliklər baş verir, ev, ailə qayğıları başından aşırırdı. Bir şey isə yenə də dəyişməz qalırdı. Bu, onun yaddaşına həkk olan, rəngləri solmayan, uzaqlaşdıqca onu daha çox sızıldadan gənclik xatirələri idi. Ürəyində möhkəm lövbər salan, oradan qopmaq bilməyən Yarqunat idi. Uzun illərin söndürə bilmədiyi məhəbbətin alovu idi.

Mədinə olmasaydı, içindəki fırtınaya, tez-tez qopub onu yerindən oynadan tufana çətin ki, qalib gələ bilərdi. Vəfalı və cəfəkeş Mədinə idi onu həyata bağlayan, sınmağa qoymayan. Ürəyi insanlara sevgi ilə dolu olan, pərvanə kimi ailəsinin başına dolanan bu türk qızı əslində Yarmətin xilaskarı idi. İllər ötdükcə ona nə qədər möhkəm bağlı olduğunu dərk etsə də, öz-özünə dəfələrlə bunu da etiraf etmişdi ki, Yarqunata bəslədiyi böyük sevgini ömür-gün yoldaşına qarşı duya bilmir. Elə buna görə də özünü bir növ günahkar sayırdı. Arvadının hər kiçik arzusunu, hər əhəmiyyətsiz tələbini sözsüz yerinə yetirməyə çalışan bu

mehriban və ailəcanlı insan gəncliyində arzuladığı, həsrətində olduğu səadətə qovuşa bilmədiyini anlayır, bundan üzülürdü. Yagunata çılgınlıqla, az qala dəlicəsinə, qəlbinin bütün ehtirası ilə vurğun olan Yarmət üçün onu eləcə görmək, səsinə eşitmək özü bir xoşbəxtlik idi. O, az qala Yaqunatla nəfəs alırdı. Onsuz yaşaya bilməyəcəyini beyninə həkk etmişdi.

On illik ailə həyatı boyunca onun ürəyi bircə dəfə də olsun Yaqunatla görüşdə olduğu kimi titrəməmiş, həyəcədən sinəsini yarıb bayıra çıxmaq istəməmişdi. Halbuki bir vaxtlar qəlbinə coşdurmağa Yaqunatın addım səsləri də kifayət edirdi. Yarmət tez-tez bu barədə düşünür, çarəsi yalnız tənhalığa qapılmağa çatırdı. Belə vaxtlarda özü də bilmədən barmaqları tütəyini axtarır, qəlbinin kövrək duyğularını musiqinin köməyi ilə dilləndirməyə çalışırdı. Tütəyini elə yanıqlı, elə həzin çalırdı ki, eşidənlər etinasız qala bilmirdilər.

Mədinə tütək səsinə sevmirdi. Sonsuz kədər, dözülməz iztirab gətirdiyinə görə acığı gəlirdi ondan. Əri çalanda ümitsizlik dolu bədbinliyə qapılır, içəri otağa keçib qapını arxasınca bağlayır, başını yastıqların arasında gizlədirdi ki, heç nə eşitməsin. Amma neyləsə də səslər gəlib onu tapır, beynini deşirdi. Yarmət tütəyini hər dəfə azı bir saat dilləndirərdi. Bir saat qəmdən yoğrulmuş musiqini dinləmək asan məsələ deyildi. Əri çaldıqca Mədinənin gözləri qarşısında Yarmətin sevgilisi canlanardı. Ona heç bir pislik etməmiş tanımadığı həmin uzaqelli qız idi iztirablarının səbəbi. Yarməti onun qədər heç kəsə qısqanmırdı. Qədd-qamətli, yaraşıqlı, qaragöz Yarmət kənddə də, rayon mərkəzində də çoxlarının diqqətini cəlb edirdi. Mədinə qadınların ərinə zillənən heyran baxışlarını az görməmişdi. Lakin onların heç birinə yad məmləkətdə yaşayan, ondan bir dünyalıq məsafədə olan

Yarqunat qədər qısqana bilmirdi.

Kənd kişilərinin əksəriyyətindən müasirliyi ilə seçilən mədəni, zəhmətkeş və evcanlı ərindən inciməyə heç bir əsası olmasa da qadın həssaslığı ilə duyurdu ki, gecə-gündüz yanında olan, eyni yatağı bölüşdürdüyü bu adam əslində ondan çox-çox uzaqdır. Yarmət onu Mədinə onu sevdiyi kimi sevmir. Bu acı həqiqətlə barışan, iki oğlunun saysız-hesabsız qayğıları ilə yaşayan Mədinə həyatından çox sevdiyi bu qərib adama bəslədiyi hisslərin qəm daddığına öyrəşməyə başlayırdı.

Beləcə, qərbət eldə bir qərib yaşayırdı. O eldə də dağlar, dərələr, çaylar gözəllikləri ilə insanları heyran edirdi. Orda da sadə, saf kənd adamları halal zəhmətlə dolanırdı. Orda da toylar çalınır, körpələr doğulur, qocalar dünyadan köçürdü. Bəs nə idi Yarməti daim tarıma çəkilməmiş yay kimi edən? Nə idi onu hey kövrəldən, hisslərini titrədən? Əlbəttə ki, Vətən həsrəti. Dünyada heç bir sevgi onunla müqayisə oluna bilməzdi. Doğulub boya-başa çatdığı doğma yurdun həsrətində idi Yarmət. Ana laylası, ata nisgili, bacı nəvazişi, qohum-əqraba təəssübkeşliyini hiss etməyə öyrəşmiş bir adam onlardan ayrı necə qala bilərdi?

Ona elə gəlirdi ki, Yaqunda torpaq tamam başqa cür qoxuyurdu. Həmin torpağın üstünə üzüqoylu yıxılmaq idi arzusu. Anasının qoynuna sığınmaq, onun doğma nəfəsini duymaq, şirin səsinə qulaq asmaq həsrəti onu üzürdü. Tavatı bağına basmağa tamarzı idi. Kənd qəbiristanlığında atasının qəbrini qucaqlayıb, dərdlərini ona danışmaq, gözdən-nəzərdən uzaq həmin xəlvət guşədə ağrı-acılarını boşaltmaq keçirdi ürəyindən. Keletxur təpəsinin başından Şah dağın zirvəsini seyr etmək, Samur çayının coşqun sularında çimmək üçün ürəyi uçunurdu.

Bütün bunlar isə Vətəndə mümkün idi. Qürbət heç vaxt Vətən ola bilməzdi. Qürbət heç zaman doğma Yarqunu əvəz etməyəcəkdi. Uşaqlıqdan görməyə adət etdiyi tanış adamlar üçün, kəndin məhəllələri, dalanları, ağacları, kolları, daşları üçün bəzən elə darıxırdı ki, ürəyi sızıldayırdı. Ən başlıcası isə, Yarqunatı uzaqdan, gözünün ucu ilə də olsa görməkdən ötrü ürəyi əsirdi.

* * *

Müharibənin bitməsindən artıq səkkiz il keçirdi. Bu müddət ərzində Yarmət evə yazdığı məktublarının heç birinə cavab almamışdı. Onunla bərabər əsir düşərgəsindən qaçan, İsveçrədən gəmi ilə Türkiyəyə gələn Ulukbek adlı tanışi artıq burada qurduğu ailəsi ilə bir yerdə vətəni Qazaxıstana köçmüşdü. O isə hələ də qapılar döyürdü. Yazdığı rəsmi müraciətlər də sanki quyuya düşürdü. Ona təsəlli verən tək bir şey keçmiş əsirlərin, Türkiyənin müxtəlif bölgələrində yurd salmış keçmiş sovet əsgərlərinin əksəriyyətinin onunla eyni cür tale yaşamaları idi. Aralarında təqiblərdən qorxaraq adlarını, soyadlarını dəyişənlər çox idi. Yarmət isə yalnız Yarəhmədov soyadındakı "ov" şəkilçisini atıb, Yarəhməd saxlamaqla kifayətlənmişdi.

Bəzən ümitsizlikdən üzüləndə o, Balıkesir şəhərində məskunlaşmış tanışi, əslən Lənkərandan olan Səfərlə görüşür, dərdləşirdi. Evlənilib ev-eşik quran, ticarətlə məşğul olan, həmin sahədə uğur qazanan bu adam Yarmətdən fərqli olaraq daha nikbin idi. Hər dəfə Yarməti görəndə ona təskinlik verirdi: "Ellə gələn dərd toy-bayramdır. Bir də gördün hamımıza birdən icazə verdilər. Amma mən daha Azərbaycanda yaşaya bilmərəm.

Qohum-əqrabaya baş çəkib geri qayıdacağam, artıq bura öyrəşmişəm", – deyirdi. Yarmət isə yenidən Türkiyəyə qayıtmağı ağılına belə gətirə bilmirdi. Mədinəni də, uşaqları da mənən bu köçə hazırlamışdı. Ona icazə verilən kimi Vətənə dönəcəkdə. Bu ümid idi onu yaşadan.

Bir-birinin ardınca doğulan iki oğlu – Muradxanla Ziyadxan Yarmətlə Mədinənin həyatını sevinclərlə doldurmuşdu. Onların başı bitib-tükənməyən qayğılara qarışmışdı. Mədinə ərinin uşaqlara qeyri-adi bağlılığını gördükcə fərəhlənir, həyatı yeni məzmun kəsb etməyə başlayırdı. İkiotaqlı mənzilləri artıq onlara darısqallıq etdiyindən Yarmət evinin üstünü bir mərtəbə də qaldırmaqdan ötrü hazırlıq işlərinə başlamışdı. Lazım gələndə bütün inşaat materiallarını əldə edəndən sonra Mədinəni uşaqlarla atası ilə yolladı, özü isə işə cəlb elədiyi fəhlələrlə bir yerdə tikinti ilə məşğul oldu. Üç ay ərzində bu işi başa çatdıran Yarmət ənənəvi ləzgi memarlığı üslubunda ucaldığı geniş aynabəndli evi hazır olanda onu özü də bilmədən eynilə Yarıqdakı evlərinə oxşadığını anladı. Böyük həvəslə, sevinc hissi ilə görüb sona çatdırdığı iş birdən ona olduqca mənasız və əhəmiyyətsiz göründü. "Ey bədbəxt! Uzaqlarda, yad diyarda imarət ucaldırsan, bəs Vətəndəki evinin qayğısına kim qalsın? Onu kimin ümidinə qoymusan? Anan indi tək-tənha orda oğul yolu gözləyir. Sənin kimi daşürəkli övlad olar?"

Həmin acı fikirlərlə evində son tamamlama işləri görən Yarmət Mədinənin sevinclə ikinci mərtəbədəki iki böyük otağı bəzəməyinə, Muradxanla Ziyadxanın geniş aynabənddə səs-küylə atılıb-düşmələrinə diqqət yetirir, onların bu xoş əhval-ruhiyyəsini korlamamaq üçün üzünə qayğısız ifadə verməyə çalışırdı. Həm də üçüncü uşağa hamilə olan Mədinəyə öz pərişanlığını əsla

hiss etdirməməli idi.

Bir azdan Yarmət motosikletini işə salanda Mədinə eyvandan səsləndi:

– Hara belə, Yarmət?

– Şəhərdə işim var, axşam qayıdacağam, – deyə Yarmət cavab verdi.

Kənddə ilk və yeganə motosiklet sahibi olan Yarmətin onu güllə kimi sürətlə sürməsinə artıq hamı adət etmişdi. Yalnız Mədinə hər dəfə motor səsi eşidəndə narahat olurdu. O, bu dəfə də nigarənçılığınyı gizlədə bilmədi:

– Nə olar, bir az yavaş sür. Sən gedib-gələncən məndə ürək-göbək qalmır.

– Yaxşı, narahat olma, – deyə Yarmət gülümsədi və yola düşdü.

Bir neçə saat sonra evdə uşaqlara yemək verən Mədinə ərinin çöldən gələn səsinə eşidəndə aynabənddən həyəətə boylandı. Qaranlıq olsa da, aşağıda, həyətin tən ortasında dayanmış ərinin üzündəki qəribə həyəcanı dərhal hiss etdi. Tanıdığı bu neçə ildə hələ bir dəfə də olsun onu belə xoşbəxt, belə şad görməmişdi. Ərinin şən əhval-ruhiyyəsi ona da sirayət etdi. Sevinclə, pilləkənləri az qala qaça-qaça düşdü.

– Nə olub, Yarmət? Nə baş verib?

Yarmət arvadını qucaqlayıb göz yaşları içində dedi:

– Bu gün Stalin ölüb. Qəzetlər yazır. Təsəvvür edirsənmi?

Mədinə heç nə başa düşmədi:

– Nə olsun ki?

Yarmət coşub-daşan sevincini heç cür gizlədə bilmirdi:

– Sovetlər Birliyində amnistiya elan oluna bilər.

– Amnistiya? – Mədinə təəccüblə soruşdu.

– Hə. Bilirsən bu nə deməkdir? Bu o deməkdir ki, mənim kimi müharibə qurbanları Vətənə qayda biləcək. Axır ki, anamı, Tavatı görə biləcəyəm. Mədinə, nəhayət, mən qurtulacağam. Kəndimizə qayıdacağam, doğmalarıma qovuşacağam.

Yarmət sevincindən özünə yer tapa bilmirdi. Həyətdə var-gəl edir, ucadan danışır:

– Bilsən mən bu xəbəri necə gözləyirdim.

Onu birdən-birə çulğalamış coşqun duyğulardan həmişəki ciddiyyətini, təmkinini itirmiş Yarmət heç cür sakitləşə bilmirdi. Keçirdiyi gərginlikdən sifəti pörtmüşdü. Onun gözlərinin qeyri-adi parıltısını görən Mədinə sevincini gizlədə bilmədi:

– Nə yaxşı! Gözün aydın olsun! Axır ki, Allah bizim dualarımızı da eşitdi!

– Hə, Allahın bizə rəhmi gəldi, – Yarmət razılaşdı.

Ərinin xoşbəxt görkəmi birdən Mədinəni qorxutdu. O, qəhər-lə ürəyindən keçənləri dilinə gətirdi:

– Bəs mən? Bəs uşaqlar?

Yarmət güldü:

– Ay səni! Gör nə fikirləşir! Hamımız bir yerdə gedəcəyik. Səni də, uşaqları da Yərquna aparacağam. Bilirsən anam gəlinini, nəvələrini görəndə necə sevinəcək? Sən mənim anamı tanımırsan. Hələ Tavatı demirəm, onu görsən, heyran olacaqsan. Qoy bir az keçsin, Moskvaya məktub yazıb Vətənə dönmək üçün icazə alacağam.

Mədinənin heyərlə ona baxdığını, deməyə söz tapmadığını görən Yarmət arvadının soyuqda üşüdiyünü duydu:

– Sən uşaqların yanına get, bura soyuqdur. Mən də indi gəlirəm.

Mədinə evə keçəndə Yarmət palıd ağacının altına yollandı.

Orada, qaranlıqda dizləri üstə yerə çöküb əllərini göyə qaldırdı:

– Allahım! Şükür sənin kəramətinə! Şükür sənin mərhəmətinə! Mənə səbir ver! Mənə möhlət ver, qoy vətənimə qayıdım, kəndimizi görüm! Məni anama qovuşdur, nə olar, yalvarıram sənə, Allahım! Mənə Tavatı görməyi nəsib elə! Mənim doğmalarım, mənim əzizlərim, mənim canlarım! Bilsəniz sizdən ötrü burnumun ucu necə göynəyir! Ay Allah, qoyma ürəyim partlasın!

Son sözləri o, pıçıltı ilə dedi:

– Kaş Yarqunatı uzaqdan da olsa görə biləydim...

* * *

Stalinin ölümündən iki həftə sonra, aprel gəlib yazın nəfəsi aydın duyulanda Mədinə yükünü yerə qoydu. Eyvanda həyəcan içində var-gəl edən Yarmət körpə qışqırtısı eşidəndə sevinclə "Şükür Allaha!" – deyə öz-özünə pıçıldadı. Bir azdan qonşu Nurunun arvadı, kəndin mamaçası Nazlı otaqdan çıxıb gülə-gülə muştuluq verdi:

– Gözün aydın, Yarmət! Qızın oldu. Maşallah, ay parçasıdır!

Yarmət minnətdarlıqla qadının üzünə baxdı:

– Allah sizdən razı olsun, Nazlı xala, – dedi. Sonra otağa daxil olub yataqda körpəsi ilə uzanmış Mədinənin solğun yanaqlarından öpüb, uşağı qucağına aldı.

– Görürsənmi qızımız necə gözəldir? – deyə Mədinə gülümsədi.

– Anasına oxşayır, – deyib Yarmət sevinclə körpənin başını dönə-dönə qoxladı. Sonra keçib arvadının yanında oturdu. – İstəyirəm qızımızın adını Ləzgiyə qoyum, nə deyirsən?

– Ləzgiyə? Nə qərribə addır, – deyər Mədinə soruşdu.

Arvadının təəccüblə baxdığını görəndə Yarmət onu başa salmağa çalışdı:

– Sən yaxşı bilirsən, mənim vətənim Azərbaycandır, milliyətim isə ləzgidir. Lənətə gəlmiş müharibə məni doğma yurtdan, elimdən ayırdı. Əsir düşdüm, anamla bacım mənim ucbatımdan məhrumiyyətlər çəkməsin deyər uzun illər kimliyimi gizlətmək məcburiyyətində qaldım. Şükür Allaha, indi bu təhlükə sovuşub. – Yarmət bir an susub sözünə davam elədi: – Ləzgiyə ləzgi qızı deməkdir. İstəyirəm hamı bilsin ki, övladım ləzgi qızıdır.

Onun sözlərindən kövrələn Mədinə nəvazişlə ərinin qoluna sığındı:

– Sən nə desən, mən ona razıyam, Yarmət. Qoy Ləzgiyənin ayağı sayalı olsun, Muradxanla Ziyadxana yaxşı bacı olsun. Ata, ana qədri bilən övlad kimi böyüsün. Balalarımız xoşbəxt olsun.

Yarmət arvadının üzünə məhəbbətlə baxdı:

– Taleyimdən razıyam ki, yolumun üstünə səni çıxardı. Hər şeyçün sağ ol, Mədinə. Bu illər ərzində sən mənə tək ömür yoldaşı olmadın, həm də möhkəm dost oldun. Mənimlə bütün acıları bölüşdürdün.

* * *

– Baba, ay baba!

Həyətdəki gülləri sulayan Yarmət bayaqdan qızının onu çağırıldığını eşidir, amma qəsdən özünü eşitməzliyə vururdu.

– Baba, tez gəl!

Yarmət yenə cavab vermədi. Ləzgiyə doluxsunub bir dəfə də

onu hayladı və birdən səhvini anladı. Bu dəfə onu ləzgi dilində səslədi:

– Буба, вун къвезвани?³³

Yarmət ona dərhal cavab verdi:

– Исятда къвезва.³⁴

Həyətdəki ocaqda anası Sahibə ilə qutab bışırən Mədinə gü-lümsəyəndə Sahibə dedi:

– Gör, Ləzgiyə atasının dilini nə yaxşı öyrənib.

– Hə, ana, Yarmət ona ləzgi dilini sevdirə bilib. Bir-biri ilə elə yaxşı danışırlar ki!

– Nə əcəb oğlanlar bu dili öyrənmədilər?

– Uşaqlara ana dilini öyrətmək fikrinə Yarmət Ləzgiyə doğulan sonra düşdü. Ləzgiyə bir başqa cür uşaqdır. Atasına çox bağlıdır. Ata-bala bir-biri ilə nəfəs alırlar. Yarmət elə bil ruhunu ona verib. Ana, sən Ləzgiyənin necə pianino çaldığını görürsən də. Yarmət öyrədir.

Ləzgiyə dünyaya gələndən sonra Yarmət xeyli dəyişmişdi. Həyat eşqi artmış, sabaha ümidləri çoxalmışdı. Qızını könlü istədiyi kimi böyütmək istəyirdi. Onda olan musiqi duyumunu hiss edəndə evin camışını satıb, üstünü də düzəldib pianino almışdı. Həmin vaxt nəinki Quzey kəndində, heç ətraf kəndlərdə də hələ heç kimin evində pianino yox idi. Yarmət özünün istedadının qızına ötürüldüyünü görüb sevinir, onunla həvəslə məşğul olur, sanki bu yolla yarımçıq qalmış arzularını həyata keçirmək istəyirdi. Atasının pianinoda çalmağını görən gündən Ləzgiyə də bu alətə bağlanmışdı.

³³Ata, gəlirsənmi?

³⁴İndi gəlirəm.

İkinci mərtəbənin açıq aynabəndindən bu dəfə Ləzgiyənin həyəcanlı səsi gəldi:

– Буба, фад ша.³⁵

– Атана, чан руш. Гунуг гузвани?³⁶

– Эхь.³⁷

Yarmət pilləkənləri birnəfəsə qalxıb aynabəndin küncündə, üstünə radioqəbuledici qoyulmuş stolun arxasında, Ləzgiyənin yanında oturdu. Diktorun məlahətli səsi otağa yayıldı: “Danışır Bakı! Hörmətli dinləyicilər! Azərbaycan xalq mahnılarından ibarət konsertimizə başlayırıq. İfa edir respublikanın əməkdar artisti Fatma Mehrəliyeva”. Bir azdan “Kəsmə şikəstə”nin həzin sədələri otağa yayıldı. Yarmət gözlərini yumub, nəfəsini dərmədən Vətənindən gələn bu doğma, şirin səsi ruhuna çəkərək qulaq asmağa başladı. Onun üzünə çökən kədər dumanını görəndə Ləzgiyə başını atasının çiyinə söykədi.

Stalinin ölümündən illər keçməsinə baxmayaraq, əsirlikdən sonra xarici ölkələrə sığınan keçmiş sovet əsgərlərinə qarşı qeyri-humanist münasibət hələ də davam edirdi. Bunu öz taleyində yaşayanlardan biri də Yarmət idi. O, vətənə qayıtmaq üçün göndərdiyi sorğularına hələ də cavab ala bilməmişdi. Məktubları elə bil tilsim düşmüşdü, bu tilsim qırılmırdı ki, qırılmırdı. Bir tərəfdən əsir düşərgəsində keçirdiyi aclıq və fiziki işgəncələr, digər tərəfdən qürbət eldə, əzizlərindən uzaqda son illər məruz qaldığı mənəvi sarsıntılar nəticəsində tez-tez ürək ağrılarından əziyyət çəkən Yarmət taleyin onu düçar etdiyi ayrılıq acısının

³⁵ Ata, tez gəl.

³⁶ Gəldim, qızım. Veriliş başlanıb?

³⁷ Hə.

bitəcəyi günü həsrətlə gözləyirdi.

Həmin günü gözləyən tək o deyildi. Quzey kəndinin böyük-lü-kicikli bütün camaatı Yarmətin üzünün güləcəyi, ürəyinin açılacağı o bəxtəvər zamanı – vətəninə dönmək üçün izn alacağı günü Allahdan diləyirdi. Gözləməkdən usanan Yarmət “atalar üçdən deyib” deyə fikirləşib, İstanbuldakı SSRİ konsulluğuna gedib vətənə qayıtmaqdan ötrü üçüncü dəfə rəsmi müraciət etmək qərarına gəldi.

O, mehmanxanada səhəri dirigözlü açıb konsulluq binasına vaxtından tez çatdığından üzbəüz küçədəki skamyalardan birində oturub gözləməyə başladı. Qarşıdakı görüşün həyəcanını yaşayan Yarmət birdən yoldan ötən orta yaşlarda tanımadığı bir kişinin ayaq saxlayıb heyrlətlə ona baxdığını görüb duruxdu. Bir qədər tərəddüddən sonra kişi gəlib düz onun qabağında dayandı:

– Ярмет? Вун Ярмет тушни?³⁸

Ləzgi dilində danışan, onun adını çəkən kim ola? Yarmət yerindən qalxıb təəccüblə qarşısındakı adama baxdı. Birdən onu həyəcan bürüdü:

– Вун Усман яни?³⁹

Yarmət özünü itirib nə edəcəyini bilmədi. Qarşısındakı Osman idi, Yarqunatın əri. Osman heyrətini heç cür gizlədə bilmirdi:

– Yarmət, bu sənsən? Deməli sağ-salamatsan? Kənddə hamı səni ölmüş bilir.

Yarmət soyuqqanlılıqla cavab verdi:

³⁸Yarmət? Sən Yarmət deyilsən?

³⁹Sən Osmansan?

– Gördüyün kimi, ölməmişəm.

– Allaha şükür. Bəs kəndə bir məktubsa da göndərə bil-məzdin?

Osmanın sözləri Yarmətə qəfil vurulan sillə kimi təsir elədi. Cavab əvəzinə sual vermək qərarına gədi:

– Türkiyə hara, sən hara, Osman? Gəlişin xeyirdimi?

– İstanbula bir həftəlik turist səfərinə gəlmişəm.

Yarmət qəhərini güclə boğdu:

– Doğrudan? Bu mümkündür?

– Hə, bu ilin əvvəlindən belə turlar təşkil olunur.

– Anam necədir?

– Allah rəhmət eləsin Avsiyat xalaya.

– Necə? Anam vəfat edib? Haçan? – Yarmət boğulan kimi oldu, səsi qırıldı.

– Çoxdan. Avsiyat xala sənin dərdinə dözə bilmədi.

Yarmət başını əlləri ilə tutub skamyaya çökdü. Sonra özünü ələ alıb qəhərlə soruşdu:

– Bəs Tavat necədir?

– Yaxşıdır, şükür.

– Ailə qurub?

– Hə, Qazixana ərə gedib, iki oğlu da var.

– Nə yaxşı! Deməli Qazixan müharibədən salamat qayıdıb.

– Hə, bir ayağı dizdən aşağı kəsildiyinə görə onu ordudan vaxtından tez tərxis elədilər. Kəndə qayıdan kimi Tavatla ev-ləndi.

– Vəlibəy dayı, Salihat xala necədirlər?

– Yaxşıdırlar, sağ ol.

– Neçə uşağın var, Osman?

– İki oğlum, iki qızım var.

- Xoşbəxt olsunlar.
- Bəs sənin?
- Mənim isə iki oğlum, bir qızım var.
- Nə yaxşı! Toylarını görəsən!
- Çox sağ ol. Yaxşı, mən gedim, tələsirəm.

Yarmət sinəsini sıxan küt ağrını heç cür dəf edə bilmirdi. Ağrıdan inildəyərək, konsulluqda qəbul vaxtının yaxınlaşdığını da unudub avtobus dayanacağına tərəf getdi. Osman onun ləngərli yerisinə bir xeyli tamaşa edəndən sonra birdən yuxudan aylan kimi oldu: “Aman Allah! Mən neylədim? Yarqunatın mənim arvadım olmadığını niyə ona demədim? Niyə axı?” O, Yarmətin dalınca qaçdı, onun avtobusa mindiyini, maşının sürətlə uzaqlaşdığını görəndə dəhşətə gəlib var gücü ilə qışqırdı:

– Yarmət! Yarqunat mənim arvadım deyil. O, sənin yolunu gözləyir.

Lakin Yarmət onun səsinə eşitmədi. Gedən avtobusun arxasınca təəssüflə baxan Osmanın üzünə qan çiləndi. O, həyəcanla pıçıldadı: “Günahımdan keç, Allahım! Mən bunu qəsdən eləmədim”.

Gecə yarısı motosiklet motorunun səsinə eşidib qapını açan Mədinə rəngi kətan kimi ağarmış Yarməti görəndə qorxuya düşdü:

– Sənə nə olub, Yarmət? Nə baş verib? De görüm rəngin-rufun niyə qaçıb? Sorğunu yenə rədd etdilər? Cavab versənə!

Yarmət illər yorğunu kimi ağır-ağır içəri keçib divanın üstünə üzüqoylu yığıldı:

– Anam vəfat edib, özü də çoxdan. Mənim yoxluğuma dözə bilməyib, – deyib uşaq kimi hönkürdü. Mədinə də göz yaşlarına qərq oldu:

– Allah rəhmət eləsin! Cənnət yuxusundan ayılmasın! Allah sənə səbir versin! Bəs bunu sənə kim xəbər verdi?

– İstanbulda bir kəndçimizə rast gəldim, o dedi.

Uzun illər anasını görmək ümidi ilə yaşayan, qəflətən aldığı acı xəbərdən sarsılan ərinin bu çarəsiz halını görən Mədinə onun ağrısını bütün qəlbi ilə hiss elədi. Heç nə deməyib Yarmətənin yanında oturdu. Onlar bir xeyli beləcə göz yaşları içində uzun illər əvvəl dünyasını dəyişmiş Avsiyatı yad etdilər.

Bir qədər sonra Mədinə qorxa-qorxa soruşdu:

– Bəs konsulluqda sənə nə dedilər?

– Qəbula getmədim.

– Niyə?

– Halım yox idi, həm də indi nə mənası var? Anam ki, daha yoxdur.

– Elə demə, Tavat ki, ordadır.

– Şükür Allaha, Tavat ərə gedib, iki oğlu da var.

– Bəs Yarqunat?

Yarmət kövrəldi:

– Onun da öz evi-eşiyi, külfəti...

Həmin gün ürək ağrısından yatağa düşən Yarmət bir ay özünə gələ bilmədi.

* * *

Ləzgiyə konservatoriyaya daxil olanda Yarmət ailəsi ilə İstanbulla köçmək qərarına gəldi. Muradxanla Ziyadxan artıq İstanbul Universitetini bitirmək üzrə idilər. Üç uşaq üçün ki-rayə ev tutmaq darsa, birdəfəlik babat bir ev alıb oraya yığılmaq ailəyə sərf edirdi. Həm də ürəyində yaranmış ciddi

problemlərlə bağlı vaxtaşırı müayinələrdən keçən Yarmətə həkimlər ağır iş görməməyi məsləhət görmüşdülər. Kənd yerində isə bu, mümkün şey deyildi. Bütün bunları nəzərə alaraq, onlar üçgöz həyət evi alıb İstanbula köçdülər. Yarmət kontorda çilingər işinə düzəldi.

VI FƏSİL

Sərhəd bilməyən könüllər

Türkiyəyə fiziklərin beynəlxalq elmi konfransına dəvət alan Sadir bir gün İstanbulda gəzib-dolaşandan sonra dincini almaq üçün yaxınlıqdakı kafeyə üz tutdu. Burada qəhvə içən oğlanın diqqətini aparıcı qızın elanı cəlb etdi: – Değerli konuklar! Bugünkü misafirimiz genç şair-besteci Lezgiye Hanım’dır. Şimdi o, sizlere kendine ait yeni şarkısını söyleyecek.⁴⁰

Səhnəyə sarışın, gözəl bir qız çıxdı. Təzim edib pianinonun arxasında əyləşərək barmaqlarını onun dillərində gəzdirdi. Bir azdan qızın məlahətli səsi bütün salonu öz sehrinə saldı.

*Eser yine qam sazağı,
Keser yine qam tuzağı,
Tutar yakını, uzağı,
Yağış değil, çiskin değil.*

*Tutar yine nem rüzgarı,
Bu sarhoş, bu dem rüzgarı,
Dillendiren qam rüzgarı,
Üzgün deyil, küskün deyil.*

⁴⁰Hörmətli qonaqlar! Bugünkü qonağımız gənc şair-bəstəkar Ləzgiyə xanımdır. İndi o, sizlərə yeni mahnısını oxuyacaq.

Mahnı bitən kimi salonu alqışlar bürüdü. Sarışın qız zaldakılara müraciət etdi:

– Saygıdeğer konuklar! Şimdi size babamın çok sevdiği bir şarkıyı söyleyeceğim. Şarkı Lezgicedir ve aşka dair güzel bir hikaye anlatmaktadır.⁴¹

Pianinoda çalınan həzin musiqinin xoş sədaları ətrafa yayıldı və qızın şirin türk ləhcəsi ilə ləzgi dilində oxuduğu mahnı səsləndi:

*Экуьн яру яралай,
Ярбулахдал яр алай
Заз Яргуна са иер,
Яр акуна яралай.*

Bəndin təkrarını o, türk dilində oxudu:

*Dan yeri ağaranda,
Yarqunda yarı gördüm.
Yarbulaqdan qayıdan
İncə nigarı gördüm.*

Qız nəqəratı oxumağa başlayanda Sadir heyratə gəldi.

*Ярдин тІвар Яргунат,
Ярдин кІвал Яргуна.
Яр авай Яргунай,
Гьиниз фин яр туна.
Yarımın adı Yarqunat,
Yarımın evi Yarqunda.
Yarımın Yarqunundan
Hara gedim mən, hara?*

⁴¹Əziz qonaqlar! İndi isə sizə atamın çox sevdiyi bir mahnını ifa etmək istəyirəm. Gözəl bir eşq hekayəsini anladan bu mahnı ləzgicədir.

Sadir özünü itirib "Türkiyə hara, "Yarqunat" mahnısı hara? Görəsən səhv eşitmirəm? Yox, yox, mahnı ləzgicədir", – deyə fikirləşdi. Gördükləri ona yuxu kimi gəldi. Ofisiantı yanına çağıraraq soruşdu:

– Bayaq elan ediləndə fikir vermədim, deyin görüm, mahnı oxuyan qızın adı nədir?

– Adı Ləzgiyədir, – deyə ofisiant cavab verdi.

– Ləzgiyə? – Sadir təəccübləndi.

Mahnı bitəndə qız pianinonun arxasında, zaldakılardan aralıqda qoyulmuş stolun arxasına keçdi. Onun yerini gənc bir oğlan tutdu. Bunu görən Sadir yerindən qalxıb qıza yaxınlaşdı:

– Иер руш, квез лугьудай са гаф ава!⁴²

Ləzgiyə təəccüblə ayağa qalxdı:

– Куьнни лезги я тахьуй?⁴³

– ГьакI я.⁴⁴

– РикIивайни?⁴⁵

Ləzgiyə bu sözü elə səlis tələffüz etdi ki, Sadir onun dili mükəmməl bildiyinə əmin oldu:

– Necə də gözəl gündür! Bu vaxta kimi hansısa bir mahnının mənə bu qədər təsir etdiyini xatırlamıram. – O, qızın yaşıl gözlərinin, düz burnunun, sarışın saçlarının gözəlliyinə yalnız indi fikir verdi. Özü də bilmədən ağına gələn ilk sözləri dilinə gətirdi: – Düzü, indiyədək heç belə gözəl qıza da rast gəlməmişəm.

⁴²Gözəl qız, sizə sözüüm var.

⁴³Olmaya siz də ləzgisiz?

⁴⁴Elədir ki, var.

⁴⁵Doğrudan?

Ləzgiyə gülümsədi:

– Gözəl qız otura bilərmə?

Sadir çaşqınlığını gizlədə bilmədi:

– Sizi görüb özümü tamam itirdim. Buyurun, əyləşin.

– Deyəsən mənimlə yaxından tanış olmaq istəyirsiniz.

Ləzgiyənin cəsarəti Sadirin xoşuna gəldi:

– Elədir. Bu sahədə nəşi olsam da, bu gün zirək tərpənə-cəyəm.

– Heyrətinizi başa düşürəm. Qoy uzatmadan sizi maraqlandıran suallara cavab verim. Mənim atam ləzgi, anam türkdür.

– Belə çıxır ki, ləzgi dilini atanızdan öyrənmişiz.

– Bəli, atamdan.

– Məndə atanıza rəğbət oyatdız.

– Təşəkkür edirəm. Adınız nədir? Hardan gəlib, hara gedirsiniz?

– Mənim adım Sadirdir. Özüm də Azərbaycandanam, Bakıda yaşayıram.

– Yəqin buraya alış-veriş etmək üçün gəlmisiz.

– Xeyr, elmi konfransa gəlmişəm.

– Deməli, alimsiz.

– Deyəsən, elədir. – Hər ikisi güldü. Sadir ciddi halda soruşdu: – Yaxşı, bəs “Yarqunat” mahnısını kimdən öyrənmişiz? Mən elə bilirdim ki, onu anamdan başqa heç kəs bilmir.

– Doğrudan? – qız təəccübləndi.

– Düz sözümdür, – deyər Yarmət sözünə davam etdi: – Bu mahnı bizə çox doğmadır. İndi sizə anladacağam. Azərbaycanda Qusar adlı rayon, həmin rayonda isə Yarqun adlı kənd var, biz oralıyıq. Mənim anamın adı Yarqunatdır, yəni yarqunlu qızı.

Ləzgiyə duruxdu:

– Allah, Allah, dünyanın işlərinə bax. Mənim atam da həmin

kənddəndir.

Sadir eşitdiklərinə inanmadı:

– Nə? Ola bilməz! Siz nə danışsınız? Atanızın adı nədir?

– Yarmət.

Sadirə elə gəlir ki, yer ayağının altından qaçdı. Özünü itirib, qeyri-ixtiyari yerindən qalxıb qəhərlə soruşdu:

– Sadir oğlu Yarmət?

– Elədir ki, var.

Ləzgiyə Sadirin gözlərinin yaşardığını, dodaqlarının səyridiyi-ni görəndə həyəcanlandı:

– Sizə nə oldu belə?

Sadir ona cavab vermək əvəzinə öz-özü ilə danışmağa başladı:

– Şükür sənə, İlahi! Mən Yarmət oğlu Sadirəm, o isə Sadir oğlu Yarmət. Belə çıxır ki, o mənim atam Yarmətdir? Davadan dönməyən yarqunlu Yarmət. Nə gözəl təsadüfdür belə?

Qız çaşıb qalmışdı:

– Dayan, dayan, belə çıxır ki, sən mənim qardaşımsan?

Onlar heyrlə bir-birinə baxır, deməyə söz tapmırdılar. Bu qəfil görüşdən, gözlənilməz tanışlıqdan özlərini itirib nə edəcəklərini bilmirdilər. Nəhayət, Sadir özünü ələ alıb anası Yarqunatdan, onun bir ömür boyu Yarməti gözləməsindən söz açdı. Eşitdiklərindən kövrələn Ləzgiyə çantasından yaylıq çıxarıb gözlərini sildi:

– Atam bunları eşitsə ürəyi dözməyəcək. O, elə bilir ki, Yarqunat özgə arvadıdır. Həyatımda ilk dəfədir belə təsirli əhvalat eşidirəm. Sənin anan çox fədakar qadındır. Sevdidiyi adamın yolunu 40 il gözləyib. Heyf ki, vəfaya, sədaqətə görə insanlara abidə qoyulmur.

– Anam dərdini kimsəyə bildirməzdi. Amma hərdən “Yarqunat” mahnısını qəmli-qəmli zümzümə edərdi. Uşaq vaxtı mən

bu mahnının sözlərinin mənasını anlamırdım. Amma böyüyəndə nənəm mənə hər şeyi anlatdı.

– Təsadüfə bax! Mən də “Yarqunat” mahnısının sədələri altında böyümüşəm. Atam tez-tez onu tütəkdə çalardı. Hərdən könlünə düşəndə pəsdən oxuyardı. Uşaq vaxtı bu mahnını eşidəndə nədənsə məni ağlamaq tutardı. Böyüdükcə ona elə bağlandım ki...

– Ləzgiyə, sənin bəstələdiyin türk mahnısına da diqqətlə qulaq asdım. De görüm onun sözləri niyə qəmlidir?

– Bilmirəm.

– Gənc qız hara, kədər hara? Sənin də başın mənimki kimi ağarmayıb ki, dünyadan küsəsən.

– Kotan nə bilir qayış nə çəkir? Mən elə də cavan deyiləm. Bu yaxınlarda iyirmi beş yaşım tamam oldu.

– Deynən qoca qarısan da, – Sadir güldü. – Mənim kimi otuz yaşın olmayıb ki!

Ləzgiyə Sadirin zarafatına zarafatla cavab verdi:

– Kişilər qadınlardan gec qocalırlar. Ələlxüsus da ki, alimlər. Elmlə məşğul olanların qocalmağa macalları olmur.

– Bu sözləri anama deyən gərəkdir. Hər dəfə kəndə gedəndə başlayır tənbeh eləməyə ki, ay Sadir, sənin tay-tuşlarının bu gün-sabah nəvələri olacaq, sən isə evlənmək söhbətini yaxına da qoymursan. Mən də hər dəfə onu sakitləşdirib deyirəm ki, ay ana, onlar qocalırlar, məni isə hamı cavan oğlan bilir.

Hər ikisi güldü. Beləcə, kim bilir, neçə saat idi yanaşı oturub, vaxtın ötüb keçməyindən xəbərsiz halda söhbət edirdilər. Özləri də bilmədən onları qərribə bir nikbinlik bürümüşdü, elə hey bir-biri ilə zarafat edir, sonra da uğunub gedirdilər. Gah türkçə, gah da ləzgicə danışırıdılar. Sadir Ləzgiyənin türk ləhcəsi ilə

dediyi ləzgi sözlərinin, Ləzgiyə isə Sadirin azərbaycan ləhcəsi ilə dediyi türk sözlərinin şirinliyinə heyran olmuşdu. Onlar bir-birini dinləməkdən doymurdular.

– Sadir, hərdən mənə elə gəlir ki, sən mənim uşaqlıq dostumsan, uzun illərin ayrılığından sonra yanıma qayıtmış dostum. Sənə deyiləsi o qədər sözüm var ki... – Ləzgiyənin bu etirafını eşidən Sadirin sevincinin həddi-hüdudu yox idi.

– Ləzgiyə, mənə də elə gəlir ki, səni çoxdan, lap çoxdan tanıyıram. Kim inanar ki, biz cəmi üç-dörd saat əvvəl tanış olmuşuq?

– Nəsib-qismət buna deyərlər.

– Elədir.

– Sənə bir söz desəm, inciməzsən? – deyə Sadir Ləzgiyənin barmaqlarını ovucları arasında sıxdı.

– Yox, niyə inciməliyəm? De gəlsin!

– Nə yaxşı ki, biz səninlə doğma bacı-qardaş deyilik. Bilsən buna necə şadam! – Ləzgiyə Sadirin nəvazişlə dediyi sözlərdən mütəəssir oldu:

– Gecdir artıq. Bizimkilər yəqin nigarandırlar. Başım səninlə söhbətə necə qarışıbsa, onlara zəng çalmağı da unutmuşam. Sözün düzü, heç evə getmək istəmirəm. – Qız bu sözləri deyib başını aşağı saldı, sonra pərtliyini gizlətmək üçün araya söz qatdı: – Danışdığımız kimi, sabah axşam qonağımızsan. Ünvanı bildin, evimizi tapmaq səninçün çətin olmayacaq. Allah bilir, səni görəndə atam necə sevinəcək. İndidən bu görüşün həyəcanını yaşayıram.

– Sabah axşama kimi necə dözəcəyəm? – Sadir intizar dolu gözlərini Ləzgiyəyə dikdi.

* * *

Ertəsi gün axşam zəng səsinə qapıya çıxan Ləzgiyə əlində qızılgül dəstəsi tutmuş Sadiri görəndə sevincini gizlədə bilmədi:

– Xoş gördük, Sadir. Nə yaxşı ki, gəldin. İnan ki, dəqiqələri sayırdım. Keç içəri.

Sadir onun arxasınca otağa daxil oldu. Ləzgiyə içəri otaqdan çıxan anasına üzünü tutdu:

– Ana, Sadir gəldi, – dedi. Sonra isə qonağa onu təqdim elədi: – Tanış ol, anam Mədinədir.

Mədinə yaxın gəlib Sadiri qucaqlayaraq öpdü:

– Xoş gəldin, səfa gətirdin, oğlum, sən bu evin ən əziz qonağısan.

O, Sadiri üstünə ağ süfrə salınmış stolun arxasında oturdub təəssüflə dedi:

– Kaş Yarmət evdə olaydı, dünyanı bağışlardin ona. Sən bir təsadüfə bax! Dünən İzmirə, böyük oğlumuz Muradxanın ailəsinə baş çəkməyə getdi. "Təqaüdcü adamam, gedim bir az havamı dəyişim. İki gündən sonra qayıdaram", – dedi. Ləzgiyə ilə özümüz bilə-bilə ona zəng çalmadıq, sənin gəldiyini demədik. Yarmətin ürəyi xəstədir, qorxduq ki, dözə bilməz. Yaxşısı budur, İzmirdən qayıdanda özün onunla görüşəsən. Ləzgiyə dedi ki, hələ bir neçə gün burdasan.

Ötən gecə səhərə kimi oyaq qalan, səbirsizliklə bu görüşü gözləyən Sadiri təəssüf hissi bürüdü. Onun bu halı ana-balanın diqqətindən yayınmadı. Ləzgiyə özünü təmizə çıxarmağa çalışdı:

– Atamın İzmirə getdiyini dünən səndən ayrılıb evə gələndə bilmişəm. İki gün döz, Sadir, bu, elə də böyük müddət deyil, inşallah, sizi görüşdürərik.

Mədinə Sadirin yanında oturdu:

– Neçə illərdir Yarmət vətən deyib vətən eşidir. Allah heç

düşməmə də qəriblik qismət eləməsin, çəkilməz dərddir.

Sadir üzünü ona tutdu:

– Mədinə xala, həyat yoldaşınızdan bir qədər söhbət edərsinizmi? Öz elindən, obasından danışırımı? Niyə bu vaxta kimi doğmalarına bir məktubsa da yollamayıb? Gözü yolda qalanları düşünməyibmi? Bu neçə illər vətənsiz necə dözüb?

Mədinə təlaşlandı:

– Məktub yollamayıb deyirsən? Bu mümkün olan şeydimi? Onun nə çəkdiyini mənim qədər kim bilir? Başına gəlməyən bunu anlamaz. Yarmət tez-tez təkrar edir ki, Vətən doğma anadır, qürbətsə ögey ana. Qəribin ağzı gülsə də, ürəyi qan ağlar. – O, qəhərləndiyini gizlətmək üçün araya söz qatdı: – Oğlum, yol gəlmisən, əvvəl bir loxma çörək ye, sonra sənə hər şeyi ətraflı danışaram.

Ləzgiyə etiraz etdi:

– Nə danışırısan, ay ana, Sadir o vaxta kimi dözə bilər? Halını görmürsən? Yaxşısı budur, sən yavaş-yavaş atam barədə söhbət elə, mən də yemək tədarükü edirəm.

Sadirin intizarla onun nə deyəcəyini gözlədiyini görən Mədinə sözə başladı:

– Eh, ay bala, Yarmətin başına gələnlər deyiləsi, dilə gətiriləsi müsibətlər deyil. İndi sənə hər şeyi danışacağam. Biz ucqar bir dağ kəndində yaşayırdıq. Günlərin bir günü xəbər yayıldı ki, bir qərib kəndimizdə məskən salmaq istəyir. Camaat danışdı ki, o, İkinci Dünya savaşı zamanı alman əsirliyində olmuş sovet əsgəridir. Onu da deyirdilər ki, belə adamları Sovetlər Birliyinə qayıdanda həbs cəzası gözləyir deyə çoxları xarici ölkələrdən vətənlərinə dönmür. Bu cavan adamın dərd əhli olduğu kədərli gözlərindən duyulurdu. Çox keçmədi ki, qızıl kimi

əlləri olan usta Yarmət kəndimizin hörmətli adamlarından biri oldu. Amma hər kəsi narahat edən bu qəribin heç kəslə yaxınlıq etməməsi, dərini kimsəyə danışmaması idi. O, hər axşam evinin qabağındakı palıd ağacının altında oturub tütək çalardı. Biz onun çaldığı qəmli havalara qulaq asa-asa yatıb-durmağa öyrəşmişdik. Hamı bilirdi ki, o, ürəyinin sızıltılarını tütəyinin həzin səsi ilə azaltmağa çalışır.

Mədinə danışdıqca Sadir bütün bunları təsəvvüründə canlandırmağa, illər boyu ona əzab verən saysız-hesabsız suallara cavab tapmağa can atırdı. Təzadlı fikirlər arasında çaş-baş qalaraq, anasının çəkdiqləri ilə dünən Ləzgiyədən, bu gün isə onun anasından Yarmətlə bağlı eşitdiqlərini tərəzinin ayrı-ayrı gözlərinə qoyub hansının daha ağır gəldiyini özü üçün aydınlaşdırmağa çalışırdı. Ürəyinin dərinliklərində əmin idi ki, Yarqunatın başına gələnrlə heç nə müqayisə oluna bilməz. Bu fikrin yaratdığı acı ilə, qısqanlıq hissi ilə qarşısındakı qadına qulaq asır, anasına olan sonsuz məhəbbətə qarışmış əbədi kədərindən ondan heç zaman əl çəkməyəcəyini düşünürdü.

Mədinənin söhbətindən mütəəssir olan Sadir gözlərini sildi:

– Çəkilməz dərdidir.

Mədinə çay gətirib gedən Ləzgiyəni göstərib özünü toxtatmağa çalışdı:

– Yarmət qızına çox bağlıdır. Bilsən onunla necə fəxr edir! Deyir ki, Ləzgiyə mənim ruhumdur. Onun gözəl səsi olduğunu duyunca Yarmət pianino aldı. Neçə il ata-bala pianinoda məşğul oldular. Türkiyədəki ləzgi kəndlərinin sorağını alanda Yarmət buna yaman sevindi. Balıkesirdə, İstanbulda, İzmirdə, Bursada ləzgilərin yaşadığını eşidəndə axtarıb həmvətənlərini tapdı. Bir dəfə Kirnə kəndinə Ləzgiyəni də özü ilə apardı. Bu, ləzgilərin ən

böyük kəndidir, bizim vilayətimizdədir.

Ləzgiyə öz adını eşidəndə üzünü turşutdu:

– Ay ana, atamdan söhbət edib qurtardız, indi də mənim qeybətimi qırırsız?

– Qızım, söhbətim Sadirə yaman təsir etdi. Ona görə də mövzunu dəyişmək qərarına gəldim.

– Ana, qoy Sadir çörək yesin, bir az özünə gəlsin.

Anası otaqdan çıxanda Ləzgiyə astadan Sadirə dedi:

– Yemək ye, sonra sənə İstanbulu göstərəcəyəm. Əziz qonaq buna razıdır mı?

– Əlbəttə, sənin kimi xanımla dünyanın o başına da gedərəm, – deyə Sadir də onun kimi astadan cavab verdi.

– O baş lazım deyil, hələlik bu başa gedək. – Ləzgiyənin sözlərinə hər ikisi güldü.

Yeməkdən sonra onlar şərtləşdikləri kimi, şəhəri gəzməyə çıxdılar. Ayasofya muzeyini birgə ziyarət edəndən sonra meydana gəzişməyə başladılar.

Ləzgiyə Sadirə dogma kəndindən söz açdı:

– Quzey kəndi Türkiyənin cənnət məkanlarından biridir. Uşaqlığım təbiətin qoynunda, dağların döşündə, ucsuz-bucaqsız çöllərdə keçib. Qalın meşələrdə yol aza-aza, qayalardan aşağı bərkimişik. Ancaq ürəyimdə həmişə atamın vətəninə görmək arzusu olub. Mənim uşaqlıqdan xəyallarımda yaratdığım bir Yarqun kəndi var. Ürəyim məni həmişə ora çəkib. Nə olar, mənə kəndinizdən bir az söhbət elə.

Sadir həvəslə sözə başladı:

– Kəndimizin qədim tarixi var. İki min il əvvəl onun yerində Yarqun adlı şəhər olub. Xəzərlər onu dağıdıblar, sonra ərəblər gəlib yerlə-yeksan ediblər. Seçmə qızlarımızı, oğlanlarımızı əsir

götürüb Suriyaya aparıblar. Bura qızılbaşların qoşunları da hücum çəkib. Samur çayının sahilində gedən döyüşlərdə onların başçısı Şeyx Cüneyd həlak olub və kəndimizdə basdırılıb. Sonradan Nadir şahın qoşunları da bir sıra kəndlərimizin, o cümlədən Yarquunun sinəsinə dağ çəkib. Camaatın böyük bir hissəsini dar ağacından keçirtirib. Sağ qalanlar başqa yerdə yeni yurd salıblar. Amma neçə illər sonra yenidən köhnə yurdlarına qayıdıblar. Ləzgilər rus çarı əleyhinə qiyam qaldıranda onu yatırtmaq üçün xeyli ləzgi kəndini, o cümlədən Yarquunu tar-mar ediblər. Sonradan kənd yenidən dirçəlib.

– Yəqin kəndiniz çox gözəldir.

– Elədir. Kəndimizin tən ortasında Keletxur adlı böyük bir təpə ucalır. Onun başından baxanda ətraf ovuc içindəki kimi görünür. Bir tərəfi Şahdağ, o biri tərəfi isə Samur çayıdır. Çayın o biri sahili Dağıstanın ləzgi kəndləridir. – Sadir birdən sözünü yarımçıq qoydu: – Mən niyə bu qədər çox danışırım? Zəhmət çək, özün gəl, hər şeyi öz gözlərinlə gör.

* * *

İki gün sonsuz intizarla Yarmətin İstanbula, evlərinə qayıdacağını gözləyən Sadir nəhayət, Ləzgiyədən onun evdə olduğunu eşidəndə dərhal mehmanxanadan çıxdı. Bir saat sonra o, Ləzgiyəgilin evlərinin kandarında idi. Qız onu qarşılayıb özü ilə qonaq otağına apardı. Divanda yanaşı oturub söhbət edən Yarmətlə Mədinə qonağı görəndə ayağa qalxdılar. Ləzgiyə üzünü atasına tutdu:

– Ata, tanış ol, bu, Sadirdir.

– Sadir? – Yarmət təəccüblə qonağa baxdı.

– Azərbaycandandır, – deyə Ləzgiyə əlavə etdi.

– Doğrudan? Nə gözəl! – Yarmətin səsi əsdi.

Ləzgiyə səsini yavaşıtıdı:

– Qusardandır.

– Ola bilməz! – Yarmət kövrəldi.

Bir qədər fasilədən sonra Ləzgiyə ehtiyatla dedi:

– Yarqunludur.

– Nə? Nə dedin?

– Sadir Yarqunatın oğludur, ata.

Yarmətin gözləri yaşla doldu. O, heyratlə qonağı süzdü. Bir an nə edəcəyini bilməyib çəşqınlıq içində qaldı və birdən Sadiri qucaqlayıb bərk-bərk bağrına basdı, bir xeyli buraxmadı. Hənnə hana onu özündən aralayıb qəhərlə soruşdu:

– Anan necədir, Sadir?

– Qırx il yol gözləyən adam sizcə necə olar?

Sadiri bir qədər kinayə ilə dediyi sözlər Yarməti təəccübləndirdi. Bunu görəndə Ləzgiyə atasına yaxınlaşıb mehriban səslə dedi:

– Ata, gəl divanda otur. Sadir sənə hər şeyi anladacaq. Amma özünü ələ al, söz ver ki, həyəcanlanmayacaqsan.

Yarmət heç nə anlamayıb onun dediyi kimi keçib divanda oturdu və intizarla Sadirə baxdı:

– Sadir, oğlum, atan Osman necədir? Yaxşıdırımı?

Sadir hirsini güclə boğdu:

– Anam bircə gün də Osmanın arvadı olmayıb. O, ömrü boyu sənə yolunu gözləyib. Tək özü gözləməyib, məni də sənə oğlun olduğuma inandırıb.

Sözlərinin bu möhkəm cüssəli adama belə təsir edəcəyini ağlına belə gətirməyən Sadir sonra baş verənləri ürək ağrısı ilə

xatırlayırdı. "Təcili yardım" maşınının xəstəni klinikaya çatdırması, həkimlərin əl-ayağa düşməsi, Mədinə və Ləzgiyə ilə birlikdə səhəri xəstəxanada açmaları ona yuxu kimi gəlirdi.

Sadir ürək ağrısı ilə xəstəxananın dəhlizində var-gəl edir, bəzən bir kəlmə sözün insanın həyatına son qoya biləcəyi barədə kədərlə düşünürdü. Utandığından Ləzgiyə ilə onun anasının üzünə baxa bilmirdi. Atalarının xəstəxanada olduğunu eşidən kimi özlərini çatdırmış Muradxanla Ziyadxanın onunla olduqca səmimi görüşmələrinə baxmayaraq, Sadir baş verənlərdə özünü günahkar saydığından xəcalət çəkirdi. Muradxan tez-tez ona ürək-dirək verirdi:

– Sadir, əbəs yerə özünə əzab vermə, atamın ürəyində çoxdan problemlər var.

– Amma bu dəfə mən bais oldum. Sözlərimin ona belə ağır təsir edəcəyini fikirləşmədim.

Ziyadxan da onu sakitləşdirməyə çalışdı:

– Səndə təqsir yoxdur, dediklərin ondan ötrü gözlənilməz oldu.

Sonra palatanın qapısında Ləzgiyə göründü:

– Sadir, atam səni görmək istəyir.

Muradxan Sadirə:

– İndi onun sənə çox ehtiyacı var, get, Sadir, – dedi.

Sadir bir-birinə qısılib oturmuş Ləzgiyə ilə Mədinəyə baxıb palatanın qapısını açdı. Burda onu çətin imtahan gözləyirdi.

* * *

Sadirlə Ləzgiyə Bakıya qayıtmazdan əvvəlki gün şəhərdə bir

yerdə gəzməyi planlaşdırmışdılar. Xəstəxanada Yarmətə baş çəkib, onun vəziyyətinin xeyli yaxşılaşdığını görəndən sonra onlar arxayın halda İstanbulun gecə mənzərələrini seyr etmək qərarına gəldilər. Evdə söhbət etməyə fürsət tapa bilməyəcəklərini anladıqlarına görə ürəklərini indi boşaltmağa çalışdılar.

Ləzgiyə kövrəldiyini gizlətmədi:

– Sən gedəndən sonra çox darıxacağam... Az müddətdə illərin dostuna çevrildik. Ruhum təzələndi, məni məndən aldın...

– Məni demirsən, Ləzgiyə! Elə bilirəm ürəyimi İstanbulda qoyub gedirəm. Desəm ki, bu vaxtadək qəlbimə yatan bir qız olmayıb, bəlkə də inanmayacaqsan. Bu qısa vaxtda sənə çox bağlandım. Bundan sonra gözlərim səndən başqa bir kimsəni görməyəcək.

Ləzgiyə zarafata saldı:

– Alimlər kitablardan başqa ayrı şey görürlər bəyəm?

Sadir ciddi halda cavab verdi:

– Görürlər, ömürlərində bir dəfə, onda da mənim kimi dəliyə dönürlər. – Sadir onun gözlərinin içinə məhəbbətlə baxdı. – Sən əsl mul çiçəyisən.

– Mul çiçəyi? O necə çiçəkdir?

– Dağların hündür yamaclarında, insan ayağı dəyməyən yerlərdəki kiçik düzənliklərə ləzgilər mul deyirlər. Həmin mul-larda olduqca gözəl çiçəklər bitir. Onların adları da var – İriq, Miq, Seyli, Muleyli. Ən gözəlinin adı Muleylidir. Belə nəql edirlər ki, keçmişdə dağın döşündəki bir kənddə Leyli adlı bir gözəl qız yaşayırmış. Əyalətin xanı bu qızı görən kimi bir könüldən min könülə ona aşiq olur. Amma qızın sevgilisi var imiş, o, adlı-sanlı bənnə imiş. Bunu eşidən xan oğlanı tutdurub öz yanına

gətizdirir. "Əgər mənim üçün quşqonmaz bir qala ucaltsan, səni azad edəmə", – deyir. Çarəsiz qalan oğlan işə girir. Günlər, aylar keçir, qala hazır olanda xan ona deyir: "Gəl qalaya bərabər baxaq". Qalanın başına çıxanda xan oğlanı itələyir. O, dərəcə düşüb həlak olur. Bunu eşidəndə Leyli dərddən dağlara üz tutur. Xan öz əlaltılarını onun dalınca yollayır. Qız onların yaxınlaşdığını görəndə əllərini göyə qaldıraraq yalvarır: "Nə olar, Allahım, məni bir çiçəyə döndər!" Elə həmin anda o, gözəl bir çiçəyə çevrilir. Bu çiçəyə Muleyli adını qoyurlar – mul çiçəyi Muleyli. Bizdə bu adda xalq mahnısı da var.

– O gündən həmin çiçəyi heç kim dəre bilmir, eləmi? – deyər Ləzgiyə mütəəssir olub soruşdu.

– Hə, dəre bilmirlər, çünki yuxarıda sıldırım dağ, aşağıda dərin uçurumdur. Amma dərməmək olarmı? – Sadir saata baxdı. – Ləzgiyə, İstanbuldan nisgilli gedirəm ha! Bir də səni görməsəm, neylərəm?

– Nə danışsən? Elə şey olar?

– Dünyanın işlərini görmürsənmi? Atan düşünərdimi ki, illərlə vətənindən ayrılacaq? Allah belə taleyi bizə yazmasın. Sənsiz yaşaya bilmərəm... Kimin ağına gələr ki, ömründə bir-birini görməyən biz sən ilə birdən-birə bu qədər yaxın ola bilərik?

– Mən həmişə qismətə inanmışam, Sadir.

Sadir Ləzgiyənin barmaqlarını ovuclarında sıxdı. Hər ikisinin ürəyini coşqun hisslər bürüdü. Onlar tələsmədən bağdan çıxıb taksi dayanacağına tərəf getdilər. Evdə onları doğmaları gözləyirdi. İstanbula bir həftəlik səfəri başa çatdı Sadirin bu gecə Bakıya qayıdacağını eşidən əzizləri Ləzgiyəgildə məclis qurmuşdular. Xəstəxanada yatan Yarmətdən başqa Ləzgiyənin

bütün ailəsi Sadiri yola salmaq üçün bir masa arxasına toplaşmışdı. Sadirin Vətəndən gəlməsini eşidən kimi Ziyadxanın arvadı Ramilə də gəlmişdi. Muradxanın arvadı Səlihə də İzmirdən özünü bu məclisə çatdırmışdı. Gəlinlər Mədinə ilə bir yerdə stola növbənöv yeməklər düzür, Ləzgiyə isə qonağı ailə şəkilləri ilə tanış edirdi. Üzdən eynilə atalarına oxşayan Muradxanla Ziyadxanın özü kimi azdanışan, təmkinli olduğuna diqqət yetirən Sadir ürəyində qardaşlarına qarşı doğmalığ hisslərinin oyandığını öz-özünə etiraf edirdi. Onu qəribə bir xoş əhval-ruhiyyə bürümüşdü.

Məclis sona çatıb getmək vaxtı çatanda hamı göz yaşlarına qərq oldu. Belə qərara gəldilər ki, vətənə ilk olaraq Yarmətlə Ləzgiyə yollansın, sonra isə hamı bir yerdə səfər etsin. Təcili sənədlər hazırlamalı, rəsmi icazə almalı idilər.

* * *

Yarmətlə Ləzgiyənin sənəd düzəltmələri düz bir il çəkdi. Bir il Sadir həsrətlə, ümidlə onların yolunu gözlədi. Həmin müddətdə Türkiyədəki doğmaları ilə yalnız telefonla əlaqə saxlaya bildi. Bir il o, Yarmətin sağ olduğunu gizlin saxlamaq məcburiyyətində qaldı. Anasının ürəyinin dözməyəcəyindən qorxan Sadir hər gün Allaha yalvarırdı ki, Yərqunata ömür versin, ona Yarməti görmək nəsim olsun.

O vaxt bu işlərə Moskva baxırdı. Xarici ölkələrdə yaşayan, talelərinə əsirlik həyatı düşmüş keçmiş sovet əsgərləri Vətənə qayıtmaq üçün çoxlu bürokratik mərhələlərdən keçməli, say-sız-hesabsız sənədlər təqdim etməli idilər. Bu, olduqca ağır və

üzücü iş idi. Lakin Yarmət inadla, qətiyyətlə bütün sənədləri toplayıb təqdim etdi. Nəhayət, ona doğma vətəninə qonaq kimi getməyə icazə verdilər. Bir şərtlə ki, üç həftədən sonra Türkiyəyə geri dönməli idi. Yarmət 40 illik ayrılıqdan sonra vətənə yola düşdü. Ləzgiyə də onunla idi.

VII FƏSİL

**Ayrılığın
sonu varmış**

Bələdçinin səsi eşidiləndə Yarmət nə qədər çalışdısa da, gözlərini pərdə kimi örtən yaşı geriyə, göz dəliklərinə qaytara bilmədi. "Hörmətli sərnişinlər! Qatarımız Gümrü stansiyasına yaxınlaşır. Yavaş-yavaş hazırlaşın. Bu dəqiqələrdə Bakıda havanın temperaturu müsbət 37 dərəcədir". Başını oturacağın söykənəcəyinə dayayıb qəhərini boğmağa, özünü sakitləşdirməyə çalışdı. Amma yox, bu, mümkün deyildi. Onun bu halı Ləzgiyəni və onlarla bir kupədə gedən yaşlı ər-arvadı da kövrəltdi.

Qarşıdakı görüşün sonsuz həyəcanı içində olan Ləzgiyə birdən-birə atasının keçirdiyi sarsıntıni qəlbinin ən incə telləri ilə hiss etdi. Onun üçün indi necə ağır, necə çətin olduğunu təsəvvürünə gətirdi. Atasının son bir neçə gündə sınayıb məzlum ifadə almış üzünə şəfqətlə baxdı. Sonra başını onun çiyinə qoydu. Dünyada elə sözlər yox idi ki, atasının ürəyindəki fırtınanı, oradakı çovğunu sovuda bilsin, bu yaşlı adamın sızıldayan qəlbinə təsəlli olsun. Dəqiqələr o qədər uzun keçirdi ki! Qatar fit çalıb yavaş-yavaş vağzala yaxınlaşanda vaqonda vurnuxma başladı. Yarmətlə Ləzgiyə hamıdan tez çıxışa doğru yollandılar. Qapılar açılıb düşməyə icazə verilən kimi onlar birincilər sırasında qapıdan çıxıb pilləkənlərdən endilər.

Vağzalda onları Sadir gözləyirdi. Düz bir il idi ki, bu görüşün intizarını çəkirdilər. Bu, uzun, əzablı, ümidlə qorxunun

qarışdığı il idi. Bu ayrılıq Sadirlə Ləzgiyəni qəlbən o qədər yaxınlaşdırmışdı ki, artıq bir-birindən ayrı yaşaya bilməyəcəklərini başa düşdükələrindən qarşıdakı görüşün, onları gözləyən xoşbəxt zamanın şirin dadını hiss edir, saatları, dəqiqələri, saniyələri sayırdılar. Bir il bu günün həsrəti ilə yaşamış üç adam göz yaşları içində bir-birinə sarıldı. Qarşıda onları hələ uzun yolçuluq gözləyirdi.

Yarmət qırx illik iztirab dolu acı həsrətinin, vətən ayrılığının bitmək üzrə olduğuna hələ də inana bilmirdi, hisslərini cilovlamaq iqtidarında deyildi. Sel kimi axan göz yaşları onu elə aciz, elə köməksiz etmişdi ki, buna görə ürəyində elə hey özünü danlayırdı: "Bəsdir daha, kişi ol, özünü ələ al, bu qədər aciz olma, bir az möhkəm ol!" Amma yox, Vətən torpağında nə cür cazibə, nə cür qüvvət vardisa, onun bütün qətiyyətini əlindən almışdı. Ayaqları tir-tir əsir, bədənini güclə saxlayırdı. İçinə dolmuş, bütün əzalarını bürümüş əzablı duyğuların əsirinə çevrilmişdi. Dəhşətlə fikirləşirdi ki, birdən Yarquna gedib çıxa bilməz, Yarqunatı görmək ona qismət olmaz, yolda ürəyi dayanar.

Bu görüş barədə Yarquната heç nə deməmişdilər. Əvvəlcədən belə şərt kəsmişdilər ki, Sadirin Yarməti tapmasını, onun Vətənə dönmək üçün sənədlər düzəltdiyini hələlik gizlin saxlasınlar. Onun buna dözə bilməyəcəyindən ehtiyat edirdilər. Sadir hər gün Allaha yalvarırdı ki, anasına heç nə olmasın, ona Yarməti görmək qismət olsun. İllər boyu yolunu gözlədiyi insanın vüsalına qovuşmaq üçün Allah ona ömür versin. Anası bir balaca xəstələnən kimi Sadir işini-gücünü atıb özünü kəndə çatdırırdı. Qulluğunda durur, sağalana kimi yanından tərpənmirdi. Anası ondan ötrü fədakarlıq nümunəsi idi. Sevdییi adamı bir ömür boyu gözləyən, onun evinin ırağını sönməyə qoymayan,

həyatını özünün doğmadığı, amma bütün varlığı ilə bağlandığı övladına həsr edən Yarqunatın oğlu olması ilə fəxr edirdi. Sədaqəti ilə yalnız doğmalarının deyil, bütün kənd camaatının sonsuz hörmətini qazanmış Yarqunatın bu dünyadakı ən böyük muradına – Yarməti görmək arzusuna çatmasını o, bütün qəlbi ilə arzulayırdı.

Atasından və Sadirdən fərqli olaraq, Ləzgiyə təzadlı fikirlərin məngənəsində çırpınırdı. Birdən-birə həyatına daxil olub ona əsl sevginin dadını hiss etdirən Sadiri yenidən görmək ondan ötrü əsl xoşbəxtlik idi. Hələ də bu gözəl görüşün xoş təsiri altında idi. Amma eyni zamanda, ürəyinə dolmuş adsız həyəcan onu elə hey kövrəldirdi. Atasının tarıma çəkilmiş yay kimi gərginlik içində olması onu qorxudurdu. Digər tərəfdən, içini bir inciklik hissi də didirdi. Onları yola salan anasının dəyanətinə, qəlbinin gözəlliyinə məəttəl qalmışdı. Ürəyi ağlayan anasının gülə-gülə onlarla zarafatlaşdığını unuda bilmirdi. Heç vaxt görmədiyi Yarqunatı bir tərəfdən anasına qısqanır, digər tərəfdən qırx il usanmadan, bezmədən sevdiyi adamın yolunu gözləyən bu qadını görmək üçün ürəyi uçunurdu. Hamının ölmüş bildiyi bir insanın sağ olduğuna ürəkdən inanan və bu heyrətamiz bir inadla hamını təəccübləndirən həmin qadına qarşı qəribə bir rəğbət hissi də duyurdu.

Sadirin idarə etdiyi köhnə "Volqa" maşını nəhayət, Yarqun kəndinin təpəsinə çatanda Yarmətə elə gəldi ki, indicə ürəyi dayanacaq. O, güclə eşidiləcək səsle dedi:

– Maşını saxla!

Sadir maşını yolun kənarına çəkib əyləci basanda Yarmət qapını açıb özünü çölə atdı, cəld addımlarla qarşı tərəfdəki təpənin üstünə çıxdı. Buradan ətraf ovuc içi kimi görünürdü. Doğma kəndinin görkəmini bir qədər dəyişmiş tanış mənzərəsi sanki

Yarmətin içini çalxaladı. O, yerə çöküb əlləri ilə torpağı qucaqlayaraq hönkür-hönkür ağladı. Maşının yanında dayanıb bu səhnəyə tamaşa edən Sadirlə Ləzgiyə ona ürəyini boşaltmağa imkan verdilər. Ağlayıb toxtayan Yarmət təpənin üstündə oturub bir xeyli kəndə tamaşa etdi. Qəsdən vaxtı uzadırdı ki, qarşıdakı görüşün təsiri ilə ürəyinə dolmuş həyəcan bir qədər səngisin. Sadirlə Ləzgiyə bunu sözsüz də başa düşürdülər. Onun üzündəki gərginlikdən hər şey anlaşıldı. Bir azdan Yarmət yerindən qalxıb ağır addımlarla geri qayıtdı. O, oturan kimi Sadir maşını işə saldı.

Səhər yuxudan durandan ürəyi səksəkədə olan Yarqunat başını işlə qarışdırmağa nə qədər çalışsa da gərginliyi keçmir, qəlbinə dolan narahatlıq azalmırdı. Gah evdə, gah da həyətdə vurnuxur, özünü sakitləşdirməyə çalışırdı. Adətən Sadir Bakıdan kəndə yola düşəndə belə narahatlıq hissi keçirər, oğlu Yarquna çatana kimi özünə yer tapmazdı. Amma bu günkü halı indiyə kimi yaşadıklarına bənzəmirdi. O, dodağının altında pıçıldadı: "Allah xeyir eləsin!" Ürəyində danışa-danışa tut ağacının altındakı zivədən asdığı qurumuş paltarları yığdı. Onları içəri aparmaq istəyəndə birdən bədəni sustaldı. Fəhmi ona nə isə pıçıldadı. Ürəyinin dərinliyindən bir səs gəldi: "Qapıya bax!" Qorxa-qorxa, tərəddüdlə başını qaldırdı... Az qaldı ürəyi dayansın. Yıxılmaq üçün bütün iradəsini topladı. Çəpərə söykənilib həsrətlə ona baxan ahıl kişi onun varlığını titrətdi. Yaşlaşıb saçları ağarmış bu adam o idi. Onun inadla, səbirlə, əzabla, sevgi ilə qırx il yolunu gözlədiyi Yarmət.

Qara yaylığının altından ağ saçları görünən, ağır-ağır ona sarı gələn bu yaşlı qadın Yarqunat idimi? Onun gözəl, zərif, incə Yarqunatı idimi? İlahi, bu o idimi? Yarmət dəhşət içində ona

baxırdı. Bu qadın qırx il bezmədən, usanmadan onun yolunu gözləmiş sevgilisi idimi? Heyrət qarışıq həyəcan içində yerində donub qalmışdı. Addım atmağa təqəti yox idi. Nəhayət, yıxılmamaq üçün çəpərdən möhkəm yapışmış əllərini boşaldıb Yarqunata tərəf getdi. Qadın gəlib onun tuşuna çatanda hər ikisi ayaq saxladı. Baxışları toqquşanda Yarmət tab gətirə bilməyib gözlərini yerə dikdi. Yarqunat hələ də sarsıntı içində idi. O, qarşısındakı bu adamın Yarmət olduğuna inana bilmirdi. Bunun yuxu, yoxsa həqiqət olduğunu aydınlaşdırmaq üçün Yarməti başdan ayağa kimi süzdü, bununla kifayətlənməyib onun ətrafında dövrə vurdu və nəhayət, əlini onun sinəsinə toxundurdu. Yarmət gözlərini qaldırıb əzab dolu baxışlarını ona zillədi. Qarşısında dayanmış bu yaşlı qadın ondan ötrü bütün həyatını qurban vermiş Yarqunat idi. İllər boyu həsrəti ilə qovrulduğu, qovuşa bilmədiyi Yarqunat.

Qəhər Yarmətin boğazını acışırdı. Bədəni ona tabe olmadı. Dizləri бүküldü. Ayaq üstə tab gətirə bilməyib, Yarqunatın önündə yerə çökdü. Yarmətin diz çökməsinə dözə bilməyən Yarqunat da eynilə onun kimi etdi. İki ahıl insan yerdə, dizləri üstə dayanıb həsrət və ağrı dolu baxışlarını bir-birinə dikmişdi. Yarqunat bu sarsıntıya davam gətirə bilmədi. Güclə eşidiləcək səslə pıçıldadı:

– Yarmət! Sən gəldin... Sən sağsan...

Bu görüşü uzaqdan həyəcanla seyr edən, yaxın gəlməyə ürək etməyən Sadirlə Ləzgiyə Yarqunatın cansız bədəninin Yarmətin qolları üstünə düşdüyünü görəndə əllərindəki çantaları yerə atıb özlərini onlara yetirdilər.

* * *

İçəridəki otaqda çarpayıda uzanmış Yarqunat Yarmətin oxuduğu mahnını eşidəndə kövrəldi.

*Экуьн яру яралай,
Ярбулахдал яр алай.
Заз Яргуна са иер
Яр акуна яралай.*

O, yerindən qalxıb aynabəndə çıxdı. Xalçanın üstündə döşəkçələrə dirsəklənib oturmuş Yarmətə baxıb kədərlə gülümsədi. Yarmət ona oturmağa kömək elədi.

– Mahnın məni yaman kövrəltdi, Yarmət, – deyə Yarqunat yavaşca dilləndi.

Yarmət kədərlə gülümsədi:

– Necəsən, Yarqunat, özünə gəldin?

– Yaxşıyam, narahat olma.

Yarqunat dərindən ah çəkdi:

– Axır ki, gəldin. Mən deyəndə ki, bir gün qayıdıb gələcək-sən, heç kim inanmırdı. Amma əmin idim ki, salamatsan. Bircə kəndə qayıtmamağının səbəbini başa düşə bilmirdim. – Yarqunat susdu. Sonra əlavə elədi: – Görürsənmi, ocağını sönməyə qoymadım.

Yarmət onun əllərini öpdü:

– Görürəm, Yarqunat.

Birdən onun nəzərləri Yarqunatın barmağındakı üzüyə satdı:

– Üzüyümü saxlamısan?

Yarqunat qəhərlə cavab verdi:

– Sən axı özün onu barmağıma taxmışdın.

– Aman Allah! Səndə bu qədər vəfa hardandır? Mənə görə

nə cür möhnətlərə dözmüsən. Hər şeyin baiskarı mənəm.

Yarqunat onu sakitləşdirməyə çalışdı:

– Niyə elə deyirsən? Sən də az dərd çəkməmişən. Saçların Şah dağının qarı kimi ağarıb. Gözlərindən ürəyini oxuyuram. Artıq sözə ehtiyac yoxdur.

Yarmət doluxsundu:

– Mənim ağbirçəyim! Sənin qarşında çox günahkaram.

– Özünə əbəs yerə əzab vermə. Adamın alnında nə yazılıbsa, o da olur. Allahın hökmü olmadan dünyada heç nə baş vermir. Neyləyək, bir yerdə olmaq bizə qismət deyilmiş.

Yarmət uzun illər gördüyü yuxularının əbəs olmadığına hey-rət edirdi:

– Səni yuxuda daima öz evimizdə görürdüm. Həmişə də düşünürdüm ki, hər an ağılımdasan deyə yuxularıma girirsən. Sən demə burda olmağın ürəyimə damıbmış.

Yarqunatın səsinin ahəngi dəyişdi. Bir az inciklik, bir az da hökm qarışmış səslə dedi:

– Danış görüm, bu qırx ildə harda idin? Bu qədər vaxtda uzaqlarda necə dözə bildin? Vətəndən də küsərlərmə?

Yarmət kövrəldi:

– Mən Vətəndən küsməmişdim. Gələ bilmirdim.

– Bir məktubsa da yazı bilmədinmi?

– Məktublarımı it-bata salırdılar.

– Vətəni vətən edən onun oğullarıdır.

Yarqunatın səsindəki tənə Yarmətin ürəyinə xəncər kimi batdı:

– Allah məni qütbət ellərə saldı. Gecə-gündüz qorxduğum bir şey vardısı, o da qəriblikdə ölmək idi.

– Bəs...

Yarmət Yarqunata sözünü ardını deməyə imkan vermədi:

– Yalvarıram sənə, Yarqunat, mənə tənə etmə. Bir az səbir elə, sənə hər şeyi olduğu kimi, yerli-yataqlı danışacağam.

Elə bu vaxt pilləkənlərdə şən səslər eşidildi. Sadirlə Ləzgiyə gülə-gülə onlara yaxınlaşdılar. Yarqunat üzünü Sadirə tutdu:

– Oğlum, bu, Yarmətdir – sənin atan.

Sadir gülüb anasını qucaqladı:

– Bilirəm, ana.

– Bilirsən? Hardan bilirsən? – Yarqunat təəccübləndi. Sadir isə cavab vermək əvəzinə Ləzgiyəni ona təqdim etdi:

– Ana, tanış ol, bu, Ləzgiyədir.

– Mənim qızımdır, – deyərək Yarmət dilləndi.

Yarqunatın gözləri doldu:

– Sənin qızın? – O, Ləzgiyəni qucaqlayıb öpdü. – Allah səni xoşbəxt eləsin, qızım.

Ləzgiyə onun yanında xalçada oturdu:

– Yarqunat ana, atam da, Sadir də mənə sizin haqqınızda o qədər danışblar ki! Sizin çəkdiklərinizdən mən də xəbərdaram.

Yarqunat Ləzgiyəni qucaqladı:

– Səni yaradan Allaha qurban olum!

Birdən həyətdə səs-küy qopdu. Tavatın səsi gələndə Yarmət ayağa qalxıb bacısını qarşılamaq üçün pilləkənlərə sarı getdi. Tavat əllərini açıb ağlaya-ağlaya özünü qardaşının üstünə atdı:

– Yarmət! Canım, qardaşım! Sən gələn yollara qurban olum!

Yarmət bacısını öpüb təəssüflə dedi:

– Tavat, gözəl bacım, sən də saçların ağarıb?

– Sənin dərdin ağartdı saçlarımızı, Yarmət, sən dərdin.

Tavat qardaşından qopub ayrılı bilmirdi. Nəhayət, o, özünü

ələ aldı:

– Harda idin? Adam anasını, bacısını tərk edib gedərmisi? Anam sənin dərdinə dözə bilmədi. Yarqunat isə dözdü. O, hər gün təkrar edirdi ki, sən sağsan, harda olsa gəlib çıxacaqsan.

Yarmət Tavatın göz yaşlarına dözə bilmədi:

– Sakit ol, Tavat, yoxsa mən də sənə qoşulub ağlayacağam.

Yarqunat Tavatı xalçanın üstündə, öz yanında oturtdu:

– Özünə əbəs yerə bu qədər əzab vermə, Tavat. Allaha şükür, Yarmət sağ-salamatdır. Heyf ki, anam bu günü görmədi. – O, üzünü Yarmətə tutdu. – Bəlkə də inanmazsan, Yarmət, amma sənin yolunu ən çox gözləyənlərdən biri də o idi. Sadiri biz ikilikdə böyütmüşük. Anam gözlərini yummazdan əvvəl bilirsən mənə nə dedi? “Bilmədən sizi bir-birinizdən ayırdım. Böyük bir haqsızlıq etdim. Yarmət qayıtsa, ona deyərsən mənim günahlarımı bağışlasın”.

Yarqunatın sözləri Yarməti mütəəssir etdi:

– Allah rəhmət eləsin! Allah bağışlasın!

Yarmətin qayıtdığını eşidib ilk gələnlərdən biri Sadul oldu. Balacaboy, arıq həmyaşdını sağlam görəndə Yarmət zarafata keçdi:

– Əyə, Sadul, sən böyümüsən?

Sadul ona zarafatla cavab verdi:

– Sən elə bilirdin mən həmişə balaca qalacağam?

Çəliyə söykərib gələn Qazixanın səsi otaqda guruldadı:

– Hanı məni qaynım? Bir onun üzünə baxım görüm. Səni yenidən görmək bizə nəşib olarmış.

Yarmət Qazixanla qucaqlaşanda pilləkənin altından Sonanın səsi gəldi:

*Атана, атана,
Ярмет атана.
Ярметан кьушун
Тимил атана.⁴⁶*

Sonanın gəlişi ilə hamının dodağına gülüş qondu. Yarmət onunla qucaqlaşdı:

– Ay səni, Sona! Sən də qocaldın? Amma xasiyyətin dəyişməyib. Elə həmin zarafatcıl Sonasan.

– Niyə dəyişməliyəm ki? Adamda bir sifət olar, yoxsa indiki bəzi adamlarda yüz sifət var.

Onun sözlərinə hamı güldü. Evin adamla dolduğunu görəndə Yarqunat əl-ayağa düşdü:

– Sadul, tövlədəki qara qoçu kəsdirmək sənin boynuna. Uşaqlara tapşır, bir az cəld ol. Gəlin hamımız həyəətə düşək. Tavat, qonşuları səslə, qoy köməyə gəlsinlər. – Sonra o, üzünü Sadirə tutdu: – Oğlum, get zurnaçıları tap, onları bura çağır.

Yarım saat sonra Yarqunatın evinin damından “Səhər” havasını eşidənlər təəccübləndilər. Adətən sübh tezdən çalınan bu havanın bu dəfə günorta səslənməsi hamıya təəccüblü göründü. Adamlar nə baş verdiyini öyrənməyə tələsdilər. Bir azdan eşitdikləri xəbər kəndi çalxaladı. Onların arasında Yarqunatın yaşlaşmış iki rəfiqəsi – Suvarla Qatfar da var idi.

– Qatfar, xəbərin varmı? Yarmət qayıdıb.

– Nə danışırısan, Suvar? İlahi, şükür sənə! Yazıq Yarqunatın

⁴⁶Gəldi, gəldi,
Yarmət gəldi.
Yarmətin qoşunu
Seyrək gəldi.

gözləri yollardan çəkilər daha.

- Yarqunat Yarmətin gəlişi münasibətilə məclis qurub.
- Gəl gedib görüşək.
- Hə, gedək.

Yarqunatın həyəti şad xəbəri eşidib gələnlərlə doldu. Çoxdan ölmüş bildikləri Yarmətin sağ-salamat halda evinə dönməsi hamını sevindirсə də, hər kəsin ürəyində bir inciklik var idi. İllər boyu onlara əzab verən sualları verməkdən özlərini saxlaya bilmədilər:

– Bu neçə ildə harda idin? Bu nə unutmazlıqdır? Vətəndən uzaqlarda necə dözdün? Niyə bir məktubsa da yazmadın?

Yarmət bu ittihamları eşidir, içindən qovrula-qovrula içəri dolan adamlarla əl verib görüşürdü. Tut ağacının altına evdəki bütün xalçalar sərilсə də, yenə də kifayət etmədi. Bunu görən-də qonşular evlərindən xalça-palaz gətirdilər. Bir anda ağacların budaqları kənd uşaqları ilə doldu. Ətrafda bir uğultu var idi ki, gəl görəsən.

Elə bu vaxt Qatfar göründü. Onun arxasınca həyətə daxil olan Osman yaxınlaşmağa ürək eləmədi. Qatfar Yarqunatın boynuna sarıldı:

- Gözün aydın, Yarqunat. Bilsən necə sevinirəm.
- Bilirəm, Qatfar.

Yarqunat üzünü Osmana tutdu:

- Orda niyə durmusan, Osman, yaxın gəl, Yarmətlə görüş.

Osman yaxınlaşıb Yarmətlə əl verib görüşdü. Sonra isə xəcalət hissi ilə dilləndi:

- İstanbulda sənə hər şeyi deməli idim. Heç bilmirəm niyə demədim.
- Keçənə güzəşt deyərlər.

– O vaxtdan vicdan əzabı çəkirəm, özümü heç cür bağışlaya bilmirəm.

– Keç otur, özünə əzab vermə. Allahın hökmü olmadan heç nə baş vermir.

Elə bu vaxt həyat qapısından içəri girən Həmdullanı görəndə adamlar arasında pıçıltı gəzdi. Rayon mərkəzində bir qohumundan Yarmətin qayıtdığını eşidən kimi özünü kəndə çatdıran Həmdullanın özünü itirib ayaq saxladığını görən Yarqunat onu çətin vəziyyətdən qurtardı:

– Xoş gəldin, daxa, Yarmət elə indicə səni soruşurdu.

Yarmət araya çökmüş gərginliyi azaltmaq üçün gülə-gülə qonağın qarşısına gedib onunla əl verib görüşdü:

– Nə yaxşı ki, gəldin. Hamınız üçün darıxmışam.

Birdən Sonanın səsi eşidildi:

– Yarqunat, gözün aydın! Sən deyən oldu. Yarmət sağ-salamat qayıtdı. Evinə xoş gəldin, Yarmət! Görürsənmi camaat sənin gəlişinə necə sevinir. İndi zəhmət çək, bizim suallarımıza cavab ver. Haralarda idin? Niyə kəndə qayıtmırdın?

– Danışacağam, Sona, indi hər şeyi olduğu kimi danışacağam...

Birdən ətrafa dərin sükut çökdü. Hamının nəzərləri Yarmətə dikildi. O, özünü məhkəmə kürsüsündə dayanmış müttəhim kimi hiss etdi. Sözə nədən başlayıb nədə qurtaracağı barədə düşündü. Hamının, ələlxüsus da Yarqunatın səbirsizliklə ondan cavab gözlədiyini anlayıb qəhərini uddu. Özünü ələ almağa çalışaraq başına gələnləri tələsmədən, bir kəlmə də uydurmadan, yerli-yataqlı danışmağa başladı. Əslində danışan o deyildi, içində illər boyu qalaqlanmış iztirabları idi. Onları yarqunlularla bölüşdükcə sanki yüngülləşirdi.

Yay gecəsinin dağ kəndinə xas soyuğuna əhəmiyyət vermədən qürbətdən vətənə qayıtmış bu dərd əhlinin acılarla dolu həyat hekayəsinə qulaq asan adamlar deməyə söz tapmırdılar. Bir insanın acı taleyi bir kəndin faciəsinə çevrilmişdi. Bayaقدan öz aralarında Yarməti qınayanlar, onu təqsirləndirənlər indi müharibənin ürəklərə vurduğu sağalmaz yaralar haqqında düşünür, insan taleləri ilə oynayan siyasətbazlara nifrət yağdırırdılar.

Hamı göz yaşlarına qərq olmuşdu. Heç kəs danışmağa ürək eləməirdi. Nəhayət, Sona hamının əvəzinə dilləndi:

– Allah mərdimazarın evini yıxsın! Allah bizə bir də müharibə qismət eləməsin! Bu müsibətləri daha heç kəsə göstərməsin! Dünyamız salamat olsun! – Sonra o, üzünü həmkəndlilərinə tutdu: – Ay camaat, Yarmət yol gəlib yorulub, qoy dincini alsın. Duraq, evlərimizə gedək.

Yarqunat əl-ayağa düşdü:

– İnşallah, sabah axşam sizi burda gözləyəcəyik. Yarmətin gəlişinin şərəfinə qonaqlıq verəcəyik. Bu, mənim dünyada ən böyük arzum idi. Xahiş edirəm, hamınız gəlin.

* * *

Yarmətin kəndə dönüşündən günlər keçsə də, onu görməyə gələnlərin ardı-arası kəsilmirdi. Qonşu kəndlərdən, rayon mərkəzindən, hətta Bakıdan bu xəbəri eşidib gələnlər vardı. Onların hər birinə diqqət göstərmək lazım gəlirdi. Ailə bir yerə yalnız axşamlar, get-gəl azalandan sonra yığışa bilirdi. Onların ən səmimi söhbətləri də elə bu vaxt olurdu. Gecə yarısına kimi ötənləri yada salırdılar. Belə günlərdən birində, Ləzgiyə ilə Sadir hərə öz otağına yatmağa yollananda nəhayət, ikilikdə qaldıqlarına

sevinən Yarmət dilləndi:

– Yarqunat, ilk söhbətimiz yadındadır?

Yarqunat güldü:

– Söhbətimiz, yoxsa dalaşmağımız?

Yarmətin gözünün qarşısında həmin görüşü canlandırıdı:

– Hərəmiz öz quzularımızı otlaqdan qaytarırdıq. Sən əlində çiyələk dəstəsi tutmuşdun. Mən sənə dedim: "Ay qız, o quzuları bəri qaytar!" Sən cavab verdin: "Necə qaytarım, əlimdə çiyələk var axı!"

Yarqunat uzun illər əvvəl olmuş həmin xatirədən kövrəldi:

– Sən də hirsələndin: "Çiyələyin dağılacaq deyə xalxın quzuları dərəyə aşmalıdır?"

Yarmət onun sözlərini təsdiqlədi:

– Hə, yaman hirsələnmişdim, çünki dar keçidi sənin quzuların tutmuşdu. Aşağı isə Samur dərəsi idi.

– Yadındadı, üstümə necə qışqırdın? "Ay qız, olmaya yol sən ilə quzularınınındır?"

Yarmət onunla razılaşdı:

– Hə, qışqırdım, amma sənin yanından ötəndə elə bildim məni cərəyan vurdu. Sən əlində tutduğun çiyələyə oxşayırdın. Elə gözəl idin ki! İlk dəfə idi səni belə yaxından görürdüm.

Yarqunat ah çəkdi:

– Onda mənim 15 yaşım yenicə tamam olmuşdu. Elə bil dünən idi.

– Sənin o duruşunu, o baxışını ömrüm boyu unuda bilmədim. Hər dəfə çətinə, dara düşəndə o anlar gəlib gözümün qabağında canlanırdı. Neçə il sənin həsrətindən qovruldu.

Yarqunat onu qəmli fikirlərdən ayırmağa çalışdı:

– Uşaqlarla böyürtkən yığmağa getdiyimiz gün yadındadı?

Yarmət köks ötürdü:

– Yaddan çıxası gün idimi?

Yarqunət güldü:

– Mən, Tavat, Qatfar yenicə talaya çatmışdıq. Eşidəndə ki, sən, Şahmir, Qədir bizimlə bərabər böyürtkən yığmağa gedirsiz, necə sevindim! Bunun canı yanmamış Tavatın işi olduğunu sonradan bildim.

Yarmət xatirələrdən kövrəldi:

– Hə, sizin böyürtkən yığmağa getdiyinizi də mənə o xəbər vermişdi. Həmin gün səni Dəhnə dərəsinə aparacağım yadıncadı?

– Necə yadımda deyil? Qurşağa qədər güllərin içində oturmuşduq. O gün mənim ömrümün ən bəxtəvər çağı idi. – Yarqunət gülmək tutdu. – Yaman əməlbaz idin ha! Şahmirlə Qədirlə böyürtkən yığdırıb özün kürəyini günə verirdin.

– Oğlanlar hər şeyə razı idilər, təki səninlə doyunca söhbət edə bilim. Şahmir ağzınacan böyürtkənlə dolu vedrəni qabağımıza qoyanda biz sevincdən necə çığırdıq! Heyf onlardan! İkisi də müharibədə həlak oldu, – Yarmət doluxsundu.

Yarqunətin da səsi titrədi:

– Allah onlara rəhmət eləsin. Necə saf uşaqlar idilər! Hə, Yarmət, Tavat onda gəlib bizi çağırmasaydı, kim bilir, orda nə qədər oturacaqdıq.

Yarmət kədərlə dedi:

– O vaxt hamı mənim tərəfimdə idi. Təkcə Məhəmməd dayı ilə Eminat xalanın məndən zəhləsi gədirdi.

– Bir də Həmdullanın, – deyə Yarqunət əlavə etdi. Yarmət dinmədi.

* * *

Üç həftə elə tez gəlib keçdi ki, bunu heç kim hiss etmədi. Artıq Türkiyəyə dönməli idilər. Bunu düşünəndə Yarmət özünə yer tapa bilmirdi. Sabahkı ayrılığın əzabı indidən onu ağrıdırdı. O, qəmli baxışlarını pəncərədən çölə zilləmiş Yarqunatı ağır xəyallardan ayırmağa çalışdı:

– Yarqunat, mən heç vaxt indiki qədər bədbəxt, indiki kimi aciz olmamışam. Ürəyim qan ağlayır, dözə bilmirəm.

– Sakit ol, Yarmət, üzülmə, taleyinlə barış... – Yarqunat özünü biganə göstərməyə çalışdı.

– Mənə hələ də elə gəlir ki, yuxudayam. Sən yanımda olsan da, gözlərimə inana bilmirəm. Niyə bir yerdə olmağımız bizə xoşbəxtlik gətirmir?

Yarqunat qəhərləndi:

– Mən elə zənn edirdim ki, sən qayıdıb gələcək, yanan ürəyimə məlhəm olacaqsan. Amma sən demə öz-özümü aldadırammış. İncimə, uzaqda olanda sən mənə indikindən daha yaxın idin. Bu vaxta kimi içimdə bir ümid var idi. Neçə illər boyu səhərlər yuxudan oyanıb gözlərimi açan kimi “Sabahın xeyir, Yarmət” deyərdim. Xəstələnib yatağa düşəndə başqaları kimi həkimləri deyil, səni çağırırdım. Sən xəyalıma gələndə ağrılar məndən əl çəkərdi. Bir balaca sevinən kimi o saat ürəyimdə sənə xəbər verərdim. “Görürsənmi, Yarmət, bax, bu iş də düzəldi”, – deyərdim. Dadlı bir yemək bişirəndə “Kaş süfrəmizin başında sən də oturaydın”, – deyə pıçıldayardım. Hər gecə bədənimdə əllərinin hərəkətini hiss edərdim, sənin fikrinlə yuxuya gedərdim. Bağda şitilləri sənin adını tutub əkərdim. Xalça toxuyanda ilmə vura-vura gözlərimdə səni canlandırırdım. Eh, mən bunları niyə danışırım? Bu illər ərzində mən yalnız səndən ötrü yaşamışam.

Yarmət göz yaşlarını saxlaya bilmədi:

– Mən hardan biləydim ki, sən adətlərimizin əleyhinə gedə bilərsən? Hardan? Sən kimsənin bacarmadığını etmişən. Həç vaxt ağlıma gəlməzdi ki, yalqızsan, yolumu gözləyirsən. Mən elə bilirdim sən Osmanın arvadısan, bir çədən külfətin var. Düşünməzdim ki, mənə görə bu qədər möhnətə dözərsən.

Otağa sükut çökdü. Bir azdan onu Yarmətin səsi pozdu:

– Xəbərimiz olmadan bir ömür gəlib keçdi, Yarqunat. Hərdən mənə elə gəlir ki, Sadir doğrudan bizim ikimizin övladıdır. Onu özümə oxşadıram.

– Bunu mənə çox adam deyir, Yarmət.

Birdən pəncərədən Sadirlə Ləzgiyənin həyətdə oxuduqları mahnının sədaları eşidildi:

*Экуьн яру яралай,
Ярбулахдал яр алай.
Заз Яргуна са иер
Яр акуна яралай...*

Yarqunat sevincini gizlədə bilmədi:

– Eşidirsənmi, Yarmət, bizim mahnımızdır. Bu mahnı bizim uşaqlarımızı qarşılaşdırdı.

– Hə, elədir, Yarqunat. Gör Allah bizim övladlarımızı necə bir-birinin rastına çıxardı. Sadirlə Ləzgiyə bir-birinə necə də yaraşırlar. Bu da bir taledir. Ləzgiyə sənə əmanət, Yarqunat.

– Yadında saxla, bu dünyada səninlə bağlı nə varsa, hamısı məndən ötrü əzizdir. Ləzgiyə tək sən deyil, mənim də bələmdir. Onun gözləri sən, danışığı sən, xasiyyəti səindir. Adət-ənənələrimizi də öyrənir, özünü xalis ləzgi qızı kimi aparır. O gün toyda elə gözəl oynadı ki, hamı onun rəqsinə heyran oldu. Ləzgiyə ilə Sadiri Allah özü bir-biri üçün yaradıb. Onların

xoşbəxtliyini görəndə öz dərdlərim yadımdan çıxır.

Yarmət dərindən ah çəkdi:

– Yarqunat, kaş dünyaya ikinci dəfə gələydim.

Yarqunat kədərlə cavab verdi:

– Bu qədər dərdləri yenidən çəkməkdən ötrü?

– Yox, buraxdığım səhvləri düzəltməkdən ötrü. Səndən bir daha ayrılmamaqdan ötrü.

Ləzgiyə içəri girəndə onların qaranlıq otaqda oturduqlarını görüb yavaşca dedi:

– Ata, Yarqunat ana, gəlırsizmi? Süfrə çoxdan hazırdır.

Yarqunat ayağa durdu:

– Gəlirik, qızım, gəlirik. Dur, Yarmət, bu günə də şükür!

* * *

Səhərdən ev vidalaşmağa gələnlərlə dolub-boşalmış, hamı evlərinə dağılıbmışdı. Ayrılıq anı gəlib çatmışdı. Bircə Tavat heç cür çıxıb gedə bilmirdi. Yarqunatın indi nə çəkdiyini bildiyindən özünü işlə məşğul kimi göstərir, gözünü ondan çəkmirdi.

Sadirlə Ləzgiyə vidalaşmaq üçün Yarqunata yaxınlaşdılar. Ləzgiyə onu qucaqlayıb öpdü:

– Hər şey üçün çox sağ olun, Yarqunat ana. Yaxşı ki, varsız. Xudahafız!

– Sağ ol qızım, Allah səni xoşbəxt eləsin! Ölmədim bu günü də gördüm. Atandan muğayat ol. Anana bizim salamlarımızı çatdır. Çox sağ olsun ki, Yarməti yaşada bilib. Qardaşlarını bizim əvəzimizə öp. Yaxşı yol!

Sadir anasının könlünü almağa çalışdı:

– Ana, səni çox yorduq. Bir az dincəl. Həftə sonu gələcəyəm,

sağ ol.

Ləzgiyə gülə-gülə Sadirin qoluna girib üzünü atasına tutdu:

– Biz maşında səni gözləyəcəyik, ata.

– Allah amanında, mənim canlarım! – Yarqunat məhəbbət dolu baxışlarla onları ötürdü.

Onlar gedəndən sonra Yarmət titrəyən çənəsini Yarqunat görməsin deyə özünü təmkinli göstərməyə çalışdı:

– Qoy evdə məsləhətləşim, inşallah, Sadirlə Ləzgiyənin toyunu bir yerdə çaldırıraq.

– İnşallah, necə məsləhət görsəz, elə də olar. Get, gecikmə, sənə yaxşı yol. Mədinəyə, Muradxana, Ziyadxana bizim salam-dualarımızı çatdır.

– Yarqunat, görəsən səni bir də görəcəyəm? – Yarmətin göz yaşları içində verdiyi suala Yarqunat soyuqqanlı halda cavab verdi:

– Allahın işlərini nə bilmək olar?

Yarmət Yarqunatın gözlərinin içinə kədərlə baxdı:

– Dünən Sadirlə qəbiristanlığa getmişdik. Atamla anamın qəbirlərinin yanında özümə yer gözəlti elədim. Vəsiyyət elədim ki, məni onların yanında dəfn eləsinlər.

Yarqunat qəhərləndi:

– Görürsənmi etibarını? Yenə məni yaddan çıxardın. Orda mənə yer yox idi? Heç olmasa deyəydin ki, məni də sənin yanında dəfn eləsinlər. Bu dünyada bir olmadıq, heç olmasa məzar qonşusu olardıq.

Yarmət onu bağrına basdı:

– Mənim əzabkeşim! Bundan sonra sənsiz necə yaşayım?

Yarqunat onu özündən araladı:

– Bu vaxta qədər necə yaşamırsansa, indi də elə yaşa.

Yarmət Yarqunatın əllərini dodaqlarına apardı:

– Məni bağışla, Yarqunat. Hər şey üçün bağışla.

– Get, Yarmət, get. Səni gözləyənlər var, qala bilməzsən. Mən elə zənn edirdim ki, nə vaxtsa həyatıma Günəş kimi doğacaqsan. Sən demə, sən soyuq Günəşsənmiş. Ömrümə doğmayan, mənə xoşbəxtlik bəxş etməyən Günəş. Həyatıma ikinci dəfə soyuq Günəş kimi gəldin. Arzularla, ümidlərlə dolu qəlbimi qışa çevirdin. Amma buna görə Allahımdan narazı deyiləm. Heç olmasa sağ-salamat olduğunu gördüm. Mənim dərdimi çəkmə. Mən yenə əvvəlki səbrimlə, əbədi məhəbbətimlə yaşayacağam! Get, Yarmət, get, mənə sənə bağlı xatirələr yetər.

– Əlvida, Yarqunat!

Yarmət ondan aralanıb çöl qapısına, yolda onu gözləyən Sədirlə Ləzgiyəyə tərəf getdi.

EPİLOQ

“Bu da son”. Ağlına gələn bu fikir Yarməti sarsıtdı. “Bir də bu-ralara qayıda biləcəyəmmi? Bir də doğma yerləri görmək mənə nəsib olacaqmı?” – deyə düşündü. Qəlbinin dərinliklərində gizlətdiyi, etiraf etməyə qorxduğu bir sual yenidən beynində təkrarlandı: “Yarqunatı bir də görə biləcəyəmmi?”

Bu dəfə həmin sual beynində ildırım kimi çıxıb onu titrətdi. Yarqunat gözləri qarşısında canlandı: qəmli gözləri yaşla dolu Yarqunat. İllərin insaf etmədən dəyişdirdiyi, tanınmaz etdiyi ilk və son məhəbbəti. Zamanın qəddarcasına cavanlığını, gözəlliyini əlindən aldığı, Yarmətin ucbatından həyatı puç olmuş, arzuları göyə sovrulmuş insan. Nə, insan? Yox, yox, o, insan deyildi, belə insan ola bilməzdi. Yarqunat göydən yerə enmiş mələk idi, yoxsa bu qədər əzablara tab gətirə bilərdimi?

Bircə o gözəl təbəssümünü dəyişməyə illərin gücü çatmamışdı. O zərif, o səmimi təbəssümü qırx il əvvəlki kimi idi. Gülümsəyəndə üzünə əvvəlki gənclik tərəvəti, qəribə bir işıq yayılırdı. Həmin işıq idi Yarmətin olan-qalan qətiyyətinə əlindən alan, həlsiz edən. O, gülümsəyəndə Yarmət hər şeyi unudur, özünü müharibədən, Yarqunatın toyundan əvvəlki gənc kimi hiss edirdi.

Ürəyinə qəfil dolan coşqun duyğulardan özünü itirirdi. Yarqunatla qırx ildən sonra ilk dəfə görüşdüyü gün qocaldığını görüb qəlbinin dərinliklərinə kimi sarsılmışdı. Amma günlər keçdikcə buna nəinki öyrəşmiş, hətta onun qocalığının da gözəl olduğunu fərqlənə varmışdı. Ömründə ənlk, kışan görməmiş Yarqunatın üzünün yumşaq dərisinə, iri qara gözlərinin dərinliyinə, balaca burnunun mütənəsibliyinə baxmaqdan doymurdu.

Yarqunatın onu Sadirlə bir otaqda yatırtması, özünə isə Ləzgiyə ilə qonşu otaqda yer salması heç cür yadından çıxmırdı. Bir dəfə təklidə qaldıqları vaxt Yarqunatı qucaqlayıb öpmək istəyəndə onun sərt halda dediyi sözləri unuda bilmirdi: "Sən ailəli adamsan, Yarmət!"

Üç həftə ərzində Yarmət dəfələrlə ona nəvaziş göstərməyə çalışmış, lakin Yarqunat məharətlə onun fikrini yayındırmışdı. Bütün bunlar öndən ötrü ürək ağrısına çevrilmişdi. İllərlə həsrətindən qovrulduğu, bütün qəlbi ilə sevdiyi bir qadının onunla bu qədər yaxın məsadəfə olduğu halda bu qədər uzaq olması çəkilməz dərd idi. Onu bircə dəfə bağrına basmaq, nəvazişlərə qərq etmək üçün ömrünün qalan illərini qurban verməyə hazır idi. Lakin Yarqunat qəribə bir inadla onu özündən uzaqlaşdırmış, sanki bütün olanlara görə ondan qisas almışdı. Buna dözmək çətin idi.

Yarmət ötən gecəni xatırladı. Onlar yatmayb bağda oturub səhərə kimi söhbət etmişdilər. Gənclik illərini xatırlayıb birgə ağlayıb-gülmüşdülər. Buna baxmayaraq, Yarqunat aralarına elə bir gözəgörünməz sədd çəkmişdi ki, Yarmət ürək edib onu aş a bilməmişdi. Onun gözlərindəki sonsuz məhəbbəti, dözülməz

həsəti qəlbinin səsi batırırdı. Yarmət bunu çox yaxşı anlayırdı. Yarqunatın haqlı olduğunu ağılı ilə dərk etsə də, ürəyi bunu qəbul etməyə imkan vermirdi. Üç həftə ərzində dəfələrlə əlacsızlıqdan üzülmüş, göz yaşlarına qarq olmuş, lakin bunu Yarqunata bildirməyə ürək eləməmişdi. Xətrinə dəyməkdən, qüruruna toxunmaqdan ehtiyat edirdi. Yarqunat ondan ötrü həmişəki kimi əlçatmaz idi.

Yarmətin gözləri qarşısında arvadı canlandı. İllərdən bəri ona həmdəm, vəfalı ömür yoldaşı olmuş Mədinə incik gözləri ilə ona baxırdı. Sonra oğlanlarını xəyalına gətirdi. Həyatından çox sevdii ciyərpərarlarını. Onlarsız yaşaya bilərmə? Allah onu yenidən sınağa çəkirdi. Bu, həyatında ən ağır sınaq idi. Onu qarşıda faşist düşərgəsində çəkdiyi zülmərdən, əzablardan daha dəhşətli cəza gözləyirdi. O, iki yol arasında qalmışdı. Bir tərəfdə əlləri ilə ucaltdığı, içində böyük ailəsinin, vəfalı ömür-gün yoldaşının, üç övladının olduğu ev, o biri tərəfdə divarlarından doğmalıq yağın ata evi və qırx il onu həsrətlə gözləmiş böyük məhəbbəti. Hər ikisi ona dünyalar qədər əziz idi. Hansını seçsin? Necə etsin ki, səhvə yol verməsin? Birini seçmək o birinə xəyanət etmək, birini unutmaq o birini cəzalandırmaq demək idi.

Ürəyində acı-acı güldü: "Guya tale mənə seçim imkanı verib". Sabah icazəsinin vaxtı bitirdi. Sabah o, Azərbaycanı tərk etməli idi. Doldurduğu rəsmi sənədlərdə deyilən vaxtda Türkiyədə olmadığı təqdirdə onu hansı məsuliyyətin gözlədiyi haqqında müfəssəl yazılmışdı.

Ağır fikirlər labirintində çaşb qalmış Yarmət birdən öz-özünə sual verdi: "Sən nə edirsən, Yarmət? Vətəninə tərk edib hara

gedirsən? Onsuz uzaqlarda dözə bilərsənmi? Bəs Yarqunatı görmədən necə? Onu bir də görmək sənə qismət olacaqmı?”

Bu suallar onu dəhşətə gətirdi. Vətən və Yarqunat. Yarqunat və Vətən. Bu iki əzizi deyildimi onu uzun illər yaşadan, ona güc verən? Onlar olmasa yaşamağının nə mənası var? Birdən ona qəribə bir qətiyyət gəldi. Qırx il əvvəl, Yarqunatın toy günü onu dəyişdirən, hər şeyi unutduran çılgınlıqla qışqırdı:

– Saxla maşını!

Sadirlə Ləzgiyə təəccüblə ona baxdılar.

– Mən kiminləyəm! Saxla demədimmi?

Sadir maşını saxlayan kimi Yarmət qapını açıb çölə çıxdı. Qaç-qaça maşın yolundan çıxıb kəndə gedən kəsə yola üz tutdu. Sadirlə Ləzgiyə heyrətlə onun arxasınca baxıb deməyə söz tapmadılar.

* * *

Yarmətgili yola salandan sonra Yarqunat içində qəribə bir boşluq əmələ gəldiyini hiss etdi. Artıq həyat ondan ötrü heç bir məna kəsb etmirdi. Yorulub təqətdən düşdüyünü hiss elədi. Bir azdan içi sanki od tutub yanmağa başladı. Ömründə belə yanğı hiss etməmişdi.

Yarmətgilin arxasınca su atıb gələn Tavata astadan, dəyişmiş səsle dedi:

– Tavat, ciyərim yanır, get mənə Yarbulağın suyundan gətir.

– Bu dəqiqə.

Bədəninin halsızlaşdığını hiss edərək özünü zorla tut ağacının

kölgəsinə çatdıran Yarqunat var-gücünü toplayaraq yerə çökdü, başını gövdəyə söykəyərək baxışlarını bağın qurtaracağına zillədi. Buradan maşın yolu ovuc içi kimi görünürdü. Həmin yolla indicə Yarmət getmişdi. Ömrünün mənası, arzularının zirvəsi Yarmət. Ruhuna, canına, qanına, iliklərinə işləmiş sonsuz məhəbbəti. Qəlbini daim kövrək duyğulara bələyən, orada kaman sızılısına bənzər kədərli ovqat yaradan, amma buna baxmayaraq, onu həyata bağlayan, ayaq üstə saxlayan, sınmağa qoymayan əzizi. Bu yol onu alıb uzaqlara aparmışdı. Əbədilik aparmışdı. Daha o, yox idi. Həmişəlik getmişdi. Bir də onu görməyəcəkdi. Yarqunatın sakit həyatında qasırğa kimi əsib, tufan kimi qopub, onun varlığını alt-üst edib, gəldiyi uzaq diyara qayıtmışdı.

Bunları düşünən Yarqunata elə gəlirdi ki, ətrafdakı rənglər soluxdu, dörd yana bozluq çökdü. Vücuduna vəziyyətinin çarəsizliyindən doğan qəribə bir ümitsizlik yayıldı. Ürəyindən öləziyən ümidinin son közərtisi kimi bir istək keçdi. Yarməti yenidən görmək, onun köksünə sığınmaq, nəfəsini duymaq arzusu ilə titrədi. Ötən üç həftə ərzində dəfələrlə həmin hiss ürəyinə əzab vermiş, amma daxili vüqarı onu sevdiyi, illərlə həsrətində olduğu bu adamdan insafsızcasına ayırmışdı. İndi həmin boş qüruruna acığı tutdu. Yarmətə bircə dəfə sarılmaq, onu bağrına basmaq üçün ürəyi uçundu. İnsan qəribə məxluqdur, dünyalar qədər sevdiyin insan yanında olanda onun dəyərini bilmir, itirəndə isə gec olur, deyər düşündü. Yarmətin yalvarış dolu qəmli gözlərini xatırlayanda ürəyi əsdi. Öz qəribə soyuqluğuna görə xəcalət çəkdi. Bu üç həftə ərzində hər gün səhəri dirigözlü açmasını,

gecə səhərə kimi axıtdığı göz yaşlarından islanmış yastığını Ləzgiyə görməsin deyə balış üzünü yuyub sərməsini xatırladı. Əzablı gecələrdən sonra bütün günü sevdiyi insanın başını gündəlik qayğılarla necə qatdığı yadına düşdü.

Birdən... Yolla kiminsə qaça-qaça gəldiyini gördü. Diqqətlə baxanda heyਰətindən az qaldı gözləri hədəqəsindən çıxsın. Yoldan keçib bağa səmt götürən, təngnəfəs halda düz ona sarı gələn o idi – Yarmət. Onun Yarməti. Yarqunat həyatı boyu heç zaman belə sevinməmişdi. Dünyada heç kim ona indi keçirdiyi hissləri yaşatmamışdı. O, yerindən qalxıb ləngərli qaçışla ona sarı gələn Yarmətə doğru qaçmaq, var-qüvvəsi ilə onu qucaqlamaq, onu necə sevdiyini, onsuz həyatının necə mənasız olduğunu dilə gətirmək istədi. Amma sinəsində nəyin isə qırıldığını, köksünə qərribə bir qaynarlığın yayıldığını hiss etdi. Yarmət gəlib çatanda, onun yanında dizləri üstə çökəndə dodaqlarına təbəssüm qondu. Güclə eşililəcək səslə:

– Gəldin? – deyə soruşdu.

– Ürəyimlə bacarmadım, Yarqunat, gedə bilmədim, – deyə Yarmət hönkürüb onu bağrına basdı.

– Bəs niyə gec gəldin, Yarmət?

Son sözlər Yarməti titrətdi. Bütün qüvvəsi ilə bağrına basdığı Yarqunatın balıq kimi qucağından sürüşdüyünü görəndə dəhşətə gəldi.

Yarmət nə ağlaya bilirdi, nə də kimisə haraya çağırmağa halı var idi. Köksü alışıb yanırdı. O, Yarqunatın sol əlini ürəyinin üstünə qoydu, başını onun başının yanından ağacın gövdəsinə söykədi. Birdən göz qapaqlarının yumulduğunu, bədəninin

çəkisizliyə düşdüyünü hiss etdi. Yarbulaqda səhəngi su ilə doldurub tələsik addımlarla, az qala qaça-qaça qayıdan Tavat tut ağacının yanına çatanda gördüyü mənzərədən dəhşətə gəldi.

Ertəsi gün kənd qəbiristanlığında Yarqunatla Yarməti eyni məzarda basdırdılar.

SON

Bakı, 2004

MÜƏLLİF HAQQINDA

Sədaqət Qayınbəy qızı Kərimova 1953-cü ilin martın 30-da Qusar rayonunun Qələcuq kəndində anadan olub. 1969-cu ildə Qusar şəhər 1 saylı orta məktəbini bitirib. Hələ məktəb illərindən respublikanın aparıcı qəzet və jurnallarında şeir, hekayə və məqalələrlə çıxış edib. X sinifdə oxuyarkən "Azərbaycan gənc-ləri" qəzetinin respublika məktəbliləri arasında keçirdiyi "Anam, doğma Azərbaycan" mövzusunda inşa yazı müsabiqəsinin qalibi olub.

1969-cu ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin jurnalistika fakültəsinə daxil olan S.Kərimova tələbəlik illərindən əxlaq möv-zusunda çap etdirdiyi məqalələri ilə tanınıb. Azərbaycan mətbu-atı səhifələrində o vaxta kimi qadağan olunmuş mövzulardan sayılan atılmış uşaqlar və valideynlər problemini sistem halında ilk dəfə o qaldırıb. Onun uşaq evləri və qocalar evləri haqqında silsilə yazıları respublikada əks-səda doğurub, əlaqədar təşki-latlar tərəfindən bir sıra müsbət tədbirlərin görülməsinə şərait yaradıb.

Peşəkarlığı və zəhmətkeşliyi nəzərə alınaraq S.Kərimova hələ universitetin beşinci kursunda oxuyarkən Azərbaycan KP MK-nın "Sovet kəndi" qəzetinə müxbir vəzifəsinə işə götürülüb.

Həmin qəzetdə o, 17 il fasiləsiz çalışıb. Sonralar "Həyat" və "Azərbaycan" qəzetlərində şöbə müdiri, "Günay" qəzetində baş redaktorun müavini işləyib. 1997-ci ildən bu günə kimi Bakıda üç dildə – ləzgi, Azərbaycan və rus dillərində nəşr olunan "Samur" qəzetinin baş redaktorudur, 26 ildir ki, bu qəzeti öz vəsaiti ilə buraxır.

S.Kərimova Azərbaycan, ləzgi və rus dillərində çap olunmuş 9 mindən artıq məqalə, oçerk, korrespondensiya, zarisovka, esse və felyetonların müəllifidir. Jurnalistika sahəsindəki uğurlarına görə o, hələ Sovet dövründə Azərbaycan Jurnalistlər İttifaqının "Qızıl qələm" (1984) və Həsənbəy Zərdabi (1991) adına mükafatlarına layiq görülüb.

Sədaqət Kərimova Azərbaycan, ləzgi, rus və türk dillərində çapdan çıxmış 35 kitabın müəllifidir. "Səssiz haray" adlı povest və hekayələrdən ibarət ilk kitabı 1989-cu ildə "Yazıçı" nəşriyyatında işıq üzü görüb və müəllifinə böyük uğur gətirib. İki il sonra nəşr olunan "Bir yaz gecəsi" adlı ikinci nəsr kitabı da oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılanıb. "Qərib quşun nəğməsi" müəllifin azərbaycanca ilk poeziya toplusudur. Ləzgi dilində müəllifin ilk kitabı 1995-ci ildə "Azərbaycan" nəşriyyatında işıq üzü görmüş "Ləzginka çal, qardaşım" adlı şeirlər kitabıdır. Ləzgi oxucularının böyük məhəbbətini qazanmış həmin kitabdan iki il sonra onun ləzgi dilində "Köklənsin dünyamız "Ləzginka" üstə" adlı şeir və poemalardan ibarət ikinci kitabı nəşr olunub.

S.Kərimovanın "Hal" (1993) romanı Azərbaycan ədəbi aləmində əlamətdar hadisə sayılıb, bu əsər haqqında mətbuat səhifələrində onlarca resenziya çap olunub. Yazığının "Qürub" (2000) adlı povest və romanlar toplusu da oxucular tərəfindən maraqla qarşılanıb, bu barədə respublika qəzetlərində

54 resenziya işiq üzü görüb.

Müəllifin oxucu sevgisi qazanmış əsərləri arasında onun 2003-cü ildə ləzgi dilində çapdan çıxmış "Soyuq günəş" kitabı xüsusi yer tutur. S.Kərimovanın uşaqlar üçün ləzgi və Azərbaycan dillərində yazdığı "Günəş gülür", "Leyin nəğməsi" və "Leylak adası" kitabları balaca oxucular tərəfindən maraqla qarşılanıb.

2011-ci ildə müəllifin Azərbaycan və ləzgi dillərində "Qusar, qusarlılar" ensiklopedik toplusu işiq üzü görüb. Burada onun araşdırmaçı jurnalist kimi tədqiqatları çox maraqlıdır. Qusar rayonunun tarixi, etnoqrafiyası, görkəmli şəxsiyyətləri, ləzgi xalqının adət və ənənələri haqqında qələmə alınmış 750 səhifəlik kitaba oxucuları tərəfindən böyük qiymət verilib.

2012-ci ildə S.Kərimovanın Mahaçqalada ləzgi dilində "Dil haqqında ballada" adlı seçilmiş şeirlərdən və poemalardan ibarət kitabı işiq üzü görüb. 2014-cü ildə povest və romanlardan ibarət azərbaycan dilində "Ağ qəm", rus dilində "Ayı yağışı", ləzgi dilində "İtən gündəlik" adlı kitabları çapdan çıxıb. Sədaqət Kərimova Müzəffər Məlikməmmədovla birlikdə tərtib etdiyi "Ləzgiyə-azərbaycanca lüğət" (2015) və "Azərbaycanca-ləzgiyə lüğət" (2019) kitablarının da müəllifidir.

2017-ci ildə Türkiyədə müəllifin "Soyuq günəş" əsəri "Lezgiyə" adı ilə çapdan çıxıb. Həmin il S.Kərimova uzun illərdən bəri topladığı yüzlərlə ləzgi bayatısı əsasında tərtib etdiyi "Зи зари халкы" adlı kitabını çapdan çıxarıb. Bu folklor nümunələri Azərbaycan Folklor İnstitutunun diqqətini cəlb edib, institutun tövsiyəsi ilə onlar müəllif tərəfindən Azərbaycan dilinə tərcümə edilərək "Mənim şair xalqım" adı ilə nəşr olunub.

2018-ci ildə S.Kərimovanın mahnı yaradıcılığına həsr olunmuş "Mənim mahnılarıım" kitabı işiq üzü görüb. Oraya müəllifin

100-ə yaxın mahnısının mətnləri və notları daxil edilib. Həmin il müəllifin azərbaycan dilində "Özgə ağrısı" və rus dilində "Когда грустят горы" ("Dağlar darıxanda") adlı povest və romanlardan ibarət toplusları da nəşr olunub.

2020-ci ildə S.Kərimovanın rus dilində "Дум моих узоров" ("Düşüncələrimin naxışları"), 2021-ci ildə ləzgi dilində "Гыиссерин кимел" ("Hisslərimlə baş-başa") adlı şeirlər kitabları çapdan çıxıb.

2022-ci il də müəllif üçün məhsuldar olub, onun Azərbaycan dilində "Yol ayrıcında" romanı və "Samur" qəzetinin 30 illik fəaliyyətinə həsr olunmuş "Samur 30" adlı publisistik kitabı işıq üzü görüb. 2023-cü ilin əvvəllərində S.Kərimova "Hardasan, əvvəlki mən?" adlı poetik toplusunu oxucuların ixtiyarına verib.

Sədaqət Kərimovanın həyat və yaradıcılığı haqqında bir neçə kitab yazılıb. Yazıçı-jurnalist Müzəffər Məlikməmmədov 2003-cü ildə çap etdirdiyi "Sədaqət" adlı sənədli-publisistik kitabında yazıçının yaradıcılığını ətraflı təhlil edib. 2013-cü ildə Azərbaycan Respublikasının Nobel İnformasiya Mərkəzi tərəfindən Bəybala Ələsgərovun müəllifliyi ilə "Sədaqət Kərimovanın həyat və yaradıcılığı" adlı biblioqrafik vəsait çapdan çıxıb. 2014-cü ildə isə Azərbaycan Milli Kitabxanası müəllifin həyat və yaradıcılığını əks etdirən "Sədaqət Kərimova" adlı geniş biblioqrafiya kitabını hazırlayıb nəşr edib.

Sədaqət Kərimova bəstəkar kimi də tanınır. Sözləri və musiqisi ona məxsus olan 100-dən çox mahnısı ayrı-ayrı müğənnilər tərəfindən ifa olunur. O, 1996-cı ildə yaratdığı "Suvar" Ləzgi Mahnı və Rəqs Ansamblına 20 il fasiləsiz rəhbərlik edib. Onun rəhbərliyi ilə 40-a yaxın ləzgi xalq mahnı və rəqsləri yenidən işlənib və ya bərpa olunub.

Sədaqət Kərimovanın yaradıcılığında bədii və sənədli filmlərin çəkilişləri xüsusi yer tutur. O, 2004 və 2008-ci illərdə "Mənim doğma elim" adlı iki musiqili-sənədli etnoqrafik film yaradıb. Ləzgi xalqının mədəniyyətinə və adət-ənənələrinə həsr olunmuş hər biri iki saatlıq bu filmləri müəllifin musiqisi müşayiət edir. S.Kərimova ləzgi kəndləri haqqında bir sıra sənədli filmlərin müəllifidir. O, "Dil haqqında baladda" və "Mahi dilbər" adlı qısametrajlı bədii filmlər də yaradıb.

Son illər Sədaqət Kərimova ssenari müəllifi, rejissor və prodüser kimi də tanınır. 2021-ci ildə onun iki dildə – Azərbaycan və ləzgi dillərində yaratdığı "Soyuq günəş" filmini YouTube-da bu günə kimi ləzgi, azərbaycan və rus dillərində 13 milyon tamaşaçı izləyib.

2022-ci ildə müəllifin ləzgi dilində çəkdiyi "İtən gündəlik" bədii filmini artıq 1 milyon tamaşaçı seyr edib. Ssenari müəllifi, rejissor və bəstəkar kimi ərsəyə gətirdiyi üçüncü bədii film – "Səssiz haray" bu günlərdə ekranlara çıxıb.

S.Kərimovaya 2006-cı ildə "Azərbaycan Respublikasının əməkdar mədəniyyət işçisi" fəxri adı verilib, 2018-cu ildə o, Dağıstan Respublikasının "Doğma torpağa məhəbbətə görə" medalı ilə təltif olunub.

MÜNDƏRİCAT

Müəllifdən	3
Proloq	5
I Fəsil. Yargunun coşqun baharı	9
II Fəsil. Şirin sevdanın acısı	75
III Fəsil. Sönən ocağın közərtisi	147
IV Fəsil. Uzaqlarda bir qərib	191
V Fəsil. Quzeydə toy çalınır	251
VI Fəsil. Sərhəd bilməyən könüllər	281
VII Fəsil. Ayrılığın sonu varmış	301
Epiloq	323
Müəllif haqqında	330

